

Πρώτη φορά Αριστερά

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΟΣ, ΣΤΑΜΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ
ΤΑΣΟΣ ΠΑΠΠΑΣ, ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΙΤΗΣ

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΣΥΝΕΤΑΡΧΗΤΙΚΗ ΑΠΟΦΥΓΜΑΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

www.efsyn.gr

**Πρώτη φορά
Αριστερά**

Πρώτη έκδοση: Πεδίο, Αθήνα, 2016

ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ «ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ» 2020

Διευθυντής:	Νικόλας Βουλέλης
Διευθυντής σύνταξης:	Σωτήρης Μανιάτης
Υπεύθυνος φύλλου Σαββατοκύριακου:	Τάσος Παππάς
Υπεύθυνη σελιδοποίησης:	Καίτη Βλάχου
Δημιουργία εξωφύλλου:	Λουίζα Καραγεωργίου

ISBN: 978-618-5334-34-5

Πρώτη φορά Αριστερά

Γιάννης Μηλιός, Στάμος Παπαστάμου,
Τάσος Παππάς, Γεράσιμος Προδρομίτης

Να επαναστατείς ή να συμβιβάζεσαι, δεν υπάρχουν άλλες επιλογές στη ζωή.

Gustave Le Bon

Δεν πρέπει ποτέ να αφήνει κανείς να συνεχίζεται μια ανωμαλία για να αποφύγει έναν πόλεμο, γιατί δεν τον αποφεύγει, αλλά μόνο αλλάζουν οι συνθήκες προς όφελος των αντιπάλων του. [...] Η υπόσχεση που δόθηκε ήταν

μια αναγκαιότητα του παρελθόντος. Ο λόγος που δεν κρατήθηκε

είναι μια αναγκαιότητα του παρόντος

Niccolò Machiavelli

Αυτό που ξεχωρίζει την πλειοψηφία των ανθρώπων από τους λίγους είναι η αδυναμία τους να ενεργούν σύμφωνα με τις πεποιθήσεις τους.

John Stuart Mill

Όποτε βρεθείς με την πλευρά της πλειοψηφίας, είναι η στιγμή που πρέπει να σταθείς και να συλλογιστείς.

Μαρκ Τουέν

Το μεγάλο μυστικό της εξουσίας είναι να μην θέλεις ποτέ να κάνεις περισσότερα από όσα μπορείς να πετύχεις.

Ερρίκος Ίψεν

Χωρίς την εξουσία οι ιδεολογίες δεν μπορούν να εφαρμοστούν.

Με την εξουσία σπάνια επιβιώνουν.

Φιντέλ Κάστρο

Περιεχόμενα

Οι συγγραφείς	10
Εκδοτικό σημείωμα	13
Το φαινόμενο ΣΥΡΙΖΑ: Η «ανατροπή» που δεν έγινε Γιάννης Μηλιός	15
Από αριστερή μειοψηφία, πλειοψηφική Αριστερά: Η κοινωνική ψυχολογία διαβάζει την πολιτική Στάμος Παπαστάμου και Γεράσιμος Προδρομίτης	97
Πρώτη φορά Αριστερά Τάσος Παππάς	167

Οι συγγραφείς

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΟΣ είναι καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Επιστημονικές εργασίες του έχουν δημοσιευθεί, πέραν της ελληνικής, στην αγγλική, τη γερμανική, τη γαλλική, την ισπανική, την ιταλική, την πορτογαλική, τη σερβική και την τουρκική γλώσσα. Εντάχθηκε στην Αριστερά το 1972, όταν ήταν πρωτοετής φοιτητής στη Γερμανία, οπότε και στρατεύθηκε στον Ρήγα Φεραίο. Από το 1978 υπήρξε ηγετικό στέλεχος της «ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος Β΄ Πανελλαδική» και μέχρι τη διάλυση της Οργάνωσης το 1981. Για πολλά χρόνια ήταν κομματικά ανένταχτος αριστερός. Είναι διευθυντής του περιοδικού *Θέσεις*, το οποίο εκδίδεται ανελλιπώς από το 1982. Στρατεύτηκε στο Ελληνικό και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ και στον ΣΥΡΙΖΑ, του οποίου υπήρξε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής και της Πολιτικής Γραμματείας, υπεύθυνος Οικονομικής Πολιτικής.

Ο ΣΤΑΜΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ σπούδασε Ψυχολογία σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης και έχει αποκτήσει δύο διδακτορικά στην Κοινωνική Ψυχολογία (Zeme cycle και Thèse d'État) από την École des Hautes Études en Sciences Sociales στο Παρίσι. Από το 1979 μέχρι το 1987 δίδαξε Κοινωνική Ψυχολογία στα Πανεπιστήμια Γενεύης και Φριμπούργου στην Ελβετία, και από το 1987 μέχρι σήμερα στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Είναι Καθηγητής Πειραματικής Κοινωνικής Ψυχολογίας στο Τμήμα Ψυχο-

λογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Διατέλεσε Πρόεδρος της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας, της Ελληνικής Εταιρείας Κοινωνικής Ψυχολογίας, του Τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, καθώς και Πρύτανης του Παντείου Πανεπιστημίου. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα στρέφονται γύρω από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τα φαινόμενα κοινωνικής επιρροής, και εστιάζονται κυρίως στις (περισσότερο ή λιγότερο ακραίες) μορφές μειονοτικής επιρροής και τις συνεπακόλουθες στρατηγικές αντίστασης σ' αυτήν.

Ο ΤΑΣΟΣ ΠΑΠΠΑΣ γεννήθηκε το 1957 στην Αθήνα. Είναι πτυχιούχος του Παντείου Πανεπιστημίου. Από το 1984 μέχρι το 2012 εργαζόταν ως πολιτικός συντάκτης στην *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*. Σήμερα είναι υπεύθυνος του σαββατιάτικου φύλλου της *Εφημερίδας των Συντακτών* και αρχισυντάκτης στον ραδιοφωνικό σταθμό «Αθήνα 9.84». Είναι συγγραφέας οκτώ βιβλίων και έχει λάβει μέρος σε πέντε συλλογικές εκδόσεις. Το τελευταίο βιβλίο του, *Όταν η γάτα συμφιλιώθηκε με τα ποντίκια*, κυκλοφορεί από τις εκδόσεις «Πόλις».

Ο ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΙΤΗΣ σπούδασε Κοινωνιολογία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο και έλαβε το διδακτορικό του δίπλωμα στην Κοινωνική Ψυχολογία από το Τμήμα Ψυχολογίας του ίδιου Πανεπιστημίου. Δίδασκε μαθήματα Κοινωνικής Ψυχολογίας και Μεθοδολογίας Έρευνας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, όπου εξελέγη Λέκτορας Μεθοδολογίας Έρευνας και Εφαρμογών της Στατιστικής στις Κοινωνικές Επιστήμες. Είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Πειραματικής Κοινωνικής Ψυχολογίας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα αφορούν τις διαδικασίες κοινωνικής επιρροής, τους μηχανισμούς διαμόρφωσης και μετασχηματισμού των κοινωνικών αναπαραστάσεων και την κοινωνιοψυχολογική ανάλυση της πολιτικής σκέψης και συμπεριφοράς.

Εκδοτικό Σημείωμα

ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ είναι μια φράση που μέχρι τώρα εξέφρασε ελπίδα, προσμονή, χαρά και δικαίωση. Συμπύκνωσε μελαγχολία, απογοήτευση, πικρία. Προφέρθηκε με χαιρεκακία και σαρκασμό. Λειτουργήσε ως συμβολικό ορόσημο κοινωνικής αλλαγής. Κάποιες φορές λοιδορήθηκε ως «το πιο σύντομο ανέκδοτο».

Σε κάθε περίπτωση η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση ήταν αδιαμφισβήτητα ένας σταθμός στη σύγχρονη ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία. Αποτελεί ταυτόχρονα ένα καίριο σημείο προβληματισμού για τα πολιτικά δρώμενα και συνάμα αφετηρία για ευρύτερη σημασιοδότηση και αξιολόγηση της ταυτότητας και της δράσης του πολιτικού προσωπικού αλλά και της σκέψης και της συμπεριφοράς του λαού, του εκλογικού σώματος και των πολιτών.

Οι «Εκδόσεις ΠΕΔΙΟ», δίνοντας στη δημοσιότητα αυτό το βιβλίο, προσκαλούν το αναγνωστικό κοινό να στοχαστεί πάνω σε ερωτήματα που αφορούν το «εάν», «κατά πόσο», «πώς» και «γιατί» πρώτη φορά «Αριστερά». Τα τρία κείμενα που περιλαμβάνονται στο βιβλίο αποτελούν ισάριθμες απόπειρες πραγμάτευσης των παραπάνω ερωτημάτων. Οι συγγραφείς τους, από τις θέσεις

της ενεργού πολιτικής δράσης, της επιστήμης και της μαχόμενης πολιτικής αρθρογραφίας, καταθέτουν την οπτική τους και την τεκμηριώνουν πραγματολογικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά και ιστορικά, υπενθυμίζοντάς μας ότι ο πυκνός χρόνος της πρόσκαιρης συγκυρίας φέρει το βάρος ευρύτερων, βαθύτερων και μακρόχρονων πολυεπίπεδων παραμέτρων, τις οποίες είναι λάθος να παραβλέπουμε ή να αγνοούμε όταν σκοπεύουμε να αναλύσουμε την πολιτική πράξη και την κοινωνική σημασιοδότηση ή να εγκαλέσουμε την πραγματικότητα ιδεολογικά, πολιτικά, αξιακά, ακόμα και ηθικά.

Τα κείμενα που ακολουθούν προτείνουν όρους για να τεθούν ερωτήματα και να δοκιμαστούν απαντήσεις σε ζητήματα όπως ο μονόδρομος της έλλειψης εναλλακτικών, το κυνήγι της ουτοπίας, η υπηρέτηση του οράματος ότι «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός», η ρεαλιστική προσαρμογή στη σιδηρά αναγκαιότητα, η ανθρώπινη κατάσταση μπροστά στην αναγκαστική υποταγή και στις συνέπειές της.

Ευχαριστώντας τους συγγραφείς που μας εμπιστεύθηκαν τα γραπτά τους, προσκαλούμε σε καλή ανάγνωση, με την ευχή αυτή να αποτελέσει αφορμή επέκτασης και εμβάθυνσης του επιστημονικού, πολιτικού και θεωρητικού διαλόγου σχετικά με το ποιος είναι ο δρόμος που πρέπει να βαδίσουμε, πώς θα τον βαδίσουμε αλλά και με ποιους...

Παύλος Δ. Παπαχριστοφίλου

Εκδόσεις ΠΕΔΙΟ

Το φαινόμενο ΣΥΡΙΖΑ: Η «ανατροπή» που δεν έγινε

Γιάννης Μηλίδης

«Μόνος ρεαλισμός η ανατροπή των νεοφιλελεύθερων μονόδρομων,
η ανατροπή των μνημονιακών καθεστώτων».
(Αλέξης Τσίπρας, 13/9/2014)

1. Εισαγωγή

Για να μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε την πορεία του ΣΥΡΙΖΑ προς την κυβερνητική εξουσία, από το 4,6% των εκλογών του 2009 στο 36,3% του Ιανουαρίου 2015 και στο 35,4% του Σεπτεμβρίου 2015, αλλά και τον «συμβιβασμό» του, όταν βρέθηκε στην κυβέρνηση, με την αποδοχή των νεοφιλελεύθερων προγραμμάτων λιτότητας μέσα από τη συμφωνία στην Ευρωπαϊκή Σύνοδο Κορυφής της 13ης Ιουλίου 2015, είναι ανάγκη να αναλύσουμε τις τομές που συντελέστηκαν τόσο στην ελληνική κοινωνία όσο και τις πολιτικές σχέσεις εκπροσώπησης κατά την τελευταία πενταετία.

Γιατί ήταν ο ΣΥΡΙΖΑ, το πέμπτο σε ισχύ κόμμα στη Βουλή του 2009 και το μικρότερο από τα δύο κόμματα της κοινοβουλευτικής Αριστεράς, που μπόρεσε να «εκμεταλλευτεί» την κρίση του πολιτικού συστήματος της Μεταπολίτευσης, με την κατάρρευση της εκλογικής επιρροής του ΠΑΣΟΚ και τη συρρίκνωση της επιρροής της Νέας Δημοκρατίας; Γιατί εγκατέλει-

ψε τη βασική εξαγγελία του, την κατάργηση των μνημονίων; Υπήρξε αυτή η συνθηκολόγηση το αποτέλεσμα απλώς ενός αδυσώπητου διεθνούς συσχετισμού δυνάμεων ή καθορίστηκε κυρίως από εσωτερικές διεργασίες και συσχετισμούς, στις οποίες υπάχθηκε ο ΣΥΡΙΖΑ; Γιατί, παρά την ψήφιση του Τρίτου Μνημονίου και την αποχώρηση ενός σημαντικού τμήματος των μελών, των στελεχών και των βουλευτών του, ο ΣΥΡΙΖΑ διατήρησε τα εκλογικά ποσοστά του και παρέμεινε στην κυβερνητική εξουσία;

Έχοντας απαντήσει σε αυτά τα ερωτήματα, θα μπορέσουμε να αντιληφθούμε αφενός τη σταθερότητα των πολιτικών λιτότητας και αφετέρου την εναλλακτική στρατηγική που απέρριξε από το Πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ.

2. Φάση πρώτη: Το «πνεύμα της Γένοβας», η σταθεροποίηση του ΣΥΡΙΖΑ στην κεντρική πολιτική σκηνή και οι συνιστώσες (2001-2010)

Ο ΣΥΡΙΖΑ (Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς) ιδρύθηκε λίγο πριν τις εκλογές της 7ης Μαρτίου 2004, ως συμμαχία του Συνασπισμού («Συνασπισμός της Αριστεράς, των Κινημάτων και της Οικολογίας») με οργανώσεις της «εξωκοινοβουλευτικής» και της «ανανεωτικής» Αριστεράς¹ και ανένταχτες/ους αριστερές/ούς. Στις εκλογές του 2004 συγκέντρωσε ποσοστό 3,27% και εξέλεξε έξι βουλευτές.

1. Οι οργανώσεις που συμμετείχαν στον ΣΥΡΙΖΑ στην αρχική αυτή φάση, πέραν του Συνασπισμού, ήταν οι εξής: Ανανεωτική Κομμουνιστική Οικολογική Αριστερά (ΑΚΟΑ), Διεθνιστική Εργατική Αριστερά (ΔΕΑ), Κίνηση Ενεργοί Πολίτες (Μανώλης Γλέζος) και Κίνηση για την Ενότητα Δράσης της Αριστεράς (ΚΕΔΑ). Η Κομμουνιστική Οργάνωση Ελλάδας (ΚΟΕ) κάλεσε τα μέλη και τους οπαδούς της να ψηφίσουν ΣΥΡΙΖΑ στις εθνικές εκλογές της 7/3/2004, αλλά εντάχθηκε στον ΣΥΡΙΖΑ το καλοκαίρι του 2007.

Στην αρχική του φάση το εγχείρημα έμοιαζε βραχύβιο, καθώς η συμμαχία δεν κατάφερε να καταλήξει σε απόφαση συμμετοχής στις ευρωεκλογές της 13ης Ιουνίου 2004. Στις εκλογές αυτές, εκτός από τον Συνασπισμό που συγκέντρωσε ποσοστό 4,16% και εξέλεξε έναν ευρωβουλευτή (5,16% και δύο ευρωβουλευτές το 1999), συμμετείχε το σχήμα «Γυναίκες για μια άλλη Ευρώπη» (0,76%), το οποίο επίσης προερχόταν από τις δυνάμεις που ίδρυσαν τον ΣΥΡΙΖΑ.

Παρά την αρχική αβεβαιότητα για τη βιωσιμότητα του ΣΥΡΙΖΑ, υπήρχαν ουσιαστικές δυνάμεις συνοχής μεταξύ των οργανώσεων και του κόσμου, που στήριζαν ή παρακολουθούσαν το ενωτικό-αριστερό εγχείρημα. Επρόκειτο για τις κινηματικές και ενωτικές διαδικασίες που εξελίσσονταν από το τέλος της δεκαετίας του 1990 και τις αρχές της δεκαετίας του 2000 στην Ελλάδα, την Ευρώπη αληθιά και παγκοσμίως ως «κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση», και μάλιστα πήραν γρήγορα οργανωτική μορφή, στο Ελληνικό, το Ευρωπαϊκό και το Παγκόσμιο «Κοινωνικό Φόρουμ»².

Στην Ελλάδα οι διαδικασίες αυτές απέκτησαν γρήγορα αξιοσημείωτο δυναμισμό στο εσωτερικό ενός τμήματος της Αριστεράς. Έτσι, στις 15/5/2001 ανακοινώθηκε σε συνέντευξη Τύπου στο Ζάππειο η ίδρυση του «Χώρου διαλόγου και κοινής δράσης της Αριστεράς» από τους εκπροσώπους έξι αριστερών συλλογικοτήτων, αφενός πολιτικών φορέων και αφετέρου σχημάτων με μη άμεσα κομματικό-πολιτικό, καίτοι αριστερό-ριζοσπαστικό αντικείμενο δράσης³. Στη συνέντευξη Τύ-

2. https://en.wikipedia.org/wiki/World_Social_Forum.

3. Οι εκπρόσωποι των συλλογικοτήτων αυτών ήταν: Αγγελική Ξύδη (Δίκτυο Υπεράσπισης Κοινωνικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων), Τασία Χριστοδουλοπούλου (Πρωτοβουλία για την Επανάδρυση της Αριστεράς), Γιάννης Θεωνάς (ΚΕΔΑ), Σπύρος Κουτσουβέλης (ΔΗΚΚΙ), Γιάννης Μηλιός (περιοδικό *Θέσεις*), Γιάννης Μπανιάς (ΑΚΟΑ), Στέργιος Πιτσιόρλας (Συνασπισμός).

που η στρατηγική στόχευση του εγχειρήματος περιγράφηκε ως εξής:

«Το πολιτικό μας πλαίσιο δεν μπορεί να είναι παρά αυτό που αναδεικνύει η συγκυρία, δηλαδή η ανάγκη για τους αγώνες των εργαζομένων ν' αποκρούσουν όλες τις επιθέσεις ενάντια στο εισόδημα, για τον κοινωνικό χαρακτήρα της κοινωνικής ασφάλισης, για την απόκρουση του τρομονόμου, για την ειρήνη στα Βαλκάνια, για την απόκρουση της νέας τάξης πραγμάτων, για το περιβάλλον [...] Παράλληλα για την αλληλεγγύη και κυρίως για τη διεθνή αλληλεγγύη, μέσα από την υποστήριξη κινητοποιήσεων, διαδηλώσεων των Κινήματων, όπως αυτό που σχεδιάζεται στη Γένοβα τον Ιούλιο του 2001 [...] Όλοι εμείς που συμμετέχουμε σε αυτή την πρωτοβουλία καθιπτόμαστε πίσω από το σύνθημα: "Οι άνθρωποι πάνω από τα κέρδη" [...]. Παράλληλα όμως ισχυριζόμαστε ότι και μια άλλη Αριστερά είναι εφικτή. Μια Αριστερά που να συνδιαλέγεται, που να συναποφασίζει, που ν' αγωνίζεται, που να διεκδικεί»⁴.

Η ελληνική συμμετοχή στη διεθνή διαδήλωση στη Γένοβα τον Ιούλιο 2001, κατά της πολιτικής των G8, εκτιμάται σε 3.000 άτομα⁵. Χαρακτηριστική για την επιρροή του «πνεύματος της Γένοβας» στην ελληνική Αριστερά είναι η απόφαση του 4ου Συνεδρίου του Συνασπισμού, 9-12/12/2004, όπου διαβάζουμε: «Το κίνημα κατά της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης είναι η καινούργια και ελπιδοφόρα εξέλιξη της εποχής μας». Σημαντική ήταν η ελληνική συμμετοχή στο 1ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στη Φλωρεντία,

4. <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=2664>

5. <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=135222> Βλ. επίσης, Γιάννης Μπουρνούς, «12 χρόνια από τις μέρες που νικήσαμε το φόβο: Χρονολόγιο των διεθνών διαδηλώσεων της Γένοβας», <https://barikat.gr/content/12-hronia-apo-tis-meres-poy-nikisame-fovo-hronologio-ton-diethnon-diadiloseon-tis-genova>

ενώ το 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ διοργανώθηκε στην Αθήνα στο διάστημα 4-7/5/2006. Στις συζητήσεις και τις εκδηλώσεις του τριημέρου συμμετείχαν περί τις 35 χιλιάδες άτομα, ενώ στη διαδήλωση που έλαβε χώρα στις 7/5/2006, με σύνθημα «Μια άλλη Ευρώπη είναι εφικτή», «Ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό και τον πόλεμο», έλαβαν μέρος 80 χιλιάδες άτομα. Κινητοποίηση τέτοιου μεγέθους δεν είχε λάβει χώρα στην Αθήνα από την αντιπολεμική διαδήλωση στις 15/2/2003.

Το γεγονός, λοιπόν, ότι το «πνεύμα της Γένοβας» παρέμενε ζωντανό και οι διαδικασίες του «Κοινωνικού Φόρουμ» συνένωσαν αντικειμενικά μεγάλα κομμάτια της ριζοσπαστικής και ανανεωτικής Αριστεράς επέδρασε καταλυτικά στη διατήρηση και ενίσχυση του ενωτικού εγχειρήματος του ΣΥΡΙΖΑ. Από τον Οκτώβριο του 2004, και ιδίως μετά την εκλογή του Αλέκου Αλαβάνου ως νέου προέδρου του Συνασπισμού (4ο Συνέδριο, 12/12/2004), επαναληειτουργεί η Πολιτική Γραμματεία του ΣΥΡΙΖΑ, στην οποία συμμετέχουν εκπρόσωποι των συνιστώσών του συμμαχικού σχήματος.

Στις δημοτικές εκλογές του Οκτωβρίου 2006 στον Δήμο Αθηναίων, η παράταξη «Ανοιχτή Πόλη», με επικεφαλής τον Αλέξη Τσίπρα, συγκέντρωσε 10,52%, κατακτώντας την τρίτη θέση, μετά τις παρατάξεις που υποστηρίχθηκαν από τη ΝΔ (Νικήτας Κακλαμάνης) και το ΠΑΣΟΚ (Κώστας Σκανδαλίδης).

Στις επόμενες δύο εθνικές εκλογικές αναμετρήσεις ο ΣΥΡΙΖΑ σταθεροποιεί την εκλογική δύναμή του, παραμένοντας βέβαια ακόμη ένα μικρό πολιτικό κόμμα (5,04% στις εκλογές της 16ης/9/2007, 4,70% στις ευρωεκλογές της 7ης/6/2009 και 4,60% στις εκλογές της 4ης/10/2009).

Κατά τη διάρκεια του 2007 ο ΣΥΡΙΖΑ έπαιξε σημαντικό ρόλο στις κινητοποιήσεις για τη μη αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει τον δημόσιο και δωρεάν χαρακτήρα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η διάσπαση του

«αναθεωρητικού μετώπου» ΝΔ-ΠΑΣΟΚ και η τελική μη αναθεώρηση του άρθρου 16 προσλήφθηκε ως μια μεγάλη νίκη του ριζοσπαστικού-κινηματικού προσανατολισμού του κόμματος. Στη συνείδηση μιας μερίδας της νεολαίας και της Αριστεράς η νικηφόρα «μάχη για το άρθρο 16» πιστώθηκε κυρίως στον ΣΥΡΙΖΑ.

Στο 5ο Συνέδριο του Συνασπισμού, στις 10/2/2008, νέος πρόεδρος του κόμματος εκλέχθηκε ο Αλέξης Τσίπρας, μετά την επιλογή του Αλέκου Αλαβάνου να αποσυρθεί από την Προεδρία του Συνασπισμού και του ΣΥΡΙΖΑ. Ο Τσίπρας συγκέντρωσε 70,41% των ψήφων έναντι 28,67% του ανθυποψηφίου του Φώτη Κουβέλη.

Όταν μετά τη δολοφονία από αστυνομικό του δεκαεξάχρονου Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου, στις 6/12/2008, ξέσπασε σε όλη τη χώρα η νεολλαϊστική εξέγερση του Δεκεμβρίου 2008, ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν πλέον ένα αριστερό πολιτικό κόμμα με σαφή και αναγνωριζόμενο ριζοσπαστικό και κινηματικό χαρακτήρα⁶. Το γεγονός αυτό, και επιπλέον το ότι δεν περιορίστηκε να «καταδικάσει τη βία απ' όπου κι αν προέρχεται» (με εξαίρεση την αστυνομική βία, φυσικά!), αλλά επισήμανε την ανάγκη να αναζητηθούν οι βαθύτερες αιτίες της κοινωνικής έκρηξης, πέρα από την τραγική αφορμή της, οδήγησε όλα τα κόμματα της τότε Βουλής να στραφούν εναντίον του, χαρακτηρίζοντάς τον περίπου «συνεργό» της «τρομοκρατίας»⁷. Χαρα-

6. «Τον Σεπτέμβριο του 2008 επιβεβαιώθηκαν οι αισιόδοξες προβλέψεις για τον ΣΥΝ. Όλες σχεδόν οι δημοσκοπήσεις κατέγραψαν διψήφια ποσοστά, από 10%-12%, με τον δικομματισμό σε απόλυτο χαμηλό, περίπου 55%». Γιάννης Μπαλάφας (2012). 20 χρόνια χρειάστηκαν. Το χρονικό του εγχειρήματος του Συνασπισμού. Αθήνα: Νήσος, σ. 379.

7. Κι αυτό παρά το ότι η ηγεσία του ΣΥΡΙΖΑ πολύ σύντομα, καθώς εξελίσσονταν τα γεγονότα του Δεκεμβρίου, έσπευσε να αναδιπλωθεί, υιοθετώντας χοντρικά μια συγκλίνουσα πολιτική στάση με αυτή των «κομμάτων του συνταγματικού τόξου».

κτηριστικά, η Γ.Γ. του ΚΚΕ, ακολουθώντας επί της ουσίας τη «γραμμή» όλων των κοινοβουλευτικών κομμάτων πήλην ΣΥΡΙΖΑ αληθιά και των κατεστημένων ΜΜΕ, στις 9/12/2008, μετά τη συνάντηση που είχε με τον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή, δήλωσε:

«Η ηγεσία του ΣΥΡΙΖΑ να σταματήσει να χαϊδεύει τα αυτιά των κουκουλοφόρων. Δεν λέμε ότι ταυτίζεται με αυτούς, αληθιά χαϊδεύει, γιατί βλέπει μπροστά την κλήπη, καρέκλες ή μαξιλάρια»⁸.

Παρά τις εσωτερικές τριβές που ουδέποτε σταμάτησαν, και μάλιστα οξύνθηκαν μετά το κάτω των κομματικών προσδοκιών αποτέλεσμα των ευρωεκλογών του 2009, δοκιμάζοντας για δεύτερη φορά την ενότητα και τη συνέχεια του συμμαχικού εγχειρήματος, ο ΣΥΡΙΖΑ παρέμεινε πόλος έλξης για έναν σημαντικό αριθμό ομάδων και μη κομματικά ενταγμένων στελεχών της Αριστεράς.

Ουσιαστικά, σε όλη αυτή την πρώτη φάση πολιτικής λειτουργίας του, ο ΣΥΡΙΖΑ παρέμενε μια συμμαχία πολιτικών φορέων και προσωπικοτήτων της Αριστεράς, με κέντρο το μοναδικό κόμμα της πολιτικής ενότητας, τον Συνασπισμό. Έναν Συνασπισμό που μετασχηματιζόταν, καθώς ακολουθούσε το ριζοσπαστικό εγχείρημα του ΣΥΡΙΖΑ⁹.

Ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελούσε, επομένως, σε αυτή την πρώτη περίοδο της ιστορίας του, μια συμμαχία «συνιστωσών». Μιλώντας για τις συνιστώσες, όμως, δεν θα πρέπει να θεωρήσουμε

8. <http://news.in.gr/greece/article/?aid=966084>

9. Βλ. λεπτομερέστερα την ενότητα 4. Για μια αναλυτική περιγραφή της πορείας του Συνασπισμού, πριν και μετά τη συγκρότηση του ΣΥΡΙΖΑ, βλ. Γιάννης Μπαλάφας (2012). *20 χρόνια χρειάστηκαν. Το χρονικό του εγχειρήματος του Συνασπισμού*. Αθήνα: Νήσος.

ότι επρόκειτο κυρίως για τους αυτόνομους πολιτικούς σχηματισμούς ή κινήσεις και για τις προσωπικότητες που μετείχαν στο συμμαχικό εγχείρημα. Σημαντικότερο ρόλο στη διαμόρφωση των εσωτερικών εντάσεων και συγκλίσεων έπαιζαν οι «τάσεις» στο εσωτερικό του βασικού εταίρου, του Συνασπισμού, και ειδικότερα το πλειοψηφικό μετά το 4ο Συνέδριο του Κόμματος «Αριστερό Ρεύμα»¹⁰, και η βασική ομαδοποίηση εσωκομματικής αντιπολίτευσης, η «Ανανεωτική Πτέρυγα», με επικεφαλής τον κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο του ΣΥΡΙΖΑ μετά τις εκλογές του 2009, Φώτη Κουβέλη. Η «Ανανεωτική Πτέρυγα» επέμενε στην «ανάγκη για μια νέα προοδευτική πλειοψηφία», στην οποία θεωρούσε ότι μπορεί να συμπεριληφθεί και το ΠΑΣΟΚ.

Στο 6ο Συνέδριο του Συνασπισμού (3-6/6/2010) η «Ανανεωτική Πτέρυγα» υποστήριξε την αποχώρηση του Συνασπισμού από τον ΣΥΡΙΖΑ, και όταν η πρόταση απορρίφθηκε, αποχώρησε η ίδια από τον Συνασπισμό (και τον ΣΥΡΙΖΑ), ιδρύοντας στις 27/6/2010 τη Δημοκρατική Αριστερά (ΔΗΜΑΡ).

Στην ομιλία του στις 5/6/2010, πριν την αποχώρηση από το Κόμμα, ο Φώτης Κουβέλης υποστήριξε:

«Το προγραμματικό κείμενο του ΣΥΡΙΖΑ [...] και η ευρωδιακήρυξη ήταν κείμενα στα οποία καταγράφονταν οι κοινοί τόποι των συνιστωσών του ΣΥΡΙΖΑ που διαμορφώνουν αυτό που ονομάζουν ως “αντισυστημική και αντικαπιταλιστική αριστερά”. Δηλαδή:

– Απόρριψη των μεταρρυθμίσεων.

10. Κατά τις προσυνεδριακές διαδικασίες για το 6ο Συνέδριο του Συνασπισμού (3-6/6/2010), η μειοψηφία του «Αριστερού Ρεύματος» (Λαφαζάνης, Χουντής, Λεουτσάκος, Καλύβης, Παπαδόγιαννη, Στρατούλης κ.ά.), διατηρώντας τον τίτλο της τάσης («Αριστερό Ρεύμα») διαχωρίστηκε από την πλειοψηφία, που συσπειρωνόταν γύρω από τον Α. Τσίπρα, υιοθετώντας το όνομα «Αριστερή Ενότητα» (ΑΡΕΝ).

– Απόρριψη της πράσινης ανάπτυξης [...]

Ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είχαν συγκεκριμένο και σαφές στίγμα για τα κοινωνικά ζητήματα. Δεν ανέδειξαν τον αριστερό ευρωπαϊσμό. Περιορίστηκαν στον καταγγελητικό λόγο [...] Δεν διαμορφώσαμε σχέση προγραμματικής εμπιστοσύνης με τους πολίτες»¹¹.

3. Φάση δεύτερη: Η παγκόσμια οικονομική κρίση, το Μνημόνιο και η πολιτική τομή (2010-2012)

3.1. Εσωκομματικές αντιθέσεις και αναποτελεσματική οργανωτική δομή του ΣΥΡΙΖΑ στη νέα συγκυρία

Η αποχώρηση της «Ανανεωτικής Πτέρυγας» του Συνασπισμού δημιούργησε νέα δεδομένα στον ΣΥΡΙΖΑ. Αλλά και στην κοινωνία είχε δημιουργηθεί ένα νέο τοπίο μετά το διάγγελμα του πρωθυπουργού Γιώργου Παπανδρέου από το Καστελλόριζο στις 23/4/2010 και την ψήφιση του Πρώτου Μνημονίου. Ο ΣΥΡΙΖΑ μπορούσε να παίξει σημαντικό ρόλο στη συγκεκριμένη συγκυρία, καίτοι ταυτόχρονα έμοιαζε να τροχοπεδείται από εσωτερικές αντιφάσεις, που εμφανίζονταν με τη μορφή «οργανωτικών προβλημάτων».

Ήδη πριν από το Μνημόνιο, σε άρθρο που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Εποχή* στις 13/12/2009, το οποίο συνυπογράφουμε μαζί με τους Σπύρο Λαπατσιώρα και Μάκη Σπαθή, υποστηρίζαμε:

«Η περσινή εξέγερση της ελληνικής νεολαίας και μερίδας των εργαζομένων και ανέργων υπήρξε το πηρό “φτάνει πια!” στην κτηνωδία του νεοφιλελεύθερου εκσυγχρονισμού, την εργοδοτική ασυδοσία,

11. <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=19337>

την κρατική τρομοκρατία και την αστυνομική αυθαιρεσία που χαρακτηρίζουν την ελληνική καπιταλιστική κοινωνία κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. [...] Ο ΣΥΡΙΖΑ [...] αποτελεί μέσα στην κοινωνία μια διακριτή πολιτική δύναμη που επιδιώκει να στηρίζει και να οργανώνει τους αγώνες των εργαζομένων ενάντια στο κεφάλαιο, αναδεικνύοντας μάλιστα τον απελευθερωτικό ορίζοντα αυτών των αγώνων, τον σοσιαλισμό.

Εντούτοις, με την παρούσα οργανωτική μορφή, ο ΣΥΡΙΖΑ δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες συγκρότησης και *πολιτικής εκπροσώπησης* μιας κοινωνικής συμμαχίας ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό με την προοπτική ενός σοσιαλισμού που αρμόζει για τον 21ο αιώνα. Παραπαίει σε ατελείσφορες συζητήσεις “κορυφής”, αφήνοντας την κεντρική πολιτική σε όποιον μπορεί να την κάνει (π.χ. στελέχη της κεντρικής πολιτικής σκηνής, ηγετικές ομάδες μεμονωμένων συνιστωσών) [...]. Στα πέντε χρόνια λειτουργίας του ΣΥΡΙΖΑ έγινε φανερό ότι οι προϋποθέσεις για ένα τοιμηρό βήμα συγκρότησης στην κατεύθυνση του ενιαίου δημοκρατικού ΣΥΡΙΖΑ (με την παράλληλη ύπαρξη των συνιστωσών, φυσικά) υπάρχει. Ας το συνειδητοποιήσουμε και ας δράσουμε ανάλογα!»¹².

Στις δημοτικές και περιφερειακές εκλογές του 2010 ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίστηκε διχασμένος και πέτυχε πενιχρά αποτελέσματα, ακόμα και σε σύγκριση με τις άλλες δυνάμεις της Αριστεράς. Χαρακτηριστικά, στην περιφέρεια Αττικής ο υποψήφιος του ΣΥΡΙΖΑ Αλέξης Μητρόπουλος συγκέντρωσε 6,23%, έναντι 14,44% του Θ. Παφίλη (ΚΚΕ), 4,04% του Κ. Διάκου (Οικολόγοι Πράσινοι), 3,81% του Γ. Ψαριανού (ΔΗΜΑΡ), 2,29% του Α. Χάγιου (ΑΝΤΑΡΣΥΑ) και 2,16% του Α. Αθαβάνου, ο

12. Σ. Λαπασιώρας, Γ. Μηλιός και Μ. Σπαθής, «Ο ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στο “πολιτικό σύστημα”», Εποχή 13/12/2009, <https://entosepoxhs.files.wordpress.com/2009/12/entos-53.pdf>

οποίος υποστηρίχθηκε από συγκεκριμένες συνιστώσες του ΣΥΡΙΖΑ¹³.

3.2. Πολιτικές λιτότητας, μαζικές κινητοποιήσεις και αναδιάταξη των κοινωνικών συμμαχιών

Οι πολιτικές των μνημονίων και της ακραίας λιτότητας σόκα-ραν την ελληνική κοινωνία, καίτοι δεν καινοτομούσαν. Στόχος τους ήταν να αποκαταστήσουν την αποτελεσματικότητα του νεοφιλελεύθερου καπιταλιστικού συστήματος, σε μια στιγμή που η αξιοπιστία του και η ικανότητά του να παράγει κέρδη για το κεφάλαιο είχαν κλονιστεί από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, η οποία γρήγορα μετεξε-λίχθηκε σε συστημική κρίση υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου¹⁴. Οι κυρίαρχες τάξεις επιχειρούν έτσι να εμβαθύνουν σε πρωτόγνωρο βαθμό το νεοφιλελεύθερο σχέδιο, συνθλίβοντας ουσιαστικά το μεταπολεμικό «κοινωνικό συμβόλαιο» και συμπιέζοντας τις ιστορικά διαμορφωμένες κοινωνικές ανάγκες. Η μείωση της αξίας της εργατικής δύναμης βρίσκεται στο επίκεντρο της νεοφιλελεύθερης επίθεσης. Και όπως γνωρίζουμε από τον Μαρξ, αυτή η αξία δεν είναι κάτι τεχνικό ή σταθερό. Πρόκειται για ένα αποκρυστάλλωμα του ταξικού συσχετισμού δυνάμεων.

Στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), και ιδίως της Ζώ-

13. Αντίστοιχα στον Δήμο Αθηναίων η Ε. Πορτάλιου (ΣΥΡΙΖΑ) συγκέντρωσε 5,79% έναντι 13,73% του Ν. Σοφιανού (ΚΚΕ) και 2,84% του Π. Παπακωνσταντίνου (ΑΝΤΑΡΣΥΑ), και στον Δήμο Θεσσαλονίκης ο Τ. Μηταφίδης (ΣΥΡΙΖΑ) συγκέντρωσε 3,67% έναντι 9,50% του Σ. Ζαριανόπουλου (ΚΚΕ) και 3,45% του Χ. Μάτη (Οικολόγοι Πράσινοι).

14. Βλ. Γ. Μηλιός (2014). *Από την κρίση στην κυβέρνηση της Αριστεράς*. Αθήνα: Πε-δίο. Επίσης Γ. Μηλιός & Δ. Π. Σωτηρόπουλος (2011). *Ιμπεριαλισμός, Χρηματοπι-στωτικές Αγορές, Κρίση*. Αθήνα: Νήσος, 2011, Dimitris P. Sotiropoulos, John Milios, & Spyros Lapatsioras (2014). *A Political Economy of Contemporary Capitalism and its Crisis. Demystifying Finance*. London: Routledge.

νης του Ευρώ (ΖτΕ), η κρίση εμφανίζεται εξωτερικά ως δημοσιονομική κρίση χρέους ορισμένων χωρών, κι αυτό λόγω κυρίως της «αρχιτεκτονικής» της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Οι ευρωπαϊκές ελίτ διακήρυξαν έτσι ότι η κρίση αφορά εκείνες τις χώρες που δεν εφάρμοσαν «ενάρετες» δημοσιονομικές πολιτικές, αλλιά συσώρευσαν ελλείμματα στον κρατικό τους προϋπολογισμό μέσα από σπατάλες που σχετίζονταν με τη «διόγκωση του δημόσιου τομέα», τους «υπερβολικούς μισθούς και επιδόματα» των δημόσιων υπαλλήλων, τη διαφθορά των αξιωματούχων κ.ο.κ. Με αυτό τον τρόπο υποδήλωναν ότι το πρόβλημα είναι οι («υπερβολικές») δημόσιες δαπάνες και ότι η λύση βρίσκεται στον περιορισμό τους, μέσα από τη μείωση μισθών, συντάξεων και παροχών, και την ιδιωτικοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών.

Αμέσως, βέβαια, η εισοδηματική λιτότητα και οι περικοπές μισθών επεκτάθηκαν και στον ιδιωτικό τομέα, μειώνοντας τη φοροεισπρακτική δυνατότητα του Δημοσίου, ενώ η όποια προσπάθεια αύξησης των δημόσιων εσόδων περιορίστηκε στην υπερφορολόγηση των χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων και της ακίνητης περιουσίας των εργατικών και μεσαίων κοινωνικών τάξεων. Έγινε έτσι φανερό ότι δεν επρόκειτο για μια προσπάθεια «νοικοκυρέματος» των δημόσιων οικονομικών ή περιορισμού του δημόσιου χρέους, αλλιά κυρίως για μια στρατηγική αναδιανομής εξουσίας και πλούτου προς όφελος των κυρίαρχων κοινωνικών τάξεων, καθώς τα βάρη της κρίσης ωθούνταν στις πλάτες των εργαζομένων και ευρύτερα της κοινωνικής πλειοψηφίας.

Οι πολιτικές αυτές διαχείρισης της κρίσης, τα μνημόνια, αποτέλεσαν την αιτία τεράστιων κινητοποιήσεων που συγκλόνισαν τη χώρα και αποσταθεροποίησαν την πολιτική σκηνή. Αρχίζοντας από τις 5/3/2010, οι κινητοποιήσεις κλιμακώνονταν μέχρι τις 5/5/2010, όταν πέθαναν από ασφυξία τρεις

υπάλληλοι της τράπεζας Marfin στο κέντρο της Αθήνας, μετά από εμπρηστική επίθεση στο κτήριο όπου στεγαζόταν.

Το επόμενο μεγάλο κύμα μαζικών κινητοποιήσεων ξεκίνησε τον Μάιο 2011 ως το «κίνημα των πλათειών» ή των «αγανακτισμένων». Πέρα από την πρωτοφανή μαζικότητα, το κίνημα αυτό χαρακτηριζόταν από εντελώς πρωτότυπα στοιχεία, όπως ήταν η εκκίνηση μέσω των κοινωνικών μέσων δικτύωσης, ο «συντονισμός» με το αντίστοιχο κίνημα στην Ισπανία (αλλά και την «Αραβική Άνοιξη») και η απαίτηση των διαδηλωτών για μη συμμετοχή στις διαδικασίες συγκέντρωσης, συζήτησης, λήψης αποφάσεων κ.λπ. οργανωμένων δυνάμεων, κομματικών ή συνδικαλιστικών.

Έγινε έτσι προφανές ότι στο προσκήνιο των κινητοποιήσεων εισέρχονταν νέα κοινωνικά στρώματα, διαφορετικά ή μάλλον πέρα από τον «ηλό» της Αριστεράς, των συνδικάτων και των κινημάτων.

Τελικά, κάτω από την πίεση των κινητοποιήσεων, η κυβέρνηση Παπανδρέου στις 11/11/2011 υποχρεώθηκε σε παραίτηση. Η κυβέρνηση Λουκά Παπαδήμου που ακολούθησε, με τη στήριξη ΠΑΣΟΚ, ΝΔ και ΛΑΟΣ, υποχρεώθηκε επίσης, κάτω από την πίεση των λαϊκών κινητοποιήσεων, να προκηρύξει εκλογές για τις 16/5/2012¹⁵.

Από όσο γνωρίζω, δεν υπάρχει κάποια αξιόπιστη ανάλυση για την ταξική-κοινωνική σύνθεση των «πλათειών», δηλαδή για την κοινωνική προέλευση (της πλειονότητας) των εκατοντάδων χιλιάδων πολιτών που συμμετείχαν στις συγκεντρώσεις και κινητοποιήσεις από τον Μάιο του 2011 μέχρι τον Φε-

15. Για το χρονικό των κινητοποιήσεων της περιόδου αυτής βλ. «Διαδηλώσεις στην Ελλάδα 2011», https://el.wikipedia.org/wiki/Διαδηλώσεις_στην_Ελλάδα_2011 και «Διαδηλώσεις στην Ελλάδα 2012», https://el.wikipedia.org/wiki/Διαδηλώσεις_στην_Ελλάδα_2012.

βρουάριο του 2012. Θα επιχειρήσω, συνεπώς, με τη μορφή «θεωρητικής εικασίας», να σκιαγραφήσω τις τάσεις πώλησης προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση των διαφορετικών κοινωνικών συνόλων, ως αποτέλεσμα της κρίσης και των ακραίων πολιτικών λιτότητας που τέθηκαν έκτοτε σε εφαρμογή.

Μιλώντας γενικά, η κρίση και οι πολιτικές διαχείρισής της αναδιατάσσουν τις κοινωνικές συμμαχίες και τις σχέσεις ηγεμονίας, ενώ δημιουργήθηκαν νέα μέτωπα, καθώς κρίση, λιτότητα και ανεργία παρήγαγαν διαφορετικά αποτελέσματα στις διαφορετικές τάξεις της ελληνικής κοινωνίας¹⁶:

- α. Η καλπάζουσα ανεργία και η πολιτική της συμπίεσης του μισθών και του κοινωνικού κράτους δημιουργούν μια τάση *σύγκλισης* της μεγάλης πλειονότητας των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα σε μια στάση πολιτικής και κοινωνικής αντίστασης στη λιτότητα. Τείνει δηλαδή να ενοποιήσει σε αντιμνημονιακή κατεύθυνση τις συμπεριφορές και προσδοκίες της *εργατικής τάξης* και της *νέας μικροαστικής τάξης του επιχειρηματικού τομέα*. Στη νέα μικροαστική τάξη κατατάσσουμε τους «αξιωματικούς και υπαξιωματικούς της παραγωγής»¹⁷, που εκτελούν τις λειτουργίες διοίκησης, επιτήρησης των εργασιακών σχέσεων και τεχνικής διεύθυνσης της παραγωγής για λογαριασμό του κεφαλαίου (των

16. Για την κατανομή της ανεργίας στις διαφορετικές τάξεις της ελληνικής κοινωνίας βλ. Γιώργος Οικονομάκης (επιστημονικός υπεύθυνος), Γιάννης Ζησιμόπουλος, Δημήτρης Κατσουρίδας, Γιώργος Κόλλιας & Γιώργος Κρητικίδης (έρευνα υπό δημοσίευση, 2015). *Η ταξική διάρθρωση και η θέση της εργατικής τάξης στην ελληνική κοινωνία*. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

17. «Όπως ένας στρατός χρειάζεται στρατιωτικούς αξιωματικούς και υπαξιωματικούς, έτσι και μια μάζα εργατών που συνεργάζονται κάτω από το πρόσταγμα του ίδιου κεφαλαίου χρειάζεται αξιωματικούς (διευθυντές, διαχειριστές) και υπαξιωματικούς της βιομηχανίας (επιστάτες, foremen, overlookers, contremaitres) που στη διάρκεια του προτσές εργασίας διοικούν εξ ονόματος του κεφαλαίου. Η δουλειά της επιστασίας εδραιώνεται σαν αποκλειστική τους λειτουργία» (Κ. Μαρξ [1978]. *Το Κεφάλαιο*, τόμ. 1. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, σ. 347).

επιχειρήσεων)¹⁸. Η τάση αυτή είναι ακόμα εντονότερη στον επιχειρηματικό-καπιταλιστικό τομέα που λειτουργεί υπό *νομικό καθεστώς* δημόσιας ιδιοκτησίας (ΔΕΚΟ), λόγω της πολιτικής των ιδιωτικοποιήσεων¹⁹.

- β. Η πολιτική των ιδιωτικοποιήσεων και της βίαιης συρρίκνωσης του κράτους, των απολύσεων δημόσιων υπαλλήλων και της απότομης μείωσης των μισθών ενισχύει την τάση των μισθωτών του («στενού», μη επιχειρηματικού) δημόσιου τομέα για αντιπαράθεση στις πολιτικές της λιτότητας και του νεοφιλελευθερισμού. Και το δεύτερο υποσύνολο της νέας μικροαστικής τάξης, οι δημόσιοι υπάλληλοι, τείνει επομένως να ποδηγεί σε αντιμνημονιακή κατεύθυνση²⁰.
- γ. Η κρίση κερδοφορίας, που χαρακτηρίζει αρχικά το σύνολο της οικονομίας, δημιουργεί την τάση συσπείρωσης της *μεσοαστικής τάξης* –δηλαδή των μικροεπιχειρηματιών που απασχολούν μισθωτή εργασία, *καίτοι εργάζονται οι ίδιοι με παρόμοιο τρόπο όπως οι υπάλληλοί τους* (χοντρικά επιχειρήσεις που απασχολούν μέχρι 5 ή το πολύ 10 εργαζόμενους, ανάλογα με τον κλάδο)– στην έμπρακτη υποστήριξη των πολιτικών λιτότητας, περισσότερο ίσως από την κα-

18. Για μια μαρξιστική θεωρητική προσέγγιση στις κοινωνικές τάξεις στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές οικονομίες βλ. Γ. Μηλιός & Γ. Οικονομάκης (2007). Εργατική τάξη και μεσαίες τάξεις: ταξική θέση και ταξική τοποθέτηση. *Θέσεις*, 99, 19-55. http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=979&Itemid=29

19. Στο διάστημα 2008-2014 (2ο τετράμηνο) οι απασχολούμενοι μισθωτοί που εντάσσονται στην εργατική τάξη μειώθηκαν κατά 28%, από 2,085 εκ. σε 1,501 εκ. Βλ. Γιώργος Οικονομάκης (επιστημονικός υπεύθυνος), Γιάννης Ζησιμόπουλος, Δημήτρης Κατσορίδας, Γιώργος Κόλλιας & Γιώργος Κρητικίδης (έρευνα υπό δημοσίευση, 2015). *Η ταξική διάθροιση και η θέση της εργατικής τάξης στην ελληνική κοινωνία*. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.

20. Στο διάστημα 2008-2014 (2ο τετράμηνο) οι μισθωτοί στον στενό δημόσιο τομέα μειώθηκαν κατά 18,4%, από 875,5 χιλ. σε 715 χιλ. Βλ. Γιώργος Οικονομάκης κ.ά., *όπ.π.*

θαυτό επιχειρηματική-καπιταλιστική τάξη: οι μειωμένοι μισθοί, η ελαστική και ανασφάλιστη-αδήλωτη εργασία, η καταπάτηση των ωραρίων, τα ανύπαρκτα ή μη εφαρμοζόμενα εργασιακά δικαιώματα κ.λπ. αποτελούν όρους επιβίωσης και ενίοτε «ανάπτυξης» της μικροεπιχειρηματικής αυτής τάξης, σε βαθμό πολύ μεγαλύτερο από τη μεγάλη επιχειρηματικότητα, της οποίας η έκθεση στη δημοσιότητα αλλιά και το σημαντικά χαμηλότερο εργασιακό κόστος ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος τη συγκρατεί στον σεβασμό των νόμιμων αμοιβών, των κανόνων εργασίας και ενίοτε σε μια πολιτική μη μειούμενων μισθών με στόχο την εργασιακή ειρήνη²¹.

- δ. Η παραδοσιακή μικροαστική τάξη, δηλαδή οι αυτοαπασχολούμενοι που δεν χρησιμοποιούν μισθωτή εργασία, διασχίζεται από ριζικά αντιφατικές τάσεις. Στο ένα άκρο αποτελεί συνεχές με τη μεσοαστική τάξη: τα στατιστικά δεδομένα δείχνουν ότι ένα τμήμα της μεσοαστικής τάξης μέσα στην κρίση μετατρέπεται σε παραδοσιακή μικροαστική τάξη, με την απόλυση των μισθωτών υπαλλήλων και τη διατήρηση της επιχείρησης στη βάση της οικογενειακής αυτοαπασχόλησης. Στο άλλο άκρο εμφανίζεται η «επιχειρηματικότητα ανάγκης» ανθρώπων που βρέθηκαν στην ανεργία, δηλαδή η αυτοαπασχόληση λειτουργεί ως υποκατάστατο ενός «μισθού επιβίωσης» ή αποτελεί απλώς καλυμμένη μορφή επισφαλούς μισθωτής απασχόλησης «με το κομμάτι» (φασόν, «μπλοκάκια» κ.λπ.)²².

21. Στο διάστημα 2008-2014 (2ο τετράμηνο) ο αριθμός των μικρών επιχειρηματιών που χρησιμοποιούν μισθωτή εργασία μειώθηκε κατά 44%, από 358 χιλ. σε 201 χιλ. Βλ. Γιώργος Οικονομάκης κ.ά., *όπ.π.*

22. Στο διάστημα 2008-2014 (2ο τετράμηνο) ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων και των συμβοληθούσων μελών των οικογενειών τους μειώθηκε κατά 14,5%, από 1,203 εκ. σε 1,029 εκ. Βλ. Γιώργος Οικονομάκης κ.ά., *όπ.π.*

ε. Η χρηματοπιστωτική ασφυξία που χαρακτηρίζει την κρίση του 2008-9 έπληξε ιδιαίτερα τη μικρή και μεσαία επιχειρηματικότητα, η οποία στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην τραπεζική χρηματοδότηση. Έτσι, παράλληλα με τη συντηρητική ροπή προς τη μισθολογική λιτότητα της μικρής και μεσαίας επιχειρηματικότητας, ο κοινωνικός αυτός χώρος τείνει ευήκοον ους στις ριζοσπαστικές προτάσεις ρύθμισης του ιδιωτικού χρέους, του δημόσιου ελέγχου των τραπεζών για διασφάλιση της δανειακής ροής προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις κ.λπ.

Από τις τάσεις αυτές που περιγράψαμε αδρομερώς γίνεται φανερό ότι μια σημαντική μερίδα του κόσμου της μισθωτής εργασίας (εργατική τάξη και νέα μικροαστική τάξη), καθώς και ένα τμήμα της αυτοαπασχόλησης, ίσως ακόμα και της μικρής επιχειρηματικότητας (μεσοαστική τάξη), για πρώτη φορά στη συγκυρία της κρίσης και του Μνημονίου, εισέρχεται στις πρακτικές των μαζικών κινητοποιήσεων και αποστασιοποιείται από το παγιωμένο μέχρι τότε δικομματικό σύστημα αντιπροσώπευσης.

Μόνο υπό αυτούς τους όρους μπορούμε ίσως να ερμηνεύσουμε την πρωτοφανή τομή στην μεταπολιτευτική πολιτική ζωή της χώρας που συντελέστηκε στις βουλευτικές εκλογές της 6ης Μαΐου 2012.

3.3. Οι διπλές εκλογές του 2012

Στις εκλογές της 6ης Μαΐου του 2012 ο ΣΥΡΙΖΑ κατέκτησε τη δεύτερη θέση, συγκεντρώνοντας 16,76% των ψήφων. Προτού αναφερθούμε αναλυτικότερα στους παράγοντες που συνετέλεσαν σε αυτή την επιτυχία, χρειάζεται να αναφερθούμε στη γενικότερη εικόνα του εκλογικού σώματος που αποτυπώθηκε σε αυτές τις εκλογές.

Οι εκλογές της 6ης Μαΐου 2012 καταγράφουν, πρώτα απ’

όλα, μια απόρριψη του πολιτικού συστήματος, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί την περίοδο μετά το 1977. Τα δύο «μεγάλα κόμματα» του παρελθόντος συγκέντρωσαν αθροιστικά μόλις 32,03%: ΝΔ 18,85% (-14,62% συγκριτικά με το 2009) και ΠΑΣΟΚ 13,18% (-30,74% συγκριτικά με το 2009). Επιπλέον, η ψήφος των εκλογέων διασπείρεται σε περισσότερα κόμματα (ΑΝΕΛ 10,60%, ΚΚΕ 8,48%, Χρυσή Αυγή 6,97%, ΔΗΜΑΡ 6,11%), που εισήλθαν στη Βουλή, ενώ 19,05% ψήφισαν κόμματα τα οποία δεν ξεπέρασαν το όριο του 3% για να εκλέξουν βουλευτές. Το άθροισμα των δύο πρώτων κομμάτων (ΝΔ και ΣΥΡΙΖΑ) έφτανε μόλις στο 35,61% των συνολικών ψήφων.

Στις εκλογές του Μαΐου 2012 ο ΣΥΡΙΖΑ πρόβαλε, μαζί με τις θέσεις του, και το σύνθημα «Κυβέρνηση της Αριστεράς». Απευθυνόμενος στον ελληνικό λαό από την κεντρική προεκλογική συγκέντρωση του κόμματος στις 3/5/2012, ο Αλέξης Τσίπρας είπε:

«Η σημερινή συγκέντρωση είναι μήνυμα νίκης, μήνυμα ελπίδας, μήνυμα ανατροπής. [...] Σήμερα δίνεις εντολή σχηματισμού κυβέρνησης της Αριστεράς. [...] Αναλαμβάνουμε την ευθύνη και εγγυόμαστε ότι, από την επομένη των εκλογών, η νέα κυβέρνηση αριστερής συνεργασίας θα κινητοποιήσει όλους τους διαθέσιμους πόρους, με προτεραιότητα να υψώσει αμέσως ασπίδα προστασίας στην κοινωνία. Θα εφαρμόσουμε μέτρα αναδιανομής του εισοδήματος και του πλούτου άμεσης απόδοσης, που θα αυξήσουν τα δημόσια έσοδα. [...] Μόνον εμείς μπορούμε να εγγυηθούμε τους μισθούς και τις συντάξεις του ελληνικού λαού στο ακέραιο».

Στο αισιόδοξο σενάριο του κομματικού επιτελείου, το σύνθημα «Κυβέρνηση της Αριστεράς» μεταφραζόταν σε δύο άμεσες εκλογικές επιδιώξεις: τα τρία κυβερνητικά κόμματα του παρελθόντος (ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΛΑΟΣ) να μην συγκεντρώ-

σουν ποσοστό που να επιτρέπει τον σχηματισμό κυβέρνησης· ο ΣΥΡΙΖΑ να είναι (τουλάχιστον) τρίτο κόμμα, ώστε να λάβει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης και να θέσει σε κίνηση τις διαδικασίες σχηματισμού συμμαχικής αριστερής προοδευτικής κυβέρνησης.

Το αποτέλεσμα των εκλογών, με τον ΣΥΡΙΖΑ δεύτερο κόμμα, εξέπληξε ακόμα και το επιτελείο του ΣΥΡΙΖΑ, και αναμφίβολα έσπειρε τον τρόμο στο εγχώριο και διεθνές νεοφιλελεύθερο κατεστημένο.

Στην προηγούμενη ενότητα σχολιάσαμε τις κοινωνικές μεταβλητές που εξηγούν τον προσανατολισμό μεγάλων μερίδων (της μισθωτής εργασίας και ως έναν βαθμό της αυτοαπασχόλησης) προς τις αριστερές αντινεοφιλελεύθερες πολιτικές. Μένει να προσεγγίσουμε το ερώτημα γιατί ήταν ο ΣΥΡΙΖΑ το κόμμα το οποίο κυρίως εξέφρασε αυτό τον νέο προσανατολισμό των κοινωνικών συνόλων που στρέφονταν προς τα αριστερά.

Θεωρώ ότι τρεις αλληληλένδοτοι μεταξύ τους παράγοντες έπαιξαν καθοριστικό ρόλο:

1. Η κατοχύρωση, στη συνείδηση μεγάλης μερίδας της κοινωνίας, της αντίληψης ότι ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί το κατ' εξοχήν κινηματικό και «αντισυστημικό» κόμμα, το κόμμα που διαφοροποιείται ριζικά από το «παλιό πολιτικό σύστημα», και για τον λόγο αυτό αποδέχεται και στηρίζει τις μεγάλες λαϊκές κινητοποιήσεις της διετίας πριν τις εκλογές. Ρόλο έπαιξε εδώ και ο τρόπος με τον οποίο τα μέλη και τα στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ εντάχθηκαν και ενσωματώθηκαν στο κίνημα των πηλατειών, πέρα από κάθε υποψία μιας «δύναμης» που εισέρχεται απλώς και μόνο για να στρατολογήσει μέλη.
2. Η προσωπικότητα και ακτινοβολία του Αλέξη Τσίπρα, σε συνδυασμό με τη ρητή «ανάληψη της ευθύνης» για τη διακυβέρνηση της χώρας *σε ριζικά διαφορετική κατεύθυνση*

από το παρελθόν. Η «κυβέρνηση της Αριστεράς» νοείται και περιγράφεται σε πληθώρα άρθρων και κομματικών αποφάσεων ως ριζική τομή προς τη συνήθη «διακυβέρνηση». Έτσι, ο Αλέξης Τσίπρας αναλαμβάνει την ευθύνη νέων εκλογών, διότι για τον ΣΥΡΙΖΑ είναι αδιανόητη η συμμετοχή σε μια κυβέρνηση του παλιού πολιτικού συστήματος.

3. Η ιδεολογικοπολιτική συγκρότηση του κομματικού λόγου, που μπορούσε να αντιπαράθεται πειστικά στην κυρίαρχη εγχώρια και ευρωπαϊκή αφήγηση για την κρίση, απευθυνόμενος στον ορθό λόγο ευρύτερων ακροατηρίων, πέρα από τους παραδοσιακούς ψηφοφόρους της Αριστεράς. Ο κομματικός αυτός λόγος αναδείκνυε τον διεθνή και ευρωπαϊκό χαρακτήρα της κρίσης, τη σκόπιμη «ατελή» αρχιτεκτονική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ζώνης του Ευρώ για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων, τόνιζε τη μετασχηματιστική δύναμη των λαϊκών μαζών όταν ληιτουργούν κινηματικά, επέμενε ότι «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός» και ότι η αλληλαγή του κόσμου μπορεί να ξεκινήσει «εδώ και τώρα».

Το διάστημα ανάμεσα στις εκλογές της 6ης Μαΐου και εκείνες της 17ης Ιουνίου 2012 ήταν η πυκνότερη ίσως προεκλογική περίοδος της μεταπολιτευτικής εποχής. Πριν τις εκλογές ο ΣΥΡΙΖΑ ανακοίνωσε το κυβερνητικό του Πρόγραμμα σε εκδήλωση στον πολυχώρο «Αθηναΐς». Με κεντρικό σύνθημα «Η Μνημόνιο ή ΣΥΡΙΖΑ», το πρόγραμμα αυτό περιλάμβανε τους ακόλουθους άξονες²³:

- Επαναδιαπραγμάτευση της δανειακής σύμβασης και του χρέους με μορατόριουμ στην πληρωμή τόκων.
- Επαναφορά του βασικού μισθού στα 751 ευρώ και του

23. <http://www.syn.gr/gr/tmima.php?gl=el&page=122>

επιδόματος ανεργίας στα 461,50 ευρώ και επέκτασή του στα δύο χρόνια.

- Άμεση αποκατάσταση των συλλογικών συμβάσεων, από την εθνική συλλογική σύμβαση μέχρι τις κλαδικές συλλογικές συμβάσεις. Άμεση επαναφορά της μετενέργειας και της υποχρεωτικής επεκτασιμότητας των συλλογικών και κλαδικών συμβάσεων.
- Κατάργηση της εργασιακής εφεδρείας-προσυνταξιοδοτικής διαθεσιμότητας στον δημόσιο τομέα. Σταμάτημα των απολύσεων στο Δημόσιο.
- Κατάργηση της ενοικίασης των εργαζομένων.
- Θέσπιση αυτεπάγγελης εισαγγελικής δίωξης και ποινή φυλάκισης για τους υπεύθυνους των επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν παράνομη-«μαύρη» εργασία και έχουν ανασφάλιστους εργαζόμενους. Νέες αυστηρές κυρώσεις για τους εργοδότες που παραβιάζουν συλλογικές συμβάσεις, ωράρια και συνδικαλιστικά δικαιώματα.
- Άμεση ανασυγκρότηση, αναβάθμιση και αποτελεσματική ενεργοποίηση του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας με στόχο να περιοριστούν δραστικά οι παραβιάσεις της εργατικής νομοθεσίας.
- Κατάργηση όλων των χαρατσιών.
- Φορολόγηση του πλούτου και των υψηλών εισοδημάτων για την αύξηση των εσόδων από άμεσους φόρους κατά 4% του ΑΕΠ σε ορίζοντα τετραετίας.
- Άμεση κατάρτιση περιουσιολογίου, όπου θα καταγράφεται η κινητή και ακίνητη περιουσία όλων των πολιτών, με αυστηρές ποινές για όσους αποκρύπτουν την περιουσία τους.
- Αλληλαγή των φορολογικών συντελεστών νομικών προσώπων και προσαρμογή στα επίπεδα της ΕΕ.
- Επανεξέταση όλων των ειδικών φορολογικών καθεστώτων.

- Σταδιακή μείωση του ΦΠΑ, ιδιαίτερα σε είδη λαϊκής κατανάλωσης.
- Εκσυγχρονισμό και στελέχωση των ΔΟΥ με εξειδικευμένο προσωπικό.
- Επιδίωξη εθνικής προγραμματικής συμφωνίας με τον κλάδο της ναυτιλίας και τον εφοπλιστικό κόσμο για αύξηση των εσόδων και κατάργηση των φοροαπαλλαγών.
- Ολική ή μερική διαγραφή των δανειακών υποχρεώσεων των υπερχρεωμένων νοικοκυριών και επιχειρήσεων, ανάλογα με τη μείωση του εισοδήματος ή του τζίρου που έχουν υποστεί από τη σύναψη του δανείου μέχρι σήμερα.
- Δημόσιος έλεγχος στις τράπεζες.
- «Πάγωμα» ιδιωτικοποιήσεων.

Ολόκληρο το παλιό πολιτικό σύστημα, συνεπικουρούμενο απροκάλυπτα από τα ΜΜΕ (ιδίως τα τηλεοπτικά), τάχθηκε με φανατισμό ενάντια στον ΣΥΡΙΖΑ και στην προοπτική νίκης του στις εκλογές, αφού προηγουμένως πρόβαλλε την ιδέα μιας «οικουμενικού τύπου» κυβέρνησης με τη συμμετοχή του ΣΥΡΙΖΑ. Ταυτόχρονα, μεγάλη μερίδα της εργοδοσίας «μπήκε στην προεκλογική μάχη», επιχειρώντας να νουθετήσει (ή και να τρομοκρατήσει) το απασχολούμενο προσωπικό ώστε να μην ψηφίσουν ΣΥΡΙΖΑ. Αλλά όχι μόνο αυτοί. Τα ξένα ΜΜΕ αλλά και κυβερνητικοί αξιωματούχοι ξένων χωρών έσπευσαν να στρατευθούν στον προεκλογικό αγώνα των ελληνικών κυρίαρχων τάξεων και των μηχανισμών προπαγάνδας τους κατά του ΣΥΡΙΖΑ.

Οι γερμανικές εφημερίδες προέτρεπαν τους Έλληνες να μην ψηφίσουν ΣΥΡΙΖΑ, και μάλιστα η γερμανική έκδοση των *Financial Times* στις 15/6/2012 δημοσίευσε πρωτοσέλιδο άρθρο στα ελληνικά με τον εύγλωττο τίτλο «Αντισταθείτε στον δημαγωγό», πάνω από τη σκιασμένη φωτογραφία του Αλέξη

Τσίπρα να χαιρετάει την προεκλογική συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ²⁴. Επιπλέον,

«σύμφωνα με ανακοίνωση της προεδρίας της Δημοκρατίας, σε τηλεφωνική συνομιλία που είχε η Γερμανίδα καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ με τον πρόεδρο της Δημοκρατίας Κάρολο Παπούλια, του πρότεινε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος παράλληλα με τις εκλογές και με ερώτημα την παραμονή ή όχι της Ελλάδας στο ευρώ. Αν και η είδηση διαψεύστηκε επίσημα από τη γερμανική πλευρά, την επιβεβαίωσε το γερμανικό περιοδικό *Der Spiegel*. Στο αίτημα της Άνγκελα Μέρκελ αντέδρασαν έντονα όλα τα ελληνικά κοινοβουλευτικά κόμματα, πριν όμως γίνει γνωστή η διάψευση από τη γερμανική πλευρά»²⁵.

Βασικό επιχείρημα της Ιεράς Συμμαχίας του εγχώριου και διεθνούς κατεστημένου ήταν ότι η απόκλιση από τις ασκούμενες ακραίες νεοφιλελεύθερες πολιτικές, και πιο συγκεκριμένα η απόπειρα εφαρμογής του προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ, θα σήμαινε έξοδο της Ελλάδας από το ευρώ και οικονομική καταστροφή. Το επιχείρημα αυτό ενισχυόταν με την προβολή του γεγονότος ότι η μειοψηφία του ΣΥΡΙΖΑ (που θεωρητικά μπορούσε να γίνει πλειοψηφία)²⁶ αλλή και ένας πέραν του ΣΥ-

24. <http://www.syn.gr/gr/tmima.php?gl=el&page=122>

25. https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνικές_βουλευτικές_εκλογές_Ιουνίου_2012

26. Ήδη στις 4/6/2010, στην ομιλία του στο Έκτακτο Συνέδριο του Συνασπισμού, ο Π. Λαφαζάνης υποστήριξε: «[Ε]να συνολικό προοδευτικό πρόγραμμα διεξόδου για την Ελλάδα αλλά και για κάθε κράτος-μέλος θα βρεθεί σε πλήρη ρήξη με τους κυρίαρχους κύκλους της ΕΕ αλλά και το πλαίσιο της ΟΝΕ αλλά και της ΕΕ. [...] Η ΕΕ με την τροπή που έχει λάβει δεν μεταρρυθμίζεται στο αντίθετό της, αλλά μόνο ανατρέπεται. Και αυτή η πλήρης ανατροπή της μπορεί να σηματοδοτήσει συνολικά προοδευτικές και σοσιαλιστικές εξελίξεις. [...] Για αυτό είναι συνηρητικό να κινδυνολογούμε, σχεδόν απρόκλητα, με τα δεινά που θα ενσκήψουν από την τυχόν αποχώρηση της χώρας από το ευρώ» (<http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=19332>).

ΡΙΖΑ χώρος αριστερών οργανώσεων και διανοουμένων²⁷ υποστήριξαν την έξοδο της χώρας από τη Ζώνη του Ευρώ ως προϋπόθεση για την εφαρμογή ενός αριστερού-ριζοσπαστικού κυβερνητικού προγράμματος.

Ο ΣΥΡΙΖΑ ντιήθηκε μεν με το αποτέλεσμα των εκλογών της 17ns/6/2012 και τον σχηματισμό της συμμαχικής κυβέρνησης ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΔΗΜΑΡ, όμως η τομή στα πολιτικά πράγματα της χώρας είχε ήδη συντελεστεί. Η νέα πολιτική σκηνή που διαμορφώθηκε μετά τις εκλογές²⁸ έκανε το σύνθημα «Πρώτη φορά Αριστερά» να μοιάζει εφικτό.

27. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του πανεπιστημιακού Σπύρου Μαρκέτου, υποψήφιου βουλευτή Επικρατείας με την ΑΝΤΑΡΣΥΑ στις εκλογές του 2012. Στις 21/2/2010 έγγραφε στο *Βήμα* ότι η έξοδος από το ευρώ είναι μη εφικτή και μη συμφέρουσα για τους «ισχυρούς της ΕΕ»: «Είναι συμβατή η “πτώχευση” όμως με την παραμονή στο ευρώ; Ναι, είναι. Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης [...] αφήνει τις εθνικές κυβερνήσεις να βρουν μόνες τους το πώς θα ισοσκελίσουν τον προϋπολογισμό. [...] Συμφέρει άραγε τους ισχυρούς της ΕΕ να μας διώξουν από το ευρώ; Κάτι τέτοιο δεν μπορούν να το κάνουν αν ισοσκελίσουμε τον προϋπολογισμό, έστω και μη πληρώνοντας τους τραπεζίτες και φορολογώντας τους πλούσιους. Ούτε θα τις συνέφερε. Θα υπονόμευαν έτσι την ισχύ και τη βιωσιμότητα του ευρώ, δίχως να αντιμετωπίσουν τις κερδοσκοπικές επιθέσεις των τραπεζών, οι οποίες αμέσως μετά θα στόχευαν την Ισπανία, την Πορτογαλία, την Ιταλία, το Βέλγιο και ακόμη και τη Γαλλία – χώρες όλες τους με συνολικές δανειακές ανάγκες επαχθέστερες των δικών μας», Σπύρος Μαρκέτος, «Στάση πληρωμών τώρα» (<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=316473>). Ο ίδιος όμως στις 16/9/2010 υποστήριζε ότι η έξοδος από το ευρώ είναι η επιθυμητή λύση για την Ελλάδα: «[...] να ξαναποκτήσουμε δικό μας νόμισμα, γιατί το ευρώ δεν ανήκει στην Ελλάδα, απλώς η Ελλάδα έχει δικαίωμα να χρησιμοποιεί το ευρώ. Από τη στιγμή της γέννησής του σοβαροί οικονομολόγοι της Αριστεράς και της Δεξιάς είχαν προειδοποιήσει πως η ευρώζώνη δεν αποτελεί βέλτιστη ζώνη νομισματικής ενοποίησης, όπως τη λένε, και τώρα επαληθεύονται», http://antarsyalarisas.blogspot.gr/2010/09/blog-post_15.html

28. ΝΔ 29,66%, ΣΥΡΙΖΑ 26,89%, ΠΑΣΟΚ 12,28%, ΑΝΕΛ 7,51%, ΧΑ 6,92%, ΔΗΜΑΡ 6,26%, ΚΚΕ 4,51%.

4. Φάση Τρίτη (2012-14): Από την «αριστερή στροφή» στη «βίαιη ωρίμανση»

4.1. Επίσημα κομματικά κείμενα της «αριστερής στροφής»

Από την ίδρυση του ΣΥΡΙΖΑ μέχρι τις εκλογές του 2012 λαμβάνει χώρα μια διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης των κομματικών αποφάσεων και αναλύσεων, που συχνά περιγράφεται ως «αριστερή στροφή».

Το «πνεύμα της Γένοβας», που αποτέλεσε τον συνεκτικό ιστό και την κινητήρια δύναμη του ΣΥΡΙΖΑ κατά την πρώτη φάση της ύπαρξής του, αποτυπώνεται με σαφήνεια στα κομματικά κείμενα και στις αποφάσεις των κομματικών οργάνων όλης της περιόδου 2004-2012. Χαρακτηριστικό είναι το 384 σελίδων κείμενο προγραμματικών θέσεων, το οποίο ενέκρινε τον Φεβρουάριο του 2009 το Διαρκές Συνέδριο του Συνασπισμού, με τίτλο *Για την Αριστερά του 21ου αιώνα. Η συμβολή του ΣΥΝ στο Πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ*²⁹. Στο κείμενο αυτό ως βασική έννοια-πρόταγμα για την Αριστερά τίθεται η «οικονομία των αναγκών», σηματοδοτώντας μια στρατηγική αμφισβήτησης και όχι διαχείρισης των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής: «[Δ]ιαμόρφωση μιας νέας οικονομίας των αναγκών και των συλλογικών αγαθών. Με αυτό τον τρόπο, οι άνθρωποι και οι ανάγκες τους αρχίζουν να τίθενται πάνω από τα κέρδη και τα ιδιοτελή συμφέροντα» (σ. 43). Στην ομιλία του στο Έκτακτο Συνέδριο του Συνασπισμού, στις 13/2/2009, ο Γιάννης Δραγασάκης διευκρίνιζε:

«Αυτό που περιγράφουμε και αυτό που αναζητούμε εμείς δεν είναι ένας ρυθμιζόμενος καπιταλισμός, όπως είδα να περιγράφεται σε ένα κείμενο της ανανεωτικής τάσης. Δεν επιδιώκουμε έναν ρυθμιζόμενο

29. <http://www.syn.gr/programma/programma.htm>

καπιταλισμό. Μας ενδιαφέρουν οι ρυθμίσεις, μας ενδιαφέρουν οι εποπτείες. Αυτό που αναζητούμε όμως είναι να διαμορφώσουμε μέ-
σα στην κοινωνία έναν ανταγωνισμό, μια αντιπαράθεση διαρκή,
όπου από τη μια πλευρά θα είναι οι αξίες, οι σκοποί, τα κίνητρα και
τα κριτήρια του καπιταλισμού και από την άλλη μεριά θα είναι οι
αξίες της Αριστεράς, η αλληλεγγύη και οι ανάγκες των ανθρώπων,
οι ανάγκες του περιβάλλοντος και της κοινωνίας [...] Ο Γιάννης ο
Μηλιός “φταίει” για την ιδέα “οικονομία των αναγκών”, αλλά η πο-
λιτική ευθύνη είναι δική μας και δική σας. Εμείς θεωρούμε ότι είναι
μια γόνιμη σκέψη αυτή, είναι ένας γόνιμος δρόμος, πρωτόλειος ακό-
μη σε ό,τι αφορά στη θεμελίωσή του, αλλά αξίζει να εργαστούμε σ’
αυτό τον δρόμο και όχι σε μια ιδέα ρυθμιζόμενου καπιταλισμού»³⁰.

Μετά τις εκλογές του 2012 ο ΣΥΡΙΖΑ μπήκε σε μια διαδικα-
σία μετασχηματισμού του σε ενιαίο πολιτασικό κόμμα (μέσα
από την 1η Πανελλαδική Συνδιάσκεψη στο τέλος του 2012 και
το Ιδρυτικό του Συνέδριο τον Ιούλιο 2013) και οργανωτικές
επέκτασης με την εγγραφή αρκετών χιλιάδων νέων μελών.

Η «αριστερή στροφή» στην οποία ήδη αναφερθήκαμε
αποτυπώθηκε ακόμα ευκρινέστερα στην απόφαση της Πανελλ-
λαδικής Συνδιάσκεψης του ΣΥΡΙΖΑ στις 30/11-2/12/2012, η
οποία αποτέλεσε το πρώτο βήμα στη διαδικασία μετασχημα-
τισμού του σε ενιαίο κόμμα και μαζικοποίησής του. Τη χρονι-
κή στιγμή της Συνδιάσκεψης υπήρχε στον ΣΥΡΙΖΑ η διάχυτη
ελπίδα ότι μεγάλες μαζικές κινητοποιήσεις, όπως εκείνες της
περιόδου Μαΐου 2011 - Φεβρουαρίου 2012, θα μπορούσαν
να εκκινήσουν και πάλι, μετά την τομή των εκλογών, και να
επιταχύνουν μάλιστα την πορεία προς την κυβέρνηση της Αρι-
στεράς. Διαβάζουμε έτσι στην απόφαση που ενέκρινε η Συν-
διάσκεψη στις 2/12/2012:

30. <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=13549>

«Δεσμευόμαστε να αντιταχθούμε δυναμικά στην επίθεση της άρχουσας τάξης που ληηλατεί τον λαό και τη χώρα, να απαλλοτριώσουμε από το άχθος των μνημονίων και του μη βιώσιμου χρέους, να ανοίξουμε τον δρόμο στον παραγωγικό μετασχηματισμό με έμφαση στους τομείς διατροφής και βασικών αγαθών, τον δρόμο της κοινωνικής αυτοοργάνωσης, της αυτοδιαχείρισης, των ανατρεπτικών προτύπων εναλλακτικής και κοινωνικής οικονομίας. Δεσμευόμαστε να προτάξουμε τη ριζική αναδιανομή εισοδημάτων και πλούτου σε βάρος του κεφαλαίου, τη στήριξη των αγροτών και της μικρομεσαίας επιχείρησης, την ενίσχυση του δημόσιου χώρου και της κοινωνικής πολιτικής και την άνθηση της δημοκρατίας και της λαϊκής αυτενέργειας. [...] *Καλούμε* στη δημιουργία ενός πανελλαδικού δικτύου συντονισμού των φορέων όλων των κοινωνικών στρωμάτων που αγωνίζονται κατά των μνημονίων ώστε να δημιουργηθεί ένα κέντρο αγώνα που θα συμβάλει στην οργάνωση των κινητοποιήσεων και αντίστοιχη προσπάθεια σε τοπικό επίπεδο. Η αναβίωση και ενίσχυση της λειτουργίας –με ευρύτητα και ενωτικό πνεύμα– των λαϊκών συνελεύσεων σε κάθε γειτονιά θα συμβάλει στην άνοδο των αγώνων [...] *Καλούμε* τους πολίτες που συμφωνούν μαζί μας να επιλέξουν την οργανωμένη πάλη μέσα από τον ΣΥΡΙΖΑ-ΕΚΜ. [...] Για μια κοινωνία ισότητας, ελευθερίας, δικαιοσύνης και προκοπής»³¹.

Η «ροπή προς τα Αριστερά» αποτύπωνε την κατανόηση της πολιτικής σύγκρουσης στην οποία πρωταγωνιστούσε ο ΣΥΡΙΖΑ ως σύγκρουσης κυρίως ταξικής, ανάμεσα σε ένα πολιτικό σχέδιο μετασχηματισμού της κοινωνίας προς μια αντιδραστική-νεοφιλελεύθερη κατεύθυνση, σε αντιστοιχία με τα συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων, και σε μια στρατηγική ριζοσπαστικού-δημοκρατικού μετασχηματισμού, στη βάση του οποίου είναι η κατοχύρωση των συμφερόντων της εργατικής

31. http://syryza-nafpaktias.blogspot.gr/2012/12/blog-post_4374.html

τάξης και ευρύτερα του κόσμου της εργασίας στην παραγωγή και τους θεσμούς, η διεύρυνση της δημοκρατίας κ.λπ.

Εντούτοις, την ίδια στιγμή που αποτυπωνόταν η αριστερή στροφή στα επίσημα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ, παρέμεναν ενεργές (και στο επόμενο διάστημα θα ενισχύονταν) δύο άλλες ιδεολογικές τάσεις, που ουσιαστικά αντιστρατεύονταν (και τελικά θα αναιρούσαν) την «αριστερή στροφή»: οι θεωρήσεις περί μετατροπής της Ελλάδας σε «αποικία» (χρέους) και «εξάρτησης» της από «μεγάλες δυνάμεις», αφενός, και η θεώρηση των μνημονίων και της λιτότητας ως «ήλαθους πολιτικής» που στραγγαλίζει την «ανάπτυξη», αφετέρου.

Και οι δύο θεωρήσεις, παρότι εκκινούν από διαφορετικές αφετηρίες, καταλήγουν στο ίδιο σημείο. Αντιλαμβάνονται την πολιτική σύγκρουση στην οποία πρωταγωνιστούσε ο ΣΥΡΙΖΑ ως κυρίως σύγκρουση ανάμεσα στην «Ελλάδα» και τις «ξένες δυνάμεις» (τη Γερμανία, την ΕΕ, τον αμερικανικό ιμπεριαλισμό), θεωρώντας ότι το ζητούμενο είναι μια «εθνική στρατηγική» που θα συγκεράσει τα συμφέροντα όλου του πληθυσμού (τα συμφέροντα κεφαλαίου και εργασίας κ.ο.κ.) για το καλό «της χώρας»: την ανεξαρτησία και την ανάπτυξη.

4.2. Η επιστροφή των ιδεολογικών καταβολών:

Αναβάθμιση των προβληματικών περί «εξάρτησης»

Οι ιδεολογίες περί «ελληνικής εξάρτησης» κυριαρχούσαν ασφυκτικά στην ελληνική Αριστερά μέχρι τη δεκαετία του 1990³². Ακόμα και σήμερα, όμως, η «εξάρτηση» αποτελεί μια

32. Για την κριτική τους βλ. Μηλιός, Γ. & Μαστραντώνης, Τ. (1983). «Η θεωρία της Αριστεράς για την εξάρτηση του ελληνικού καπιταλισμού. Όρια και συνέπειες». *Θέσεις*, 2, 31-43, και http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=41&Itemid=29. Βλ. επίσης, Μηλιός, Γ. (2000). *Ο ελληνικός κοινωνικός σχηματισμός. Από τον επεκτατισμό στην καπιταλιστική ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική, και http://users.ntua.gr/jmilios/El_Koin_Sxim_a.pdf

θεμελιώδη έννοια των αναλύσεων μεγάλων κομματιών της Αριστεράς, κυρίως αυτών που προέρχονται από τις παραδόσεις του ΚΚΕ (και της ΕΔΑ) και του ΠΑΣΟΚ.

Οι θεωρίες της «εξάρτησης» βασίζονται σε μια θεωρητική αντιστροφή: αντί να εκκινήσουν από τη δομή και την εκάστοτε συγκυριακή θέση του ελληνικού καπιταλισμού (τις ταξικές σχέσεις εκμετάλλευσης και εξουσίας, την ταξική διάρθρωση και τα εκάστοτε αποτελέσματα της πάλης των τάξεων στο εσωτερικό του κοινωνικού σχηματισμού, τις διεθνείς διασυνδέσεις και τις διεθνείς στρατηγικές βιλέψεις του ελληνικού καπιταλισμού, ακόμα τις διεθνείς εντάσεις, αντιθέσεις και ανισοβαρείς συμμαχίες στις οποίες εμπλέκεται σε κάθε συγκυρία), υποθέτουν, αντίστροφα, ότι οι σχέσεις εξουσίας καθορίζονται από την αείποτε δεδομένη «εξάρτηση». Καθώς, λοιπόν, αναγορεύουν την «εξάρτηση» σε κεντρικό κομβικό στοιχείο που επικαθορίζει τα πάντα, δηλαδή τόσο τις σχέσεις εξουσίας όσο και τις τάσεις εξέλιξης του ελληνικού καπιταλισμού, καθώς συνακόλουθα θεωρούν τον αγώνα για την κοινωνική αλληλαγή και τον σοσιαλισμό ως συνέχεια ενός αγώνα για την εθνική ανεξαρτησία, υποτιμούν και υποβιβάζουν την πάλη των τάξεων και τις κοινωνικές σχέσεις εξουσίας σε σχέσεις της «χώρας» (ή της «ελληνικής οικονομίας») με τα «ξένα συμφέροντα», και τελικά του ελληνικού κράτους με άλλα κράτη, συμμαχικά, ανταγωνιστικά ή και εχθρικά³³.

33. Είναι προφανές ότι οποιαδήποτε χώρα, ιδίως αν δεν ανήκει στις ιμπεριαλιστικές «μεγάλες δυνάμεις», για παράδειγμα μια μικρή αναπτυσσόμενη καπιταλιστική χώρα (η Δανία, η Σλοβενία, η Μάλτα, η Ελλάδα, η Φιλανδία, η Ισλανδία...) υπόκειται σε διεθνές επίπεδο σε ποικίλους (οικονομικούς, θεσμικούς, πολιτικούς) «καταναγκασμούς», από τη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας (και ιδίως των παγκοσμιοποιημένων χρηματαγορών) και από στρατηγικές αποφάσεις που λαμβάνονται από τις κύριες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις. Όμως δεν πρόκειται για μια «σχέση εξάρτησης» που καθορίζει την εξέλιξη τους ή τις σχέσεις εξουσίας στο εσωτερικό τους.

Μπορεί όμως το κράτος να συρρικνωθεί σε αυτό μόνο, σε *δυσνητικό* εκφραστή «εθνικών συμφερόντων»; Μια τέτοια αντίληψη συγκαλύπτει αυτό που θα έπρεπε να είναι αυτονόητο για την Αριστερά: ότι το (αστικό) κράτος αποτελεί το κέντρο πολιτικής συμπύκνωσης της κεφαλαιοκρατικής εξουσίας, μιας εξουσίας ταυτόχρονα οικονομικής, πολιτικής και ιδεολογικής. Ότι ζητούμενο για την Αριστερά είναι να δημιουργήσει όρους για τον ριζικό μετασχηματισμό του κράτους, να το καταστήσει διαπερατό στα λαϊκά συμφέροντα («ο λαός στην εξουσία»), απονεκρώνοντας σταδιακά εκείνες τις λειτουργίες του που συγκροτούν δομές άσκησης της καπιταλιστικής εξουσίας και υπάγοντάς το σε ευρύτερες δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων από την κοινωνία.

Το κράτος, λοιπόν, αποτελεί θεμελιώδη δομή της κεφαλαιοκρατικής εξουσίας, επομένως μέρος του «εσωτερικού ανταγωνισμού», και αυτή την πραγματικότητα πρέπει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη στον πολιτικό σχεδιασμό της η Αριστερά, ως η πολιτική δύναμη που εκπροσωπεί τα συμφέροντα της εργατικής τάξης και των συμμάχων της απέναντι στο κεφάλαιο. Αν, αντίστροφα, ακολουθώντας τις θεωρίες της «εξάρτησης», θεωρήσει ότι το κράτος οφείλει κυρίως να διασφαλίζει την ισχύ του απέναντι σε «ξένες απειλές και εξαρτήσεις», κινδυνεύει να υπαχθεί στα αστικά ιδεολογήματα περί κοινών συμφερόντων και κοινών στρατηγικών επιδιώξεων «όλων των Ελλήνων» (για «ανάπτυξη», «ορθολογική οργάνωση της παραγωγής» κ.λπ.).

Όπως επισημαίναμε πολλά χρόνια πριν: «Οι εξαρτήσεις του ελληνικού καπιταλισμού δεν στοιχειοθετούν την “υποταγή της χώρας σε ξένα κέντρα αποφάσεων”, αλλά συνδέονται με την (ηγεμονευόμενη) θέση και τις (ανισοβαρείς) συμμαχίες της ελληνικής κεφαλαιοκρατικής εξουσίας μέσα στα πλαίσια του δυτικοευρωπαϊκού ιμπεριαλισμού». Γ. Μηλιός (1984). «Οι αριστερές θεωρίες για την “εξάρτηση” και οι εξαρτήσεις του ελληνικού καπιταλισμού». *Θέσεις*, 9, 5-23, και http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=105&Itemid=29

Στο εσωτερικό του ΣΥΡΙΖΑ, η τάση που σε μόνιμη βάση στηρίζε παραδοσιακά τις αναλύσεις και τις πολιτικές εκτιμήσεις της στο σχήμα της «εξάρτησης» ήταν το «Αριστερό Ρεύμα» υπό τον Παναγιώτη Λαφαζάνη. Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση του Π. Λαφαζάνη στο Έκτακτο Συνέδριο Συνασπισμού στις 4/6/2010, όπου «ανακαλύπτει» την «εξάρτηση της χώρας» ακόμα και από το Ισραήλ:

«Πρώτο συμπέρασμα είναι ότι έχει συντελεστεί από τη χώρα μας, στο πλαίσιο μιας νεοϋποτέλειας στον αμερικανο-ευρωπαϊκό ιμπεριαλισμό, μια γλιωδής φιλοϊσραηλινή στροφή στην εξωτερική της πολιτική. Αυτή η στροφή, αν συνεχιστεί, θα μετατρέψει την Ελλάδα σε "δορυφόρο" του Ισραήλ, με επικίνδυνες, πέραν των πολλών άλλων, εθνικές συνέπειες»³⁴.

Η προβληματική αυτή, όμως, δεν περιορίστηκε σε μία μόνο πτέρυγα του ΣΥΡΙΖΑ, αλλά γρήγορα, την περίοδο που εξετάζουμε, αποτέλεσε κεντρική θέση των καθοδηγητικών οργάνων και του πολιτικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ. Χαρακτηριστικά, στην Πολιτική Απόφαση της ΚΕ του ΣΥΡΙΖΑ, που συνήλθε στις 31/08 και 1/09/2013, διαβάζουμε:

«Το νέο δάνειο σημαίνει νέα δεσμά, με νέο μνημόνιο και με νέα μέτρα. Σημαίνει το οριστικό τέλος της Ελλάδας ως μιας κυρίαρχης και ανεξάρτητης χώρας. Σημαίνει οριστική μετατροπή της χώρας σε οικονομική αποικία των δανειστών, χωρίς δημόσια περιουσία και δημοσιο-κοινωνικό τομέα. Σημαίνει συνεχιζόμενη μετατροπή της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε Γερμανική Ένωση ή Ένωση των δανειστών»³⁵.

34. <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=19332>

35. <http://www.syriza.gr/article/id/32415/Politikh-Apofash-Kentrikhs-Epitrophs-SYRIZA3.html#.VjERba4rlkg>

Ο όρος «αποικία χρέους» υιοθετείται πλέον σε όλα σχεδόν τα επίσημα κείμενα του κόμματος. Μάλιστα, στην πρώτη παράγραφο της απόφασης του 1ου (ιδρυτικού) Συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ ως ενιαίου κόμματος αναφέρεται:

«Το συνέδριο του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) αποτελεί συνέχεια και τομή στην πορεία του, η οποία ξεκίνησε ήδη από το 2000, συνεχίστηκε με την ίδρυσή του το 2004 και σφραγίστηκε με την ανάληψη της ιστορικής ευθύνης για την απαλλοτρίαση του ελληνικού λαού από τις καταστροφικές νεοφιλελεύθερες μνημονιακές πολιτικές, που έχουν μετατρέψει τη χώρα μας σε αποικία χρέους και έχουν οδηγήσει στην περιθωριοποίηση τις δημιουργικές, κοινωνικές και παραγωγικές της δυνάμεις»³⁶.

4.3. Η «βίαιη ωρίμανση»: Αναζήτηση «ορθών» πολιτικών για την (καπιταλιστική) ανάπτυξη

Παράλληλα με την προβληματική της «εξάρτησης της χώρας», η οποία έχει καταστεί «αποικία χρέους», διαμορφώνεται και η προβληματική σχετικά με την ανάγκη (ή την πραγματικότητα) «βίαιης ωρίμανσης» του ΣΥΡΙΖΑ. Η προτροπή ή η διαπίστωση περί «βίαιης ωρίμανσης» φαινομενικά αναφέρεται στην (ανάγκη για) ετοιμότητα του ΣΥΡΙΖΑ να αναλάβει τις ευθύνες της διακυβέρνησης, στην πραγματικότητα όμως υποδεικνύει επίσης την κατεύθυνση αυτής της διακυβέρνησης: «την έξοδο από την κρίση» γενικώς και αορίστως. Όχι την έξοδο από την κρίση της εργασίας ή την έξοδο από την κρίση με ενισχυμένες τις δυνάμεις της εργασίας, αλλά την έξοδο «της χώρας» από την κρίση³⁷.

36. <http://www.syriza.gr/page/politikes-apofaseis-synedriwn.html#.VjJlZK4rJgc>

37. Στην προσέγγιση αυτή προφανώς περιέχεται «μια ιδέα ρυθμιζόμενου καπιταλισμού» (βλ. τα προηγούμενα).

Σε μια συνέντευξη στον *Ελεύθερο Τύπο* στις 9/9/2012, ο εισηγητής του όρου «βίαιη ωρίμανση», Γιάννης Δραγασάκης, υποστήριξε:

«Ο ΣΥΡΙΖΑ, λοιπόν, πρέπει να συνεχίσει ακόμη πιο εντατικά τη “βίαιη ωρίμανσή” του. Το θέμα δεν είναι να επιλέξει αν θα είναι ή μεγάλος ή ριζοσπαστικός. Πρέπει να επιδιώξει να γίνει ακόμη πιο μεγάλος και ακόμη πιο ριζοσπαστικός [...] Το θέμα δεν είναι να επιλέξει αν θα είναι μόνο κοινοβουλευτικός ή μόνο κινηματικός. Πρέπει, αντίθετα, να γίνει και πιο κοινοβουλευτικός και πιο κινηματικός [...]».

Μετά από αυτές τις γενικές αναφορές στη «ριζοσπαστικότητα» και την «κινηματικότητα» του ΣΥΡΙΖΑ, ο δημοσιογράφος κάνει την κρίσιμη ερώτηση:

«Αν ο ΣΥΡΙΖΑ κέρδιζε τις εκλογές της 17ης Ιουνίου και σχημάτιζε κυβέρνηση, δεν θα έπαιρνε δυσάρεστα και επώδυνα για τον λαό μέτρα;»

Εδώ ο Γ. Δραγασάκης απαντά:

«Το δίλημμα δεν είναι ευχάριστα ή δυσάρεστα μέτρα, αλλήλ αν αυτά είναι δίκαια ή άδικα, αν δημιουργούν προϋποθέσεις εξόδου από την κρίση ή μας βουλιάζουν πιο βαθιά μέσα σ’ αυτήν, όπως γίνεται με τη σημερινή πολιτική»³⁸.

Το κριτήριο δεν είναι πλέον η «ταξική μονομέρεια» της πολιτικής, αλλήλ τα «δίκαια» μέτρα που θα «μας» βγάλουν από την κρίση. Διαχείριση της «οικονομίας» (μας) πέρα από τις «ήλθανασμένες πολιτικές» που «μας» βουλιάζουν στην κρίση.

38. <http://www.dragasakis.gr/sinedeuxis.php?id=839>

Αυτή η προβληματική συμπληρώνεται από μια εμβληματική πλέον έννοια: «παραγωγική ανασυγκρότηση». Η «παραγωγική ανασυγκρότηση», *στον βαθμό που δεν εντάσσεται σε ένα πλαίσιο αναδιανομής πλούτου, εισοδήματος και ισχύος προς όφελος των δυνάμεων της εργασίας*, αποτελεί απλή συνώνυμο της επιταχυνόμενης συσσώρευσης κεφαλαίου, της καπιταλιστικής ανάπτυξης.

Τότε, όμως, έχουμε μια κρίσιμη πολιτική και ιδεολογική διολίσθηση: ο καπιταλισμός αποτελεί κοινωνικό σύστημα οικονομικής εκμετάλλευσης, πολιτικής εξουσίας και ιδεολογικής χειραγώγησης της εργασίας από το κεφάλαιο. Τείνει αυθορμήτως να παράγει και να αναπαράγει εξουσιαστικές ιεραρχίες και μια αδυσώπητη πόλωση φτώχειας και πλούτου, η έκταση της οποίας καθορίζεται, σε τελευταία ανάλυση, από τον συσχετισμό των δυνάμεων μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Η «ιδεολογία της ανάπτυξης» («ανάπτυξη» της χώρας, της εθνικής οικονομίας, του τόπου) συνιστά έτσι αποηλογνητική ιδεολογία, που εξωραΐζει την καπιταλιστική εκμετάλλευση και εξουσία, και συναρθρώνεται αρμονικά με την παρουσίαση των κοινωνικών αντιθέσεων ως απότοκου της «πάλης των εθνών» (της χώρας με τα ξένα συμφέροντα) μέσα από τη φιλολογία περί «εξάρτησης».

Έτσι, ενώ την περίοδο αυτή τα επίσημα κομματικά κείμενα αναφέρονται κατά κανόνα στην «παραγωγική ανασυγκρότηση» με όρους αναδιανομής οικονομικής και πολιτικής ισχύος υπέρ του κόσμου της εργασίας³⁹, άλλα κομματικά κέντρα ρη-

39. Όπως, για παράδειγμα, στην Πολιτική Απόφαση του Ιδρυτικού Συνεδρίου: «Ο ΣΥΡΙΖΑ θεμελιώνεται ως ενιαίο, μαζικό, δημοκρατικό, πολυτασικό κόμμα της σύγχρονης Αριστεράς για την ενίσχυση ενός ήδη ισχυρού, λαϊκού ρεύματος ανατροπής, με στόχο την κατάργηση των μνημονίων, τη διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του χρέους και την εφαρμογή ενός προγράμματος κοινωνικής και παραγωγικής ανασυγκρότησης. Το εναλλακτικό αυτό ριζοσπαστικό κοινωνικό και πολιτικό σχέδιο, που

τά αναφέρονται αποκλειστικά σε πολιτικές που θα επιταχύνουν την καπιταλιστική ανάπτυξη:

«Το νεοφιλελεύθερο μοντέλο προσφέρει ως διέξοδο τη στροφή του ιδιωτικού κεφαλαίου σε τομείς του κοινωνικού κράτους που “απελευθερώνει” προς όφελός του μέσω των ιδιωτικοποιήσεων [...] με κίνητρο τη φτηνή εργασία, την επιδοτούμενη κερδοφορία και ασυδοσία. Όμως, στην περίπτωση αυτή, η κοινωνία θα γίνει ακόμη πιο άνιση, ενώ *δεν μπορεί να προκύψει ένα βιώσιμο παραγωγικό σύστημα και μάλιστα “εξωστρεφές”*. [...] [Ο]ι μέχρι τώρα μελέτες και συζητήσεις πείθουν ότι υπάρχουν δυνατότητες για ένα βιώσιμο παραγωγικό σύστημα, ικανό να απαντά στις εσωτερικές ανάγκες και σε ανάγκες της διεθνούς ζήτησης» (Γ. Δραγασάκης [τα πλάγια στοιχεία έχουν προστεθεί])⁴⁰.

4.4. Φατριασμός, οργανωτική αποσάθρωση και «αυτονόμηση» του Γραφείου του Προέδρου

Παρά τη σημαντική αύξηση των οργανωμένων μελών του μετά τις εκλογές του 2012, η συνοχή και η αποτελεσματικότητα του κομματικού μηχανισμού του ΣΥΡΙΖΑ εξασθενίζαν διαρκώς, καθώς ένας πρωτοφανής φατριασμός, ένας «τσακωμός όλων με όλους για όλα» ταλάνιζε τις κομματικές δομές από τη βάση μέχρι την κορυφή. Δεν επρόκειτο απλώς για (ιδεολογικές και

θα εκφράζει και θα στηρίζεται στη συμμαχία της εργατικής τάξης και των λαϊκών τάξεων με τα μεσαία στρώματα της πόλης και της υπαίθρου, που θα διατυπώνεται σύμφωνα με τις ανάγκες και θα δίνει φωνή στα ευρύτατα στρώματα των κοινωνικά, οικονομικά, μορφωτικά αποκλεισμένων, θα οδηγήσει στην Κυβέρνηση της Αριστεράς και θα τη στηρίξει στην εξουσία» (<http://www.syriza.gr/page/politikes-apofaseis-synedriwn.html#.VjKZWa4rJgc>).

40. «Ανάκτηση του μέλλοντος». Προδημοσίευση από τον συλλογικό τόμο, *Κυβέρνηση της Αριστεράς. Δρόμος για το μέλλον ή παρένθεση;* 24/11/2013 (<http://www.dragasakis.gr/artha.php?id=951>).

πολιτικές) συγκρούσεις μεταξύ των διαφορετικών «συνιστωσών», τάσεων και ρευμάτων, αλλά και για συγκρούσεις στο εσωτερικό των διαφορετικών «συνιστωσών», τάσεων και ρευμάτων (με εξαίρεση ίσως το «Αριστερό Ρεύμα» υπό τον Π. Λαφαζάνη), στο εσωτερικό επίσης όλων σχεδόν των οργάνων.

Έτσι, οι οργανώσεις μπήκαν σε μια φάση εσωστρέφειας και αδράνειας, διατηρώντας ουσιαστικά δύο μόνο λειτουργίες: αυτή του εκλογικού μηχανισμού, όποτε γίνονταν εκλογές, και εκείνη του «κοινού», με τη συμμετοχή (ενός μέρους) των μελών στις κεντρικές εκδηλώσεις και συγκεντρώσεις του κόμματος.

Η βαθύτερη αιτία αυτής της εκφυλιστικής εξέλιξης ενδεχομένως συνδέεται με την ύφεση των κινητοποιήσεων και κινήματων την περίοδο από το 2012 μέχρι τις εκλογές του 2015. Οι οργανώσεις του ΣΥΡΙΖΑ δεν κατάφεραν όλη αυτή την περίοδο να αποκτήσουν οργανικές σχέσεις με ευρύτερα κοινωνικά σύνολα, με τους χώρους κατοικίας ή δουλειάς όπου δραστηριοποιούνταν, όπως αλλήλωςτε έγινε φανερό από τα εκλογικά αποτελέσματα σε επαγγελματικά και επιστημονικά σωματεία, αλλά και τις εκλογές στους Δήμους το 2014. Η επιρροή του ΣΥΡΙΖΑ στην ελληνική κοινωνία (που καταγράφηκε στις ευρωεκλογές του 2014 και εν μέρει στις ταυτόχρονες περιφερειακές εκλογές) διαμεσολαβούνταν κυρίως μέσω της κεντρικής πολιτικής σκηνής και των ΜΜΕ. Οι κάθε λογής αντιθέσεις (ιδεολογικοπολιτικής αντίληψης, προσωπικών φιλοδοξιών κ.λπ.) στο εσωτερικό του κόμματος δημιούργησαν ένα μείγμα εκφυλιστικών ανταγωνισμών και οργανωτικής παρακμής, που αδρανοποιούσε μια σημαντική μερίδα κομματικών μελών.

Σε αυτό το έδαφος οργανωτικής κάμψης έλαβε χώρα μια διαδικασία «αυτονόμησης» του προέδρου και του επιτελείου του (ή/και στελεχών στενά συνδεδεμένων με αυτό το επιτελείο) από τις κομματικές λειτουργίες.

Μια «σχετική αυτονομία» του προέδρου, βέβαια, ήταν αναπόφευκτη και αναγκαία ως έναν βαθμό, όχι μόνο για ζητήματα που αφορούσαν άμεσες αποφάσεις και δράσεις, αλλά και για ζητήματα πολιτικής τακτικής που απαιτούν γρήγορες αποφάσεις χωρίς προηγούμενη δημοσιότητα. Εδώ, όμως, δεν αναφερόμαστε σε μια τέτοια «σχετική αυτονομία», αλλά στη λήψη αποφάσεων ή στην υιοθέτηση θέσεων που η κομματική συνείδηση θεωρούσε ότι ήταν αρμοδιότητα των καθοδηγητικών οργάνων του κόμματος (της Κεντρικής Επιτροπής ή έστω της Πολιτικής Γραμματείας), τις οποίες ωστόσο αυτά τα καθοδηγητικά όργανα πληροφορούνταν από τα ΜΜΕ μετά τις σχετικές ανακοινώσεις του προέδρου (ή και τις «διαρροές» του περιβάλλοντός του). Η «αυτονομία» αυτή αφορούσε, άμεσα ή έμμεσα, τη διαδικασία «βίαιης ωρίμανσης» που ήδη περιγράψαμε, στη βάση της οποίας διαμορφωνόταν μια τάση «συμβιβασμού» της ηγεσίας του κόμματος με μηχανισμούς και κέντρα εξουσίας του καπιταλιστικού κράτους.

Η «αυτονομία» του προέδρου, λοιπόν, δεν αφορούσε μόνο την επιλογή των εξωκομματικών προσώπων που θα στελέχωναν τα κομματικά ψηφοδέλτια στις εκλογικές αναμετρήσεις της περιόδου, αλλά πολλαπλά ζητήματα, ιδεολογικά, πολιτικά, δικαιωμάτων κ.λπ.

Ο ΣΥΡΙΖΑ πορευόταν έτσι προς τις εκλογές με κύριο «όπλο» τον Α. Τσίπρα, ο οποίος αποτελεί το βαρύ πυροβολικό της δημόσιας παρέμβασής του, και δευτερευόντως τα προβεβλημένα από τη θεωράσεως στελέχη του, τα οποία όχι σπάνια ερμηνεύουν ή διαμορφώνουν την κομματική γραμμή κατά το δοκούν. Η πολιτική του παρέμβαση συνέκλινε, επομένως, περισσότερο με εκείνη των λεγόμενων «αστικών» (μεταμοντέρνων) κομμάτων παρά με το πρότυπο της αριστερής κομματικής λειτουργίας και παρέμβασης.

4.5. Καρφώνονταν σαν πρόκες οι λέξεις;⁴¹ Κομματικές θέσεις σε ατέρμονη διαδικασία διαβούλευσης

Από την ίδρυσή του, στο εσωτερικό του ΣΥΡΙΖΑ λειτουργούν τα «Τμήματα», ως επιτελικές ομάδες παραγωγής-επεξεργασίας αναλύσεων και πολιτικών θέσεων, υπό την Κεντρική Επιτροπή του κόμματος (π.χ. Τμήμα Παιδείας, Τμήμα Οικονομικής Πολιτικής, Τμήμα Ενέργειας κ.ο.κ.). Τα Τμήματα εργάζονται στο πλαίσιο των κομματικών αποφάσεων και εξειδικεύουν-αναπτύσσουν τις κομματικές επεξεργασίες, παρέχοντας στα κομματικά μέλη και στα όργανα θεωρητική και εμπειρική τεκμηρίωση. Το γεγονός ότι ο ΣΥΡΙΖΑ, από την πρώτη στιγμή της πολιτικής παρουσίας του, εμφανίστηκε ως ένα κόμμα με περισσότερες επεξεργασμένες θέσεις από τα άλλα κόμματα της Αριστεράς οφείλεται, πέρα από την παρουσία μεγάλης μερίδας αριστερών διανοουμένων στις γραμμές του, και στη δράση των Τμημάτων. Κατά την πρώτη φάση της λειτουργίας τους τα Τμήματα προσανατολιζόνταν επίσης σε δημόσιες εκδηλώσεις παρουσίασης των επεξεργασιών τους, καλώντας επιστημονικούς και συνδικαλιστικούς φορείς σχετιζόμενους με το αντικείμενο αυτών των επεξεργασιών και καταγράφοντας τις τοποθετήσεις και τις παρατηρήσεις τους. Οι δημόσιες αυτές εκδηλώσεις κατά κανόνα ονομάζονταν «δημόσιες διαβουλεύσεις».

Σε μεταγενέστερο χρόνο, μετά τις εκλογές του 2012, προστέθηκαν και οι Επιτροπές Ελέγχου Κοινοβουλευτικού Έργου (ΕΕΚΕ), για τις ανάγκες της πληρέστερης τεκμηρίωσης των παρεμβάσεων της Κοινοβουλευτικής Ομάδας.

Στη χρονική περίοδο που εξετάζουμε, κάποια Τμήματα υπήρξαν περισσότερο και κάποια λιγότερο αποτελεσματικά. Σε κάθε περίπτωση, η δουλειά τους υπήρξε ένα από τα σημα-

41. «Σαν πρόκες πρέπει να καρφώνονται οι λέξεις / Να μην τις παίρνει ο άνεμος» (Μανόλης Αναγνωστάκης, *Ποιητική*).

ντικότερα αποτελέσματα της λειτουργίας του κομματικού μηχανισμού του ΣΥΡΙΖΑ.

Εντούτοις, σε σύντομο χρόνο μετά τις εκλογές του 2012, η λειτουργία των Τμημάτων εγκλωβίστηκε σε μια ιδιόρρυθμη εσωκομματική εσωστρέφεια, μέσα από τη θέσπιση μιας ατέρμονης διαδικασίας «διαβούλευσης χωρίς τέλος», στην οποία απλώς εκφραζόταν η ευχή ότι θα συμμετείχε (με κάποιο απροσδιόριστο τρόπο) «η κοινωνία». Προς το τέλος του 2013 παίρνει την οριστική της μορφή η Επιτροπή Προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ υπό τον Γιάννη Δραγασάκη⁴², η οποία καθορίζει την ακόλουθη διαδικασία εσωκομματικής «διαβούλευσης» επί των κομματικών κειμένων και θέσεων, όπως την αντιγράφουμε από την επίσημη ιστοσελίδα του ΣΥΡΙΖΑ:

«Το υφιστάμενο κυβερνητικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ, όπως προκύπτει από τις προγραμματικές του θέσεις, βρίσκεται *υπό διαρκή επεξεργασία*. [...] Κάθε προγραμματική επεξεργασία, αφού συζητηθεί στην Επιτροπή Προγράμματος από κοινού με τους εισηγητές της, αποστέλλεται στην Πολιτική Γραμματεία του κόμματος. Μετά την κατ' αρχήν έγκριση εκεί, το κείμενο που έχει προκύψει τίθεται πρώτα σε *πλητιά εσωκομματική διαβούλευση* και κατόπιν σε *δημόσια διαβούλευση με τους εμπλεκόμενους κοινωνικούς φορείς*. Η προγραμματική θέση του κόμματος προκύπτει μετά από *ολόκληρη αυτή τη διαδικασία*. Η εν λόγω προγραμματική θέση *εξακολουθεί να παραμένει ανοιχτή* σε παραπέρα εμβάθυνση. Γνωστοποιούμε εδώ τα κείμενα που έχουν περάσει τα πρώτα στάδια "ωρίμανσης" μέσα από αυτή τη διαδικασία, προκειμένου αυτά να τεθούν υπό τον εποικοδομητικό, γόνιμο και ρητό έλεγχο του κάθε συντρόφου και της κάθε συντρόφισσας, τη συμβολή κάθε Έλληνα πολίτη που ενδιαφέρεται»⁴³.

42. <http://www.avgi.gr/article/3102921/apologismos-tis-epitropis-programmatos>

43. <http://www.syriza.gr/page/keimena-diaboyleyshs.html#.VjD0t64rJgc> . Τα πλάγια στοιχεία έχουν προστεθεί.

Ούτε η Πολιτική Γραμματεία ούτε η Κεντρική Επιτροπή ενέκριναν ποτέ τις επεξεργασίες των Τμημάτων. Πολύ περισσότερο ποτέ δεν έλαβε χώρα κάποια «πλητιά εσωκομματική διαβούλευση», καθώς τα κομματικά όργανα, όσο λειτουργούν, έχουν πάντοτε άλληλα καθήκοντα και επίδικα ζητήματα μπροστά τους.

Σε κάθε περίπτωση, η θεσμοθέτηση μιας τέτοιας εξ ορισμού ατέρμονης διαδικασίας «διαβούλευσης» του Προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ και των συγκεκριμενοποιήσεών του, που προέκυπταν από την εργασία των Τμημάτων (και των ΕΕΚΕ), άφηνε ευρύτατο χώρο ανεξαρτησίας στη μελλοντική κυβέρνηση που θα προέκυπτε από τις εκλογές να διαμορφώσει μια «δική της εκδοχή Προγράμματος», ανεξάρτητη από το αενάως εν εξελίξει ευρισκόμενο Πρόγραμμα του κόμματος ή τις επεξεργασίες των Τμημάτων.

Οι λήξεις σκούριαζαν καρφωμένες στις κομματικές αποφάσεις και στις εκατοντάδες σελίδες των επεξεργασιών που παρέμεναν «προς διαβούλευση», ενώ δομές πέρα από τον έλεγχο των κομματικών οργάνων και αποφάσεων λειτουργούσαν ως πληρεξούσιοι του κόμματος, όντας στην πραγματικότητα εκπρόσωποι της ιδεολογικοπολιτικής μετάληξης που εξελισσόταν από το 2012 και μετά.

4.6. Προτάσεις φορολογικής πολιτικής και στρατηγικές διαπραγμάτευσης στο ράφι: Προετοιμάζοντας την «Κυβέρνηση της Αριστεράς»

4.6.1. Φορολογική πολιτική

Δεν «πέρασαν», όμως, όλες οι επεξεργασίες το πρώτο στάδιο της «διαδικασίας διαβούλευσης», δηλαδή την κατ' αρχήν συναίνεση της Επιτροπής Προγράμματος υπό τον Γιάννη Δραγασάκη, ώστε να αναρτηθούν στην ιστοσελίδα του ΣΥΡΙΖΑ μαζί με τα υπόλοιπα «Προγραμματικά κείμενα για διαβούλευση».

Η πρώτη χαρακτηριστική περίπτωση είναι η επεξεργασία του Τμήματος Οικονομικής Πολιτικής (Ομάδα Φορολογίας) με τίτλο «Για ένα δίκαιο και αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα», το οποίο περιέχεται στο φυλλάδιο ΣΥΡΙΖΑ – ΕΚΜ: *Τμήμα Οικονομικής Πολιτικής*, Νοέμβριος 2012, που μοιράστηκε στους συνέδρους της Πανελλήνιας Συνδιάσκεψης του ΣΥΡΙΖΑ, στα μέλη της Κεντρικής Επιτροπής και της Κοινοβουλευτικής Ομάδας, στις Νομαρχιακές Επιτροπές κ.λπ.⁴⁴

Το κείμενο αυτό παρουσιάστηκε επίσης σε «Δημόσια Διαβούλευση» στο ΕΒΕΑ στις 4/3/2013, με εισηγητές τον πρόεδρο του κόμματος Αλέξη Τσίπρα⁴⁵, τον υπεύθυνο Οικονομικής Πολιτικής Γιάννη Μηλιό⁴⁶, τον βουλευτή Γιάννη Δραγασάκη⁴⁷ και τον συντονιστή της Ομάδας Φορολογίας του Τμήματος Τρύφωνα Αλεξιάδη. Στην ημερίδα παρευρέθηκαν και τοποθετήθηκαν εκπρόσωποι του Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών, της ΑΔΕΔΥ, της ΓΣΒΕ, του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας, της Ένωσης Φοροτεχνικών Ελεύθερων Επαγγελματιών Αττικής, του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών κ.ά., ενώ η *Αυγή* της επομένης ημέρας (5/3/2013) κάλυψε το γεγονός στην πρώτη σελίδα με κεντρικό τίτλο: «Η πρόταση του ΣΥΡΙΖΑ για νέο φορολογικό χάρτη»⁴⁸.

44. Το κείμενο της πρότασης του Τμήματος Οικονομικής Πολιτικής (Ομάδα Φορολογίας) βρίσκεται στον ιστότοπο: <http://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/12577>

45. Η ομιλία του Αλέξη Τσίπρα στην Ημερίδα: 2013/03/05/η-ομιλία-του-αλέξη-τσίπρα-στην-ημερίδα/

46. Η ομιλία του Γιάννη Μηλιού στην Ημερίδα: <http://www.ecoleft.gr/εισήγηση-του-γιάννη-μηλιού-στην-ημερί/>

47. Η ομιλία του Γιάννη Δραγασάκη στην Ημερίδα: <http://www.ecoleft.gr/2013/03/04/ομιλία-του-γιάννη-δραγασάκη-στην-ημερ/>

48. http://issuu.com/avgj_online/docs/11647

Παρά την αξιοποίησή της σε ανώτατο κομματικό επίπεδο και παρά την τεράστια δημοσιότητα της (το Υπουργείο Οικονομικών, με υπουργό τότε τον Γιάννη Στουρνάρα, εξέδωσε την επομένη ανακοίνωση πολεμικής κατά των προτάσεων φορολογικής πολιτικής του Τμήματος Οικονομικής Πολιτικής του ΣΥΡΙΖΑ⁴⁹), η Επιτροπή Προγράμματος υπό τον Γιάννη Δραγασάκη, μετά από αλληλεπλήρηδες συσκέψεις επί του θέματος, τελικά ουδέποτε ενέκρινε την ανάρτηση στην ιστοσελίδα του ΣΥΡΙΖΑ της εν λόγω πρότασης φορολογικής μεταρρύθμισης «προς διαβούλευση».

Γεννάται, λοιπόν, εύλογο το ερώτημα: Πώς είναι δυνατόν να τίθεται «φίλτρο» κομματικής δημοσιότητας σε μια πρόταση η οποία μόλις στο πρόσφατο παρελθόν είχε λάβει τέτοια κομματική αναγνώριση και τέτοια δημοσιότητα⁵⁰;

Η απάντηση που δίνω στο ερώτημα αυτό είναι η εξής: το Φορολογικό Πρόγραμμα, που επεξεργάστηκε το Τμήμα Οικονομικής Πολιτικής, σε κρίσιμα σημεία του δεν εντασσόταν στη «βίαιη ωρίμανση» του ΣΥΡΙΖΑ η οποία βρισκόταν σε εξέλιξη.

Πιο συγκεκριμένα, το προτεινόμενο Πρόγραμμα επιχειρούσε να υποδείξει έναν τρόπο αύξησης των δημόσιων εσόδων μέσα από τη φορολόγηση του κεφαλαίου και του πλούτου, ώστε να είναι εφικτή η ελάφρυνση των εργαζομένων και των χαμηλών εισοδημάτων. Νομίζω ότι το ακόλουθο απόσπασμα από το φορολογικό πρόγραμμα που έμεινε στο «ράφι» κάνει σαφές αυτό που υποστηρίζω:

49. <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22770&subid=2&pubid=63792390>

50. Πολύ περισσότερο που η εν λόγω πρόταση αντλεί σε μεγάλο βαθμό από το Κεφάλαιο 19. «Για ένα απλό, αποτελεσματικό και δίκαιο φορολογικό σύστημα» του ψηφισμένου τον Φεβρουάριο του 2009, από το Έκτακτο Συνέδριο του Συνασπισμού, κειμένου: *Για την Αριστερά του 21ου αιώνα. Η συμβολή του ΣΥΝ στο Πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ*, ό.π., σ. 283-294.

«Άμεσος στόχος στο πεδίο της φορολογίας των επιχειρήσεων αποτελεί η αύξηση των φορολογικών εσόδων στο ύψος του μέσου όρου της ευρωζώνης. [...] [Σ]την περίοδο 2000-2010, η Ελλάδα είχε τη μεγαλύτερη μείωση των φορολογικών της εσόδων από επιχειρήσεις σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 μελών, με μείωση της τάξεως των 1,7 μονάδων του ΑΕΠ, ενώ ο πραγματικός φορολογικός συντελεστής στον συντελεστή Κεφάλαιο (όλα τα εισοδήματα πλην αυτών που παράγονται από τη μισθωτή εργασία) βρισκονταν πάντα περίπου στο 50% του μέσου όρου της Ε.Ε.

Οι βασικοί άξονες των αλληλαγών στη φορολογία των επιχειρήσεων είναι:

- Προοδευτική (χρονικά) αύξηση του συντελεστή φορολογίας για τις πολύ μεγάλες επιχειρήσεις.
- Φορολόγηση όλων των διανεμόμενων μερισμάτων, στην κλίμακα φορολογίας φυσικών προσώπων.
- Επανεξέταση των συμβάσεων αποφυγής διπλής φορολογίας. Το μεγάλο διεθνές σκάνδαλο στις μέρες μας δεν είναι η διπλή φορολόγηση των κερδών, αλλά η διπλή αποφυγή φορολόγησης κερδών (η μη φορολόγηση κερδών δηλαδή σε καμία χώρα) και η φορολόγηση των κερδών που αποδίδονται στις μητρικές εταιρείες με πολύ χαμηλούς συντελεστές. [...]
- Δραστική αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου και του ελεγκτικού έργου στο πεδίο των ενδοομιλικών συναλλαγών των πολυεθνικών επιχειρήσεων [...]
- Κατάργηση των ειδικών φορολογικών καθεστώτων (Ειδικές Οικονομικές Ζώνες, επενδύσεις μέσω Fast Track, κίνητρα επενδύσεων των αναπτυξιακών νόμων) και των προκλητικών φοροαπαλλαγών [...]
- Ειδικοί, αυξημένοι φορολογικοί συντελεστές για τις Τράπεζες. [...]
- Ειδική φορολογία σε επιχειρήσεις εκμετάλλευσης εμπορικών κέντρων και πολυχώρων διασκέδασης, τα έσοδα της οποίας θα οδηγηθούν σε προγράμματα δανειοδότησης μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
- Για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τους αυτοαπασχολούμενους, σύστημα ελέγχου που θα αξιοποιεί τον τακτικό φορολογικό έλεγχο και τον έμμεσο αντικειμενικό προσδιορισμό του εισοδήματος».

4.6.2. «Επιτροπή Διαπραγμάτευσης»

Την άνοιξη του 2013, σε συνεννόηση με τον πρόεδρο και την Επιτροπή Προγράμματος, ανέλαβα τη συγκρότηση, με την ιδιότητά μου ως υπεύθυνου Οικονομικής Πολιτικής, μιας Επιτροπής Διαπραγμάτευσης με στόχο τη διερεύνηση των παραμέτρων της εσωτερικής και εξωτερικής σύγκρουσης που θα προέκυπτε μετά την επερχόμενη εκλογική νίκη του ΣΥΡΙΖΑ.

Η Επιτροπή Διαπραγμάτευσης λειτούργησε χωρίς δημόσια παρουσία, για ευνόητους λόγους που είχαν να κάνουν με το αντικείμενο, δηλαδή τη διερεύνηση των πιθανών μετώπων σύγκρουσης και τις εναλλακτικές τακτικές που θα μπορούσαν, ανά περίπτωση, να υπηρετήσουν τη στρατηγική της ανατροπής της λιτότητας και του κοινωνικού μετασχηματισμού. Λειτούργησαν τρεις επιμέρους ομάδες εργασίας: μία για το οικονομικό σκέλος, προσομοιώνοντας σενάρια ανάλογα με την ενδεχόμενη χρονική στιγμή ανάληψης της κυβέρνησης· μια δεύτερη για τη διερεύνηση των νομικών πλευρών της διαπραγμάτευσης· και μια τρίτη, με συντονιστή ένα έμπειρο σε διεθνείς διαπραγματεύσεις στέλχος από τον επιχειρηματικό τομέα, με αντικείμενο τις τακτικές κινήσεις για τη στήριξη των στόχων της εκάστοτε φάσης και το επικοινωνιακό σκέλος.

Η Επιτροπή Διαπραγμάτευσης παρουσίασε ένα «ντοσιέ» αναλύσεων και προτάσεων στην Επιτροπή Προγράμματος υπό τον Γιάννη Δραγασάκη τον Νοέμβριο του 2013. Η Επιτροπή Προγράμματος θεώρησε αυτές τις αναλύσεις και τις προτάσεις υπερβολικά θεωρητικές και ουσιαστικά υπέδειξε στην Επιτροπή Διαπραγμάτευσης ότι δεν ήταν χρήσιμη για το κόμμα. Κατόπιν τούτου, η Επιτροπή Διαπραγμάτευσης ανέστειλε τη λειτουργία της.

Ενδέχεται, όμως, η διχογνωμία μας με την Επιτροπή Προγράμματος υπό τον Γιάννη Δραγασάκη να μην σχετιζόταν με το υπερβολικό επίπεδο «θεωρητικής αφαίρεσης» των αναλύ-

σεων και προτάσεών μας, αλλιά να αφορούσε μια διαφορά στις θεωρητικές και πολιτικές οπτικές αναφορικά με τον χαρακτήρα της κυβέρνησης της Αριστεράς, τα συμφέροντα που θα καλούσαν να εκπροσωπήσει, το περιεχόμενο και *κυρίως την οξύτητα της επερχόμενης σύγκρουσης* και τις ενδεικνυόμενες πολιτικές τακτικές.

Για να μπορέσει ο αναγνώστης να κρίνει σχετικά με τη μια ή την άλλη εκδοχή, με δεδομένο μάλιστα το τελεσμένο γεγονός της εξάμηνης διαπραγμάτευσης της κυβέρνησης με τους «θεσμούς», παραθέτω χωρίς σχολιασμό ορισμένα αποσπάσματα από τα κείμενα που συνέταξε η βραχύβια Επιτροπή Διαπραγμάτευσης:

«Η διαπραγμάτευση δεν είναι μόνο εξωτερική

Η διαπραγμάτευση του ΣΥΡΙΖΑ θα είναι μόνο τυπικά διαπραγμάτευση εκπροσώπων κυβερνήσεων. Στην πράξη θα είναι διαπραγμάτευση εκπροσώπων κοινωνικών μπλοκ. Αν ο ΣΥΡΙΖΑ είναι στην εξουσία, αυτό θα συμβαίνει μόνο επειδή η εργατική τάξη και μέρος των μεσαίων στρωμάτων θα τον έχει εμπιστευτεί για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους που θίγονται από τη λιτότητα. [...]

Η κατάσταση θα είναι έκρυθμη, καθόλου δεν θα προσομοιάζει με μια κυβερνητική αλλαγή ρουτίνας η ανάληψη από τον ΣΥΡΙΖΑ [...]

Σε ένα τεχνικό (αυτό δεν σημαίνει ωστόσο μη πολιτικό) επίπεδο, η διαδικασία διαπραγμάτευσης αφορά το μακροοικονομικό υπόδειγμα της ελληνικής οικονομίας σχεδόν σε κάθε πτυχή του. Επίσης, αφορά τη *θεσμική οργάνωση* της ελληνικής κοινωνίας: όχι μόνο του οικονομικού μηχανισμού, αλλιά συνολικότερα της διοίκησης, του τρόπου λήψης, εφαρμογής και ελέγχου αποφάσεων, της δικαιοσύνης κ.λπ. [...] Ο σύγχρονος νεοφιλελευθερισμός που αντιμετωπίζουμε δεν οργανώνεται μόνο σε επίπεδο μακροοικονομικής λιτότητας. Πρωτίστως ενδιαφέρεται για την οργάνωση οικονομικών και μη οικονομικών θεσμών με στόχο να καταστεί η κοινωνία πιο συμβατή με το σύστημα

των αγορών. [...] Στα περισσότερα σημεία της διαδικασίας διαπραγμάτευσης της ελληνικής κυβέρνησης με την τρόικα προϋποτίθεται ή εκτυλίσσεται ταυτόχρονα μια διαδικασία διαπραγμάτευσης στο εσωτερικό της ελληνικής κοινωνίας μεταξύ των τάξεων και των κοινωνικών-οικονομικών στρωμάτων που τη συνθέτουν. (Ένα μικρό παράδειγμα: αν στο πλαίσιο καλύτερης οργάνωσης του εισπρακτικού φορολογικού μηχανισμού καταλήξουμε ότι πρέπει να θεσπίσουμε επαγγελματικό λογαριασμό των ελεύθερων επαγγελματιών ή online διασύνδεση όσων δραστηριοποιούνται στο λιανικό εμπόριο και υποχρεούνται να κόβουν αποδείξεις, καταλαβαίνουμε τις εσωτερικές πολιτικές διαστάσεις της διαδικασίας διαπραγμάτευσης [...])

Η δική μας θέση στην εσωτερική και εξωτερική διαπραγμάτευση, σε ένα πολύ αφηρημένο επίπεδο, θα πρέπει να είναι η εξής: η πρόταση/ υπέρσπιση ενός μακροοικονομικού υποδείγματος λειτουργίας της ελληνικής οικονομίας και μιας κατάλληλης θεσμικής οργάνωσης, σε αρκετά λεπτομερές επίπεδο, τα οποία θα εκφράζουν ως γενικό σύμφερον της χώρας την *αναβαθμισμένη θέση των εργαζόμενων τάξεων στην οργάνωση και ιεραρχία της ταξικής κυριαρχίας* στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό. Με άλλα λόγια, ένα σχέδιο «παραγωγικής ανασυγκρότησης» το οποίο θα έχει ως γενικό κριτήριο οργάνωσής του την *αναδιανομή πλούτου και ισχύος από πάνω προς τα κάτω*. Με αυτή τη θέση θα προσέληθουμε στην εξωτερική διαπραγμάτευση, *εφόσον έχει καταστεί ηγεμονική, πολιτικά και ιδεολογικά, στο εσωτερικό*.

Βραχυπρόθεσμος και μακροπρόθεσμος ορίζοντας διαπραγμάτευσης

Πρέπει να τεθεί ένας βραχυπρόθεσμος και ένας μακροπρόθεσμος ορίζοντας της στρατηγικής.

Ο βραχυπρόθεσμος ορίζοντας αφορά την *κατάργηση της λιτότητας*. [...] Το ερώτημα είναι *τι θεωρούμε «λήση»*. Ευσταθής καπιταλισμός δεν υπάρχει έτσι κι αλλιώς, συνεπώς το ζήτημα είναι υπέρ ποιου τίθεται η πολιτική. Η άοσμη και ουδέτερη χρήση της λέξης “ανάπτυξη” δεν ευνοεί τον ΣΥΡΙΖΑ αλλιά τον αντίπαλο. [...]

Ο μακροπρόθεσμος στόχος της στρατηγικής που πρέπει να εκφωνείται ως τέτοιος είναι ο *κοινωνικός μετασχηματισμός*. Δεν μπορεί να αναφέρεται απλώς η τραπεζική ένωση ή απλώς μια τράπεζα επενδύσεων της Ευρώπης ως λύση. Το μέτρο του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος δεν είναι καθόλου “ριζοσπαστικό”, είναι ενσωματωμένο στο νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα, θα είναι υποχρεωτικά κάτω από το όριο διαβίωσης και θα συμπληρώνεται από μαύρη εργασία. *Πρέπει να τεθεί σε αμφισβήτηση το μοντέλο των παραγωγικών σχέσεων του νεοφιλελευθερισμού*. Σε συνδυασμό με τις πολιτικές και πολιτειακές μεταρρυθμίσεις, πρέπει να τεθεί η αναδιάρθρωση των παραγωγικών σχέσεων προς την κατεύθυνση της συλλογικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής ως στόχος. Αυτός ο στόχος συνάδει με το αίτημα για διαφάνεια και δημοκρατία [...]

Στρατηγικοί ελιγμοί

Η σωστή διαχείριση του χρόνου είναι, μικροσκοπικά, ένα πολύ σημαντικό στοιχείο της διαπραγμάτευσης. Οι διάφορες ενέργειες επίσημου χαρακτήρα που θα ληφθούν, και η μορφή των επιμέρους σχετικών ανακοινώσεων, πρέπει να τοποθετούνται χρονικά και ποιοτικά με τέτοιο τρόπο ώστε:

1. Να επιτρέπουν την εκ των προτέρων αξιολόγηση της αντίδρασης των αντιδιαπραγματευόμενων μερών (στο μέτρο του εφικτού).
2. Να μην διευκολύνουν την αντίστοιχη αξιολόγηση από τα αντιδιαπραγματευόμενα μέρη.
3. Να επιτρέπουν τη χωρίς τετελεσμένα ενδιάμεση αναζήτηση συμβασιών, καθώς και την τέλεση άλλων υποστηρικτικών ενεργειών (π.χ. εφαρμογή εσωτερικής και εξωτερικής επικοινωνιακής στρατηγικής).
4. Να επιτρέπουν τη σωστή προετοιμασία μας βάσει πραγματικών δεδομένων.
5. Να επιτρέπουν, στο μέτρο του εφικτού, τη δυνατότητα διαχείρισης χρόνου από εμάς.

[...]

Τα στάδια της Προσαρμογής και της Εφαρμογής δεν μπορούν να καθοριστούν σε αυτή τη φάση διότι εξαρτώνται από τα αποτελέσματα/ δεδομένα των προηγούμενων φάσεων.

Πρέπει παρ' όλα αυτά να γίνουν κατανοητά τα παρακάτω:

Η παραπάνω διαδικασία έχει *πολύ λίγες πιθανότητες να οδηγήσει σε κοινά αποδεκτές λύσεις. Το αποτέλεσμα θα είναι, κατά πάσα πιθανότητα, η μη εύρεση συμφωνίας* και η νομοθετική θέσπιση του Σχεδίου χωρίς τη σύμφωνη γνώμη των δανειστών (όπως και εάν δεν ακολουθούνταν η διαδικασία εξαρχής). Θα έχει δώσει, όμως, τη δυνατότητα στην κυβέρνηση να μπει στη “μάχη” έχοντας καλύτερη κατανόηση των ισορροπιών και των πραγματικών δεδομένων, και έχοντας πιθανώς επιτύχει να σχηματίσει τις κατάλληλες συμμαχίες.

[...] Η αύξηση της επιθετικότητας της διαπραγμάτευσης είναι αντιστρόφως ανάλογη του διαθέσιμου χρόνου, ενώ η μείωση της επιθετικότητας ενέχει μεγαλύτερο κίνδυνο συμβιβασμού – και αυτή είναι μια ισορροπία που θα πρέπει να καθορίζεται δυναμικά από τις εκάστοτε πολιτικές αποφάσεις». [Τα πλάγια στοιχεία προστέθηκαν].

5. Φάση τέταρτη: Από τον «κυβερνητισμό» στην κυβέρνηση (Μάιος 2014 - Ιανουάριος 2015)

Από όσα προηγήθηκαν γίνεται φανερό ότι ο ΣΥΡΙΖΑ, ως «προεδρικό» πλέον κόμμα, έφτασε στις αυτοδιοικητικές εκλογές και τις ευρωεκλογές του Μαΐου 2014 έχοντας ουσιαστικά «ολοκληρώσει» την πρώτη αλλιά ουσιαστική φάση της διαδικασίας μετάλλαξής του σε μια πολιτική δύναμη που δεν αμφισβητεί τη «συνέχεια του κράτους». Μια πολιτική δύναμη, δηλαδή, που αναζητεί το «κοινό συμφέρον» των «κοινωνικών εταίρων» (του κεφαλαίου και της εργασίας), το οποίο, πέρα, φυσικά, από την «εθνική ανεξαρτησία», δεν είναι παρά η

«ανάπτυξη», όπως άληθωστε αναγνωρίζουν όλα τα κόμματα του «συνταγματικού τόξου».

Ο ΣΥΡΙΖΑ, όμως, υποσχόταν ότι ως κυβέρνηση θα πετύχει την «ανάπτυξη» μέσα από το σταμάτημα της λιτότητας και αυτό περιέπληκε τα πράγματα. Για τη μία πλευρά, για το κεφάλαιο (και ευρύτερα για την «επιχειρηματικότητα»), η λιτότητα αποτελεί αποτελεσματική μέθοδο μείωσης του κόστους παραγωγής ανά μονάδα προϊόντος (και επομένως αποτελεσματική μέθοδο για την ανάκαμψη των κερδών ανά μονάδα προϊόντος, δηλαδή για την ανάκαμψη του ποσοστού κέρδους, που η πτώση του συνιστά την «κρίση του κεφαλαίου»). Για την άλλη πλευρά (τη μισθωτή εργασία), η λιτότητα σημαίνει συρρίκνωση της αγοραστικής δύναμης και επιδείνωση του επιπέδου ζωής.

Με την έννοια αυτή, αν η (μελλοντική) κυβέρνηση τάσσεται στο κρίσιμο αυτό ζήτημα υπέρ του αδύνατου πόλου της κοινωνικής αντίφασης, δηλαδή υπέρ της εργασίας, η «συνέχεια του κράτους» (των κρατικών πολιτικών) αμφισβητείται, δηλαδή τίθενται σε αμφισβήτηση οι παγιωθείσες, όχι μόνο σε οικονομικό αλλά και σε θεσμικό επίπεδο, ισορροπίες μεταξύ των ανταγωνιζόμενων τάξεων.

Εξ αυτού του γεγονότος και μόνο, και παρά τη μετάλλαξη που περιγράψαμε, δινόταν η εντύπωση, σε όσους αντιλαμβανόμασταν αυτή τη μετάλλαξη αλλά και επιδιώκαμε να την αντιστρέψουμε, ότι κάποια ενδεχόμενα παρέμεναν ανοικτά:

Καθώς στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ εξακολουθούσαν να διατηρούν κεντρική θέση «δεσμεύσεις» όπως η επαναφορά του κατώτατου μισθού στα 751 ευρώ, η αποκατάσταση του θεσμικού πλαισίου των συλλογικών διαπραγματεύσεων, η κατάργηση της ενοικιαζόμενης εργασίας, η άμεση αναβάθμιση της Επιθεώρησης Εργασίας κ.λπ., θεωρήσαμε κρίσιμους τους εσωκομματικούς συσχετισμούς και την ενεργοποίηση των με-

λών του κόμματος για την αλλαγή πορείας. Πολύ περισσότερο αφού το εκλογικό αποτέλεσμα των ευρωεκλογών (με τον ΣΥΡΙΖΑ να είναι πλέον πρώτο κόμμα με ποσοστό 26,52% έναντι 22,78% της ΝΔ) προεξοφλούσε την επερχόμενη κυβέρνηση του (ή γύρω από τον) ΣΥΡΙΖΑ.

Ήδη στις 9/6/2014, σε άρθρο που συνυπογράψαμε με τον Σπύρο Λαπατσιώρα⁵¹ επισημαίναμε μεταξύ άλλων:

«Μετά τις εκλογές του 2012 υιοθετήθηκε μια στρατηγική που [... χαρακτηρίζεται από] τη σχετική υποχώρηση του αιτήματος για “αναδιανομή”/“να πληρώσουν οι πλούσιοι”, ως οργανωτικού στοιχείου του λόγου του ΣΥΡΙΖΑ, υπέρ του αιτήματος για “παραγωγική ανασυγκρότηση” ως κύριου οργανωτικού στοιχείου. Η μετατόπιση αυτή αντανακλά, επίσης, την προσπάθεια διεύρυνσης των κοινωνικών συμμαχιών προς τμήματα του επιχειρηματικού κόσμου που έχουν πληγεί από την κρίση [...]. Η Αριστερά δεν έχει κανένα λόγο να επιχειρήσει μια φυγή από το κοινωνικό πρόβλημα και την αυξανόμενη κοινωνική πόληση. [...] Απαιτείται το κόμμα να οργανώσει τις αντιστάσεις της κοινωνίας, να ανοιχτεί στα στρώματα που πλήττονται, προτάσσοντας την αναδιανομή υπέρ των πολλών και οργανώνοντας τα λαϊκά αιτήματα γύρω από αυτό τον πυρήνα, μετασχηματίζοντας τις διεκδικήσεις σε ένα πρόγραμμα αλλαγής της ελληνικής κοινωνίας».

Λίγες μέρες αργότερα, στην τοποθέτησή μου στην Κεντρική Επιτροπή του ΣΥΡΙΖΑ (21/6/2014), επισήμανα ότι το κρίσιμο ζήτημα της περιόδου που σηματοδοτεί τη στροφή του ΣΥΡΙΖΑ προς τον «ιστορικό συμβιβασμό» με το νεοφιλελεύθερο καθεστώς διακυβέρνησης, δηλαδή επιταχύνει τη συστημική

51. «Ο ΣΥΡΙΖΑ σε σταυροδρόμι. Για μια στρατηγική αναδιανομής υπέρ των υποτελών τάξεων», 9/6/2014: <http://www.jmilios.gr/o-syriζa-se-staypodoxp-μi-γiα-μiα-σtpatn/>

μετάλλαξη της πολιτικής του, είναι η προσέγγιση με τις δυνάμεις της Κεντροαριστεράς και ιδιαίτερα με τη «μνημονιακή» ΔΗΜΑΡ.

Μια συμμαχία με τη ΔΗΜΑΡ θα λειτουργούσε ως άλλοθι για την απεμπόληση του ριζοσπαστικού Προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ στο όνομα μιας «συμφωνίας εθνικού χαρακτήρα με ευρωπαϊκό προσανατολισμό»⁵². Για τον λόγο αυτό καταψήφισα (μαζί με τον Σπύρο Λαπατσιώρα) την Απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής. Στην ομιλία μου στην Κεντρική Επιτροπή επισημαίνα:

«Εμείς είμαστε αυτοί που μιλούν για την ανατροπή της λιτότητας και της κοινωνικής καταστροφής, *όχι για μια μικρή διόρθωσή τους, με διατήρηση όσων κεκτημένων εξασφάλισαν οι κυρίαρχες τάξεις επί δεκαετίες και ιδίως τα τέσσερα τελευταία χρόνια [...]* Για μας η εξουσία είναι απλώς μέσο για να έρθουν στο προσκήνιο τα συμφέροντα της κοινωνικής πλειοψηφίας, για μια κοινωνία και οικονομία των κοινωνικών αναγκών [...]. Όταν [...] μιλάς για δήθεν συμμαχίες με τα φιλομνημονιακά κόμματα και πρόσωπα [...] είναι σαν να λες στο ακροατήριό σου: δεν γίνεται να εφαρμοστούν οι αλλαγές που ευαγγελιζόμαστε εμείς, γι' αυτό φρενάρουμε»⁵³.

Παρόλο που η προσέγγιση με τη ΔΗΜΑΡ δεν προχώρησε, αφενός λόγω της εκλογικής εξαφάνισης του κόμματος αυτού στις ευρωεκλογές και αφετέρου, ιδίως, λόγω των αντιστάσεων εκ μέρους της μεγάλης πλειονότητας των στελεχών και μελών

52. «[...] να εργαστούμε μαζί για τη διαμόρφωση μιας νέας κοινωνικής συμφωνίας για την αναδιανομή, την ανασυγκρότηση, την ανάπτυξη. Μιας συμφωνίας εθνικού χαρακτήρα με ευρωπαϊκό προσανατολισμό», Δ. Βίτσας, χαιρετισμός στο Συνέδριο της ΔΗΜΑΡ: <http://www.avgi.gr/article/4270270/d-bitsas-apo-to-egxeirima-den-mporei-na-leipei-kaneis>

53. <http://www.jmilios.gr/με-αυτοδυναμία-θα-εφαρμόσουμε-το-πρόγ/>

του ΣΥΡΙΖΑ, η στρατηγική του «ιστορικού συμβιβασμού» με τα συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων παρέμεινε και εκφράστηκε ποικιλοτρόπως. Ακόμα και το κεντρικό σύνθημα του ΣΥΡΙΖΑ «Κυβέρνηση της Αριστεράς» μετασχηματιζόταν όλο και συχνότερα σε «Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας».

Χαρακτηριστικό είναι το λεγόμενο «Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης», το οποίο παρουσίασε ο Αλέξης Τσίπρας στη Διεθνή Έκθεση τον Σεπτέμβριο του 2014⁵⁴ και το οποίο αποτέλεσε ουσιαστικά το προεκλογικό πρόγραμμα των εκλογών της 25ης Ιανουαρίου 2015. Από το πρόγραμμα αυτό απουσίαζαν δύο βασικοί άξονες των στρατηγικών στοχεύσεων του κόμματος στις προηγούμενες εθνικές εκλογές. Ο πρώτος ήταν ένα συγκεκριμένο αναδιανεμητικό φορολογικό σύστημα που θα σταθεροποιούσε τα δημόσια οικονομικά, μεταφέροντας τα βάρη της δημοσιονομικής σταθεροποίησης στο κεφάλαιο και τον μεγάλο πλούτο (αντ' αυτού παρέχονταν απλώς υποσχέσεις γενικευμένων φοροελαφρύνσεων). Ο δεύτερος άξονας ήταν η «κοινωνική οικονομία» ως σχέδιο αφενός αντιμετώπισης της ανεργίας και αφετέρου οικονομικού μετασχηματισμού: μέσα από τη μεταρρύθμιση του πτωχευτικού δικαίου, την παραγωγική αξιοποίηση μέρους της «αργούσας περιουσίας» του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα (παραγωγικών εγκαταστάσεων που «έκλεισαν» στην κρίση) από συνεργατικά-συνεταιριστικά σχήματα εργαζομένων.

Όπως ορθά επισήμανε ο M. Lebowitz σε άρθρο του στις 2/8/2015:

«Στη θέση του όποιου αντι-καπιταλιστικού (πόσω μάλλον σοσιαλι-

54. <http://www.syriza.gr/article/id/57965/OMILIA-TOY-PROEDROY-TOY-SYRIZA-ALEKSH-TSIPRA-STO-SYNEDRIAKO-KENTRO-I.-BELLIDHS-TH-ESSALONIKH-13-9-2014.html#.VjKgfK4rJgc>

στικού) μέτρου τέθηκε ένα Εθνικό Σχέδιο Ανασυγκρότησης το οποίο επικεντρώθηκε στην επανεκκίνηση της ελληνικής οικονομίας μέσω δημόσιων επενδύσεων και της μείωσης των φόρων για τη μεσαία τάξη. Η ανάκαμψη και οικονομική μεγέθυνση (μαζί με τη διαπραγμάτευση ενός μορατόριουμ για την εξυπηρέτηση του χρέους) θα σώσει την ελληνική οικονομία και θα της επιτρέψει να αντιστρέψει “σταδιακά” όλες τις αδικίες του μνημονίου, να αποκαταστήσει “σταδιακά” τους μισθούς και τις συντάξεις, και να ανοικοδομήσει το κράτος πρόνοιας. Από οικονομική άποψη, το Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης βασίστηκε στην κεϋνσιανή (ούτε καν τη μετα-κεϋνσιανή) θεωρία, και εστίαζε στην τόνωση της συνολικής ζήτησης από τα προτεινόμενα μέτρα για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης (π.χ. επιδοτήσεις για γεύματα, ηλεκτρική ενέργεια, ιατρική περίθαλψη και δημόσιες μεταφορές για τους φτωχούς και τους ανέργους)»⁵⁵.

Είναι βέβαια αλήθεια ότι μεγάλος αριθμός στελεχών, μελών και υποστηρικτών του ΣΥΡΙΖΑ εξέλαβαν το Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης σαν μια τακτική κίνηση, με την έννοια ότι περιέγραφε απλώς τα πρώτα βήματα ενός ριζοσπαστικού προγράμματος δημοκρατικής αλληλαγής, που θα εξελισσόταν σταδιακά μεν αλλήλ αταλάντευτα, εκκινώντας από το σταμάτημα των πολιτικών λιτότητας. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, το «Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης» εξέφραζε και ταυτόχρονα επιχειρούσε να «κρύψει» τη στροφή της ηγετικής ομάδας περίξ του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ προς έναν σοσιαλδημοκρατικού τύπου «πραγματισμό», δηλαδή τον «ιστορικό συμβιβασμό» του ΣΥΡΙΖΑ με τις οικονομικές ελίτ, που ήδη περιγράψαμε.

55. Michael A. Lebowitz, “Social Democracy or Revolutionary Democracy: Syriza and Us”, *The Bullet, Socialist Project*, e-bulletin No 1149, <http://www.socialistproject.ca/bullet/1149.php>

Αυτή η πραγματικότητα, όμως, δεν γινόταν αντιληπτή από τη συντριπτική πλειονότητα των στελεχών και μελών του κόμματος. Έτσι, μια δημόσια και «ανοικτή» αναφορά στον «ιστορικό συμβιβασμό» του ΣΥΡΙΖΑ με το σύστημα εξουσίας γινόταν σχεδόν αδύνατη, και στη δεδομένη συγκυρία θα απομωνόταν ως «κακεντρεχής προσωπική τοποθέτηση».

Με αυτά τα δεδομένα, όταν στις 30/12/2014 ο τότε πρωθυπουργός Α. Σαμαράς ανακοίνωσε την πρόθεσή του να προκηρύξει εκλογές για τις 25/1/2015, θεώρησα ότι η πλέον πρόσφορη στάση για τον μέχρι τη στιγμή εκείνη υπεύθυνο Οικονομικής Πολιτικής του Κόμματος ήταν να συμβοληποιοήσει με την απουσία του από τη Βουλή και την κυβέρνηση το πρόβλημα: ότι η στρατηγική του «ιστορικού συμβιβασμού» που είχε επιλέξει η ηγετική ομάδα γύρω από τον πρόεδρο του ΣΥΡΙΖΑ, δηλαδή η αντίληψη τελικά ότι η Ελλάδα μετά την κρίση του 2008 μπορεί να κυβερνηθεί με τον προκρισιακό τρόπο, αποτελεί *αυταπάτη, που συνέπειές της μπορεί να είναι μόνο η ήττα της αριστερής στρατηγικής και ο μετασχηματισμός της Αριστεράς σε καθεστωτική δύναμη*. Διότι η κρίση ανέδειξε ως *μοναδική* στρατηγική των κυρίαρχων κεφαλαιοκρατικών τάξεων τη λιτότητα και τη διάλυση του κοινωνικού κράτους, πράγμα που σημαίνει ότι η αριστερή πολιτική μπορεί να είναι μόνο συγκρουσιακή, πολιτική ρήξεων με το κεφάλαιο και πολιτική αναδιανομής υπέρ της εργασίας: αναδιανομής πλούτου, εισοδήματος και ισχύος (φορολόγηση του κεφαλαίου και του πλούτου, συνδικαλιστικά δικαιώματα, δημοκρατικοί θεσμοί, πηλαίοιο συνεργατικής-αλληλεγγύας αναδιοργάνωσης τομέων της οικονομίας, μορφές εργατικού ελέγχου στην παραγωγή κ.λπ.).

Θέωρησα, λοιπόν, ότι όφειλα να διατηρήσω την ανεξαρτησία μου από την κυβερνητική εξουσία, ώστε να ασκώ ανοιχτά την εποικοδομητική εκείνη κριτική που μέσα από τις εσω-

κομματικές διαδικασίες αλλά και τον δημόσιο διάλογο θα μπορούσε να συμβάλει στην αλληλαγγαρεία. Για την απύπνιση του ριζοσπαστικού δυναμικού που περιέχει ο ΣΥΡΙΖΑ, για την επαναφορά της απολύτως απαραίτητης κοινωνικής μεροληψίας που πρέπει να περιέχει η πολιτική της Αριστεράς: υπεράσπιση των συμφερόντων της εργασίας σε σύγκρουση με τα συμφέροντα του κεφαλαίου, σε έναν κοινωνικό πόλεμο που έτσι κι αλλιώς μαίνεται αδυσώπητος, ιδιαίτερα μετά το 2010.

Η κυβέρνηση που σχηματίστηκε μετά τις εκλογές της 25ης Ιανουαρίου αποτύπωνε σε μεγάλο βαθμό τη μεταστροφή του ΣΥΡΙΖΑ προς τον «ιστορικό συμβιβασμό» με τις κυρίαρχες τάξεις. Ο ΣΥΡΙΖΑ του Ιανουαρίου 2015 ήθελε να «διορθώσει» τις λάθος πολιτικές που είχαν επιβληθεί στην «οικονομία», φυσικά από την τρόικα, τους «μερκελιστές» και άλλες δογματικές ευρωπαϊκές (ξένες) δυνάμεις, και σε αυτή τη βάση θεωρούσε ότι μπορούσε να εφαρμόσει την πολιτική τερματισμού της λιτότητας που εξήγγειλε προεκλογικά⁵⁶.

Αυτό έγινε φανερό, μεταξύ άλλων, και από τα πρόσωπα που επιλέχθηκαν για να στελεχώσουν κρίσιμες υπουργικές και άλλες θέσεις της οικονομικής πολιτικής στην επερχόμενη κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ.

Εντούτοις, και αυτό είναι το σημαντικό, η επιλογή των προσώπων δεν έπαιξε ιδιαίτερα κρίσιμο ρόλο. Και αυτό διότι δεν ήταν η αιτία, αλλά το αποτέλεσμα και το σύμπτωμα της μεταστροφής προς τη στρατηγική του «ιστορικού συμβιβασμού» προς την οποία είχε προσανατολιστεί ο κρίσιμος κύκλος που

56. «Θα πρωτοτυπήσω μένοντας σταθερός στις δεσμεύσεις μου», δήλωσε ο Α. Τσίπρας ως πρωθυπουργός στις 30/1/2015: <http://www.efsyn.gr/arthro/tsipras-tha-prototypiso-menontas-synepis-stis-desmeyseis-moy>

αποτελούσε το επιτελείο του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ, και πάντων ο σημερινός αντιπρόεδρος της κυβέρνησης⁵⁷.

Είναι πλήρως αποκαλυπτικό ότι την πιο κρίσιμη θέση για τη διαπραγμάτευση της ελληνικής κυβέρνησης με την τρόικα ανέλαβε, ως υπουργός Οικονομικών, ο Γιάννης Βαρουφάκης, ο πρώτος ο οποίος, λίγο μετά την υπουργοποίησή του, εισήγαγε στον ΣΥΡΙΖΑ την άποψη ότι «συμφωνούμε» με το 70% «των μεταρρυθμίσεων ή δεσμεύσεων» του Μνημονίου⁵⁸. Λόγω της συγκεκριμένης ιδεολογικής συγκρότησής του αλλιά και των ειδικών προσωπικών ικανοτήτων του, ο Βαρουφάκης ήταν για την κυβέρνηση ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση.

Αφενός μπορούσε να εκφράζει με τον πιο ακραίο τρόπο τη γραμμή του «ιστορικού συμβιβασμού», που άλλα στελέχη

57. Όπως σημειώνει και ο Δημήτρης Ψαρράς, σχολιάζοντας το «μήνυμα» το οποίο έδωσε η ίδια η σύνθεση της κυβέρνησης: «Δεν μπορεί, λοιπόν, κανείς να πει ότι ο κ. Τσίπρας δεν είχε προειδοποιήσει τα στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ για το πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο καλείται να κυβερνήσει η “πρώτη φορά Αριστερά”» (<https://www.efsyn.gr/arthro/i-elliniki-tina>).

58. Ο Βαρουφάκης δήλωσε στις 9/2/2015: “We will implement deep reforms in coordination with the OECD, which is why its secretary general, Mr. Gurria, is coming to Athens tomorrow in order to help us design these reforms and control their implementation in a transparent way. To these reforms we will add about 70% of the reforms or commitments that have already been laid out in the current memorandum. As wise people, we don’t object to these reforms as long as the other 30% of reforms, which we deem unacceptable, are either suspended or removed” <http://investmentwatchblog.com/greece-eu-medicine-is-toxic-fm-varoufakis-slams-eu-austerity-programme/#T7Lcg9pYPRzdolJv.99> [«Θα εφαρμόσουμε βαθιές μεταρρυθμίσεις σε συντονισμό με τον ΟΟΣΑ, και γι’ αυτό τον λόγο ο Γενικός Γραμματέας του, κ. Gurria, έρχεται αύριο στην Αθήνα, προκειμένου να μας βοηθήσει να σχεδιάσουμε αυτές τις μεταρρυθμίσεις και τον έλεγχο της εφαρμογής τους με διαφανή τρόπο. Στις μεταρρυθμίσεις αυτές θα προστεθούν περίπου το 70% των μεταρρυθμίσεων ή δεσμεύσεων που έχουν ήδη τεθεί στο τρέχον μνημόνιο. Ως σοφοί άνθρωποι, δεν είμαστε αντίθετοι στις μεταρρυθμίσεις αυτές, εφόσον το υπόλοιπο 30% των μεταρρυθμίσεων, τις οποίες θεωρούμε απαράδεκτες, είτε ανασταλεί είτε αφαιρεθεί»].

του ΣΥΡΙΖΑ ή της Αριστεράς θα δυσκολευόνταν, ακόμα και λόγω ιστορικών καταβολών. Για παράδειγμα, στις 22/4/2015, προσφωνώντας το *20th Banking Forum* της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών, εξηγούσε:

«Εν έτει 2015, μετά από πέντε χρόνια καταστροφικής ύφεσης όπου όλοι είναι θύματα σε τελική ανάλυση, ελάχιστοι είναι οι επιτήδριοι που έχουν κερδίσει απ' αυτή την κρίση. Η εποχή στην οποία μια κυβέρνηση της Αριστεράς ήταν εξ ορισμού αντίθετη με τον χώρο της επιχειρηματικότητας έχει παρέλθει. Αν φτάσουμε σε ένα σημείο όπου θα αναπτυσσόμαστε, τότε μπορεί να ξαναρχίσουμε να μιλάμε για συγκρουόμενα συμφέροντα εργασίας και κεφαλαίου. Σήμερα είμαστε μαζί»⁵⁹.

Αφετέρου μπορούσε να χειρίζεται επικοινωνιακά την υποτιθέμενη «σκληρή στάση» που επιδείκνυε η ελληνική κυβέρνηση απέναντι στην τρόικα (σόου με τον Ντάισελμπλουμ, συνεχείς συνεντεύξεις στα ΜΜΕ κ.λπ.).

6. Από την 25η Ιανουαρίου στην 20ή Σεπτεμβρίου 2015: Η διαπραγμάτευση

Ο τρόπος που έγινε η διαπραγμάτευση με τους δανειστές καθορίστηκε απόλυτα από τον τρόπο που ασκήθηκε η πολιτική στο εσωτερικό, δηλαδή από τον «ιστορικό συμβιβασμό» του ΣΥΡΙΖΑ με το κεφάλαιο και την πολιτεία μιας κυβέρνησης που επιδίωκε να λειτουργήσει ως οιονεί κυβέρνηση «εθνικής ενότητας».

59. http://tsak-giorgis.blogspot.gr/2015/04/blog-post_770.html
<https://anatopia.files.wordpress.com/2015/04/boit.pdf>

Από τις πρώτες στιγμές συγκρότησης της κυβέρνησης έγινε σαφές ότι η κοινωνική συμμαχία που αυτή θα εκπροσωπούσε είχε ως έμβλημα την «ανάπτυξη», την «έντιμη συμφωνία» με την Ευρώπη και (για τους πιο ρομαντικούς) την «αξιοπρέπεια» και τον σεβασμό της νομιμότητας: τηρούμε «κάθε λέξη» του Συντάγματος και πληρώνουμε τα χρέη μας στο ακέραιο (μέχρι να εξαντληθούν όλα τα ταμειακά διαθέσιμα του ελληνικού Δημοσίου).

Στο πλαίσιο του «ιστορικού συμβιβασμού» που συστηματικά υπηρετούσε η κυβέρνηση, η «ανθρωπιστική» παρέμβαση μπορεί να της έδινε χαρακτήρα «κοινωνικής σωτηρίας» αληθιά με τελείως μινιμαλιστικό τρόπο. Λαμβάνονται μέτρα στήριξης για ομάδες ακραίας κοινωνικής αδυναμίας και για τους υπερχρεωμένους. Αντιμετωπίζονται οι ακραίες μορφές κρατικής βαρβαρότητας, όπως τα στρατόπεδα κράτησης μεταναστών και οι φυλακές της πιο ακραίας κακουχίας. Παρ' όλα αυτά δεν έχει περιγραφεί ένα ριζικό πρόγραμμα αντιμετώπισης της ανεργίας, ενώ δεν επαναλαμβάνεται καν η τήρηση της ρητής υπόσχεσης για πάταξη του λαθρεμπορίου πετρελαιοειδών και καπνού ή για τον έλεγχο μορφών φοροδιαφυγής που ευνοούν σκανδαλωδώς τμήματα του μεγάλου κεφαλαίου.

Έτσι και η διαπραγμάτευση σύρθηκε σε ένα «καθουσαστικό» κλίμα, στο οποίο επανειλημμένα ασκήσαμε κριτική⁶⁰, καθώς βλέπαμε την επερχόμενη κατάληξη: τον τελικό εκβιασμό, μετά την αποδυνάμωση των τραπεζών και την εξάντληση των ταμειακών διαθεσίμων του Δημοσίου, για υιοθέτηση ενός Τρίτου Μνημονίου.

Τρεις είναι οι σημαντικοί σταθμοί της περιόδου που εξετά-

60. «Εμμονή στο Πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ», <http://www.jmilios.gr/emmoni-sto-programma/>

ζουμε: η Συμφωνία της 20ής Φεβρουαρίου, το Δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου και η Συμφωνία της 13ης Ιουλίου.

6.1. Η Συμφωνία της 20ής Φεβρουαρίου 2015

Η ελληνική κυβέρνηση προσήλθε στο Eurogroup της 12ης Φεβρουαρίου, δηλαδή στην πρώτη ουσιαστική φάση της διαπραγμάτευσης, με αίτημα μια συμφωνία σε ένα νέο «πρόγραμμα-γέφυρα», δηλώνοντας ρητά ότι είναι αδύνατη η παράταση του υπάρχοντος προγράμματος που έχει απορριφθεί από τον ελληνικό λαό:

- α. Το «πρόγραμμα-γέφυρα» *δεν θα περιλάμβανε όρους, αξιολογήσεις κ.λπ.*, αλλά μια επίσημη αποτύπωση της βούλησης όλων των πλευρών για διαπραγμάτευση χωρίς πιέσεις και εκβιασμούς και χωρίς οποιαδήποτε μονομερή ενέργεια.
- β. Στο πλαίσιο αυτό η Ελλάδα θα *παραιτούνταν από τις εναπομείνουσες δόσεις του προηγούμενου προγράμματος* – πέραν του 1,9 δις ευρώ που οφείλει να επιστρέψει η ΕΚΤ και οι κεντρικές τράπεζες των κρατών-μελών από τα κέρδη που είχαν από τη διακράτηση ελληνικών ομολόγων (προγράμματα SMP και ANFA)– και θα της δινόταν η *δυνατότητα έκδοσης εντόκων γραμματίων* πέρα από το όριο των 15 δις, ώστε να καλύψει τυχόν έκτακτες ανάγκες.
- γ. Στο τέλος της μεταβατικής αυτής περιόδου: (α) η Ελλάδα θα καταθέσει τις τελικές της προτάσεις, που σύμφωνα με τις Προγραμματικές Δηλώσεις της κυβέρνησης θα περιλαμβάνουν ένα *νέο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής* για τα επόμενα 3-4 χρόνια και ένα *νέο εθνικό σχέδιο μεταρρυθμίσεων*· και παράλληλα (β) θα τεθεί το ζήτημα της διαπραγμάτευσης για αναδιάρθρωση-ελάφρυνση του δημόσιου χρέους.

Η γερμανική κυβέρνηση αλλά και οι «θεσμοί» (ΕΕ, ΕΚΤ,

ΔΝΤ) προσήλθαν στη διαπραγμάτευση με τη θέση ότι η Ελλάδα έπρεπε να ζητήσει εξάμηνη «τεχνική επέκταση» του υφιστάμενου Προγράμματος (το οποίο για επικοινωνιακούς λόγους δέχθηκαν να μετονομαστεί σε «υφιστάμενο διακανονισμό» [existing arrangement]), ώστε να γίνει δυνατή η επιτυχής ολοκλήρωση της αξιολόγησης.

Είναι κατανοητό γιατί η ελληνική κυβέρνηση αρνήθηκε τη συνέχιση-αξιολόγηση του Προγράμματος (του Μνημονίου). Είναι όμως εντελώς ακατανόητο γιατί παραιτήθηκε από τα ποσά που όφειλαν οι δανειστές προς την Ελλάδα από τον Αύγουστο του 2014 μέχρι τον Φεβρουάριο 2015, στον βαθμό μάλιστα που η διαπραγμάτευση του Φεβρουαρίου θεωρήθηκε ότι αποτελεί προπαρασκευαστική φάση για μια «τελική συμφωνία» και αναγνωριζόταν η ύπαρξη χρηματοδοτικού κενού 15 δις ευρώ.

Λίγες μέρες αργότερα, την 20ή Φεβρουαρίου, η κυβέρνηση υπέγραψε Συμφωνία που περιλαμβάνει τετράμηνη *παράταση* του υφιστάμενου Μνημονίου (της «Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης»), «η οποία θεμελιώνεται σε ένα σύνολο δεσμεύσεων».

Η παράταση της Σύμβασης σημαίνει: (α) αξιολογήσεις από την τρόικα (που στο κείμενο εμφανίζεται ως «οι θεσμοί»)· (β) δεσμεύσεις ή όρους· (γ) συνέχιση της χρηματοδότησης με βάση το πλάνο των δόσεων του υφιστάμενου Προγράμματος, *εφόσον υπάρξει θετική αξιολόγηση*· (δ) επιστροφή των κερδών της ΕΚΤ και των εθνικών κρατικών τραπεζών από τη διακράτηση ελληνικών ομολόγων, και πάλι όμως *εφόσον υπάρξει θετική αξιολόγηση από τους «θεσμούς»*.

Με δυο λόγια, πρόκειται για την απόρριψη-απόσυρση των προτάσεων με τις οποίες προσήλθε η ελληνική κυβέρνηση στη διαπραγμάτευση.

Είναι εντελώς ακατανόητο, αν δεχτούμε ότι στόχευε στον

τερματισμό της λιτότητας, γιατί η ελληνική κυβέρνηση υπέγραψε Συμφωνία χωρίς τη ρητή δέσμευση των αντισυμβαλλομένων για χρηματοδότηση, ή έστω, εφόσον επρόκειτο για παράταση του υφιστάμενου προγράμματος, για την καταβολή στο ελληνικό κράτος των οφειλόμενων ποσών από τους δανειστές.

Είναι ακόμα πιο ακατανόητο γιατί η «αναστολή οφειλόμενων πληρωμών» από τους δανειστές δεν οδήγησε την επόμενη περίοδο (Μαρτίου-Ιουλίου) σε «αναστολή οφειλόμενων πληρωμών» της ελληνικής κυβέρνησης προς τους δανειστές. Στο ζήτημα αυτό θα επανέλθουμε.

Αυτό που θεωρήθηκε ότι κέρδισε η ελληνική κυβέρνηση είναι η διαπραγμάτευση για το ύψος του πρωτογενούς πλεονάσματος του 2015. Αντί του συμφωνημένου 3% του ΑΕΠ, η συμφωνία αφήνει το ζήτημα ανοικτό για τον προσδιορισμό ενός χαμηλότερου ποσοστού: «Οι θεσμοί, σε ό,τι αφορά τον στόχο για το πρωτογενές πλεόνασμα το 2015, θα λάβουν υπόψη τους τις οικονομικές συνθήκες του 2015».

Η συμφωνία της 20ής Φεβρουαρίου επιβεβαίωσε τη συμμόρφωση της κυβέρνησης στις επιταγές του κεφαλαίου και των δανειστών⁶¹. Η τελική συνθηκολόγηση, λοιπόν, της ελληνικής κυβέρνησης με το νεοφιλελεύθερο πλαίσιο διακυβέρνησης είχε προαναγγελθεί, το αργότερο στις 20 Φεβρουαρίου 2015. Μόνο όσοι δεν την έβλεπαν, καίτοι εξελισσόταν μπροστά στα μάτια τους, ξεπλάγνησαν με την τελική πολιτική προσχώρηση στο στρατόπεδο του αντιπάλου, μέσα από τη Συμφωνία της 13ης/7/15.

Με άλλα λόγια, η Συμφωνία της 20ής Φεβρουαρίου έκανε καθαρό ότι η ελληνική κυβέρνηση διαπραγματευόταν εντός

61. Σπύρος Λαπατσιώρας, Γιάννης Μηλιός & Δημήτρης Π. Σωτηρόπουλος: «Μόνη διέξοδος η φυγή προς τα μπρος», <http://www.jmillios.gr/> μόνη-διέξοδος-η-φυγή-προς-τα-εμπρός/

του νεοφιλελεύθερου πλαισίου των πολιτικών λιτότητας, αναζητώντας απλώς ένα «φύλλο συκής» για να συγκαλύψει τους συμβιβασμούς της. Αυτό το «φύλλο συκής», που συχνά εμφανιζόταν ως οι «κόκκινες γραμμές» της ελληνικής κυβέρνησης, ήταν, πέραν των επιδοτήσεων για τους πολύ φτωχούς («αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης»), η απόρριψη των άμεσων μειώσεων μισθών και συντάξεων, η διατήρηση του θεσμικού πλαισίου αναφορικά με τις μαζικές απολύσεις και η διατήρηση του χαμηλού ΦΠΑ στα νησιά.

Στο ιδεολογικό κλίμα εφησυχασμού και επικοινωνιακών τεχνασμάτων που διαμορφώθηκε μετά τη Συμφωνία της 20ής Φεβρουαρίου, η κυβέρνηση έκρυβε όλο και λιγότερο την «ωρίμανσή» της. Τον Απρίλιο του 2015 δημοσιεύθηκε από το Υπουργείο Οικονομικών το *Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2015*, όπου εξυμνούνται τα αποτελέσματα των προηγούμενων μνημονίων με τις εξής διατυπώσεις:

«Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα προχώρησε σε πρωτοφανή οικονομική προσαρμογή με στόχο αφενός τη βελτίωση των δημοσιονομικών μεγεθών, αφετέρου την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας [...] Οι διαρθρωτικές αλλαγές στοχεύουν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους και στην αποτελεσματική λειτουργία των αγορών [...] όπως η *συγκράτηση του κόστους της συνταξιοδοτικής ασφάλισης και ο εξορθολογισμός του συστήματος υγείας, η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου της αγοράς εργασίας, η απελευθέρωση των κλειστών επαγγελημάτων και η εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος [...]* Η στροφή προς ένα αναπτυξιακό υπόδειγμα με εξωστρεφή προσανατολισμό φαίνεται να επιτυγχάνεται το 2013 και το 2014, όπου το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών κατέγραψε πλεονάσματα ύψους 0,6% και 0,9% του ΑΕΠ αντίστοιχα»⁶².

62. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/nrp2015_greece_el.pdf

Τον Μάιο του 2015 διέρρευσε στη δημοσιότητα το κείμενο των ελληνικών προτάσεων προς την τρόικα (τους «θεσμούς»), όπου γίνεται πλέον φανερό ότι η κυβέρνηση έχει πλήρως παραιτηθεί από ό,τι αποτελούσε το προεκλογικό της πρόγραμμα και θεωρεί «κόκκινες γραμμές» τη διατήρηση, χωρίς περαιτέρω αλληλαγές, του καθεστώτος λιτότητας που είχε παγιωθεί από τα μνημόνια⁶³.

Ωστόσο, οι «θεσμοί» ποτέ δεν αποδέχθηκαν τις «κόκκινες γραμμές» της ελληνικής κυβέρνησης και διαμόρφωσαν ένα σχέδιο για την περαιτέρω χρηματοδότηση του ελληνικού Δημοσίου υπό τον όρο της εμβάθυνσης των νεοφιλελεύθερων πολιτικών (όπου περιλαμβάνονται επίσης περικοπές μισθών και συντάξεων), το οποίο κωδικοποιήθηκε ως «σχέδιο Γιούνκερ». Οι διαπραγματεύσεις διήρκεσαν συνολικά πέντε μήνες, διάστημα κατά το οποίο η ελληνική κυβέρνηση δεν έλαβε καμία από τις οφειλόμενες δόσεις από τους δανειστές της, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ, ενώ συνέχισε να καταβάλλει το σύνολο των δανειακών υποχρεώσεων της προς αυτούς, δηλαδή πάνω από 7 δις ευρώ, ή πάνω από 3% του ΑΕΠ, μέχρι την τελική εξάντληση όλων των αποθεμάτων του Δημοσίου και την καθυστέρηση, εξ ανάγκης, των πληρωμών προς το ΔΝΤ στις 30 Ιουνίου 2015.

Όλο εκείνο το διάστημα άσκησα κριτική στην ακολουθούμενη διαπραγματευτική γραμμή, υποδεικνύοντας ότι μια αποτελεσματική αλλαγή πορείας απαιτούσε αφενός την αναστολή πληρωμών προς το ΔΝΤ και την ΕΚΤ (εκτός αν επιτυχανόταν επωφελής συμφωνία χρηματοδότησης) και αφετέρου την επιστροφή στις πολιτικές κατευθύνσεις των συνεδριακών αποφάσεων του ΣΥΡΙΖΑ⁶⁴.

63. "Agreement on the Economic Policy, the Reforms of the Period 7/2015-31/3/2016 and the Completion of the Current Program", <http://www.enikos.gr/data/files/3145c3ab732cf8cb3fc45710a9d806f9.pdf>

64. «Σκάκι, όχι πόκερ», <http://www.jmilios.gr/skaki-oxi-poker/>

Η κυβέρνηση, όμως, έδειχνε να εμφορείται από δύο αυταπάτες: (1) ότι η διολίσθησή της προς το νεοφιλελεύθερο ευρωπαϊκό πλαίσιο διακυβέρνησης θα της εξασφάλιζε κάποιου τύπου επιβράβευση από τους δανειστές (π.χ. αποδοχή των προτάσεών της του Μαΐου 2015)⁶⁵, και (2) ότι παρά την πιστή τήρηση των δανειακών της υποχρεώσεων σε καθεστώς «παύσης πληρωμών» από τη μεριά των δανειστών, θα μπορούσαν να αποφευχθούν η «τραπεζική αργία» και οι «κεφαλαιακοί έλεγχοι».

6.2. Το Δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015

Αμέσως μόλις έγινε γνωστό ότι οι «θεσμοί» απέρριψαν τις ελληνικές προτάσεις για συμφωνία εμμένοντας στο «σχέδιο Γιούνκερ», στις 26 Ιουνίου 2015, ο Έλληνας πρωθυπουργός προκήρυξε δημοψήφισμα σχετικά με το εν λόγω σχέδιο. Στις 28 Ιουνίου, η κυβέρνηση αποφάσισε να επιβάλει «τραπεζική αργία» (κλείσιμο των τραπεζών, που διήρκεσε μέχρι τις 19 Ιουλίου) και περιορισμούς στην ανάληψη καταθέσεων από τις ελληνικές τράπεζες («κεφαλαιακοί έλεγχοι»), καθώς η ΕΚΤ αρνήθηκε οποιαδήποτε αύξηση της επείγουσας παροχής ρευστότητας (ELA) που παρέχεται στις ελληνικές τράπεζες, οι οποίες δεν μπορούσαν πλέον να ικανοποιήσουν την επιθυμία των καταθετών για ανάληψη ρευστού⁶⁶.

65. Πρόκειται γι' αυτό που θα μπορούσαμε να περιγράψουμε ως «διαφωτιστική αυταπάτη»: «Θα τους πείσουμε ότι έχουμε δίκιο, ένα δίκιο επιστημονικά τεκμηριωμένο». Ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίστηκε να παίζει το χαρτί της «εμπιστοσύνης» και του «διαφωτιστικού εγχειρήματος της πειθούς». Μπλεγμένος έτσι σε μια «διαφωτιστική αυταπάτη», δεν αντιλήφθηκε ότι δεν υφίστατο η συνθήκη εμπιστοσύνης και πειθούς, όχι μόνο διότι (θα έπρεπε να) πρόκειται για σχέσεις σύγκρουσης μεταξύ διαφορετικών ταξικών οπτικών, αλλά και διότι, γενικότερα, δεν τίθεται θέμα εμπιστοσύνης στον ασύμμετρο καιρό της χρηματιστικοποίησης.

66. Μετά τη μεγάλη φυγή καταθέσεων κατά την πρώτη φάση της κρίσης 2010-2012, οι καταθέσεις αυξήθηκαν κατά 14 δις ευρώ περίπου μέχρι το τέλος του 2014,

Πολλοί διερωτώνται τι έκανε την ηγετική ομάδα της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ να αλλιάξει αιφνιδίως γραμμή πλεύσης. Ενώ φαινόταν ότι ήταν έτοιμη να αποδεχθεί την «οδυνηρή», «έντιμη (ma non troppo)» και πάντως ακολουθούσα τις επιταγές του νεοφιλελευθερισμού συμφωνία (με κάποιες απαλύνσεις προκειμένου να επικυρωθεί από τη Βουλή και να μην προκληθούν έντονες λαϊκές αντιδράσεις), προκήρυξε το αστραπιαίο Δημοψήφισμα. Μια άποψη, που διατυπώθηκε μετά το Δημοψήφισμα, ήταν ότι η κυβέρνηση προσδοκούσε σε ένα αποτέλεσμα, αποτιμώντας τα αμφίρροπα προγνωστικά στις δημοσκοπήσεις, το οποίο θα νομιμοποιούσε τον συμβιβασμό που ήταν έτοιμη να κάνει.

Ωστόσο, η περί αιτίων και κινήτρων συζήτηση για το ποιος, πώς και γιατί έδρασε στη συγκεκριμένη συγκυρία είναι μικρής σημασίας. Στην ταξική αντιπαράθεση λαμβάνονται ενίοτε πολιτικές αποφάσεις που η αλυσίδα των αποτελεσμάτων τους είναι πιο σημαντική από την αλυσίδα των αιτίων και των κινήτρων τους. Η απόφαση για το Δημοψήφισμα του 2015 ανήκει σε αυτές.

Από ιστορική άποψη, όλη τα ως τώρα δημοψηφίσματα στην Ελλάδα αφορούσαν τη διατήρηση ή μη της μοναρχίας και είχαν προδεδωμένο αποτέλεσμα (κάτι που συνέβη και στην παρωδία των δημοψηφισμάτων της χούντας). Με το Δημοψήφισμα του 2015, εγκαθίσταται για πρώτη φορά ο λαός ως άμεσα αποφασιστικό σώμα. Διεξάγεται ηυσσαλήα προεκλογική αντιπαράθεση και τελικά ο λαός αποφασίζει «Όχι» με κυριολεκτικά συντριπτική πλειοψηφία.

για να μειωθούν κατά 44 δις ευρώ μέχρι τις 22 Ιουνίου 2015 (συνολικά -117 δις από το τέλος του 2009). Μόνο την εβδομάδα 15-21 Ιουνίου η εκροή καταθέσεων πηλίσιασε τα 6 δις ευρώ: <http://www.iefimerida.gr/news/213121/jp-morgan-apo-tis-arhes-toy-2015-ehoy-n-fygei-44-dis-eyro-apo-katatheseis-ti-tha-symvei#ixzz3qp2IWP00>

Οι Έλληνες ψηφοφόροι προσήλθαν στις κάλπες με τις τράπεζες κλειστές, σε μια ατμόσφαιρα φόβου που καλλιιεργούνταν από τα ΜΜΕ, τα οποία ασταμάτητα εξέπεμπαν το μήνυμα ότι ψήφος στο «Όχι» σήμαινε καταστροφή. Στην εκφοβιστική προπαγάνδα των ΜΜΕ προστέθηκε και εκείνη μεγάλης μερίδας εργοδοτών, οι οποίοι επισήμαιναν στους υπαλλήλους τους τις ολέθριες συνέπειες του «Όχι». Εντούτοις, παρά την προπαγάνδα του τρόμου, το «Όχι» υπερψηφίστηκε με 61,3%.

Το Δημοψήφισμα αναδιέταξε το σκηνικό. Συνέτριψε την προηγούμενη κατανομή δυνάμεων, αναδεικνύοντας νέα μέτωπα «φίλων» και «εχθρών».

Η πολιτική νίκη αναδεικνύει τον ΣΥΡΙΖΑ ως τον αδιαμφισβήτητο πολιτικό ηγεμόνα στο εσωτερικό της χώρας. «Δένει» όλες τις πολιτικές κινήσεις στο άρμα του, με εξαίρεση μικρές αριστερές ομάδες και το πλήρως αυτιστικό ΚΚΕ. Είναι δύσκολο να εντοπίσουμε αντίστοιχη πολιτική ηγεμονία χωρίς αντίπαλο στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας, αν εξαιρέσουμε τη σύντομη περίοδο του «Καραμανλής ή τανκς» μετά την πτώση της χούντας.

Αυτή η εξέλιξη δημιουργεί αντιδράσεις πανικού στο αστικό προσωπικό, όπως η εκφραζόμενη στην ανθολογική δήλωση του κ. Janis Reirs, υπουργού Οικονομικών της Λετονίας: «Οι Λετονοί δεν καταλαβαίνουν τους Έλληνες. Είναι έκπληκτοι» (7/7/15).

Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι το γεγονός ότι το Δημοψήφισμα αποτέλεσε μια στιγμή έντονης σύγκρουσης με καθαρά ταξικά χαρακτηριστικά. Αυτό έγινε σαφές στην προεκλογική εβδομάδα, στο εκλογικό αποτέλεσμα και στη διεθνή ένταση που είχε ως διαρκώς δονούμενο επίκεντρο την ελληνική ταξική αντιπαράθεση. Στη σύγκρουση αυτή αποκαλύφθηκε ότι *οι δυνάμεις του κεφαλαίου στην Ελλάδα δεν έχουν αντιμαχόμενα συμφέροντα με τους δανειστές*. Είναι όλοι αυτοί

που μαζί με τους συμμάχους τους και τους κάθε λογής εκπροσώπους τους πάλεψαν με φανατισμό για να υπερισχύσει το «Ναι» στο Δημοψήφισμα⁶⁷. Η θεμελιώδης συμφωνία μεταξύ τους για τον χαρακτήρα των αλληλαγών που θέλουν να προωθήσουν στην Ελλάδα και την Ευρώπη είναι δεδομένη. Με άλλη διατύπωση, δεν αντιπροσωπεύουν αντιμαχόμενα κοινωνικά συμφέροντα. Είναι όλοι τους εκπρόσωποι του κεφαλαίου, και μάλιστα των ισχυρότερων μερίδων του.

Οι δυνάμεις αυτές, όπως σύντομα αποκαλύφθηκε, είναι κυρίαρχες στο κράτος και την οικονομία, αλλά δεν μπορούν να εξασφαλίσουν την ιδεολογικοπολιτική ηγεμονία στην κοινωνία. Σε όλες ανεξαιρέτως τις περιφέρειες της χώρας υπερίσχυσε το «Όχι».

Εδώ χρειάζεται προσοχή. Ο χάρτης της Ελλάδας το βράδυ της 5ης Ιουλίου βάφτηκε μονοχρωματικά κόκκινος. Οι Έλληνες φαίνεται να είπαν, στην πλειονότητά τους, «άει σιχτήρ» στα μνημόνια, στα κόμματα και στα κανάλια που υποστήριζαν το «Ναι». Ωστόσο, αυτή η χρωματικά ορθή διαπίστωση δεν προχωρεί πιο πέρα από το βασικό ιδεολόγημα των αστικών κρατών. Αποδέχεται, δηλαδή, το ότι υπάρχει «μία» Ελλάδα, η οποία αναπτύσσεται, χρεοκοπεί, υποφέρει, αναστενάζει, αντιστέκεται αδιαλείπτως (λόγω DNA) ή ό,τι άλλο. Το Δημοψήφισμα, όμως, έδειξε ότι στην πραγματικότητα υπάρχουν «δύο Ελλάδες».

Δεν ψήφισαν, ωστόσο, οι Έλληνες εν γένει «Όχι». Δεν διαπνέονται όλοι αδιακρίτως από τα ίδια γαλανόλευκα και/ή ευρωπαϊκά αισθήματα. Πίσω από τον κατακόκκινο χάρτη διαπιστώνουμε ότι το «Ναι» έλαβε στην Α΄ Αθηνών 46,8%, έναντι 41,9% στη Β΄ Αθηνών. Στην Α΄ Πειραιώς το «Ναι» έφτασε το

67. Περιοδικό *Θέσεις*, 132, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2015, Editorial: «Πατρίκιοι εναντίον πληβείων», <http://www.jmilios.gr/patrikioi-enantion-pliveiwn/>

40,5% και στη Β' Πειραιώς μόλις το 27,5%. Σε μικροεπίπεδο, περιοχές της Αττικής που απέχουν λίγα χιλιόμετρα μεταξύ τους εμφάνισαν ποσοστά με τεράστια απόκλιση, ανάλογα με το εισόδημα των κατοίκων τους. Οποία σύμπτωσης: στην Εκάλη οι «ευρωπαϊστές» αποτελούσαν το 84% των ψηφοφόρων, στον Διόνυσο το 70%, στη Βουλιαγμένη το 66%, στην Κηφισιά το 65% και στη Βούλα το 63%. Σε λαϊκές συνοικίες είχαμε ποσοστά σχεδόν ομοφωνίας στο «Όχι», με 79% στον Δήμο Ασπροπύργου και πάνω από 70% στη Φυλή, στο Πέραμα, στις Αχαρνές, στη Δραπετσώνα, στη Νίκαια, στην Αγία Βαρβάρα, στην Ελλευσίνα, στη Λαυρεωτική, στον Ταύρο, στο Αιγάλεω και στο Περιστέρι. Αλλά και στο εσωτερικό του Δήμου Αθηναίων το «Ναι» ξεπερνάει το 70% στο Κολλωνάκι, ενώ το «Όχι» ξεπερνάει το 63% στο Μεταξουργείο.

Αυτό σημαίνει ότι τα λαϊκά στρώματα και πρωτίστως «οι φτωχοί»⁶⁸ είδαν στο Δημοψήφισμα την ευκαιρία να συσπειρωθούν στο «Όχι», εκφράζοντας με κατηγορηματικό τρόπο την απαίτησή τους να ανατραπούν οι πολιτικές λιτότητας, να δοθεί προτεραιότητα στις κοινωνικές ανάγκες ενάντια στις ανάγκες κερδοφορίας του κεφαλαίου.

Από την πλευρά τους, οι κυρίαρχες τάξεις και τα στηρίγματά τους, τα εύπορα στρώματα των μεσαίων τάξεων, συσπειρώθηκαν με τον ίδιο φανατισμό στο «Ναι», όχι επειδή τους παραπλάνησε η γλοιώδης προπαγάνδα των ιδιωτικών ΜΜΕ ότι το διακύβευμα του Δημοψηφίσματος ήταν «ναι ή όχι στην Ευρώπη», αλλά διότι γνωρίζουν ότι το «Ναι» στον νεοφιλελευθερισμό εξυπηρετεί μεσοπρόθεσμα τα συμφέροντά τους. Ένα ολόκληρο μπλοκ κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων,

68. "The poor is the condition of every production" [«Ο φτωχός αποτελεί τη συνθήκη κάθε παραγωγής»]. Michael Hard & Antonio Negri (2000). *Empire*. Cambridge, MA: Harvard University Press, σ. 158.

καίτοι αριθμητικά μειοψηφικό αλλά οικονομικά και πολιτικά κυρίαρχο, το άρχον συγκρότημα, πάληψε με φανατισμό υπέρ του «Ναι».

Στον κόσμο του «Ναι» στο Δημοψήφισμα της 5ης/7/2015 δεν ανήκαν μόνο οι καναλάρχες, τα λεγόμενα «παλιά» κόμματα και η «ολιγαρχία». Ανήκαν επίσης όλα εκείνα τα αφεντικά που απείλησαν τους εργαζομένους τους ότι θα χάσουν τη δουλειά τους αν ψήφιζαν «Όχι», ανήκε η ηγεσία της ΓΣΕΕ, η πλειοψηφία της διοίκησης του Δικηγορικού Συλλόγου Αθήνας, της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Συλλόγων Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού των Πανεπιστημίων (ΠΟΣΔΕΠ), της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδας (ΚΕΔΕ) κ.λπ.

Το Δημοψήφισμα του 2015 αποκαλύπτει την αντίφαση, το σχίσμα των σύγχρονων κοινωνιών, καθώς και το απωθημένο της κυβερνητικής διαχείρισης. Δημιουργεί τη μάζα που κοχλιάζει στην πλτατεία Συντάγματος.

Η έγκληση των μαζών να τοποθετηθούν και η άμεση ανταπόκρισή τους αποκαλύπτουν τη δυνατότητα να απελευθερωθεί το «μη ωριμασμένο» τμήμα των κοινωνικών αιτημάτων, δηλαδή το «τμήμα-μέρος» που είχε αποκλειστεί από τη διαπραγμάτευση⁶⁹.

Το Δημοψήφισμα έδειξε, με την κίνηση του πλήθους, τησχάση της κυβέρνησης «εθνικής σωτηρίας» που διαμόρφωσε

69. Όπως επισημαίνει ο Γιώργος Σαπουνάς: «Σε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες η κοινωνία βρίσκεται πιο μπροστά από το πολιτικό υποκείμενο της Αριστεράς και τότε κρίνεται η επάρκειά του στον “τρόπο να μαθαίνει”. Η ελληνική κοινωνία έδειξε σε πλείστες ευκαιρίες ότι διαθέτει την “αίσθηση” της παγκόσμιας πραγματικότητας, την οποία η Αριστερά οφείλει να εξηγήσει με ένα σχέδιο υπέρβασης και όχι ιστορικής υπαναχώρησης, αλλά επίσης και τη διαθεσιμότητα να ακολουθήσει την Αριστερά που δηλώνει παρούσα σήμερα και όχι στο αόριστο μέλλον, συνταγμένη στην πιο ξεκάθαρη ταξική και πολιτική διαίρεση της σύγχρονης Ιστορίας», «Μετά τον ΣΥΡΙΖΑ τι; Τόλμη και συμπεράσματα» <http://rproject.gr/article/meta-ton-syryza-ti-tolmi-kai-symperasmata>

ο «ωριμασμένος» ΣΥΡΙΖΑ. Ξανάφερε στην επιφάνεια τον πανικό της αστικής τάξης και των πολιτικών διαχειριστών της απέναντι στους «δρόμους», στη λανθάνουσα δυνατότητα⁷⁰ να υπάρξει παρατεταμένη λαϊκή αντίδραση στην Ελλάδα (και εξαπλώσή της στην Ισπανία και αλλού).

6.3. Η Συμφωνία της 23ης Ιουλίου 2015

και οι εκλογές της 20ής Σεπτεμβρίου

Η δυναμική του «Όχι» αυτονομήθηκε από τους σχεδιασμούς και τα σενάρια των κυβερνήσεων. Γι' αυτό η κυβέρνηση έσπευσε να κλείσει άμεσα τη ρωγμή που θα μπορούσε να προκαλέσει ανατρεπτικά αποτελέσματα, με την επιχείρηση «επουλώσης» στο εσωτερικό του κράτους της κοινωνικής διαίρεσης που εκφράστηκε στην κοινωνία. Αμέσως εμβάπτισε το αποτέλεσμα στην κολυμβήθρα της εθνικής διεκδίκησης, με τη σύγκληση του Συμβουλίου Πολιτικών Αρχηγών. Την επομένη, εντός του αστικού κράτους, μετέτρεψε διά της Βουλής το 61,3% «Όχι» σε 83,7% «Ναι»!

Ακολουθώντας, στις 13 Ιουλίου 2015 η ελληνική κυβέρνηση υπέγραψε μια Συμφωνία με τους «θεσμούς» απόλυτα ενταγμένη στο πνεύμα του «σχεδίου Γιούνκερ», δηλαδή ένα νέο Μνημόνιο νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων και λιτότητας⁷¹.

70. Λέμε «λανθάνουσα δυνατότητα» διότι η αυθόρμητη κίνηση «του πλήθους» δεν αρκεί κατά κανόνα για να μορφοποιηθεί μια εναλλακτική, αντινεοφιλελεύθερη και αντικαπιταλιστική στρατηγική. Όπως παρατηρεί ο Tad Tietze, «η ταξική κατανομή της ψήφου σε ένα δημοψήφισμα δεν ταυτίζεται με θετική διεκδίκηση των κοινωνικών ταξικών συμφερόντων [...] ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί μια εκτυφλωτική εκδήλωση των ορίων μιας πολιτικής που στερείται κοινωνικής βάσης, φέρνοντας στο προσκήνιο μια νέα γενιά πολιτικών που διαπαιδαγωγούν τους ψηφοφόρους να μην περιμένουν πολλά μέσω της κοινωνικής αλλαγής (επειδή η πολιτική δεν αφορά πραγματικά αυτού του είδους τα πράγματα)» <http://www.sxedio-b.gr/index.php/articles1/item/1349-epikidios>
71. Full Statement of Eurosummit Agreement with Greece 7/13/2015: www.consilium.europa.eu/.../20150712-eurosummit-statement-greece/

Ήδη, τρεις μέρες πριν το Δημοψήφισμα, η κυβέρνηση είχε ήδη πωλήσει προαναγγέλλει τις προθέσεις της με το φαινομενικά «ασύμβατο» αίτημα στήριξης που είχε υποβάλει προς τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM).

Η κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι η Συμφωνία υπήρξε προϊόν «εκβιασμού» από τις δογματικές νεοφιλελεύθερες ευρωπαϊκές ελίτ⁷², δηλαδή ότι επρόκειτο για μια «ηρωική ήττα» σε μια «άνιση σύγκρουση» ανάμεσα στην Ελλάδα και τους «θεσμούς». Την ήττα αυτή η ελληνική κυβέρνηση θα επιχειρούσε να αντιστρέψει μέσα από «ισοδύναμα μέτρα», όπως η καταπολέμηση της διαφθοράς και η μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης.

Εντούτοις, από τους 149 βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ, τριάντα δύο ψήφισαν στη Βουλή εναντίον της Συμφωνίας, ενώ άλλοι έξι απείχαν. Τελικώς, στις 20/8/2015 ο πρωθυπουργός αποφάσισε να παραιτηθεί, προκειμένου να προκηρυχθούν νέες εκλογές. Σε αυτές τις εκλογές, κατά το Σύνταγμα, οι υποψήφιοι των κομμάτων θα εκλέγονταν χωρίς σταυροδοσία, αλλιώς ανάλογα με τη σειρά που θα επέλεγε η ηγεσία των κομμάτων (λίστα).

Είκοσι πέντε βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ, ως επί το πλείστον μέλη της «Αριστερής Πλατφόρμας» με ηγέτη τον Παναγιώτη Λαφαζάνη, πρώην υπουργό Παραγωγικής Ανασυγκρότησης,

72. Η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε ότι αν δεν είχε αποδεχθεί τη Συμφωνία της 13ης Ιουλίου, οι «θεσμοί» θα προχωρούσαν στην αποπομπή της Ελλάδας από τη Ζώνη του Ευρώ, μια εξέλιξη για την οποία η χώρα δεν ήταν προετοιμασμένη. Το ίδιο ακριβώς επιχείρημα είχε χρησιμοποιηθεί για να δικαιολογήσει τη Συμφωνία της 20ής Φεβρουαρίου. Εντούτοις, όπως εξήγησε καθαρά ο Gerry Rice εκ μέρους του ΔΝΤ, σε συνέντευξη Τύπου που παραχώρησε στις 23/7/2015: «όπως έχουμε πει επανειλημμένα, βασική μας υπόθεση ήταν πάντα ότι η Ελλάδα θα παρέμενε μέλος της Ζώνης του Ευρώ» (“as we’ve said before repeatedly, our baseline assumption has always been that Greece would remain a member of the euro area”): <https://www.imf.org/external/np/tr/2015/tr072315.htm>

αποχώρησαν από τον ΣΥΡΙΖΑ και δημιούργησαν νέο κομματικό σχηματισμό, τη Λαϊκή Ενότητα (ΛΑΕ).

Στις εκλογές της 20ής Σεπτεμβρίου, που ακολούθησαν την παραίτηση της κυβέρνησης, ο ΣΥΡΙΖΑ αναδείχθηκε και πάλι νικητής με 35,6% (145 έδρες) έναντι 28,10% της Νέας Δημοκρατίας (75 έδρες), και κατόρθωσε να σχηματίσει και πάλι κυβέρνηση συνασπισμού με τους ΑΝΕΛ. Η ΛΑΕ, με 2,86%, δεν κατάφερε να εξασφαλίσει κοινοβουλευτική εκπροσώπηση.

Η επιτυχία του ΣΥΡΙΖΑ οφείλεται αφενός στην «αδράνεια» του εκλογικού σώματος και στη λογική του «μικρότερου κακού» (καθώς η μεγάλη μερίδα όσων τον ψήφισαν τον Ιανουάριο εξακολουθεί να πιστεύει ότι ο ΣΥΡΙΖΑ διαφοροποιείται σε θετική κατεύθυνση από το «παλιό πολιτικό σύστημα») και αφετέρου στην απουσία καθαρής εναλλακτικής πολιτικής στρατηγικής.

Ενώ το ΚΚΕ κατά την περίοδο αυτή επέδειξε τη συνήθη «αυτιστική» τακτική του (αρνήθηκε να πάρει θέση υπέρ του «Όχι» στο Δημοψήφισμα, επανέλαβε με υπεροψία «δικαίωσης» ό,τι έλεγε σε κάθε προεκλογική περίοδο και εισέπραξε ένα πενιχρό 5,5%), η ΛΑΕ πρόβαλλε ένα «οικονομιστικό» πρόσωπο «συνέχειας» με το Αριστερό Ρεύμα του ΣΥΡΙΖΑ. Χοντρικά, το αφήγημα της ΛΑΕ κατά τη σύντομη προεκλογική περίοδο ήταν το ακόλουθο: «Έχουμε το σχέδιο για το σταμάτημα της λιτότητας, την παραγωγική ανασυγκρότηση της οικονομίας και τον προοδευτικό μετασχηματισμό της κοινωνίας σε σοσιαλιστική κατεύθυνση: το σχέδιο αυτό περνάει από την επιστροφή στη δραχμή (όταν σχηματιστεί μια προοδευτική-αριστερή κυβέρνηση)!».

Η έμφαση μάλιστα δινόταν ακριβώς στη βασική θέση που υιοθετεί και ο «ωριμασμένος» ΣΥΡΙΖΑ, ότι το κύριο ζητούμενο είναι η «παραγωγική ανασυγκρότηση» και η «ανταγωνιστικότητα της οικονομίας μας», με εξαγωγικό προσανατολισμό, ζη-

τούμενο το οποίο υποτίθεται ότι θα υπηρετηθεί αποδοτικότερα μετά την «έξοδο από το ευρώ»⁷³.

Ο ΣΥΡΙΖΑ διατήρησε την κυριαρχία του στην κεντρική πολιτική σκηνή. Όχι όμως πλέον ως πολιτικός φορέας της ριζοσπαστικής Αριστεράς, ο οποίος εκπροσωπεί τα συμφέροντα της εργασίας στον ταξικό πόλεμο που μαίνεται στην ελληνική κοινωνία. Ο ΣΥΡΙΖΑ είναι πλέον ένα «προοδευτικό» συστημικό κόμμα, που υλοποιεί τη βασική στρατηγική των κυρίαρχων κεφαλαιοκρατικών τάξεων: τη λιτότητα και τις νεοφιλελεύθερες «μεταρρυθμίσεις».

7. Αποτελεί η λιτότητα «λάθος πολιτική»;

Στο σημείο αυτό ας μου επιτραπεί να θέσω ένα ερώτημα ώστε να μπορέσω να συνοψίσω τη βασική θέση που διατρέχει την παρούσα ανάλυση: Γιατί οι «θεσμοί» δεν παρέκκλιναν ούτε μια στιγμή από τη στρατηγική της λιτότητας, τουλάχιστον από το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008 και

73. Ο Κώστας Λαπαβίτσας, εκ των βασικών εκφραστών του οικονομικού προγράμματος της ΛΑΕ, έγραφε στις 4/9/2015: «Ο ευρύτερος στόχος της δημοσιονομικής πολιτικής θα είναι η ενίσχυση της συνολικής ζήτησης και προσφοράς στην οικονομία, ώστε να τονωθεί η ανάπτυξη και να ενισχυθεί η απασχόληση με κοινωνική δικαιοσύνη. Για τον σκοπό αυτό απαιτείται μια καλά σχεδιασμένη βιομηχανική πολιτική που θα τονώσει τον αγροτικό και τον μεταποιητικό τομέα της οικονομίας. [...] Είναι λάθος να λέγεται ότι σε συνθήκες παγκόσμιου χρηματιστικοποιημένου καπιταλισμού δεν μπορεί να υπάρξει στρατηγική ανάπτυξης για μια μεσαίου μεγέθους οικονομία, όπως αυτή της Ελλάδας. Η Ελλάδα πρέπει και μπορεί να δώσει ώθηση στον βιομηχανικό της τομέα, δίνοντας έμφαση στην εγχώρια ζήτηση και αλλάζοντας τη σύνθεση της παραγωγής υπέρ των προϊόντων που μπορούν να εξαχθούν, αντί για τον τομέα των υπηρεσιών τον οποίο υπερτόνισε τις τελευταίες δεκαετίες»: «Ένα πρόγραμμα κοινωνικής και εθνικής ανασυγκρότησης για την Ελλάδα» http://costaslapavitsas.blogspot.gr/2015/09/blog-post_4.html

μετά; Γιατί οι εγχώριες καπιταλιστικές δυνάμεις και οι σύμμαχοί τους στρατεύτηκαν στο Δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου με τέτοιο φανατισμένο πάθος υπέρ του «Ναι» σε ένα Τρίτο Μνημόνιο λιτότητας;

Η απάντηση είναι απλή: η λιτότητα δεν αποτελεί «λανθασμένη πολιτική», απλά μια ταξική στρατηγική που εξυπηρετεί με αποκλειστικό τρόπο τα συμφέροντα του κεφαλαίου σε βάρος των εργαζομένων, συνταξιούχων, αυτοαπασχολούμενων, ανέργων, απλά και των κοινωνικά αδύναμων ομάδων. Μακροπρόθεσμος στόχος της είναι να διαμορφώσει και να επιβάλει ένα μοντέλο εργασιακών σχέσεων με συρρικνωμένα δικαιώματα και λιγότερες κοινωνικές παροχές για τους εργαζόμενους, με χαμηλότερους και «ευέλικτους» μισθούς και με εκμηδένιση της διαπραγματευτικής δύναμης των μισθωτών απέναντι στους εργοδότες και τις οργανώσεις τους.

Η λιτότητα αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του νεοφιλελευθερισμού. Στην επιφάνεια, λειτουργεί ως στρατηγική για τη μείωση του επιχειρηματικού κόστους: μειώνει το κόστος εργασίας του ιδιωτικού τομέα, αυξάνει τα κέρδη ανά μονάδα κόστους (εργασίας) και ως εκ τούτου αυξάνει το ποσοστό κέρδους.

Συμπληρώνεται από την οικονομία στη χρήση «υλικού κεφαλαίου» (μια ακόμα πολιτική «συρρίκνωσης της ζήτησης»!) και από θεσμικές αλλαγές που ενισχύουν αφενός την κινητικότητα και τον ανταγωνισμό των κεφαλαίων και αφετέρου την ισχύ των διευθυντών στο εσωτερικό της επιχείρησης και των κατόχων χρηματοπιστωτικών τίτλων στο εσωτερικό της κοινωνίας. Όσον αφορά δε τη δημοσιονομική εξυγίανση, η λιτότητα δίνει προτεραιότητα στις περικοπές των δημόσιων δαπανών. Αυτό επιφέρει συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, δηλαδή μείωση του έμμεσου μισθού των εργαζομένων, με παράλληλη μείωση των φόρων επί του κεφαλαίου, απλά και

σταδιακή εξαφάνιση της όποιας προοδευτικότητας στον φόρο εισοδήματος.

Αλλά ό,τι αποτελεί (εργασιακό) κόστος για το κεφάλαιο, συνιστά το εισόδημα για την κοινωνική πλειονότητα των μισθωτών εργαζομένων, δηλαδή ζήτημα διατήρησης ορισμένου βιοτικού επιπέδου. Αυτό αφορά και το κοινωνικό κράτος, οι υπηρεσίες του οποίου, εκτός του ότι αποτελούν κόστος για τους φορολογούμενους, συνιστούν σημαντική μορφή έμμεσου «κοινωνικού μισθού».

Η λιτότητα, βεβαίως, οδηγεί σε οικονομική ύφεση. Αλλά η ύφεση ασκεί πίεση σε κάθε ιδιώτη επιχειρηματία, τόσο στον καπιταλιστή όσο και στον μικροεπιχειρηματία, προς την κατεύθυνση της μείωσης όλων των δαπανών του. Τον ωθεί να επιδιώξει την εξαγωγή περισσότερης απόλυτης υπεραξίας, να επιχειρήσει δηλαδή να παγιώσει υψηλά ποσοστά κέρδους μέσα από τη μείωση των μισθών, την εντατικοποίηση της εργασιακής διαδικασίας, την παραβίαση εργασιακών κανονισμών, την καταπάτηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων κ.λπ.

Στην προοπτική των συμφερόντων του μεγάλου κεφαλαίου, η ύφεση επιτρέπει να τεθεί σε κίνηση μια «διαδικασία δημιουργικής καταστροφής». Πρόκειται για την αναδιανομή του εισοδήματος και της εξουσίας προς όφελος του κεφαλαίου με παράλληλη συγκέντρωση πλούτου. Μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις, ιδίως στο λιανικό εμπόριο, «εκκαθαρίζονται» από τις μεγάλες επιχειρήσεις και από εμπορικά κέντρα.

Η διαδικασία της «δημιουργικής καταστροφής» δημιουργεί έτσι τις προϋποθέσεις για το ξεπέρασμα της καπιταλιστικής κρίσης, για έναν νέο ανοδικό κύκλο κεφαλαιακής συσσώρευσης: μέσα από την ανάκαμψη της κερδοφορίας και τη συγκέντρωση-συγκεντροποίηση του κεφαλαίου, μέσα από την

«απελευθέρωση» του κεφαλαίου από τα «δεσμά» των εργασιακών δικαιωμάτων και των μέτρων κοινωνικής προστασίας που κατακτήθηκαν από την εργατική τάξη στο παρελθόν με τους αγώνες της.

Η θεσμική διάρθρωση της Ζώνης του Ευρώ (ΖτΕ) ενισχύει σκόπιμα τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές, δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) δεν λειτουργεί ως δανειστής τελευταίας καταφυγής για τις χώρες-μέλη της (δεν δανείζει άμεσα τα κράτη-μέλη της ΖτΕ). Σε μια συγκυρία δημοσιονομικής δυσχέρειας, η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας καθίσταται πρόσφορο μέσο για την εξασφάλιση της αναγκαίας ρευστότητας, ώστε το Δημόσιο να συνεχίσει απρόσκοπτα να αποπληρώνει τις οφειλές προς τους κατόχους κρατικών ομολόγων του. Οι κυβερνώσες ελίτ όλων των χωρών της ΖτΕ είχαν, επομένως, υποβάλει οικειοθελώς τον εαυτό τους σε έναν υψηλό κίνδυνο χρεοστασίου, προκειμένου να παγιώσουν τις νεοφιλελεύθερες στρατηγικές. Με άλλα λόγια, είχαν από κοινού αποφασίσει να εκμεταλλευτούν τις κρίσεις ως μέσα για την περαιτέρω ενίσχυση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών.

Σε όλη την ιστορία του καπιταλισμού η κυρίαρχη μέθοδος εξόδου από την κρίση, σύμφωνα με τα συμφέροντα του κεφαλαίου, ήταν η συρρίκνωση των εργατικών και λαϊκών εισοδημάτων, η μεταφορά πλούτου και ισχύος από τον κόσμο της εργασίας στο κεφάλαιο. Εξαιρέσεις, όπως το μεσοπολεμικό New Deal του Φραγκλίνου Ρούσβελτ, παρουσιάζονταν μόνο όταν υπήρχε ο «πολιτικός κίνδυνος» αποσταθεροποίησης του καπιταλιστικού συστήματος.

Η αποσύνθεση της μεταπολιτευτικής πολιτικής σκηνής στις εκλογές του 2012 και η ανάδυση του ΣΥΡΙΖΑ με το ριζοσπαστικό του Πρόγραμμα μπορούσαν να αποτελέσουν «πολιτικό κίνδυνο» για το σύστημα, τη σύγκρουση με το οποίο, ως εκ-

πρόσωπος των συμφερόντων των λαϊκών τάξεων, υποσχόταν να οργανώσει⁷⁴. Η μετάλλαξή του, όμως, κατά την περίοδο 2012-14, και η επικράτηση της λογικής της «παραγωγικής ανασυγκρότησης», οδηγούσαν σε έναν «ιστορικό συμβιβασμό» που φαντασιωνόταν ότι η κατάργηση της λιτότητας θα γινόταν δυνατή με βάση την πειστικότητα του επιχειρήματος ότι αποτελεί «αντιαναπτυξιακή πολιτική».

Για να το διατυπώσουμε διαφορετικά, αν το πρόβλημα είναι το ξεπέρασμα της ύφεσης και η «παραγωγική ανασυγκρότηση», τότε ολόκληρη η χώρα έχει ένα κοινό συμφέρον: να επιτύχει η οικονομία «μας» την ανάπτυξη. Ακόμα κι αν στον στόχο αυτό προσθέσουμε διευκρινίσεις του τύπου «με δίκαιο τρόπο» (να πορευτούμε στην ανάπτυξη), η απόδοση από την Αριστερά της πρώτης προτεραιότητας στην «ανάπτυξη» συνεπάγεται την ηγεμονία των αστικών ιδεολογικών μύθων περί κοινού εθνικού συμφέροντος, «εθνικής προσπάθειας» και κοινωνικής ειρήνης, σε μια συγκυρία που το κεφάλαιο έχει κηρύξει έναν αδυσώπητο πόλεμο στην εργασία. Με αυτούς τους όρους *η συνθηκολόγηση της Αριστεράς και η αποκοπή της από τα συμφέροντα της εργασίας ήταν προδιαγεγραμμένες αρκετό χρόνο πριν από τις εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015*.

74. Βέβαια εδώ αναφέρεται ένα ερώτημα: Ποια θα ήταν η συνέχεια της ριζοσπαστικής πολιτικής της κυβέρνησης της Αριστεράς εάν, παρά τις αντιφάσεις και τις προκλήσεις, ο «πολιτικός κίνδυνος» δεν οδηγούσε τα νεοφιλελεύθερα κέντρα σε συμβιβασμό, αλλά σε κλιμάκωση της βίας (ώθηση εξόδου από τη Ζώνη του Ευρώ –παρά την επακόλουθη, σχεδόν σίγουρη αποσύνθεσή της– και σε εμπάργκο διαφόρων μορφών); Το ζήτημα αφορά το σήμερα και τις διεργασίες στις οποίες επιδιώκει να συμβάλει το παρόν κείμενο (το οποίο δεν γράφτηκε για λόγους απλώς ιστορικής καταγραφής).

8. Η πολιτική της ανατροπής που δεν δοκιμάστηκε

Με την τελική αποδοχή του νεοφιλελεύθερου πλαισίου διακυβέρνησης στις 13/7/2015, η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ μετέτρεψε τελειωτικά σε παρένθεση τη δέσμευση αλλήλ και την προοπτική άμεσης εφαρμογής ενός αριστερού προγράμματος διακυβέρνησης. Το σύνθημα «Κυβέρνηση της Αριστεράς» έχει πλέον αποκτήσει ένα τελείως διαφορετικό νόημα σε σχέση με αυτό που είχε λίγους μήνες πριν.

Ωστόσο ο ΣΥΡΙΖΑ δεν έφτασε από την εκλογική επιρροή του 4,5% στο 36% και στην κυβέρνηση με την υπόσχεση ότι θα εφαρμόσει «καλύτερα» ή «φιλολαϊκότερα» το 100% του Μνημονίου (όπως κάνει σήμερα), ούτε με τη θέση ότι συμφωνεί με το 70% του Μνημονίου, όπως διακήρυξε διά του τότε υπουργού Οικονομικών λίγες μέρες μετά την εκλογική του νίκη (βλ. υποσημείωση 58). Μάλιστα, αν ο ΣΥΡΙΖΑ είχε διακηρύξει από την αρχή ότι συμφωνεί με το 70% του Μνημονίου, μάλλον δεν θα είχε ούτε καν την τύχη της ΔΗΜΑΡ, που το 2012 υποσχόταν να αγωνιστεί για τη «σταδιακή απαγκίστρωση» από το Μνημόνιο. Κατά πάσα πιθανότητα, δηλαδή, θα γινόταν και πάλι μια «εξωκοινοβουλευτική δύναμη», έχοντας την τύχη του Συνασπισμού το 1993, μετά το φιάσκο της περιφημης επιχείρησης «κάθαρσης» του 1989, που εξελίχθηκε υπό την αιγίδα του κατ' αρχάς διεκδικητή της κυβέρνησης και αργότερα πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Μητσοτάκη.

Αυτό που προκύπτει από τη μακροσκελή ανάλυση η οποία περιέχεται στο ανά χείρας κείμενο είναι ότι η πολιτική που εφαρμόσε η κυβέρνηση από τις 25 Ιανουαρίου 2015 και μετά δεν ήταν το πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ, ούτε απέρρεε από αυτό καθ' οιονδήποτε τρόπο. Η ηγετική ομάδα του ΣΥΡΙΖΑ γύρω από το Γραφείο του Προέδρου, έχοντας ήδη *η ίδια εξ αρχής επιλέξει τον δρόμο που οδηγούσε στον συμβιβασμό με το νεοφι-*

ηλελεύθερο πλαίσιο διακυβέρνησης και τις εγχώριες και διεθνείς δυνάμεις που το στηρίζουν, συνθηκολόγησε διότι εντός του πλαισίου αυτού «δεν υπήρχε εναλλακτικός δρόμος».

Αυτή, όμως, η όψιμη ανακάλυψη του θατσερικού ΤΙΝΑ⁷⁵ από την κυβέρνηση, δηλαδή ότι σχεδόν τίποτα δεν ήταν δυνατόν να αλλιάξει με τη νίκη του ΣΥΡΙΖΑ (αλλά ούτε και θα είναι δυνατόν να αλλιάξει στο μέλλον, αφού ο «αντίπαλος» θα έχει πάντα υπέρτερες δυνάμεις), απέκτησε ισχύ μόνο επειδή η ίδια η κυβέρνηση είχε ήδη επιλέξει να λειτουργήσει ως κυβέρνηση του «υπάρχοντος», ως κυβέρνηση του υπαρκτού ελληνικού καπιταλισμού, θεωρώντας ότι το τέλος της λιτότητας μπορεί να αποτελέσει το «κοινό πρόγραμμα των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας», του κεφαλαίου και εργασίας.

Τι απέρρεε, άραγε, σε γενικές γραμμές, από το συνεδριακό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ, τις αποφάσεις της Κεντρικής του Επιτροπής κ.λπ.;

Καθυστέρηση πληρωμών προς τους δανειστές του ελληνικού Δημοσίου ήδη από τον Φεβρουάριο μέχρι να επιτευχθεί συμφωνία αντίστοιχη με τη λαϊκή εντολή για σταμάτημα της λιτότητας, διασφάλιση των αναγκών για το κοινωνικό κράτος δημόσιων εσόδων μέσα από τη φορολογία του πλούτου και του μεγάλου κεφαλαίου, προώθηση μέτρων και ενός νομοθετικού πλαισίου για τη διαφάνεια αλλά και τον περιορισμό του χώρου εξουσίας της αγοράς, συνεταιριστικά-συνεργατικά σχήματα που θα «ενώνουν» το άνεργο εργατικό δυναμικό με το αργούν παραγωγικό δυναμικό των κλειστών επιχειρήσεων, ενεργητική άσκηση των δικαιωμάτων του Δημοσίου επί των τραπεζών κ.λπ., έλεγχο της κίνησης κεφαλαίων πολύ πριν υπονομευθεί η κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών (βλ. υποσημείωση 64) κ.λπ.

75. ΤΙΝΑ: There Is No Alternative (Δεν υπάρχει εναλλακτική).

Αλλά μια διακυβέρνηση και μια διαπραγμάτευση που να απορρέει από το πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ δεν υλοποιήθηκαν ποτέ. Και επειδή ποτέ δεν δοκιμάστηκε, η «διαπίστωση» ότι «δεν υπήρχε εναλλακτική λύση» πέρα από τη συνθηκολόγηση είναι άτοπη.

Το πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ προϋπέθετε όχι μια άλλη διακυβέρνηση, αλλά, για πρώτη φορά, μια *κυβέρνηση της Αριστεράς* που θα ξεκινούσε μια άλλη διαπραγμάτευση με πυξίδα τη μεροληψία υπέρ των λαϊκών τάξεων! Αυτό θα αποτελούσε την εναλλακτική στρατηγική.

Αν κάποιος έχει αμφιβολία για το κατά πόσο ένα τέτοιο πρόγραμμα θα μπορούσε να είναι αποτελεσματικό και να οδηγήσει σε ριζικά διαφορετικά αποτελέσματα, πρέπει να έχει εξίσου αμφιβολίες και για το αντίθετο: ότι αυτό το πρόγραμμα θα αποτύγχανε να σταματήσει τη λιτότητα και να βάλει σε κίνηση μια διαδικασία δημοκρατικού κοινωνικού μετασχηματισμού και ρήξεων, μέσα από την ενδυνάμωση της εργατικής τάξης και ευρύτερα του κόσμου της εργασίας. Διότι διαφορετικά, αν δηλαδή κάποιος πιστεύει ότι μια τέτοια προοπτική ήταν έτσι κι αλλιώς ανέφικτη, τότε ο ίδιος είναι απλώς ένας συντηρητικός οπαδός του ΤΙΝΑ.

Οι κινητοποιήσεις στήριξης της κυβέρνησης αμέσως μετά την έναρξη της διαπραγμάτευσης τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο του 2015, και κυρίως το αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος, δείχνουν ότι ήταν εφικτή η συσπείρωση της πλειονότητας του κόσμου της εργασίας σε μια τέτοια στρατηγική σύγκρουσης.

Σήμερα ένα πράγμα είναι καθαρό: ο αγώνας των λαϊκών τάξεων για βελτίωση της ζωής τους και αλληλαγή της κοινωνίας δεν μπορεί να έχει ως κέντρο, ως «Γενικό Επιτελείο», μια κυβέρνηση που έχει αποδεχτεί να υλοποιήσει το Τρίτο Μνημόνιο, δηλαδή ένα πρόγραμμα οικονομικών και κοινωνικών με-

τασχηματισμών ενταγμένο απόλυτα στο νεοφιλελεύθερο πλαίσιο εμπέδωσης των συμφερόντων του κεφαλαίου.

Παρά τη φαινομενική του ηρεμία, το πολιτικό σκηνικό στη χώρα παραμένει ρευστό. Μετά τη συνθηκολόγηση του ΣΥΡΙΖΑ, αφενός δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την εκκίνηση διαδικασιών στον χώρο της ευρύτερης συστημικής Κεντροαριστεράς και αφετέρου διαμορφώνεται ένα πολιτικό τοπίο και ένα κενό εκπροσώπησης στον χώρο της Αριστεράς, το οποίο επίσης ωθεί σε νέες διεργασίες και συνθέσεις.

Η ανασύνθεση της (μαρξιστικής) Αριστεράς σημαίνει, πρώτα απ' όλα, να μην χάνουμε από την οπτική μας την ασυμφιλίωτη αντίθεση των συμφερόντων της εργασίας έναντι αυτών του κεφαλαίου. Η Αριστερά παραμένει Αριστερά όταν γειώνεται στα εργατικά συμφέροντα για να τα φέρει στο πολιτικό προσκήνιο, όταν συγχωνεύεται με τους αγώνες των εργαζομένων και τα κινήματα.

Ζητούμενο δεν μπορεί να είναι η υποκατάσταση των ταξικών αγώνων και του ταξικού Προγράμματος με έναν κυβερνητισμό «νομισματικής πολιτικής». Προφανώς, κανένα νόμισμα δεν είναι φετίχ, αλλιά και για κανένα νόμισμα δεν πρέπει να έχουμε αυταπάτες. Το ζήτημα της σύγκρουσης με τις δομές του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού από τη σκοπιά των «κοινωνικών αναγκών» έρχεται πρώτο.

Οι εμπειρίες από τη διαδρομή του ΣΥΡΙΖΑ οδηγούν σε συμπεράσματα που εντείνουν την πεποίθηση ότι ζητούμενο σήμερα είναι αφενός η «συγκέντρωση δύναμης» της Αριστεράς ως χώρου ιδεών και πολιτικής πρακτικής με αντικαπιταλιστική στρατηγική, μαζικής κοινωνικής προσφυγής και οργανωτικής δυνατότητας (ανασύνθεση της μαρξιστικής Αριστεράς), και αφετέρου η επεξεργασία και εμβάθυνση της «μεταβατικής προσέγγισης» ως διαδικασίας που δημιουργεί ρήγματα στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής εδώ και τώ-

ρα, σε μια πορεία κλιμάκωσης προς την αντικαπιταλιστική ανατροπή.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τους Κ. Αναστασίου, Δημήτρη Δημούλη, Βασίλη Δρουκόπουλο, Μάριο Εμμανουηλίδη, Ελευθερία Καρνάβου, Σπύρο Λαπατσιώρα, Δήμητρα Μαραγκουδάκη και Γιώργο Σαπουνά για τις παρατηρήσεις τους στην αρχική εκδοχή αυτού του κειμένου.

Από αριστερή μειοψηφία,
πλειοψηφική Αριστερά:
Η κοινωνική ψυχολογία διαβάζει την πολιτική

Στάμος Παπαστάμου και Γεράσιμος Προδρομίτης

1. Εισαγωγή

Για το σύνολο του ελληνικού λαού και για κάθε Έλληνα πολίτη ξεχωριστά, ανεξαρτήτως ιδεολογικής προτίμησης, πολιτικής δραστηριοποίησης, κομματικής ένταξης και ειδικότερης εκλογικής συμπεριφοράς, το πολιτικό γεγονός που τάραξε την καθημερινότητα, όσο και την επί δεκαετίες παγιωμένη εναλλαγή στην εξουσία των δύο «κομμάτων εξουσίας», του ΠΑΣΟΚ και της Νέας Δημοκρατίας, υπήρξε η πρόσφατη ανάληψη της εξουσίας από τον ΣΥΡΙΖΑ. Το γεγονός αυτό καθαυτό δεν θα ήταν ιδιαίτερα αξιοσημείωτο, πέραν της αυθύπαρκτης συμβολικής του αξίας –για πρώτη φορά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και κυρίως μετά τον Εμφύλιο, να κυβερνά την Ελλάδα η Αριστερά–, αν η συγκυρία δεν ήταν τέτοια που να απαιτεί από οποιαδήποτε νεοεκλεγμένη ελληνική κυβέρνηση να κλείσει νέα (επώδυνη) συμφωνία με τους Ευρωπαίους εταίρους σχετικά με την απομείωση του χρέους και ταυτόχρονα να βγάλει τη χώρα από την οικονομική κρίση, για την οποία, φυσικά, στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν ευθύνεται η ίδια.

«Για πρώτη φορά Αριστερά» σημαίνει, λοιπόν, ότι για

πρώτη φορά η Αριστερά καλείται να κυβερνήσει την Ελλάδα, για πρώτη φορά, επίσης, ελληνική κυβέρνηση καλείται να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα. Μέσω του προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ και νεοεκλεγέντα πρωθυπουργού της χώρας, Αλέξη Τσίπρα, η κυβέρνηση της Αριστεράς καλείται πράγματι να λύσει ένα, ούτως ή άλλως, δυσεπίλυτο δίλημμα: είτε να ανταποκριθεί στις προσδοκίες –μεγάλες– που δημιούργησαν οι προεκλογικές δηλώσεις του υποψήφιου τότε πρωθυπουργού και ταυτόχρονα να σεβαστεί τις δεσμεύσεις των προκατόχων του, ώστε να αποφύγει τις κυρώσεις που οι «δανειστές» απειλούσαν ότι θα επιβάλουν στη χώρα του· είτε να σεβαστεί στο ακέραιο τις βασικές αρχές της Αριστεράς, προτείνοντας νέους όρους και διεκδικώντας νέα, ηπιότερα μέτρα στην επαναδιαπραγμάτευση του ελληνικού χρέους με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, και ταυτόχρονα να διαφυλάξει την αξιοπιστία και φερεγγυότητα της χώρας στα διεθνή fora παρά την εμπράγματη αθέτηση εκ μέρους του των παλαιών «αντιλαϊκών» «εθνικών» δεσμεύσεων.

Υπό την έννοια αυτή, η πρόσφατη ανάληψη της πολιτικής εξουσίας στην Ελλάδα από τον ΣΥΡΙΖΑ αξίζει την προσοχή μας. Κατ' αρχάς, επειδή οι κυβερνητικές επιλογές όλο αυτό το διάστημα έχουν, για προφανείς λόγους, αμεσότερη και εντονότερη επίπτωση από ό,τι εκείνες όλα τα προηγούμενα χρόνια της Μεταπολίτευσης στην καθημερινότητά μας. Κατά δεύτερο λόγο, επειδή οι ίδιες αυτές επιλογές υποθηκεύουν, για εξίσου προφανείς λόγους, όχι μόνο το παρόν όλων μας, αλλά και το μέλλον των παιδιών μας και των παιδιών των παιδιών μας. Κατά τρίτο λόγο, εξίσου ευνοήτως, επειδή το γεγονός ότι ο ΣΥΡΙΖΑ βρέθηκε στο τιμόνι της διακυβέρνησης της χώρας δημιούργησε νέο συσχετισμό πολιτικών δυνάμεων, επιφέροντας σημαντική αλλαγή στο ευρύτερο πολιτικό σκηνικό. Κατά κύριο λόγο, όμως, αυτή η σχετικά ταχύρρυθμη διαδικασία

αναρρίχησης μιας μικρής και ριζοσπαστικής μειοψηφίας στην εξουσία αξίζει την προσοχή μας επειδή παρουσιάζει όλα τα χαρακτηριστικά μιας τυπικής διαδικασίας μειονοτικής επιρροής (βλ. Παπαστάμου & Μιούνι, 1983/2008¹ και Martin & Hewstone, 2013²). Προσλαμβάνει, ως εκ τούτου, μια διάσταση που διαφοροποιείται τόσο από τις συνήθεις εκλογικευτικές αναγνώσεις της πολιτικής μέσω συγκαλυμμένων ή μη επικλήσεων σε θεωρίες συνωμοσίας και λοιπές αφηγήσεις μειωμένης διαψευσιμότητας, όσο και από τις επανειλημμένες εξορθολογικές αναγνώσεις της πολιτικής μέσω σοβαροφανέστερων αναφορών σε ορθολογικά θεωρητικά εργαλεία (βλ. θεωρία των παιγνίων³), που τροφοδοτούν την εσφαλμένη αντίληψη ότι οι πολυπληθές εκφάνσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς βασίζονται στη (μαθηματική) λογική και, συνεπώς, δύνανται –αν δεν οφείλουν– να κατανοούνται αποκλειστικά και μόνο δι’ αυτής.

Δεδομένου, λοιπόν, του πολυσχιδούς και έντονου ενδιαφέροντος που προκαλεί το «φαινόμενο ΣΥΡΙΖΑ», σε αυτό το κείμενό μας θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε μια κατά κανόνα αθέατη μέχρι σήμερα πλευρά της «πολιτικής», ιδιαίτερα έτσι όπως αυτή αναδύεται μέσω της διαδικασίας των αλληλεπλήθηλων εκλογικών αναμετρήσεων. Το θεωρητικό και συνάμα πολιτικό βασικό ερώτημα που εγείρεται εδώ αφορά τους τρόπους με τους οποίους ένας μικρός πολιτικός σχηματισμός, μια μικρή μειοψηφία με έντονη κινηματική δραστηριότητα εντός και εκτός του ελληνικού κοινοβουλίου, και με απόψεις που σε πολλὰ ζητήματα κοινωνικού, πολιτικού, πολιτι-

1. Παπαστάμου, Σ. & Μιούνι, Γ. (2008). *Μειονότητες και εξουσία*. Αθήνα: Πεδίο.

2. Martin, R. & Hewstone, M. (2013). *Μειονοτική επιρροή και καινοτομία* (επιστ. επιμ. Σ. Παπαστάμου). Αθήνα: Πεδίο.

3. Βλ. ενδεικτικά Colman, A.M. (2013). *Game Theory and Its Applications: In the Social and Biological Sciences*. Oxford: Psychology Press.

σμικού και οικονομικού επιπέδου εμφανίζονται και προσλαμβάνονται ως ακραία συγκρουσιακές, κατόρθωσε μέσα σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα κατ' αρχάς να μετασχηματιστεί σε κόμμα εξουσίας και στη συνέχεια να διεκδικήσει και να αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας. *Πώς, με άλλα λόγια, μια μικρή ενεργός μειονότητα άσκησε με επιτυχία την επιρροή της στην ελληνική κοινή γνώμη, σε σημείο που κατά το σύντομο αυτό χρονικό διάστημα κατόρθωσε σε πρώτη φάση να αναρριχηθεί στη θέση της δυνάμει αξιωματικής αντιπολίτευσης και στη συνέχεια να αναλάβει τα νήια της διακυβέρνησης της χώρας.*

2. Λίγη μεθοδολογία και λίγη θεωρία

Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό, θα αναγκαστούμε κατ' αρχάς να προβούμε σε κάποιες παραδοχές.

- *Πρώτη παραδοχή.* Η κούρσα στην οποία επιδίδονται τα πολιτικά κόμματα για την ανάληψη της εξουσίας μέσω των εκλογικών αναμετρήσεων αποτελεί μια ιδιότυπη διαδικασία κοινωνικής επιρροής στην οποία εμπλέκονται κοινωνικοί και πολιτικοί φορείς, που παίζουν τον ρόλο της πηγής επιρροής, εκπέμποντας μηνύματα προς άλλους φορείς με σκοπό να τους επηρεάσουν, και οι οποίοι καλούνται με τη σειρά τους να παίξουν τον ρόλο του αποδέκτη, απορρίπτοντας ή αποδεχόμενοι τα πολλαπλά και συνήθως αντιφατικά μεταξύ τους πολιτικά μηνύματα.
- *Δεύτερη παραδοχή.* Οι στρατηγικές επιρροής που επιστρατεύονται από τα διάφορα πολιτικά κόμματα πριν, κατά και μετά τις εκλογικές αναμετρήσεις αποτυπώνονται στον γραπτό και τον προφορικό λόγο που εκφέρουν οι αρχηγοί και τα άλλα τους στελέχη.
- *Τρίτη παραδοχή.* Ο αντίκτυπος που έχουν οι κομματικές

στρατηγικές επιρροής στους πολίτη-πολίτες αποδέκτες των μηνυμάτων τους (εκλογικό σώμα, πολιτικούς συμμάχους και αντιπάλους) αποτυπώνεται στην πρώτη περίπτωση στο εκλογικό αποτέλεσμα, στη δε δεύτερη στην ενδο- και εξω-κοινοβουλευτική τους συμπεριφορά, καθώς και στις γραπτές και προφορικές αντιδράσεις τους.

Στη συνέχεια, για να εξηγήσουμε την κοινωνιοψυχολογική δυναμική που κρύβεται πίσω από την αλληλεπίδραση των –ορισμένες φορές φαινομενικά παράδοξων– συμπεριφορών των κοινωνικών δραστών οι οποίοι φύσει και θέσει εμπλέκονται στην περίπτωση που μας απασχολεί, και για να ξεσκεπάσουμε την «κρυμμένη λογική» τους, θα χρησιμοποιήσουμε ορισμένα θεωρητικά εργαλεία που έχει στη διάθεσή της η κοινωνική ψυχολογία. Τα εργαλεία αυτά είναι ορισμένες κοινωνιοψυχολογικές θεωρίες οι οποίες μας επιτρέπουν να καταλάβουμε *πώς* και *γιατί*, και –το κυριότερο– να προβλέψουμε *πότε* και *ποιοι* συμπεριφέρονται ή θα συμπεριφερθούν με τον τρόπο που το πράττουν. Οι θεωρίες αυτές είναι, κατά κύριο λόγο, το γενετικό (Moscovici, 1976, 1979⁴) και το *τριάδικό μοντέλο μειονοτικής επιρροής* (Παπαστάμου & Μιούνυ, 1983/2008, *ό.π.*), η *θεωρία ιδεολογικής μεταστροφής* (Moscovici, 1980⁵) και η *θεωρία επεξεργασίας της σύγκρουσης* (Pérez & Mugny, 1993⁶), καθώς επίσης η *θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας* (Festinger,

4. Moscovici, S. (1976). *Social influence and social change*. London: Academic Press, και η γαλλική έκδοση Moscovici, S. (1979). *Psychologie des minorités actives*. Paris: Presses Universitaires de France.

5. Moscovici, S. (1980). Toward a theory of conversion behavior. Στο L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, vol. 13. New York: Academic Press.

6. Pérez, J.A. & Mugny, G. (1993). *Influences sociales. La théorie de l'élaboration du conflit*. Neuchâtel: Delachaux et Niestlé.

1957⁷), η θεωρία της ψυχολογικής αναδραστικότητας (Brehm, 1966⁸), η θεωρία της ελεύθερα αποδεχόμενης υποταγής (Joule & Beauvois, 1987/2016⁹), η θεωρία της κοινωνικής κατηγοριοποίησης (Tajfel, 1978¹⁰) και η θεωρία της κοινωνιοψυχολογικής ταυτότητας (Turner et al., 1991¹¹).

Προφανώς, προτού χρησιμοποιήσουμε όλες αυτές τις θεωρίες για να εξηγήσουμε τις πολιτικές συμπεριφορές των πρωταγωνιστών της κρίσιμης αυτής περιόδου για το μέλλον της χώρας, οφείλουμε να παρουσιάσουμε σε γενικές γραμμές τις βασικές τους αρχές έτσι ώστε ο αναγνώστης να μπορέσει να παρακολουθήσει το σκεπτικό που θα αναπτύξουμε στις προτεινόμενες εξηγήσεις μας. Ωστόσο, για ευνόητους λόγους εξοικονόμησης χρόνου και κόπου, θα προσπαθήσουμε ώστε η παρουσίαση που θα ακολουθήσει να είναι αρκούντως γενική –όσο και κατατοπιστική– για να ενημερώσει τον αναγνώστη, χωρίς να τον κουράσει. Για λόγους στοιχειώδους προφύλαξης από τις ερμηνευτικές αυθαιρεσίες που υπεισέρχονται συνήθως κάθε φορά που επιχειρεί κάποιος να διακρίνει τι κρύβεται πίσω από τα γεγονότα (είτε κίνητρα είναι αυτά, είτε σκοπιμότητες, είτε αποτέλεσμα πιέσεων φανταστικών ή πραγματικών, είτε, ακόμα, συνέπεια εσφαλμένων εκτιμήσεων ή αθέατων επιρροών), απαραίτητη είναι, επίσης, η προσφυγή του ερευνητή σε κάποια μέθοδο η οποία θα του διασφαλίζει

7. Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Evanston, IL: Row-Peterson.

8. Brehm, J.W. (1966). *A theory of psychological reactance*. New York: Academic Press.

9. Joule, R.V. & Beauvois, J.-L. (1987). *Petit traité de manipulation à l'usage des honnêtes gens*. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble.

10. Tajfel, H. (Ed.) (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.

11. Turner, J.C., Hogg, M.A., Oakes, P.J., Reicher, S.D., & Wetherell, M.S. (1987). *Rediscovering the social group: a self-categorization theory*. Oxford: Blackwell.

συγχρόνως διαφάνεια στις επιλογές των δεδομένων που θα αναλύσει, αξιοπιστία των δεδομένων αυτών και εγκυρότητα των πορισμάτων του.

Προς αυτή την κατεύθυνση, καταφύγαμε στη μέθοδο της θεματικής και δομικής ανάλυσης κειμένων, όπως αυτή διατίθεται μέσα από το λογισμικό ανάλυσης κειμένων *iramuteq*¹². Η ταξινόμηση του κειμενικού υλικού βάσει της μεθόδου επιτρέπει την καταγραφή επιμέρους επιχειρηματολογικών ρεπερτορίων, και με αφετηρία τη χρήση του συγκεκριμένου κάθε φορά λεξιλογίου που καταγράφεται, η *a posteriori* ερμηνεία της δομής και του περιεχομένου των αποτελεσμάτων είναι σε θέση να αποκαλύψει νοηματοδοτικές αποχρώσεις και επικεντρώσεις της χρήσης του λόγου ως δράσης.

Προκειμένου, λοιπόν, να ανιχνεύσουμε τις επιμέρους ρητορικές στρατηγικές, οι οποίες εκφράζουν τις επικεντρώσεις και τις διακυμάνσεις της συμπεριφοράς του ΣΥΡΙΖΑ ως πηγής επιρροής, και του είδους διαπραγμάτευσης που επιφυλάσσει απέναντι στον πληθυσμό κατά τις επιμέρους διαδοχικές φάσεις της πορείας προς την άνοδό του στην εξουσία, *επιχειρήσαμε μια ενδεικτική ανάλυση των κειμένων των κεντρικών προεκλογικών ομιλιών του Α. Τσίπρα στην Αθήνα: Μάιος-Ιούνιος 2012, Ιανουάριος 2015, Σεπτέμβριος 2015. Αναλύσαμε, επίσης,*

12. Το λογισμικό *iramuteq* είναι λογισμικό ανοιχτού κώδικα και χρησιμοποιείται για την πολυδιάστατη ανάλυση κειμένων και πινάκων αριθμητικών δεδομένων. Βασίζεται στο στατιστικό λογισμικό R (<http://www.r-project.org/>) και στη γλώσσα προγραμματισμού python (<http://www.python.org/>). Σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της Τουλούζης, το οποίο δημιούργησε το συγκεκριμένο λογισμικό (<http://www.iramuteq.org>), αναπτύσσουμε την εφαρμογή του στην ελληνική γλώσσα και η ανάλυση που παρουσιάζεται εδώ είναι η πρώτη σε υλικό ελληνικών κειμένων. Στις αναλύσεις που ακολουθούν αξιοποιήσαμε τη μέθοδο κατιούσας ιεραρχικής ταξινόμησης (*classification hiérarchique descendante*) του Reinert (1983, 1990, 1993), η οποία εφαρμόζεται σε τμήματα κειμένου (*segments de texte*) διακρινόμενα βάσει της στίξης τους, και εντοπίζεται η συνεμφάνιση λέξεων εντός τους.

το κείμενο του διαγγέλματος του πρωθυπουργού της 27ης Ιουνίου 2015, με το οποίο εξαγγέλλει το Δημοψήφισμα, καθώς και το κείμενο της ομιλίας του κατά τη σχετική συζήτηση στη Βουλή την επόμενη μέρα.

Οι λόγιοι που πρυτάνευσαν στην επιλογή μας να αναλύσουμε τα κείμενα των τεσσάρων κεντρικών προεκλογικών ομιλιών του Α. Τσίπρα είναι προφανείς, οπότε περιττεύει οποιαδήποτε περαιτέρω διευκρίνιση. Όσο για την επιλογή μας να αναλύσουμε τα δύο κείμενα που σχετίζονται με τη διενέργεια του Δημοψηφίσματος, αυτή οφείλεται κατ' αρχάς στο αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η εξαγγελία και προκήρυξη του δημοψηφίσματος στα τέλη Ιουνίου του 2015 αποτέλεσε μια στιγμή κορύφωσης της σύγκρουσης ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και τους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Οφείλεται, επίσης, στην εκτίμησή μας ότι τα γνωστά σε όλους μας, πολύ πυκνά στον χρόνο, γεγονότα εκείνης της συγκυρίας αποτελούν μια άριστη ευκαιρία για να ανιχνεύσουμε τη μορφοποίηση της ρητορικής στρατηγικής της ελληνικής κυβέρνησης κατά τη διαχείριση μιας σύγκρουσης, η οποία εκτείνεται πέραν του οικονομικού διακυβεύματος και καλύπτει τον χώρο της συμβολικής διαπραγμάτευσης μιας ευρύτερης διαδικασίας πολιτικής επιρροής με πολυπληθείς αποδέκτες. Υπό μία έννοια, επιλέξαμε να αναλύσουμε τα δύο κείμενα που αναφέρονται στη διενέργεια του δημοψηφίσματος επειδή θεωρήσαμε ότι, εκ των πραγμάτων και δεδομένης της συγκυρίας, τα κείμενα αυτά αποτελούν τη σύνοψη όλων των στρατηγικών που μια ενεργός μειονότητα μπορεί να επικαλεστεί και να χρησιμοποιήσει προκειμένου να επηρεάσει τη γνώμη –και συμπεριφορά– των πολλοπληθών εταίρων της, καθώς και για να αποτρέψει τις αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να δημιουργηθούν σε βάρος της από τις πολλοπληθές στρατηγικές αντίστασης στην επιρροή της, έτσι όπως αυτές ενεργοποιούνται από τους εν λόγω εταίρους.

Για να αποσαφηνίσουμε όσο περισσότερο γίνεται τις προθέσεις μας, αλλιά και για να τονίσουμε τη συνθετότητα του εγχειρήματος, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι:

1. *Οι εταίροι (κοινωνιοψυχολογικοί δράστες - πολιτικοί φορείς) της κυβέρνησης Τσίπρα-Καμμένου το καλοκαίρι του 2015 οι οποίοι εμπλέκονται άμεσα στο ευρύτερο πλαίσιο της διαδικασίας κοινωνικής επιρροής, έτσι όπως αυτό προσδιορίζεται από την πολιτική συγκυρία, είναι:*

1.1. Εντός Ελλάδας, η αξιωματική αντιπολίτευση και τα λοιπά κόμματα της αντιπολίτευσης, η εσωκομματική αντιπολίτευση (βλ. Αριστερή Πλατφόρμα κ.λπ.), αλλιά και πολιτικά πρόσωπα υψηλής δημοτικότητας ή/και δημόσιας προβολής τα οποία πρόσφατα διαφώνησαν με την επίσημη θέση της κυβέρνησης, όπως ο Γιάννης Βαρουφάκης και η Ζωή Κωνσταντοπούλου, τα διάφορα συνδικάτα εργαζομένων και εργοδοτών, τα τηλεοπτικά μέσα μαζικής επικοινωνίας και γενικότερα οι εκπρόσωποι των ΜΜΕ, και η πρόσφατα διευρυμένη εκλογική πελατεία του ΣΥΡΙΖΑ, η οποία, δίνοντας βάση στις υποσχέσεις του στη Θεσσαλονίκη, τον ψήφισε για πρώτη φορά και του έδωσε την εξουσία τον Ιανουάριο του 2015.

1.2. Εκτός Ελλάδας, οι διάφοροι μονοπρόσωποι (Γιούνκερ, Σόιμπλε, Μέρκελ, Ντάισελμπερμ, Λαγκάρντ, Ντράγκι κ.ά.) και συλλογικοί (Τρόικα, ΔΝΤ, Eurogroup, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα κ.ά.) ευρωπαϊκοί θεσμοί, τα ξένα μέσα μαζικής επικοινωνίας, τα κοινοβούλια των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι «ηλαίοι» των ευρωπαϊκών χωρών κ.ο.κ.

2. *Οι στρατηγικές επιρροής που η ελληνική κυβέρνηση έχει στη διάθεσή της, έτσι όπως θα δούμε ότι ορίζονται αυτές από την κοινωνιοψυχολογική εργογραφία, είναι:*

2.1. *Το είδος συμπεριφοράς που διατηρεί κατά τη διαδικα-*

σία κοινωνικής επιρροής και που συνίσταται στον υψηλό ή χαμηλό βαθμό συνεκτικότητας με την οποία υποστηρίζει τις απόψεις της καθ' όλη τη διάρκεια της αλληλεπίδρασης (τότε μιλάμε για *διαχρονική συνεκτικότητα*), ή σε μια συγκεκριμένη στιγμή της διαδικασίας κοινωνικής επιρροής αλλήλ από το σύνολο των μελών της κυβέρνησης Τσίπρα-Καμμένου (τότε μιλάμε για *συγχρονική συνεκτικότητα*).

2.2. *Το είδος διαπραγμάτευσης της σύγκρουσης* που δημιουργούν οι απόψεις και η συμπεριφορά της ελληνικής κυβέρνησης κατά τη διαδικασία κοινωνικής επιρροής, διαπραγμάτευση που ορίζεται από τον βαθμό *ευελιξίας* ή *ακαμψίας* της, και η οποία, φυσικά, *δεν αναφέρεται στα στενά όρια των διαπραγματεύσεων μεταξύ ελληνικής κυβέρνησης και ευρωπαϊκών θεσμών σε ό,τι αφορά τα επιμέρους θέματα του Μνημονίου και του εξωτερικού χρέους μας, αλλά παραπέμπει στον τρόπο με τον οποίο οι διάφοροι εκπρόσωποι της ελληνικής κυβέρνησης και ο ίδιος ο πρωθυπουργός διαχειρίζονται τις διαβαθμίσεις των συγκρουσιακών τους σχέσεων με τους πολλαπλούς τους εταίρους κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επιρροής.*

3. *Οι στρατηγικές αντίστασης* που ενεργοποιούνται από τους εταίρους (κοινωνιοψυχολογικούς δράστες-πολιτικούς φορείς) της κυβέρνησης Τσίπρα-Καμμένου το καλοκαίρι του 2015, και τις οποίες καλείται να διαχειριστεί η ελληνική κυβέρνηση, είναι:

3.1. *Η ψυχολογιοποίηση*¹³, η οποία συνίσταται στην ευρύ-

13. Ο πρώτος που ασχολήθηκε συστηματικά με τη συγκεκριμένη αντίσταση στη μειονοτική επιρροή είναι ένας εκ των συγγραφέων του παρόντος κειμένου. Βλ. Papastamou, S. (1986). Psychologization and processes of minority and majority influence. *European Journal of Social Psychology*, 16, 165-180.

τατα διαδεδομένη άποψη ότι οι ιδέες και οι συμπεριφορές των ανθρώπων αντικαθρεπτίζουν την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα τους, άποψη που, όπως θα δούμε στη συνέχεια, η κοινωνική ψυχολογία έχει αποδείξει ότι αποτελεί βασική τροχοπέδη στη διάδοση νέων, ρηξικέλευθων, συγκρουσιακών και καινοτόμων ιδεών από τις ενεργές μειονότητες, επειδή μειώνει την πρόσληψη της εγκυρότητας, της αντικειμενικότητας και γενικότερα της ανταπόκρισης των εν λόγω ιδεών και συμπεριφορών με την πραγματικότητα: *από τη στιγμή, δηλαδή, που αυτά τα οποία υποστηρίζει κάποιος κοινωνικά αδύναμος και κατατρεγμένος, κάποιος που στερείται κύρους, υποστήριξης και εξουσίας, εκφράζουν τον χαρακτήρα και την προσωπικότητά του, τότε αυτά που λείει και κάνει δεν έχουν καμία αντικειμενική αξία, άρα δεν πρέπει να τα πάρουμε σοβαρά υπόψη και προφανώς ούτε και να συμφωνήσουμε μαζί τους*¹⁴.

- 3.2. *Η γνωστική ακύρωση*, η οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν είναι τίποτα περισσότερο από την αναζήτηση των «σφαλημάτων» που υποτίθεται ότι έχει διαπράξει, διαπράττει ή πρόκειται να διαπράξει η ελληνική κυβέρνηση κατά τη διαδικασία κοινωνικής επιρροής (η οποία περιλαμβάνει, φυσικά, τη διαδικασία αυτή

14. Για να απεικονίσουμε τις διαβρωτικές επιπτώσεις της ψυχολογιοποίησης, δεν έχουμε παρά να υπενθυμίσουμε τις μαζικές προσωπικές επιθέσεις εντός και εκτός Ελλάδας που δέχθηκε ο Βαρουφάκης αφού πέρασε η πρώτη επικοινωνιακά θριαμβευτική του περίοδος, όταν, δηλαδή, άρχισε να «σκληραίνει» τη στάση του, ενίοτε και με τρόπο που χαρακτηρίστηκε ακραίος έως και απρεπής. Ό,τι και αν έλεγε ή έκανε, αποδιδόταν πλέον σε κάποιο αρνητικό γνώρισμα της προσωπικότητάς του: *ήταν αγενής, αλαζόνας, άξεστος, φαντασμένος, γελοίος, φιγουρατζής, ματαιόδοξος, νάρκισσος, καβαλημένος κ.ο.κ.* Άσχετα αν, λίγο καιρό πριν, ο ίδιος πολιτικός θεωρούνταν, από τους ίδιους όψιμους «επικριτές» του, *εξαιρετικά καταρτισμένος, ευφυής, χαρισματικός, συμπαθής, «σέξι», σκληρό καρύδι, άνθρωπος με τσαγανό...*

καθ'εαυτή των διαπραγματεύσεων στις Βρυξέλλες προκειμένου να υπογραφεί η νέα συμφωνία-μνημόνιο, αλλά και γενικότερα οτιδήποτε αφορά τη διαχείριση της οικονομικής κρίσης εντός και εκτός Ελλάδας σε οικονομικό, κοινωνικό ή/και πολιτικό επίπεδο). αναζήτηση που, όπως μας διδάσκει η κοινωνική ψυχολογία, έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της μειονοτικής επιρροής σε κοινωνικά έκδηλο επίπεδο αμέσως μετά τη μετάδοση του μηνύματος, αλλά την αύξησή της μετά την πάροδο κάποιου χρονικού διαστήματος και κατά προτίμηση σε ιδιωτικό επίπεδο, όταν δηλαδή η αποδοχή των μειονοτικών απόψεων εκφράζεται «κατ' ιδίαν», ή αποσιωπάται και δεν γίνεται ευρύτερα γνωστή¹⁵.

- 3.3. Η *κοινωνική κατηγοριοποίηση* με όρους ενδο-ομάδας ή εξω-ομάδας, η οποία λειτουργεί με τον ίδιο περίπου τρόπο που λειτουργεί και η προηγούμενη στρατηγική αντίστασης, γεγονός που επαληθεύει εκ νέου τη διαπίστωση ότι το *συλλογικό υποκείμενο* (δηλαδή το άτομο, όταν εγκαλείται να σκεφτεί και να δράσει ως μέλος κάποιας –οποιασδήποτε– συλλογικότητας) παύει να λειτουργεί όπως το πράττει συνήθως υπό την ατομική του ιδιότητα, ορθολογικά, δηλαδή ακολουθώντας τους νόμους της λογικής, αλλά πριμοδοτεί την *εκλογίκευση*, την επίφαση της λογικής που συνίσταται στην εκ των υστέρων αιτιολόγηση των πεπραγμένων – με άλλα λόγια, στην προσαρμογή του αιτίου στις ανάγκες του αιτιατού. Είναι προφανές ότι κατ' αυτό τον τρόπο

15. Οι πρώτοι που κατέδειξαν πειραματικά το «παράδοξο» αυτό φαινόμενο είναι οι Moscovici, Mugny και Pérez. Βλ. Moscovici, S., Mugny, G., & Pérez, J.A. (1984-85). Les effets pervers du déni (par la majorité) des opinions d'une minorité. *Bulletin de Psychologie*, 36, 327, 803-811.

δυσχεραίνεται η προσβασιμότητα του ερευνητή στον συλλογικό τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς¹⁶. Επανερχόμενοι, λοιπόν, στην περίπτωση της κοινωνικής κατηγοριοποίησης, οφείλουμε να αναφέρουμε κάποια πειραματικά ευρήματα στον χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας που δείχνουν με σαφήνεια ότι ο κοινωνικός ερευνητής πρέπει να είναι ιδιαίτερα καχύποπτος μπροστά στο αυτονόητο και προφανές. Γνωρίζουμε, πράγματι, ότι όταν η ενεργός μειονότητα προσλαμβάνεται με όρους ενδο-ομαδικούς, δηλαδή όταν η μειονοτική άποψη θεωρείται ότι εκφράζεται από κάποιους οι οποίοι ανήκουν στην ίδια ευρύτερη κοινωνική κατηγορία με αυτήν στην οποία ανήκουν οι αποδέκτες του σχετικού μηνύματος, η επιρροή που ασκείται αμέσως και δημοσίως είναι –ως αναμενόμενο– σαφώς μεγαλύτερη από εκείνη που ασκείται όταν η ενεργός μειονότητα προσλαμβάνεται με όρους εξω-ομαδικούς, όταν δηλαδή πηγή και δέκτης ανήκουν σε διαφορετική κοινωνική κατηγορία: *Τι το πιο λογικό, πράγματι, και προφανές από το να μας επηρεάζουν οι ξένοι λιγότερο από τους δικούς μας;* Τα πράγματα, ωστόσο, αλληλόζουν ριζικά όταν περνάμε από τη δημόσια στην ιδιωτική και από την άμεση στην ετεροχρονισμένη κοινωνική επιρροή: σε αυτή την περίπτωση διαπιστώνουμε πως το πλεονέκτημα της ενδο-ομάδας έναντι της εξω-ομάδας ως

16. Εδώ ακριβώς εστιάζονται, εξάλλου, κατά τη γνώμη μας, τα βασικά αίτια της αδυναμίας της «κλασικής» οικονομικής επιστήμης να προβλέψει τα «παράδοξα» που χαρακτηρίζουν ενίοτε την οικονομική συμπεριφορά: στο γεγονός ότι αυτή η τελευταία δεν ακολουθεί απλώς τους νόμους της (μαθηματικής) λογικής, αλλά συναρτάται από παράγοντες που άπτονται της κοινωνιοψυχολογικής πραγματικότητας (ξεκινώντας από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού γίνεσθαι και καταλήγοντας, για άλλη μια φορά, στις διαδικασίες κοινωνικής επιρροής)...

προς την ασκούμενη επιρροή εξαλείφεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, αντιστρέφεται πλήρως. Όταν, με άλλα λόγια, μπορούμε να συμφωνήσουμε με μια μειονοτική άποψη χωρίς να το πάρουν είδηση οι άλλοι, ή/και όταν η έκφραση αυτής της συμφωνίας γίνεται αρκετό καιρό αργότερα, όταν δηλαδή έχει προηγουμένως αμβλυνθεί η σύνδεση της εν λόγω άποψης με τον μειονοτικό χαρακτήρα αυτών που την υποστηρίζουν, η εξωομάδα, οι «άλλοι», οι «διαφορετικοί» έχουν περισσότερες πιθανότητες να περάσουν το μήνυμά τους: ακριβώς επειδή δεν συνειδητοποιούμε ότι είναι δικό τους...

Προτού παρουσιάσουμε, λοιπόν, τις αναλύσεις του κειμενικού υλικού και προτού, κάτω από το φως των θεωρητικών εργαλείων της κοινωνικής ψυχολογίας, επιχειρήσουμε να αναδείξουμε τις στρατηγικές επιρροής και τις στρατηγικές αντίστασης σε αυτήν που αναπτύχθηκαν καθ' όλο το διάστημα το οποίο μεσολάβησε μεταξύ των εκλογών του 2012 (όπου ο ΣΥΡΙΖΑ αναδείχθηκε για πρώτη φορά ως *αριστερό κόμμα εξουσίας*) και των διαδοχικών εκλογικών αναμετρήσεων του 2015, συμπεριλαμβανομένου του Δημοψηφίσματος (κατά τις οποίες ο ΣΥΡΙΖΑ, πάντοτε, εδραιώθηκε¹⁷ ως *αριστερό κόμμα στην εξουσία*), κρίνουμε απαραίτητο να ανοίξουμε τις ακόλουθες δύο παρενθέσεις.

17. Εδραίωση όχι φυσικά με την πολιτική έννοια του όρου, δεδομένης της εξαιρετικά μικρής περιόδου κατά την οποία ο ΣΥΡΙΖΑ βρίσκεται στην εξουσία και η οποία καθιστά έωλη οποιαδήποτε πρόβλεψη για τη βιωσιμότητα και μακροήμερευση του φαινομένου, αλλά με την κοινωνιοψυχολογική έννοια, αφού ο συγκεκριμένος πολιτικός σχηματισμός απέκτησε την κρίσιμη μάζα που τον μετατρέπει από περιθωριοποιημένη ή/και περιθωριακή μειονοτική μειοψηφία σε πλειοψηφική μειονότητα (βλ. μεταξύ άλλων Prislín, R. (2010). Dynamics of change: Minority influence makes the world go around. In R. Martin & M. Hewstone (Eds), *Minority influence and innovation: Antecedents, processes, and consequences* (pp. 285-312). New York, NY: Psychology Press.

- Μια πρώτη παρένθεση κατά την οποία θα παρουσιάσουμε με συνοπτικό και εκηλαϊκευτικό τρόπο¹⁸ τις βασικές αρχές των θεωριών και τα κυριότερα πορίσματα των ερευνών που ασχολήθηκαν από τη σκοπιά της κοινωνικής ψυχολογίας με τις διαδικασίες και τους μηχανισμούς που μπορούν να φανούν ικανοί να εξηγήσουν το γενικότερο φαινόμενο το οποίο επιχειρούμε να προσεγγίσουμε στο κείμενό μας αυτό: *την κατάληψη της εξουσίας, μέσω των διαδικασιών κοινωνικής επιρροής, από μια αρχικά μειοψηφική αλλήλ ενεργό μειονοτική πολιτική ομάδα συγκρουσιακού χαρακτήρα και προοδευτικού¹⁹ προσανατολισμού.*
- Μια δεύτερη παρένθεση η οποία αφορά τη συνοπτική υπενθύμιση των σημαντικότερων πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών γεγονότων που συνέβησαν στην Ελλάδα τα πέτρινα χρόνια του Μνημονίου, από το 2010 μέχρι σήμερα, γεγονός που πιστεύουμε ότι θα συμβάλει στην κοινωνικοοικονομική και πολιτική πλαισίωση της ευρύτερης διαδικασίας κοινωνικής επιρροής, έτσι όπως αυτή οριοθετήθηκε από τις αλληλεπάλλινες εκλογικές αναμετρήσεις εντός Ελλάδας και τις διαπραγματεύσεις στα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. και του ΔΝΤ.

18. Ας μας συγχωρήσουν οι ερευνητές και υπόλοιποι επαγγελματίες του δικού μας χώρου...

19. Η διευκρίνιση είναι εξαιρετικά σημαντική όχι για τους ευνόητους λόγους ιδεολογικής αιτίας, αλλά για λόγους αυστηρά θεωρητικούς, δεδομένου ότι η σχετική βιβλιογραφία έχει καταδείξει ότι η «θεωρία των δύο άκρων» μπορεί ενδεχομένως να εξυπηρετεί ορισμένες αναλύσεις επιδερμικού επιπέδου και διάφανης σκοπιμότητας, ουδεμία ωστόσο σχέση έχει με την κοινωνιοψυχολογική πραγματικότητα, τουλάχιστον έτσι όπως αυτή προβάλλει μέσα από τα ευρήματα της πειραματικής κοινωνικής ψυχολογίας των φαινομένων μειονοτικής επιρροής (Moscovici, 1976, 1980, 1985· Pérez & Mugny, 1993· Martin & Hewstone, 2010/2013· Παπαστάμου & Μιούνου, 1983/2008).

3. Λίγη ακόμα κοινωνική ψυχολογία

Μπορεί, εκ πρώτης όψεως, η προσέγγισή μας να φαντάζει εξαιρετικά αφελής σε όσους έχουν συνηθίσει στις εκ του ασφαλούς²⁰ «εμβριθείς» αναλύσεις των πολιτικών επιστημόνων και στις ποσοτικοποιημένες εξηγήσεις των «επικοινωνιολόγων» και των λοιπών εκλογικών αναλυτών. Μπορεί, επίσης, να θεωρηθεί ότι η προσέγγιση αυτή ενέχει κινδύνους ψυχολογικού αναγωγισμού²¹: ότι, δηλαδή, εφαρμόζοντας κάποια ψυχολογική μέθοδο για να εξηγήσουμε ή, το χειρότερο, για να *ερμηνεύσουμε* τη συγκεκριμένη πολιτική συμπεριφορά, διατρέχουμε τον κίνδυνο να απογυμνώσουμε την εκλογική διαδικασία από το πολιτικό της περίβλημα και συνάμα το ιδεολογικό της υπόβαθρο, και, αυθαίρετα όσο και ατεκμηρίωτα, να ανάγουμε την πολυπλοκότητα της πολιτικής σκέψης και συμπεριφοράς σε υποδεέστερους και γενικότερους νόμους ενδο-ατομικού ή δι-ατομικού χαρακτήρα.

Θέλουμε να ελπίζουμε ότι σύντομα θα καταστεί αντιληπτό πως συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Ότι, δηλαδή, ενώ οι συ-

20. Κατά κανόνα, a posteriori και ως εκ τούτου μη διαψεύσιμες.

21. Ο κίνδυνος αυτός είναι πράγματι υπαρκτός. Δυστυχώς, όχι μόνο στο –σχετικά «αφηρημένο» πλην εξίσου επικίνδυνο– επιστημολογικό επίπεδο, αλλά και στο φαινομενικά ηπιότερο πλην στρατηγικά απείρως τοξικότερο επίπεδο της καθημερινότητας. Αναφερόμαστε στη διαδικασία της *ψυχολογιοποίησης* (Papastamou, 1986· Παπαστάμου, 2011) την οποία θα εξηγήσουμε εκτενέστερα αργότερα και η οποία, όπως αναφέραμε και προηγουμένως, προβλέπει ότι, αποδίδοντας στα ψυχολογικά γνωρίσματα των κοινωνικά, πολιτικά ή/και ιδεολογικά μειονοτικών φορέων τη σκέψη και συμπεριφορά τους, κατορθώνει να αποδυναμώσει τον αντίκτυπό τους και να λειτουργήσει ως αντίσταση στη μειονοτική επιρροή και την κοινωνική αλλαγή. Είναι προφανές ότι για ευνόητους λόγους η προτεινόμενη προσέγγιση του «φαινομένου «ΣΥΡΙΖΑ» είναι απόλυτα προφυλαγμένη από παρόμοιες τοξικές αναλύσεις, δεδομένου ότι, όπως ήδη επισημάναμε, υπήρξαμε οι πρώτοι που μελέτησαν συστηματικά τις ιδεολογικά φορτισμένες και γνωσιακά παραβιασμένες αρνητικές επιπτώσεις τους στο επίπεδο της απρόσκοπτης διακίνησης των ιδεών...

νήθεις επιδερμικές αναλύσεις διαφόρων «ειδικών» –κυρίως της (τηλ)επικοινωνίας– αναλυτών της εκλογικής συμπεριφοράς αναλύνονται στα αυτονόητα και υποπίπτουν στο αμάρτημα του αναγωγισμού, το οποίο χαίρει ιδιαίτερης εκτίμησης από τους θιασώτες του «μιντιακού» συστήματος²², η δική μας προσέγγιση μας θωρακίζει εναντίον του, ακριβώς επειδή λαμβάνει ταυτόχρονα υπόψη όλα τα επίπεδα ανάλυσης (Doise, 1982/2009²³) που παρεμβαίνουν σε ένα φαινόμενο τόσο πολυσύνθετο και δυσερμήνευτο όσο η ειρηνική κατάληψη της εξουσίας από μια μειοψηφία σε μια σύγχρονη δημοκρατική χώρα μέσω της διαδικασίας των εκλογικών αναμετρήσεων. Και ότι, αντί να απογυμνώνουμε την εν λόγω διαδικασία από την ιδεολογική και πολιτική της υπόσταση, καθιστώντας την κατ' αυτό τον τρόπο ιδιαίτερος ευάλωτη στον κίνδυνο που αναφέραμε προ ολίγου, την εμπλουτίζουμε με τις ενδο-ομαδικές και δι-ομαδικές παραμέτρους που εμπλέκονται στην ταυτοτική διαδικασία, που προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο ο δυνάμει ψηφοφόρος –και ενίοτε ενεργός πολίτης²⁴– επεξεργάζεται τα μηνύματα που δέχεται από τους διάφορους κομματικούς φορείς, οικειοποιείται ενσυνειδήτως ή μη ορισμένα στοιχεία από αυτά, απορρίπτει (ή νομίζει πως το πράττει) κάποια άλλα και, τελικά, μετουσιώνει το πόρισμα αυτών των κοινωνιογνωστικών διεργασιών σε συνεκτική (ή μη) προς αυτό εκλογική συμπεριφορά.

Για όσους –ελάχιστους– έχουν εκτενείς γνώσεις κοινωνικής

22. Γεγονός διόλου παράξενο, δεδομένου ότι αποτελεί έναν κοινωνικά αποδεκτό (τηλ-επικοινωνιακό) κανιβαλισμό, λόγω της επιστημονικής επίφασης που χαρακτηρίζει την ψυχολογιοποίηση η οποία αποτελεί και τη συνηθέστερη συνιστώσα του...

23. Doise, W. (2009). *Η εξήγηση στην Κοινωνική Ψυχολογία*. Αθήνα: Πεδίο.

24. Θα ήταν ευχής έργον εάν μπορούσαμε να αναφερθούμε στη νεοελληνική πραγματικότητα μιλώντας για ενίοτε δυνάμει ψηφοφόρους και εσαεί ενεργούς πολίτες... Οψόμεθα.

ψυχολογίας, η παραπάνω περιγραφή συμπυκνώνει προδήλως το σύνολο των διαδικασιών και μηχανισμών που εμπλέκονται στα φαινόμενα κοινωνικής επιρροής, ιδιαίτερα της κοινωνικής επιρροής των μειονοτήτων. Για τους υπόλοιπους –σχεδόν όλους– οφείλουμε να εξηγήσουμε ότι εδώ συνοψίζουμε τη συνθετική γνώση η οποία προέκυψε από διαφορετικά θεωρητικά μοντέλα κοινωνικής επιρροής που προσπαθούν να εξηγήσουν πώς είναι δυνατόν ένας κοινωνικός ή/και πολιτικός φορέας, ο οποίος αρχικά συγκροτεί μια μικρή μειοψηφία στο ευρύτερο πολιτικό σκηνικό και εξ ορισμού δεν κατέχει ούτε κύρος, ούτε εξουσία, ούτε δύναμη, ούτε ελκυστικότητα, κατορθώνει εν τέλει, μέσω της διαδικασίας κοινωνικής επιρροής, να διαδώσει με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία τις μειονοτικές και, κατ' επέκταση, συγκρουσιακές του απόψεις (Moscovici, 1976).

Οφείλουμε να σημειώσουμε εδώ ότι αυτή η μειονοτική επιρροή μπορεί να είναι *άμεση χρονικά* (αμέσως δηλαδή μετά την έκθεση του δέκτη στο μήνυμα), *γνωστικά* (αποδοχή των μειονοτικών απόψεων αυτών καθαυτές) ή *κοινωνικά* (δημόσια αποδοχή των εν λόγω απόψεων). Μπορεί επίσης να είναι *έμμεση χρονικά* (με άλλα λόγια, ετεροχρονισμένη), *γνωστικά* (μέσω της απόρριψης των μειονοτικών απόψεων αυτών καθαυτές, αλλά της αποδοχής της γενικής αρχής που οργανώνει το περιεχόμενό τους και, συνεπώς, της αποδοχής άλλων, παρεμφερών απόψεων) ή *κοινωνικά* (ιδιωτική αποδοχή των απόψεων της μειονότητας). Μπορεί ακόμα να εκφράζεται μέσω του φαινομένου της *κρυπτομνησίας* (Moscovici, Mugny, & Papastamou, 1981²⁵): να οδηγεί, δηλαδή, ετεροχρονισμένα τον δέκτη του μηνύματος σε συμφωνία με τις απόψεις που εκφρά-

25. Moscovici, S., Mugny, G., & Papastamou, S. (1981). "Sleeper effect" et/ou effet minoritaire? Étude théorique et expérimentale de l'influence sociale à retardement. *Cahiers de psychologie cognitive*, 1, 199-221.

ζει η μειονότητα και ταυτόχρονα στη λήθη της μειονοτικής τους προέλευσης²⁶.

Οφείλουμε να αναφέρουμε, επίσης, ότι η ένταση και, κυρίως, το είδος αυτής της μειονοτικής επιρροής είναι συνάρτηση του τρόπου με τον οποίο οι δυνάμει ψηφοφόροι λειτουργούν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας κοινωνικής επιρροής: (α) όταν επικεντρώνονται κυρίως στο περιεχόμενο του μηνύματος, δηλαδή στις απόψεις της μειοψηφίας, ενεργοποιούν τον μηχανισμό *γνωστικής επικύρωσης* που οδηγεί κατά κανόνα στις διάφορες εκδοχές της έμμεσης μειονοτικής επιρροής, αποκαλούμενης, επίσης, *ιδεολογικής μεταστροφής* (Moscovici, 1980)· (β) όταν ενδιαφέρονται κατά κύριο λόγο για το καθεστώς της πηγής, για το εάν δηλαδή ασχολούνται σχεδόν αποκλειστικά με τον μειοψηφικό ή πλειοψηφικό της χαρακτήρα, ενεργοποιείται η διαδικασία *κοινωνικής σύγκρισης* (Festinger, 1954²⁷), η οποία αυξομειώνει την ασκούμενη άμεση επιρροή (υπό την έννοια ότι η μειοψηφία επηρεάζει σε άμεσο επίπεδο λιγότερο από την πλειοψηφία)· (γ) όταν ασχολούνται κυρίως με την ταυτοτική τους διάσταση, εξετάζοντας, δηλαδή, εάν ανήκουν στον ίδιο ή σε διαφορετικό ιδεολογικό, πολιτικό ή/και κοινωνικό χώρο με την πηγή επιρροής, εμπλέκονται απευθείας στη διαδικασία της *κοινωνικής ταυτότητας και της αυτοκατηγοριοποίησης* (Tajfel, 1978, 1986, 1991²⁸), στην οποία οφείλεται το γνωστό παράδο-

26. Για λεπτομερέστερη παρουσίαση του φαινομένου βλ. Gruder, C.L., Cook, T.D., Hennigan, K.M., Flay, B.R., Alessi, C., & Halamaj, J. (1978). Empirical tests of the absolute sleeper effect predicted from the discounting cue hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 1061-1074.

27. Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7, 117-140.

28. Tajfel, H. (Ed.) (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press. Tajfel, H. & Turner, J.C. (1986). The social identity theory of intergroup behaviour. In S. Worchel & W.G. Austin (Eds), *Psychology of Intergroup Relations* (pp. 7-24). Chicago, IL: Nelson-Hall. Turner, J.C. (1991). *Social influence*. Milton Keynes, UK: Open University Press.

ξο φαινόμενο: όσο πιο κοντά βρισκόμαστε (κοινωνικά, ιδεολογικά ή πολιτικά) με μια μειονότητα, τόσο περισσότερο απορρίπτουμε σε άμεσο επίπεδο τις απόψεις της και τόσο περισσότερο τις αποδεχόμαστε σε έμμεσο.

As πάρουμε, όμως, τα πράγματα με τη σειρά τους, υπενθυμίζοντας το ιστορικό πλαίσιο και τις κοινωνικο-πολιτικές καταβολές της επιστημονικής έρευνας πάνω στα φαινόμενα κοινωνικής επιρροής. Έχουν περάσει ακριβώς 50 χρόνια από τότε που δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά²⁹ τα αποτελέσματα μιας σειράς πειραμάτων πάνω στην *κοινωνική συμμόρφωση και την ανεξαρτησία*. Η δημοσίευση αυτή (που εγκαινίασε μια, εντυπωσιακή σε αριθμό, σειρά δημοσιεύσεων για το ίδιο θέμα) έγινε στις ΗΠΑ σχετικά λίγα χρόνια μετά τη νικηφόρα έκβαση του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, δηλαδή σε μια χώρα και μια εποχή όπου η αλληζονεία του νικητή και η βεβαιότητα της ηθικής δικαίωσης –σε συνάρτηση με την ανάγκη ανασυγκρότησης της χώρας σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο και σύναψης συμμαχιών προς αντιμετώπιση του «νέου εχθρού!», δεδομένου του γνωστού ψυχροπολεμικού κλίματος– πριμοδοτούσαν ως υπέρτατες αξίες την *κοινωνική συμμόρφωση*, τη *συναίνεση*, την *αναγκαιότητα άσκησης κοινωνικού ελέγχου*, την *περιθωριοποίηση της διαφορετικότητας*, την *αυτονόητη ύπαρξη μίας και μόνης αλήθειας*, το *δίκαιο των πολλών*, και την πάση θυσία *ανάκτηση των χαμένων ισορροπιών*.

Άμεση συνέπεια αυτής της οπτικής ήταν ότι οι υποθέσεις που ελέγχθηκαν πειραματικά εξοβέλιζαν τη *σύγκρουση* (την οποία θεωρούσαν επιζήμια για τη λειτουργικότητα της ομάδας) από τους πιθανούς κινητήριους ψυχολογικούς μηχανισμούς άσκησης κοινωνικής επιρροής και στη θέση της αναρ-

29. Asch S.E. (1956). Studies of independence and conformity: I. A minority of one against a unanimous majority. *Psychological Monographs*, 70, 1-70.

τούσαν διαφορετικές μορφές *εξάρτησης* που δυνητικά συνέδεαν την πηγή ενός μηνύματος με τον αποδέκτη του, όπως την *αριθμητική υπεροχή* της πρώτης έναντι του δεύτερου, την *εξουσία* της, την *ελκυστικότητα* της, το *κύρος* της, την *ικανότητα* της κ.ο.κ. Δεν είναι τυχαίο, λοιπόν, που για δεκαετίες ολόκληρες το «λειτουργικό» αυτό μοντέλο κυριάρχησε στον χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας της επιρροής, όπως δεν είναι τυχαίο που σύγχρονα ανταγωνιστικά μοντέλα, φαινομενικά ασύνδετα με τον συγκεκριμένο θεωρητικό³⁰ προβληματισμό, συνέβαλαν στην κατανόηση, την εξήγηση και εν μέρει την πρόβλεψη των συνθηκών ανάδυσης των φαινομένων αυτών.

Πράγματι, βασισμένα όλα τους στην αναγκαιότητα διατήρησης ή ανάκτησης της ισορροπίας κάθε φορά που αυτή απειλείται ή κινδυνεύει να απειληθεί στα πλαίσια των στενότερων ή ευρύτερων διαπροσωπικών σχέσεων, τα μοντέλα αυτά πριμοδοτούν, πάνω απ' όλα, την *αποφυγή της σύγκρουσης*. Στη *θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας*³¹, για παράδειγμα, κατά την οποία η ανισορροπία που προκαλεί το γεγονός ότι πολλή φο-

30. Εν δυνάμει και πρακτικό, όπως στην περίπτωση της *γνωστικής ασυμφωνίας* (Festinger, 1957)

31. Festinger, L. (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press. Πρόκειται για μια θεωρία που έφερε επανάσταση στον χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας και της ψυχολογίας γενικότερα. Κατ' αρχάς, γιατί εμπράκτως κατέδειξε την ανεπάρκεια του –μέχρι πρότινος κυρίαρχου στη βορειοαμερικανική ψυχολογία– συμπεριφοριστικού παραδείγματος. Κατά δεύτερο λόγο, επειδή αντέστρεψε τον τρόπο σκέψης του κοινωνικού ψυχολόγου ως ερευνητή, βοηθώντας τον να βγει από το αδιέξοδο στο οποίο είχε φτάσει εξαιτίας της αδυναμίας επέκτασης της αλλαγής στάσης και στο επίπεδο της συμπεριφοράς. Ο Festinger έδειξε ότι από τη στιγμή που η αλλαγή στάσης απέναντι σε ένα ζήτημα δεν φτάνει στο σημείο να αλλάξει και την αντίστοιχη συμπεριφορά, αρκεί να κάνουμε το αντίθετο: αλλάζουμε τη συμπεριφορά και η στάση θα ακολουθήσει. Κατά κύριο λόγο, όμως, η επαναστατική διάσταση της θεωρίας της γνωστικής ασυμφωνίας βρίσκεται στο γεγονός ότι καταδεικνύει πως το κοινωνικό υποκείμενο (δηλαδή ο καθένας από εμάς, ως μέλος πολλαπλών κοινωνικών ομάδων και κατηγοριών) δεν λειτουργεί λογικά αλλά εκλογικευτικά...

ρές οι πράξεις και η συμπεριφορά μας έρχονται σε αντίθεση με τις απόψεις μας –κι αυτό χωρίς να μας έχει πιέσει κανείς για κάτι τέτοιο–, η ανάκτηση της χαμένης ισορροπίας και, κατ’ επέκταση, η αποφυγή της ενδο-προσωπικής σύγκρουσης επιτυγχάνονται πολύ απλά: *αφού δεν μπορούμε να αλληλάξουμε τις πράξεις που ήδη κάναμε ή τη συμπεριφορά που ήδη είχαμε, δεν έχουμε παρά να αλληλάξουμε τις απόψεις μας..!* Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με το μοντέλο της *δέσμευσης* του Kiesler³² ή με αυτό της *ελεύθερα αποδεχόμενης υποταγής* των Joule και Beauvois³³. Και τα δυο παραπέμπουν σε ψυχολογικές πρακτικές που χρησιμοποιούμε ευρύτατα στην καθημερινότητά μας, και οι οποίες προκύπτουν άμεσα από την προαναφερόμενη θεωρία του Festinger: στο όνομα του κανόνα της ενδο-ατομικής συνεκτικότητας, στο όνομα της αρχής της εξισορρόπησης και της αποδυνάμωσης της σύγκρουσης (σε ενδο-ατομικό και διαπροσωπικό, αυτή τη φορά, επίπεδο), δεχόμαστε να κάνουμε κάτι –και το κάνουμε!– με το οποίο αρχικά διαφωνούσαμε: απλώς και μόνο επειδή κάποια στιγμή, από απροσεξία, από δειλία, από ντροπή ή από λάθος εκτίμηση δεσμευτήκαμε ότι θα το κάνουμε. Με άλλα λόγια, *προκειμένου να κρατήσουμε τον λόγο μας, είμαστε πρόθυμοι να καταπατήσουμε τις αρχές μας...*³⁴

32. Kiesler, C.A. (1971). *The Psychology of Commitment*. London, Academic Press.

33. Joule, R.V. & Beauvois, J.J. (1987). *La soumission librement consentie*. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble.

34. Η ευρύτητα διαδεδομένη ισχύς αυτής της αρχής καθιστά πρόδηλη την κανονιστική της προέλευση και διαψεύδει την εφησυχαστική όσο και εκλογικευτική ανταγωνιστική ερμηνεία της με όρους ενδο-ατομικών αναγκών, προσωπικών κινήτρων ή έμφυτων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της ανθρώπινης φύσης ή προσωπικότητας: οι άνθρωποι δεν γεννιούνται –ούτε γίνονται– συνεπείς με τον εαυτό τους και προς τους άλλους από ανάγκη ή επειδή κάποια ενδόμυχη δύναμη τους ωθεί προς αυτή την κατεύθυνση, αλλά επειδή αυτή η παντός επιπέδου συνέπεια (ενδο- και δι-ατομικού, ενδο- και δι-ομαδικού, ιδεολογικού επίσης επιπέδου) διασφαλίζει την ισορροπία εντός ενός κοινωνικού συνόλου, η οποία, με τη σειρά της, μειωμένου κοινωνικού κόστους η ίδια λόγω της ανταπόκρισής της στις κανονιστι-

Όπως και να έχει το πράγμα, στα μέσα της δεκαετίας του '50, λίγο μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου και στο ξεκίνημα της ψυχροπολεμικής περιόδου με τα νεοσυσταθέντα αντίθετα ιδεολογικά στρατόπεδα και τα αντικρουόμενα συμφέροντα, κάτω από την (μη συνειδητή, κατά πάσα πιθανότητα) πίεση δημιουργίας αμιγών ευρύτερων κοινωνικών ομάδων και κατηγοριών³⁵, η μελέτη της κοινωνικής επιρροής περνούσε μέσα από την «κρησάρα» της συναίνεσης, της ομοιογένειας και της ομοιομορφίας. Από τη μια μεριά υπήρχε η πηγή επιρροής και από την άλλη οι αποδέκτες της. Η πρώτη ήταν ισχυρή, πολυάριθμη, ελκυστική, διέθετε κύρος, ικανότητα ή εξουσία, ενώ οι άλλοι δεν είχαν τίποτα από όλα αυτά· ή αν – κι όσα απ' αυτά – είχαν, τα διέθεταν σε υποδεέστερη ποσότητα, ποιότητα ή μορφή. Έτσι, η πρώτη επηρέαζε –και ήταν η μόνη που μπορούσε να το κάνει–, ενώ οι άλλοι επηρεάζονταν υποκύπτοντας στην «ανωτερότητά» της –και ήταν το μόνο που τους επιτρεπόταν να κάνουν. Μπορούσαν, βέβαια, να μην υποκύψουν και να μην επηρεαστούν. Έμπαιναν όμως τότε στο περιθώριο και απόβλητοι της ομάδας τους, και της κοινωνίας γενικότερα, ήταν καταδικασμένοι να παραμείνουν αδύναμοι και ανίκανοι να ασκήσουν οποιαδήποτε επιρροή στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Σχεδόν εξήντα χρόνια αργότερα, η συγκεκριμένη προσέγγιση της κοινωνικής επιρροής φαντάζει σίγουρα –και είναι– εξαιρετικά απλοϊκή και προφανώς αδυνατεί να συμπεριλάβει

κές επιταγές, ενισχύει την ατομική υποταγή μέσω της ψευδαίσθησης αυτονομίας που καλλιεργεί.

35. Γεγονός το οποίο ως κοινωνικοί ψυχολόγοι γνωρίζουμε καλά, χάρη στις θεωρίες της κοινωνικής κατηγοριοποίησης και της κοινωνικής ταυτότητας, ότι ευνοεί τη δημιουργία κοινωνικών στερεοτύπων τα οποία τροφοδοτούν τις κοινωνικές διακρίσεις, που με τη σειρά τους έρχονται να επιβεβαιώσουν και, ως εκ τούτου, να ενισχύσουν τα κοινωνικά στερεότυπα...

στο σύνολό της την πολυπλοκότητα των φαινομένων αυτών. Δεν θα έπρεπε, ωστόσο, να υποτιμάται η ευρηματική και, κυρίως, η πραγματιστική της αξία για πολλούς και διάφορους λόγους, οι κυριότεροι εκ των οποίων είναι –με φθίνουσα θεωρητική και πρακτική σπουδαιότητα– οι ακόλουθοι:

1. Τα συστατικά της στοιχεία προκύπτουν από πειράματα που διενήργησαν κοινωνικοί ψυχολόγοι και τα οποία, αν και αδυνατούν να εξηγήσουν ολόκληρο το φάσμα των φαινομένων κοινωνικής επιρροής έτσι όπως το γνωρίζουμε σήμερα, δεν παύουν να συγκροτούν μια πιστή απεικόνιση της κοινωνιοψυχολογικής πραγματικότητας ενός κόσμου στον οποίο πρυτανεύει η ανάγκη διατήρησης του *status quo* και ο οποίος αντιμετωπίζει την καινοτομία και την κοινωνική αλλαγή ως στοιχεία διάρρηξης της κοινωνικής συνοχής και της ομαλής λειτουργίας του κοινωνικού συστήματος γενικότερα.
2. Ανταποκρίνεται ή και εκφράζει τον «κοινό νου», συνάδει με τις «τρέχουσες» απόψεις της «κοινής γνώμης» ή, επί το ακριβέστερο, συγκροτεί τον σκληρό πυρήνα των κοινωνικών αναπαραστάσεων γύρω από το *τι είναι, πού οφείλεται, ποιος μπορεί να ασκήσει και ποιος υφίσταται κοινωνική επιρροή*.
3. Τελικά, τροφοδοτεί τις γνώσεις και καλλιιεργεί τις προσδοκίες των πολιτικών σε θέματα κοινωνικής επιρροής³⁶, στον ίδιο βαθμό που συγκροτεί το οπλοστάσιο και τρέφει τις φιλοδοξίες των «επικοινωνιολόγων» και λοιπών «επαγγελματιών» του χώρου, οι οποίοι, γοντευμένοι από τη μη διαψευσιμότητα του προφανούς, υπόσχονται με πλήρη επιτυχία την επιβεβαίωση του αδιάψευστου, την πιο ακραία και γελοιοδέστερη μορφή του οποίου μπορεί να συνοψίζει

36. «Πολιτική επικοινωνία» για τους «πιο αδαείς»...

–όποτε προκρίνεται– η στρατηγική της άκριτης «παροχολογίας» σε προεκλογικές περιόδους³⁷, η αναστροφή της συνήθους ρήσης «*καλύτερα πλούσιος και υγιής παρά φτωχός και άρρωστος*», ενώ συνηθέστερη και πιο υποβολιμαία, όποτε γίνεται αναφορά σε δυσάρεστα ή/και δυσεξήγητα εκλογικά αποτελέσματα, η υποκριτική κοινοτοπία ότι «*ο λαός είναι σοφός*»...

Δεν είναι παράξενο, λοιπόν, ούτε τυχαίο που αρκετά χρόνια μετά και σε μια άλλη χώρα, στη Γαλλία –για την ακρίβεια, στα τέλη της δεκαετίας του '60 στο Παρίσι–, στον απόηχο του Μάη του '68, όπου, με αφορμή τη μεταρρύθμιση στα πανεπιστήμια, οι Γάλλοι φοιτητές ξεσηκώθηκαν διεκδικώντας να αλλιάξει ο κόσμος τους, να αλλιάξουν οι σπουδές τους, να αλλιάξουν η καθημερινότητά τους, η ζωή τους και το μέλλον τους, ο Serge Moscovici προτείνει μια νέα θεώρηση της κοινωνικής επιρροής, η οποία δεν βασίζεται στη σχέση εξάρτησης που συνδέει την πηγή με τον δέκτη, αλλά στη σύγκρουση που προκαλούν, σε γνωστικό και κοινωνικό επίπεδο, οι πρωτόγνωρες σκέψεις, οι νέες ιδέες και οι περίεργες συμπεριφορές μιας μικρής ομάδας ανθρώπων, οι οποίοι δεν έχουν ούτε τη δύναμη, ούτε την εξουσία, ούτε το κύρος, ούτε την ικανότητα ή την αίγλη να πείσουν ότι οι ίδιοι έχουν δίκιο και οι άλλοι, οι περισσότεροι, οι ισχυρότεροι, οι ικανότεροι, οι πιο όμορφοι και οι πιο μορφωμένοι, άδικο. Με την επιρροή αυτή επιχειρείται, δηλαδή, η διάδοση της καινοτομίας και η επίτευξη της κοινωνικής αλληλαγής, και όχι η διατήρηση του *status quo* και η άσκηση κοινωνικού ελέγχου.

Πράγματι, τα τέλη της δεκαετίας του '60 και οι αρχές της δεκαετίας του '70 είναι, γενικότερα, μια εποχή στην οποία συνυπάρχουν το Woodstock, η Άνοιξη της Πράγας, οι δολοφο-

37. Δηλαδή σχεδόν πάντοτε...

νίες του Martin Luther King και του R.F. Kennedy, η σιωπηρή διαμαρτυρία των μαύρων Ολυμπιονικών στους Ο.Α. του Μεξικού ενάντια στον ρατσισμό και τις φυλετικές διακρίσεις, η έξαρση του πολέμου στο Βιετνάμ, τα στρατιωτικά πραξικοπήματα στη Χιλή και την Ελλάδα, ο ψυχεδελισμός και τα πρώτα βήματα του Neil Armstrong στη Σελήνη. Σε μια εποχή, δηλαδή, κατά την οποία παρατηρούνται ακραίες μορφές άσκησης κρατικής και παρακρατικής βίας, εντείνονται οι κοινωνικές αδικίες και τα συγκαλυμμένα εγκλήματα πολέμου, και παράλληλα αναπτύσσονται έντονα πολιτιστικά, κοινωνικά και πολιτικά κινήματα αμφισβήτησης και καινοτομίας. Σε μια εποχή, με άλλα λόγια, κατά την οποία το *πνεύμα των καιρών* (Zeitgeist) είναι προσανατολισμένο στην αμφισβήτηση των μέχρι τότε κυρίαρχων αξιών και του *status quo*, στον σεβασμό της ετερότητας και της διαφορετικότητας, στην απόρριψη της ορθοδοξίας και στην πρωτοδοξία, στην αποδοχή της ετεροδοξίας, στην αναπόληση της ενδοτικότητας, της υποταγής και του κομφορμισμού, στην καταγγελία του κοινωνικού ελέγχου και στη θετική σήμανση της καινοτομίας και της κοινωνικής αλληλεγγύης, στον σιγματισμό της υπεροχής της πλειοψηφίας και στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των κοινωνικών, πολιτισμικών, εθνικών και ιδεολογικών μειονοτήτων.

Υπό αυτή την έννοια, λοιπόν, δεν θα έπρεπε να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι αυτήν ακριβώς την ιστορική στιγμή αναδύεται ένα νέο θεωρητικό μοντέλο που, όπως πολύ καλά γνωρίζουμε, επιχειρεί να ανατρέψει τον τρόπο με τον οποίο σκεπτόμαστε την κοινωνική επιρροή: αντί, δηλαδή, να θεωρούμε πως απώτερος σκοπός της κοινωνικής επιρροής είναι η άσκηση κοινωνικού ελέγχου και επιδίωξη της κοινωνικής συμμόρφωσης, να εξετάζουμε το ενδεχόμενο ότι μια τέτοια διαδικασία μπορεί να αποσκοπεί στην κοινωνική αλληλεγγύη και να επιδιώκει την καινοτομία. Αντί να πρεσβεύουμε, επίσης,

ότι η διαδικασία κοινωνικής επιρροής βασίζεται στη σχέση εξάρτησης που εγκαθιδρύεται ανάμεσα στην πηγή και τον δέκτη του διαδιδόμενου μηνύματος, έτσι ώστε κατά τρόπο νομοτελειακό και μονοσήμαντο η μειοψηφία να επηρεάζεται από την πλειοψηφία, ο αδύναμος από τον ισχυρό, ο λιγότερο ικανός από τον ικανότερο και ο λιγότερο ελκυστικός από τον πιο ελκυστικό, να υποστηρίζουμε ότι υπεύθυνος μηχανισμός μπορεί να είναι η κοινωνιογνωστική σύγκρουση την οποία δημιουργεί το διαδιδόμενο μήνυμα στον δέκτη, έτσι ώστε οι λίγοι να μπορούν και αυτοί με τη σειρά τους να επηρεάσουν τους πολλούς, οι ανίσχυροι τους ισχυρούς και οι αδικημένοι από τη φύση ή/ και την κοινωνία τους προικισμένους από αυτές. Αρκεί, φυσικά, να πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις, η σημαντικότερη από τις οποίες είναι να αντιμετωπίζεται η διαδικασία κοινωνικής επιρροής ως μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ πηγής και δέκτη, γεγονός που αφαιρεί από τον δεύτερο την πατροπαράδοτη παθητικότητά του και τον καθιστά ενεργό χάρη στη δυναμική που αναπτύσσεται μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων στην εν λόγω διαδικασία. Έτσι, η πηγή οφείλει να διεκδικεί τη μειονοτική της ταυτότητα και να διαδίδει τις συγκρουσιακές της απόψεις με σταθερότητα και σθένος στον χώρο και στον χρόνο, ενώ ο δέκτης δεν περιορίζεται στο να «διαβάζει» τη συμπεριφορά της, αλλά επιπλέον την «ερμηνεύει», προσπαθώντας να μαντέψει τα κίνητρα, τα αίτια και τις προθέσεις της. *Με άλλα λόγια, οι κοινωνικοπολιτικές και ιστορικές συντεταγμένες του γενετικού μοντέλου επιρροής προκαθορίζουν, κατά κάποιον τρόπο, την προοπτική ανατροπής που διατρέχει το ευρύτερο επιστημολογικό πλαίσιο εντός του οποίου εγγράφεται το θεωρητικό εγχείρημα του Serge Moscovici, έτσι όπως αυτό κωδικοποιείται απευθυνόμενο κατ' αρχάς στην αγγλοσαξονική (1976) και δευτερευόντως στη γαλλόφωνη (1979) επιστημονική κοινότητα.*

Η αλληλεπιδραστική σχέση μεταξύ του κοινωνικοπολιτικού γίνεσθαι και της επιστημονικής παραγωγής αποσαφηνίζεται περαιτέρω στην περίπτωση της «επέκτασης» του γενετικού μοντέλου από τους Παπαστάμου και Μιούνυ (1983/2008). Εδώ προτείνεται μια πιο επεξεργασμένη ανάγνωση του μάλιστα ασαφούς όρου της «πλειονότητας», όπου γίνεται η διάκριση: (α) ανάμεσα στην «εξουσία» (πλειονοτικό κοινωνικό φορέα, που κατά βάση έχει την αρμοδιότητα της δημιουργίας και διαφύλαξης των κυρίαρχων κοινωνικών κανόνων) και στον «πληθυσμό» (εξίσου πλειονοτικό φορέα, ο οποίος, όμως, αν και εν μέρει συμμερίζεται τους κυρίαρχους κοινωνικούς κανόνες, αδυνατεί να συμμετάσχει στη θέσπισή τους, ενώ, παράλληλα, αποτελεί τον κατ' εξοχήν στόχο επιρροής των ενεργών μειονοτήτων)· και (β) μεταξύ δυο διαφορετικών στρατηγικών επιρροής: του *είδους συμπεριφοράς* που επιδεικνύει κατά τη διαδικασία επιρροής και μέσω του οποίου –ανάλογα με τον βαθμό συνεκτικότητας με τον οποίο υποστηρίζει τις καινοτόμες απόψεις της– η ενεργός μειονότητα προκαλεί κοινωνική, γνωστική και ιδεολογική σύγκρουση με την «εξουσία»· και του *είδους διαπραγμάτευσης*, στρατηγική επιρροή η οποία συνίσταται στην περισσότερο ευέλικτη ή άκαμπτη διαπραγμάτευση, από την ενεργό μειονότητα με τον «πληθυσμό», της σύγκρουσης που δημιουργήσε η πρώτη μέσω της συνεκτικής της αντιπαράθεσης με την «εξουσία»³⁸.

38. Σημειώνεται ότι τα εισαγωγικά («») στους όρους *πληθυσμός* και *εξουσία* εδώ υποδηλώνουν την καταχρηστική και απλουστευτική τους χρήση στη μοντελοποίηση της σύνθετης πραγματικότητας στην οποία παραπέμπει η διαδικασία κοινωνικής επιρροής, και ότι εφεξής, για λόγους ευχρηστίας όσο και εκδοτικής κομψότητας, θα παραλείπονται.

4. Λίγη σύγχρονη πολιτική ιστοριογραφία

Για ευνόητους μεθοδολογικούς και τεχνικούς λόγους θα διαιρέσουμε το χρονικό διάστημα που μας ενδιαφέρει σε τέσσερις υπο-περιόδους, χρησιμοποιώντας συμβατικά ως μοναδικό κριτήριο την εκλογική δύναμη του ΣΥΡΙΖΑ, έτσι όπως αυτή προκύπτει από τις διάφορες αλληλεπάλλινες εκλογικές αναμετρήσεις.

1. Η **πρώτη χρονική περίοδος** παραπέμπει στο 2010 και 2011, όταν ακόμα η εκλογική δύναμη του ΣΥΡΙΖΑ είναι κάτω από 5%, η πολιτική του στρατηγική είναι κατ' εξοχήν κινηματική, η Ελλάδα διανύει την πρώτη φάση της μνημονιακής ιστορίας της, η δε κοινωνική αναταραχή βρίσκεται σε φάση ανέλιξης και εντείνεται ολοένα και περισσότερο. Η περίοδος αυτή είναι *η πρώτη αντιμνημονιακή περίοδος του ΣΥΡΙΖΑ, κατά την οποία αυτός αποτελεί μια μικρή μειοψηφική ενεργό κινηματική μειονότητα.*

2010

5/5/10: Κηρύσσεται 24ωρη πανελλαδική απεργία. Πραγματοποιείται ογκώδης πορεία στην Αθήνα, που αμαυρώνεται από τον θάνατο τριών εργαζομένων στο υποκατάστημα της τράπεζας *Marfin*, στην οδό Σταδίου. Την επομένη ψηφίζεται από τη Βουλή το Πρώτο Μνημόνιο.

16/5/10 Οι δημοσκοπήσεις καταγράφουν πτώση του δικομματισμού, άνοδο της Αριστεράς και κατακρήμνιση της δημοτικότητας των πολιτικών αρχηγών.

7/7/10 Οι δημοσκοπήσεις... «μετρούν» συναισθήματα: *οργή, φόβο, απογοήτευση.*

Τέλη Σεπτεμβρίου Ο Πάγκαλος κάνει την περίφημη δήλωση «Μαζί τα φάγαμε».

15/12/10 Μεγάλη διαδήλωση για το πολυνομοσχέδιο των εργασιακών σχέσεων, ξυλοδαρμός του βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας Κ. Χατζηδάκη.

24/12/10 Με τη συνδρομή του ΣΥΡΙΖΑ, 250 λαθρομετανάστες στεγάζονται στη Νομική. Δημόσια συζήτηση-αντιπαράθεση για το «άσυλο»: *στιγματισμός - ψυχολογοποίηση της «ακρότητας» και της «εξαλληλοσύνης» του ΣΥΡΙΖΑ από το ΛΑΟΣ στη Βουλή.*

2011

Έχει πλέον αρχίσει η όξυνση της ιδεολογικής αντιπαράθεσης. Σχηματοποιείται το δίπολο «λαϊκισμός-εκσυγχρονισμός». Τα «συστημικά» ΜΜΕ αρθρώνουν επιχειρηματολογία ενάντια στην «ανομία» (κίνημα «Δεν πληρώνω», επεισόδια σε Λαύριο-Κερατέα). Γενικά, την περίοδο αυτή έχουμε διόγκωση της λαϊκής αντίδρασης ενάντια στη βαρβαρότητα/παθογένεια/εξουσιαστική επιβολή του Μνημονίου. Ευρύτερα τμήματα του πληθυσμού βιώνουν «σχετική αποστέρση» και «μαθαίνουν την πλητεία και το πεζοδρόμιο».

Εκδηλώνονται ανυπακοή, διαμαρτυρία, δραστηριοποίηση με συμμετοχή στα δημόσια πλήθη των πλητειών και των διαδηλώσεων. Φαινόμενα λαϊκής αντίδρασης³⁹, όπως καταλήψεις, «δεν πληρώνω», παράτυπη επανασύνδεση κομμένου ηλεκτρικού ρεύματος, διανομή δωρεάν προϊόντων από παραγωγούς, «κίνημα πατάτας» (πώληση προϊόντων από παραγωγούς χωρίς μεσάζοντες...), προπηλακισμοί.

Αρχίζει να αντικειμενοποιείται η «βιωμένη αναπαράσταση της κρίσης» στις εικόνες των νεοαστέγων, της ανεργίας, της πείνας, του κρύου και των αυτοκτονιών.

39. Όπου ο ΣΥΡΙΖΑ ζυμώνεται μαζί τους, εμφανίζεται ως συνοδοιπόρος της λαϊκής αντίδρασης και διεκδίκησης, δίνοντας λαβή για πολλαπλή επεξεργασία της σύγκρουσης που ο ίδιος προκαλεί.

25/5/11 Εμφανίζονται οι «αγανακτισμένοι»⁴⁰.

15/6/11, 28/6/11 Ογκώδεις εικόνες πλήθους.

29/6/11 Ψηφίζεται το μεσοπρόθεσμο. *Τα δημόσια πλήθη της πηλατείας φοβίζονται την εξουσία, που απαντά με βία και καταστολή· έκτοτε βασική μέριμνα είναι να μην υπάρχει η εικόνα της γεμάτης πηλατείας.*

Ιούλιος 2011 Κύμα προπηλακισμών.

24/8/11 Νόμος για ΑΕΙ-καταλήψεις.

25/9/11 Επανεμφάνιση αγανακτισμένων – η προληπτική βία των ΜΑΤ.

5/10/11 Το κίνημα “Occupy Wall Street” (ποσοτικώς ελάχιστο μπροστά στα πλήθη της πηλατείας Συντάγματος αλλά απείρως επιδραστικότερο παγκοσμίως).

27/9/11 Ψήφιση νόμου για «χαράτσι της ΔΕΗ», ενιαίο τέλος ακινήτων (πρόγονος ΕΝΦΙΑ).

Σεπτέμβριος 2011 «Παίζει» στα ΜΜΕ ως θέμα το «κύμα αυτοκτονιών».

19-20/10/11 Ψήφιση πολυνομοσχεδίου για το νέο βαθμολόγιο-μισθολόγιο του Δημοσίου, τις μειώσεις σε κύριες και επικουρικές συντάξεις, τις μειώσεις στο εφάπαξ, τη νέα φορολογική κλίμακα και τις αλλαγές στα εργασιακά. Μεγαλειώδης συγκέντρωση – επεισόδια (καίγεται το κουβούκλιο της Βουλής, κουκουλοφόροι συγκρούονται με μέλη του ΠΑΜΕ που περιφρουρούν τη Βουλή...).

27/10/11 Απόφαση της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ για «κούρεμα» του ελληνικού χρέους κατά 50%.

28/10/11 «Ο φόβος του επίσημου μπροστά στην παρέλταση»: μαζικές διαμαρτυρίες σε παρελάσεις – απονομιμοποίηση, ασέβεια στο πολιτικό προσωπικό (ματαιώνεται η στρατιωτική παρέλταση στη Θεσσαλονίκη, αποχώρηση Παπούλια από την εξέδρα, η ει-

40. Ως τον Φεβρουάριο του 2012 που ψηφίζεται το Δεύτερο Μνημόνιο.

κόνα της «εθνικής μούντζας» από παραστάτη μαθητή παρελαύνοντας μπροστά στους επισήμους).

Αρχές Νοεμβρίου 2011 Γεγονότα Καννών, ο Γ. Παπανδρέου αναγκάζεται να παραδώσει την πρωθυπουργία, ο Σαμαράς μπαίνει στο μνημονιακό κάδρο (οι δανειστές εκβιάζουν για υπογραφές για την εκταμίευση της έκτης δόσης).

11/11/11 Ορκωμοσία κυβέρνησης Παπαδήμου, «*κυβέρνηση Φρανκεστάιν*»: 36 υπουργοί ΠΑΣΟΚ, 4 ΝΔ, 2 ΛΑΟΣ και 2 Παπαδήμου. Ο Τσίπρας δηλώνει: «*...κυβέρνηση 80% ΠΑΣΟΚ, 10% ΝΔ, 10% Ακροδεξιά και 100% Μνημόνιο*».

12-16/11/11 Η κυβέρνηση Παπαδήμου λαμβάνει 255 ψήφους εμπιστοσύνης, παράξ δημοσκοπήσεων που καταγράφουν «κύμα ευρείας αποδοχής της κυβέρνησης Παπαδήμου», αντιδράσεις εντός και εκτός Ελλάδας για τη συμμετοχή του ΛΑΟΣ, εμφανίζεται η τάση σταδιακής «απενοχοποίησης-νομιμοποίησης της Ακροδεξιάς».

Δεκέμβριος 2011 Ο Πάγκαλος δηλώνει στο κανάλι FRANCE 5 «*οι αγανακτισμένοι είναι ένα μείγμα από κομμουνιστές, φασίστες και μαλάκες*» και τα συστημικά ΜΜΕ (ειδικά ο ΣΚΑΪ) υπερθεματίζουν: «θέλουν να ανατρέψουν το κράτος και να φύγουμε απ το ευρώ».

2. Η **δεύτερη χρονική περίοδος** εστιάζεται στο 2012, χρονιά κατά την οποία η πυκνότητα σε γεγονότα είναι ιδιαίτερα μεγάλη, ενώ η ήδη οξυμένη ιδεολογική αντιπαράθεση φθάνει στο απόγειό της. Ουσιαστικά, η περίοδος αυτή ξεκινάει με την υπερψήφιση του Δεύτερου Μνημονίου, σφραγίζεται από την εντυπωσιακή άνοδο της εκλογικής δύναμης του ΣΥΡΙΖΑ, που καταλαμβάνει πλέον τη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης, και τελειώνει με την ολοκλήρωση της πρώτης φάση μετασχηματισμού του ΣΥΡΙΖΑ σε κόμμα εξουσίας, την καταγραφή της αριστερής του αντιπολίτευσης και την είσοδο της Κύπρου σε μνημόνιο. Πρόκειται για τη *δεύτερη αντιμνημονιακή περίοδο του ΣΥΡΙΖΑ*,

κατά την οποία αυτός συγκροτεί μια αριθμητικά ανερχόμενη ενεργό μειονότητα που διεκδικεί την εξουσία.

2012

13/2/12 *Ημερώματα ψηφίζεται το Δεύτερο Μνημόνιο.*

Τέλη Φεβρουαρίου 2012 Δημιουργούνται οι ΑΝΕΛ και καταγράφεται η παγκόσμια τάση *"We are all Greeks"*.

11/3/12 Ομιλία Σαμαρά στην πολιτική επιτροπή της ΝΔ με επίθεση στον ΣΥΡΙΖΑ: *«η Αριστερά θέλει τους Έλληνες απειλημένους για να ληλητάσει την αγανάκτησή τους».*

15/3/12 Ο Βενιζέλος σε συνέντευξη δηλώνει: *«πληρώσαμε τον λοό για να σώσουμε το έθνος».*

Μάρτιος 2012 Ακραία μέτρα επιτήρησης στις παρελάσεις (κάγκελα, ελεύθεροι σκοπευτές, διαπιστεύσεις, ΜΑΤ). Κούρεμα περιουσίας ΑΕΙ και ασφαλιστικών ταμείων.

4/4/12 Δημόσια αυτοκτονία του Δ. Χριστούλη στο Σύνταγμα με μήνυμα πολιτικό μανιφέστο-«σύγχρονη πολιτική δολοφονία»: αφορμή επανεμφάνισης των αγανακτισμένων. *Προκλητικά γελοίος συμψηφισμός με Siemens*: θα πληρώσει... ανταποδοτικά σεμινάρια επιμόρφωσης για τη... διαφθορά και θα δώσει υποτροφίες.

11/4/12 Προκηρύσσονται εκλογές για την 6η Μαΐου. Προφυλακίζεται ο Τσοχατζόπουλος.

25/4/12 Ο Σαμαράς στο «Ζάππειο 4» σε εκδήλωση με... «ανθρώπους του πνεύματος» (Χατζηγιάννης, Ρέμος, Σμαραγδής κ.ά.): *«βοηθήστε να απενοχοποιήσουμε έννοιες όπως Θεός, Πατρίδα, Επιχειρηματικότητα, Ασφάλεια».*

30/4/12 Δημόσια διαπόμπευση/δημοσιοποίηση φωτογραφιών ιερόδουλων από Λοβέρδο («υγειονομική βόμβα»). Ξεκινά η λειτουργία Κέντρου Μεταναστών στην Αμυδαλέζα.

6/5/12 Εκλογές 6ης Μαΐου: Ο ΣΥΡΙΖΑ κατακτά τη δεύτερη θέση με 16,76%, προκαλώντας ανατροπή και αποδόμηση του πολιτικού σκηνικού. *«Πέφτει» το σύνθημα «κυβέρνηση Αριστεράς».*

8/5/12 Αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης. Σχηματισμός υπηρεσιακής κυβέρνησης Πικραμμένου, προκήρυξη εκλογών για 17/6. Σαμαράς: *«απευθύνομαι στους νοικοκυραίους που θα ξαναγίνουν...»*.

Ιδεολογική πώληση. Επανασυγκρότηση κεντροδεξιού μετώπου. Κύριες οργανωτικές αρχές της αντιπαράθεσης: «Ευρώ vs Δραχμή» σε αντιστοίχιση με συστημική επίκληση του τρόμου προς τον ΣΥΡΙΖΑ, η ρητορεία του οποίου αναφέρεται στην «απαγκίστρωση», τον «επαναπροσδιορισμό», την επαναδιαπραγμάτευση», την «καταγγελία», την «επανεξέταση,» ακόμα και την «κατάργηση» του Μνημονίου.

Οι Ευρωπαίοι αρχίζουν να ασχολούνται με την εικόνα του ΣΥΡΙΖΑ και του Τσίπρα: Εξτρεμισμός; Κίνδυνος; Καινοτομία;

7/6/12 Ο Κασιδιάρης πετάει στη Δούρου νερό και χτυπά την Κανέλη σε τηλεοπτική εκπομπή που μεταδίδεται απευθείας, παρουσία του σημερινού προέδρου της Δημοκρατίας.

Πριν τις εκλογές του Ιουνίου Η *Liberation* αναρωτιέται: *«Θα επικρατήσει ο θυμός ή ο φόβος;»* ενώ η *Financial Times Deutschland* παίρνει σαφή θέση: *«Όχι στον δημαγωγό Τσίπρα. Ψήφο με βαριά καρδιά στον Σαμαρά»*.

17/6/12 Εκλογές 17 Ιουνίου: ο ΣΥΡΙΖΑ έρχεται δεύτερος, με το ποσοστό του να εκτοξεύεται στο 26,89%. Σχηματίζεται κυβέρνηση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΔΗΜΑΡ με πρωθυπουργό τον Αντώνη Σαμαρά.

Σταδιακά αρχίζουν να προβάλλονται η «θεωρία των δύο άκρων» («...η Χρυσή Αυγή και ο ΣΥΡΙΖΑ) και το «Νόμος και Τάξη» της κυβέρνησης Σαμαρά.

18/10/12 Γενική απεργία με ακραία προληπτική αστυνομική βία, στο πνεύμα του *«προς Θεού, μη γεμίσει η πηλατιά»*, και έναν νεκρό διαδηλωτή από εισπνοή χημικών.

28/10/12 Το *HOTDOC* δημοσιεύει τη λίστα Λαγκάρντ, ο Βαξεβάνης συλλαμβάνεται από την Αστυνομία.

7/11/12 Ψηφίζεται το Μεσοπρόθεσμο.

30/11-2/12 Πραγματοποιείται η 1η Πανελλαδική Συνδιάσκεψη ΣΥΡΙΖΑ: *πρώτο βήμα για τον μετασχηματισμό του σε ενιαίο κόμμα. Ο Αλέξης Τσίπρας συγκεντρώνει την πλειοψηφία του 75%. Καταγράφεται η εσωκομματική αντιπολίτευση της Αριστερής Πλατφόρμας. Στο σημείο αυτό εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν, κατά τη γνώμη μας, τα χαρακτηριστικά αποσπάσματα της ομιλίας του Αλέξη Τσίπρα στις 3 Δεκεμβρίου του 2012⁴¹, τα οποία και παραθέτουμε αυτούσια:*

Χαρακτηριστικά αποσπάσματα της ομιλίας του Α. Τσίπρα στις 3/12/12

- ✓ *«**As αφήσουμε** όμως πίσω μας τη μηχανιστική αναπαραγωγή όχι των απόψεων αλλά των συσχετισμών που δεν δημιουργεί πλῆθιο πολυφωνίας αλλά εικόνα Βαβυλωνίας, ο **νέος ενιαίος φορέας** θα είναι πηλοκραλιστικός αλλά ενιαίος»*
- ✓ *«**As κρατήσουμε** από τον **ΣΥΝ** το καταστατικό κατοχυρωμένο δικαίωμα στη διαφορετική άποψη, αυτό το στοιχείο που είναι πλούτος, και όχι απειλή, οφείλουμε να το πάρουμε μαζί μας να μην το **αφήσουμε** πίσω»*
- ✓ *«Ο **νέος φορέας** που θέλουμε να δημιουργήσουμε δεν μπορεί να είναι αντίγραφο στη δομή και λειτουργία των κόμματος του **χθες**»*
- ✓ *«Στον **νέο φορέα** που δημιουργούμε έχουν εισρεύσει δεκάδες χιλιάδες πολίτες, **νέα** μέλη που δεν ήταν ποτέ στις οργανωτικές λίστες ούτε του **ΣΥΝ** ούτε των άλλων **συνιστωσών** αλλά ούτε και του ΣΥΡΙΖΑ όπως τον γνωρίζαμε μέχρι **χθες**, γίναμε παράδειγμα προς μίμηση για τα **κόμματα** της ευρωπαϊκής Αριστεράς, δεν ξεχνάμε όμως ποτέ από πού ξεκινήσαμε ως **πολιτικός φορέας**, η κληρονομιά μας είναι οι αγώνες του λαού, είναι η **ψυχή** μας»*

41. Τα οποία προέκυψαν από την εφαρμογή ανάλυσης περιεχομένου στο συγκεκριμένο κειμενικό υλικό με τη χρήση του λογισμικού *iramuteq*. Οι λέξεις που σημειώνονται με έντονα στοιχεία είναι αυτές με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης στο σύνολο του υλικού.

✓ «Αμεσοδημοκρατικός όχι γραφειοκρατικός, εναλλακτικός όχι δογματικός, μηχανή παραγωγής ιδεών όχι μηχανισμός στελεχών, **πολιτικός φορέας** των εξελίξεων όχι των συσχετισμών δίπλα και μέσα στα κοινωνικά κινήματα»

✓ «**As αφήσουμε** όμως πίσω τη δημοκρατία των **συνιστωσών** και **as** κάνουμε ένα βήμα μπροστά, **as** προχωρήσουμε στη δημοκρατία των **μελών**, **as κρατήσουμε** λοιπόν τα καλύτερα και **as** μη φοβηθούμε να **αλλάξουμε προς το καλύτερο**».

Το μήνυμα που επιχειρείται να περάσει εδώ είναι σαφές: η αλλαγή μέσα στη συνέχεια. Ο νέος ΣΥΡΙΖΑ, που αποτελεί πρότυπο για τα κόμματα της ευρωπαϊκής Αριστεράς, πρέπει να διασφαλίσει τον σεβασμό της βασικής αρχής που κατοχυρώνει τα δικαιώματα της διαφορετικής άποψης, αλλά και οφείλει να προσαρμόζεται στις πολιτικές εξελίξεις και να παράγει νέες ιδέες, και όχι κομματικά στελέχη...

9/12/12 Η Κύπρος σε Μνημόνιο.

20/12/12 Επέμβαση στη Villa Amalia και στο παραεμπόριο της ΑΣΟΕΕ: υλοποίηση του «Νόμος και Τάξη» και διαρκής ιδεολογική αντιπαράθεση για «βία», «σύγκρουση» και «κοινωνική συνοχή», που συνεχίζεται καθ' όλο το 2013.

3. Η **τρίτη χρονική περίοδος** περιλαμβάνει το 2013 και το 2014. Πρόκειται για μια περίοδο όξυνσης της πόλωσης στο πολιτικό σκηνικό, όπου αναπτύσσεται ένα διάχυτο συγκρουσιακό δυναμικό. Ο ΣΥΡΙΖΑ προωθεί το μήνυμα ότι είναι εφικτή μια «κυβέρνηση της Αριστεράς» και εγκαλείται από τους πολιτικούς του αντιπάλους ως παράγοντας πρόκλησης πολιτικής ανωμαλίας με την ταυτόχρονη καλλιέργεια εναντίον του μιας εικόνας αστάθειας, απειρίας, ανικανότητας, μη συνεκτικότητας και επικινδυνότητας.

2013

Ιανουάριος 2013 *Διαμάχη σχετικά με «βία-τρομοκρατία»*, διάφορα γκαζάκια και επίθεση στα γραφεία της ΝΔ με καλλάνικοφ, συνεχείς κατηγορίες και έγκληση στον ΣΥΡΙΖΑ για σχέσεις με τη βία.

Φεβρουάριος 2013 Ληστεία στο Βελβεντό, τα χτυπημένα πρόσωπα των συλληφθέντων με photoshop. Καταδρομική επίθεση δολιοφθοράς στις Σκουριές, αναζωπύρωση της διαμάχης για «Βία vs Επενδύσεις».

Μάρτιος 2013 Σπονσοραρισμένη αντι-συγκέντρωση για τις Σκουριές.

15/3/13 Το «κυπριακό δράμα», η κυπριακή Βουλή απορρίπτει το σχέδιο της Ε.Ε. – εθνική ανάταση.

22/3/13 Υποταγή και ψήφιση πιο επώδυνου σχεδίου.

25/3/13 Capital controls και κούρεμα καταθέσεων.

22/3/13 Τακτική συμμαχία ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ.

28/4/13 Η Βουλή ψηφίζει πολυνομοσχέδιο για τη δόση... άδεια πηλατεία.

Τέλη Μαΐου 2013 Διαφωνία κυβερνητικών εταίρων για το αντιρατσιστικό νομοσχέδιο (διακύβευμα κατοχύρωσης ιδεολογικής διακρίσιμότητας και ακεραιότητας).

11/6/13 *Κλείσιμο της ΕΡΤ – «μαύρο στην οθόνη»*, γενική κατακραυγή εντός και εκτός Ελλάδος. Συγκεντρώσεις και συναυλίες διαμαρτυρίας – αντίδραση στην «απόπειρα επίδειξης δύναμης από την ακροδεξιά ομάδα του Μαξίμου». Οι κυβερνητικοί εταίροι διαφωνούν με την απόφαση και βρίσκονται σε δυσχερή θέση, καθώς... ουδείς επιθυμεί εκλογές.

17/6/13 *Ομιλία Τσίπρα στο Σύνταγμα – επέτειος εκλογικής αναμέτρησης Ιουνίου*. Διαμάχη με γνωστό εκδοτικό συγκρότημα σχετικά με το «πόσο κόσμο είχε η πηλατεία».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις που επιχειρεί να επικοινωνήσει ο Αλέξης Τσίπρας με την ομιλία του, έτσι όπως αυτές προκύπτουν από ανάλυση περιεχομένου (με τη χρήση του λογισμικού iramuteq).

Χαρακτηριστικά αποσπάσματα της ομιλίας του Α. Τσίπρα στις 17/6/13

✓ «**Πολίτες της Αθήνας**, σήμερα το βράδυ, ένα χρόνο μετά τη μεγάλη χαμένη ευκαιρία για τον λαό, τη **δημοκρατία** και την **πατρίδα**, εδώ στην **πλητεία** Συντάγματος στην Αθήνα, στην Αθήνα του πολιτισμού και της αντίστασης»

✓ «**Πολίτες της Αθήνας**, ελληνικέ λαέ, ο **λαός** μας θα νικήσει τον **φόβο**, η **δημοκρατία** θα νικήσει τη **βαρβαρότητα** και ένας δυνατός άνεμος προοδευτικών εξελίξεων θα κατακλύσει όλες τις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου αρχικά, όλη την Ευρώπη αργότερα»

✓ «Όλα τα κατέκτησε ο **λαός** μας με αγώνες και αίμα σε τούτη **εδώ** την **πλητεία**, 170 χρόνια πριν ο **λαός** μας ξεσηκώθηκε και διεκδίκησε το πρώτο Σύνταγμα, σε τούτη **εδώ** την **πλητεία** τον Δεκέμβρη του '44 ο **λαός** μας αντιστάθηκε στον κατακτητή και **διεκδίκησε** τη **λευτεριά**, σε **τούτη** **εδώ** την **πλητεία** τον Ιούλη του '65 ο **λαός** μας αντιστάθηκε στο Παλάτι και **διεκδίκησε** τη **δημοκρατία**, τον Ιούλη του '74 **διεκδίκησε** τη μεταπολίτευση [...] τον Οκτώβριο του '81 πανηγύρισε την αλλαγή, το καλοκαίρι του 2011 διαδήλωσε την αντίθεσή του στη **βαρβαρότητα** των **μνημονίων** και **διεκδίκησε** την **αξιοπρέπεια**, και σήμερα σε **τούτη** **εδώ** την **πλητεία** ο **λαός** μας **στέλνει** το **μήνυμα** στους έντρομους εντολοδόχους της **τρόικας**»

✓ «Η καλύτερη μεταρρύθμιση είναι να δοθεί ο **λόγος** στον **λαό** γιατί δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο κ. Σαμαράς με τον **λόγο**, τις **απόψεις** και τις **πρακτικές** του, όπως αυτή στην **ΕΡΤ**, απειλεί **σοβαρά** τη **δημοκρατία**»

✓ «Δεν **σας** ενοχλεί πλέον το σκοτάδι, κ. **Σαμαρά**, επιλέξατε να το σφίχταγα καλλιέστετε, αφήνετε **τους** κολλητούς **σας** να δηλώνουν πως ενδεχομένως να κυβερνήσετε και με **τους** νεοναζί, διαλέγετε επικίνδυνο δρόμο για τον **λαό** και την **πατρίδα**»

✓ «Όλοι ενώνουν τη **φωνή** **τους** ενάντια στο σκοτάδι, ένας μόνο σύμμαχος **σας** έμεινε κ. **Σαμαρά**, η Χρυσή Αυγή, ναι, μόνο οι νεοναζί συμφωνούν με τα **αίσχη** **σας** απ' ό,τι φαίνεται όμως...»

✓ «Η **φωνή** μας σήμερα συναντιέται με τη **φωνή** των εξεγερμένων

στην πλατεία Ταξίμ, με τη φωνή των αγανακτισμένων στην Ισπανία, με τους διαδηλωτές στην Πορτογαλία, δίνουμε έναν αγώνα και για δικό τους λογαριασμό, **ας τους υποσχεθούμε ότι θα τα καταφέρουμε»**

✓ **«Φτάνει πια, ο λαός μίλησε, η πλατεία Συντάγματος στέλνει μήνυμα ανατροπής, ως εδώ η καταστροφή, ως εδώ η συρρίκνωση της δημοκρατίας, σε τούτο εδώ τον τόπο τίποτα δεν μας χαρίστηκε»**

✓ **«Ηρθε η ώρα να χτίσουμε μια κοινωνία αλληλεγγύης για να ξεπεράσουμε την κρίση, πολίτες της Αθήνας, οι λαοί δεν μπορούν να συμβιβαστούν με την καταστροφή, είναι μοιραίο, οι λαοί αντιδρούν και καθορίζουν την ιστορία».**

20/6/13 Αποχώρηση της ΔΗΜΑΡ από την κυβέρνηση σε μια απέλπιδα προσπάθεια να σώσει τον «προοδευτισμό» της.

24/6/13 Ανασχηματισμός, ο Βενιζέλος γίνεται αντιπρόεδρος της κυβέρνησης.

12-14/7/13 Ιδρυτικό Συνέδριο ΣΥΡΙΖΑ μετατροπής του σε ενιαίο κόμμα. Με 75% ο Α. Τσίπρας εκλέγεται πρόεδρος, καταγράφεται η εσωκομματική αντιπολίτευση.

Χαρακτηριστικά αποσπάσματα της ομιλίας του Α. Τσίπρα στις 12/7/13⁴²

✓ **«Συντρόφισσες και σύντροφοι, ο ώριμος μετασχηματισμός του ΣΥΡΙΖΑ σε ένα μαζικό δημοκρατικό κόμμα δεν είναι αποκλειστικά μια εσωτερική μας υπόθεση, αλλά αποτελεί μια μείζονα ανάγκη για τα λαϊκά στρώματα»**

✓ **«...ενός νέου συλλογικού διανοούμενου που είναι έτοιμος να αφήσει πίσω εγωισμούς, ιστορικές δικαιώσεις, ιδεολογικές καθαρότητες και απόηχους αλήθειες, και να αποτελέσει ένα σύγχρονο, μαζικό, πληθυσιαστικό και δημοκρατικό κόμμα, που η μόνη του δικαίωση θα είναι η εμπιστοσύνη και η ενεργός στήριξη των δυνάμεων της εργασίας»**

✓ **«Είμαστε με κείνους που θέλουν να γνωρίσουν τον κόσμο όχι για**

42. Πάντοτε με τη χρήση του λογισμικού iramuteq.

να τον κατακτήσουν, αλλήλ για να τον **αλλιάξουν, συντρόφισσες και σύντροφοι**, το ιδρυτικό συνέδριο του νέου ενιαίου και δημοκρατικού ΣΥΡΙΖΑ διεξάγεται την πιο κρίσιμη περίοδο αλλήλ και την πιο κατάλληλη **στη στιγμή**»

✓ «απορρίπτουμε την **ιδέα** ενός **κόμματος** του κράτους, ναι, **είμαστε** πια ώριμοι για ένα **άλημα** στον ουρανό, για ένα **κόμμα** της **κοινωνίας** των **μελών** της βάσης, για ένα **κόμμα** των “από κάτω”, αυτών που πραγματικά έχουν ανάγκη το **κόμμα** για να υπερασπίζεται τα συμφέροντά τους»

✓ «Αξιοπρέπεια, ανυπακοή, αλληλεγγύη, **συντρόφισσες και σύντροφοι**, η αφήγησή μας και ανάλησή μας δικαιώθηκε, οι προβλήψεις μας δικαιώθηκαν, αυτό όμως δεν αρκεί, πρέπει να δικαιώσουμε και τον **κόσμο** που μας πίστεψε και **ελπίζει σε εμάς**»

✓ «Ο ΣΥΡΙΖΑ των **μελών** είναι το απαραίτητο εκείνο εργαλείο για να **οργανώσουμε καλύτερα** την αυθεντική πολιτική εκπροσώπηση των **δυνάμεων** της **εργασίας**, έχω πει πολλές φορές ότι ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ δεν θα είναι ένα **κόμμα** σαν όλα τα άλλα»

✓ «Το **κόμμα** που συγκροτούμε είναι η συλλογική έκφραση των “από κάτω”, των **ανθρώπων** που ζουν από τον κόπο της **εργασίας** τους, ένα εύηλο εργαλείο που στηρίζεται στη συγχώνευση της ριζοσπαστικής κοινωνικής θεωρίας με τις κοινωνικές **δυνάμεις** της **εργασίας**».

17/7/13 Ψηφίζεται το πολυνομοσχέδιο με 153 ψήφους, απαγόρευση συναθροίσεων λόγω ερχομού Σόιμπλε την επαύριο.

Σεπτέμβριος 2013 Εμφανίζεται το αφήγημα περί «πρωτογενούς πλεονάσματος». Εμφάνιση δημοσκοπήσεων που καταγράφουν πρωτιά ΣΥΡΙΖΑ. Επίθεση Χ.Α. σε μέλη ΠΑΜΕ στο Πέραμα, η δήλωση Μπ. Παπαδημητρίου στον ΣΚΑΐ: «...γιατί όχι συνεργασία με **σοβαρή Χρυσή Αυγή**».

15/9/13 Επεισόδια χρυσαυγίτων στον Μετωναλά.

18/9/13 Δολοφονία Φύσσα, αναζωπύρωση θεωρίας των δυο άκρων και συνεχείς αιτιάσεις για το αν «...ο ΣΥΡΙΖΑ ανήκει στο **συνταγματικό τόξο**».

28/9/13 Σύλληψη και προφυλάκιση αρχηγού και μελών Χ.Α. Επικοινωνιακή απόπειρα της ΝΔ να εκμεταλλευτεί τον de facto στιγματισμό του ναζιστικού μορφώματος και να επαναπατρίσει το «υπερσυντηρητικό φιλήσυχο κοινό».

Οκτώβριος 2013 Η εμφάνιση των «58» – απόπειρα ανασύστασης της Κεντροαριστεράς.

1/11/13 Δολοφονία δυο μελών Χ.Α. – η «θεωρία των δυο άκρων ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία», ανάληψη ευθύνης από τις πρωτοεμφανιζόμενες «Μαχόμενες Επαναστατικές Λαϊκές Ομάδες».

7/11/13 Αστυνομική επέμβαση στην ΕΡΤ για σταμάτημα της κατάληψης (η φωτογραφία με τη χειροπέδα στην καγκελόπορτα).

Δεκέμβριος 2013 Προπαγανδιστικές απόπειρες ΜΜΕ για προώθηση «κεντροαριστερού χώρου ανάμεσα σε ΣΥΡΙΖΑ-ΝΔ».

10/12/13 Πρώτη συγκέντρωση «58» – υπερεκτίμηση πλήθους συγκεντρωμένων από τα συστημικά ΜΜΕ.

21/12/13 Ψήφιση άρσης απαγόρευσης πλειστηριασμών και φόρου ακινήτων... δήλωση Βενιζέλου: «ο ΣΥΡΙΖΑ προκαλεί τον εκτογληνισμό της κοινωνίας».

2014

Ελληνική προεδρία στην Ε.Ε.

Φεβρουάριος 2014 Αντάρτικα ψηφοδέλτια σε δημοτικές εκλογές, γεγονότα Ουκρανίας.

26/2/14 Εμφανίζεται «ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ», μια ημέρα μετά τη διαφωνία ΠΑΣΟΚ-58, ως «το καινούριο ενάντια στα άκρα [...] που κλέβει ιδέες και από την Αριστερά και από τις φιλελεύθερες δυνάμεις».

18/3/14 Συμφωνία με την τρόικα και πλεόνασμα 500 εκατομμυρίων για μοίρασμα – ευκαιρία για πανηγυρισμούς από τις φιλομνημονιακές δυνάμεις.

Μάιος 2014 Πρωτιά ΣΥΡΙΖΑ στις ευρωεκλογές με 26,56%.

Σεπτέμβριος 2014 Το «Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης» ως πλαίσιο οικονομικής ελάφρυνσης και αποκατάστασης των μνημονιακών

συνειπών. Διαμάχη όσον αφορά τον «κοστολογημένο» χαρακτήρα του και τον «ρεαλισμό» του.

Οκτώβριος 2014 Απόπειρα ένεσης αισιοδοξίας από Σαμαρά (*«βγαίνουμε από το Μνημόνιο, απαγκιστρωνόμαστε από το ΔΝΤ»*), ανακρούει πρύμναν μετά τους βρυκηθμούς των αγορών (αύξηση spreads, πτώση χρηματιστηρίου).

- Η κυβέρνηση προκαλεί ψήφο εμπιστοσύνης ως μέσο δέσμευσης των βουλευτών.

- Σύλληψη Μαζώτη – διαμάχη ξανά περί «δικαιωμάτων τρομοκρατών».

Νοέμβριος 2014 Απεργία πείνας Ρωμανού και εναντίωση στην εισαγγελική παραγγελία αναγκαστικής σίτισης.

Δεκέμβριος 2014 Ψήφιση προϋπολογισμού (7/12) – Δίμνην παράταση μνημονίου.

12/12/14 Παρέμβαση Γιούνκερ σχετικά με τις εκλογές: *«Δεν θα ήθελα να έρθουν στην εξουσία ακραίες δυνάμεις, θα προτιμούσα να εμφανιστούν οικεία πρόσωπα. Οι Έλληνες γνωρίζουν καλά τι θα σημαίνει για την Ελλάδα και την Ευρώπη ένα λανθασμένο εκλογικό αποτέλεσμα»*.

17/12/14 Δήλωση Τσίπρα: *«Θα χορέψουμε τις αγορές πεντοζάλη»*.

17-29/12/14 Άκαρπες ψηφοφορίες για εκλογή προέδρου της Δημοκρατίας, προκήρυξη εκλογών.

4. Τέλος, η **τέταρτη χρονική περίοδος** αναφέρεται σε όλα τα ιδιαιτέρως πυκνά γεγονότα που συνέβησαν το 2015, ξεκινώντας από την εκλογική νίκη του ΣΥΡΙΖΑ τον Ιανουάριο και τον σχηματισμό κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, τον «νέο αέρα» που φαίνεται να πνέει στη χώρα (από τη μια μεριά με την πρωτόγνωρη εικόνα της πολιτικής ορκωμοσίας του Αλέξη Τσίπρα και πλείστων άλλων κυβερνητικών στελεχών, και από την άλλη με την εξίσου πρωτόγνωρη «απουσία εικόνας» της μη παράδοσης Σαμαρά στο Μαξίμου, την

κατάθεση στεφάνου στο Σκοπευτήριο, το «ξήλωμα» των κιγκλιδωμάτων από τον Άγνωστο Στρατιώτη κ.ο.κ.), το φαινόμενο Βαρουφάκη με τις θετικές και αρνητικές του αναγνώσεις, τις παλινωδίες στο επίπεδο της διαπραγμάτευσης με τους Ευρωπαίους εταίρους, τη συμφωνία-γέφυρα τετράμηνης παράτασης και τις αντιδράσεις της κομμουνιστικής συνιστώσας και του Μ. Γλέζου, το Δημοψήφισμα, τη συνεπαγόμενη επιβολή τραπεζικής αργίας και capital controls, το συντριπτικό 61,31% του «Όχι» στο Δημοψήφισμα και τη δραματική συνεπακόλουθη εβδομάδα διαπραγμάτευσης, την αναγκαστική υπερψήφιση από τη Βουλή των προαπαιτούμενων μέσα στον Αύγουστο, την καταψήφιση της τελικής συμφωνίας από 32 βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ και τις 6 αποχές, την παραίτηση του πρωθυπουργού, την αποκοπή 25 βουλευτών υπό τον Λαφαζάνη από τον ΣΥΡΙΖΑ και τη δημιουργία του ΛΑΕ, την προκήρυξη εκλογών και τη θριαμβευτική επανεκλογή του ΣΥΡΙΖΑ με 35,46%, τη δρομολόγηση υπερψήφησης των υπόλοιπων προαπαιτούμενων, την «αριστερή μεγαχολία» και τη διαχείριση της καθημερινής μιζέριας, το προσφυγικό ζήτημα, την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, τους επικείμενους πλειστηριασμούς στα πλαίσια των κόκκινων δανείων, το ΦΠΑ στην εκπαίδευση, την ουρανοκατέβατη διαμάχη «γενοκτονία ή εθνοκάθαρση των Αρμενίων από τους Τούρκους», τον ξυλοδαρμό του Κουμουτσάκου μπροστά στη Βουλή, τις δηλώσεις Πανούση, τη μεγάλη γενική απεργία στις 12 Νοεμβρίου όπου... και ο ΣΥΡΙΖΑ απεργεί, την επίθεση ISIS στο Παρίσι, την ψήφιση πολυνομοσχεδίου με απώλειες (διαγραφές Παναγούλη, Νικολόπουλου και την παραίτηση Σακελλαρίδη), το φιάσκο με τις εκλογές στη ΝΔ στις 22 Νοεμβρίου, την κρίση μεταξύ Ρωσίας-Τουρκίας και, τέλος, στις 27 Νοεμβρίου τον Αθ. Τσίπρα να οργανώνει

συμβούλιο πολιτικών αρχηγών για το μεταναστευτικό-προσφυγικό και το ασφαλιστικό σε... αναζήτηση συναίνεσης.

5. Η κοινωνική ψυχολογία διαβάζει την πολιτική

Με βάση όλα τα παραπάνω, καθίσταται πλέον σαφής η επιτακτική ανάγκη να προσδιορίσουμε την *κοινωνιοψυχολογική οντότητα του ΣΥΡΙΖΑ* πριν και μετά τις εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015, καθώς και εκείνη που δημιουργήθηκε στα πλαίσια της «κυβέρνησης Τσίπρα-Καμμένου» (την οποία εφεξής, για λόγους ευχρησίας αηλιά και κυριολεξίας, θα αποκαλούμε «ελληνική κυβέρνηση»). Για να κατορθώσουμε κάτι τέτοιο, οφείλουμε κατ' αρχάς να προσδιορίσουμε το γενικότερο πλαίσιο όπου εγγράφονται οι διαδικασίες κοινωνικής επιρροής μέσω των οποίων ο ΣΥΡΙΖΑ επιχείρησε –και πέτυχε– σε πρώτη φάση να καταλάβει την εξουσία στην Ελλάδα και σε δεύτερη φάση, ως κυβέρνηση⁴³ πλέον, να επιβάλει –και απέτυχε– τους δικούς του όρους στις διαπραγματεύσεις με τους Ευρωπαίους εταίρους για την εξυπηρέτηση του ελληνικού χρέους. Οφείλουμε, επίσης, να λάβουμε υπόψη μας την ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης συγκυρίας, υπό την έννοια ότι το ευρύτερο κοινωνιοψυχολογικό

43. Εδώ κατά κανέναν τρόπο δεν υποτιμάται ο καθοριστικός ρόλος των «Άνεξαρτήτων Ελλήνων» στον σχηματισμό κυβέρνησης μετά τις δύο κρίσιμες εκλογικές αναμετρήσεις, ούτε εξάλλου και αυτός που έπαιξαν και παίζουν ακόμα, τώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές, στη βιωσιμότητα της κυβερνητικής πλειοψηφίας. Η απουσία ιδιαίτερης μνείας στον συγκεκριμένο κομματικό σχηματισμό οφείλεται στο γεγονός ότι η πολυπλοκότητα των αναλύσεων (στατιστικών και μη) που θα απαιτούσε ο εμπλουτισμός του κοινωνιοψυχολογικού πλαισίου, με τον διαχωρισμό των δύο συνιστωσών του κυβερνητικού συνασπισμού, θα ξεπερνούσε κατά πολύ τα –ήδη καταπατημένα– όρια του παρόντος κειμένου, χωρίς ωστόσο να προσκομίζει νέα στοιχεία ικανά να βελτιώσουν την κατανόηση της σύνθετης δυναμικής που αναπτύσσεται εδώ.

πλάνο εντός του οποίου ανεξίσσονται οι διαδικασίες κοινωνικής επιρροής του ΣΥΡΙΖΑ και προς τον ΣΥΡΙΖΑ (και της κυβέρνησής του) διαφοροποιείται σημαντικά τόσο ως προς τη σύνθεση όσο και ως προς τις νοηματοδοτήσεις της αναπτυσσόμενης δυναμικής, ανάλογα με το αν τοποθετείται εντός ή εκτός Ελλάδας: είναι προφανές ότι στην πρώτη περίπτωση η μειονοτική ή/και μειοψηφική ιδιότητα του ΣΥΡΙΖΑ είναι πράγματι συνάρτηση της συγκρότησης ή μη, από τον ίδιο, του κεντρικού κορμού της ελληνικής κυβέρνησης, ενώ στη δεύτερη, ανεξαρτήτως του κυβερνητικού ρόλου που καλείται να παίξει, διατηρεί τόσο τη μειοψηφική όσο και τη μειονοτική του ιδιότητα.

Έτσι, μέχρι τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, κατά τις οποίες κατόρθωσε να συγκεντρώσει το ποσοστό του 36,34%, και αμέσως μετά, με τη συνδρομή των Ανεξαρτήτων Ελλήνων, να συγκροτήσει την πρώτη κυβέρνηση της Αριστεράς, ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελούσε, εντός και εκτός Ελλάδας, αυτό που η Anne Maass αποκαλούσε, ήδη από το 1983, «διπλή μειονότητα»: έναν κοινωνικό φορέα του οποίου οι βασικές αρχές έρχονταν σε άμεση και βαθιά ρήξη με την κυρίαρχη ιδεολογία και, ταυτόχρονα, είχαν από μικρή έως ελάχιστη απήχηση στον ευρύτερο πληθυσμό. Αποτελούσε, επίσης, αυτό που ο Moscovici, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '60, χαρακτήριζε ως *προοδευτική*⁴⁴ «ενεργό μειονότητα»: μια μικρή συνεκτική ομάδα

44. Το γενετικό μοντέλο επιρροής «κτίστηκε» από τον Moscovici προκειμένου να αναλύσει την επιρροή που μπορούν να ασκήσουν οι «προοδευτικές» μειονότητες διαδίδοντας με επιτυχία τις καινοτόμες και συγκρουσιακές ιδέες τους, και συμμετέχοντας κατ' αυτό τον τρόπο στην κοινωνική αλλαγή. Εξάλλου, η πλειονότητα των πειραμάτων που διενεργήθηκαν στα πλαίσια του συγκεκριμένου μοντέλου μελέτησε την επιρροή αυτών ακριβώς των μειονοτήτων. Αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και «αντιδραστικές» μειονότητες, που και αυτές με τη σειρά τους μπορούν να ασκήσουν επιτυχώς την επιρροή τους και να προκαλέσουν με αυτό τον τρόπο κάποια «άλλη» κοινωνική αλλαγή. Οι συνθέσεις των πρόσφατων κοινοβουλίων στην Ελλάδα πιστοποιούν του λόγου μας το αληθές.

δα η οποία όχι μόνο είχε συνείδηση της μειονοτικής της ταυτότητας, αλλά επιπλέον τη διεκδικούσε και επιχειρούσε, με συντεταγμένες όφες της τις δυνάμεις και με τρόπο διαχρονικά σταθερό, να διαδώσει τις συγκρουσιακές και καινοτόμες απόψεις της.

Σε ό,τι αφορά τη σύνθεση του πηλαισίου διαδικασιών κοινωνικής επιρροής⁴⁵: (α) *Εντός Ελλάδας*, τη θέση της *εξουσίας* κατέχει η ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, τη θέση της «προοδευτικής» *διπλής μειονότητας* ο ΣΥΡΙΖΑ και το ΚΚΕ, τη θέση της «αντιδραστικής» *διπλής μειονότητας* κατά καιρούς το ΛΑΟΣ, η ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ και οι ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, ενώ τη θέση της «αμφίσημης»⁴⁶ *απλής μειοψηφίας* το ΠΟΤΑΜΙ και το ΚΟΜΜΑ ΚΕΝΤΡΩΝ. Όσο για τη θέση του *πληθυσμού*, αυτή κατέχεται από το σύνολο του εκλογικού σώματος. (β) *Εκτός Ελλάδας*, τη θέση της *εξουσίας* κατέχουν οι διάφοροι ευρωπαϊκοί θεσμοί: η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Eurogroup, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, τόσο στην ιδρυματική όσο και στην προσωποπαγή τους (π.χ. Γιούνκερ, Ντράγκι κ.λπ.) μορφή. Τη θέση της *διπλής μειονότητας* κατέχει η ελληνική κυβέρνηση, ενώ τη θέση του *πληθυσμού* κατέχουν τόσο τα κοινοβούλια των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και η ευρύτερη «κοινή γνώμη», αλλά και η αντίστοιχη ελληνική, καθώς και το σύνολο των κομμάτων της αντιπολίτευσης στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένης της εσωκομματικής αντιπολίτευσης.

45. Σύμφωνα με τις προδιαγραφές που θέτει το τριαδικό μοντέλο επιρροής (Παπαστάμου & Μιούνι, 1983/2008).

46. «Αμφίσημη» με την έννοια ότι οι συγκεκριμένοι πολιτικοί σχηματισμοί διεκδικούν το προοδευτικό πρόσημο, αλλά οι θέσεις τους ενίοτε συνάδουν με τις διεκδικήσεις τους και ενίοτε όχι. Αυτό, φυσικά, δεν σημαίνει ότι οι θέσεις τις οποίες υποστηρίζουν τα κόμματα που χαρακτηρίσαμε ως «προοδευτικά» συγκροτούν συμπαγή προοδευτικά μορφώματα. Στην πλειονότητά τους, εντούτοις, μπορούν να διεκδικήσουν το συγκεκριμένο πρόσημο...

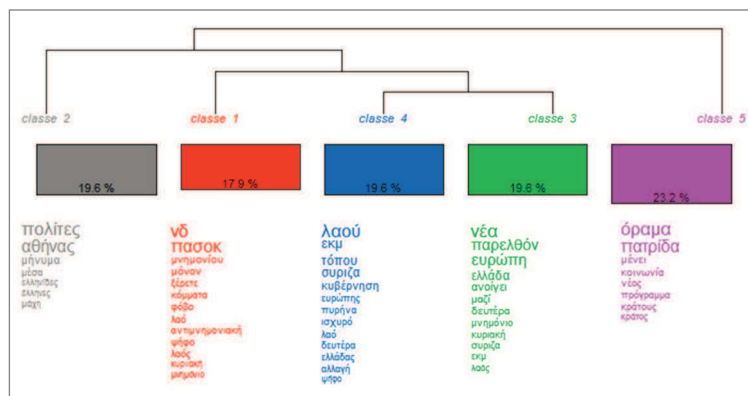
Καθίστανται πλέον σαφείς, από τη μια μεριά, η πολυπλοκότητα του συνόλου των συναπτόμενων σχέσεων επιρροής και ανταγωνισμού μεταξύ των πολιτικών φορέων που απαρτίζουν το εν λόγω πλαίσιο και, από την άλλη, η συνθετότητα των αναλύσεων στις οποίες καλείται να προβεί ο εκάστοτε μελετητής. Πράγματι, λαμβάνοντας υπόψη: (α) τους πολιτικούς φορείς που εμπλέκονται στις διαδικασίες κοινωνικής επιρροής, μέσω των οποίων ο ΣΥΡΙΖΑ, από μικρή ενεργός μειονότητα με εκλογική δύναμη της τάξης του 5%, έγινε κόμμα εξουσίας και τελικά κατέλαβε την εξουσία και ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας και την αποκλειστική ευθύνη των διαπραγματεύσεων με τους Ευρωπαίους εταίρους και τους εκπροσώπους των ευρωπαϊκών θεσμών· και (β) τις βασικές αρχές του γενετικού και τριαδικού μοντέλου μειονοτικής επιρροής, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι στην περίπτωση που μας απασχολεί αναπτύσσονται οι ακόλουθες σχέσεις:

1. *Σχέσεις ανταγωνισμού μεταξύ ΣΥΡΙΖΑ-ελληνικής κυβέρνησης και κομμάτων αντιπολίτευσης εντός Ελλάδας* (όπου αναπτύσσονται η συγκρουσιακή στρατηγική συγχρονικής και διαχρονικής συνεκτικότητας συμπεριφοράς από πλευράς ΣΥΡΙΖΑ-ελληνικής κυβέρνησης και οι στρατηγικές αντίστασης από πλευράς κομμάτων αντιπολίτευσης – όπως η ψυχολογοποίηση, η κοινωνική κατηγοριοποίηση και η γνωστική ακύρωση).
2. *Σχέσεις ανταγωνισμού μεταξύ ΣΥΡΙΖΑ-ελληνικής κυβέρνησης και ευρωπαϊκών θεσμών εκτός Ελλάδας* (όπου αναπτύσσονται εκ νέου η συγκρουσιακή στρατηγική συγχρονικής και διαχρονικής συνεκτικότητας συμπεριφοράς από πλευράς ΣΥΡΙΖΑ-ελληνικής κυβέρνησης και οι στρατηγικές αντίστασης από πλευράς ευρωπαϊκών θεσμών αυτή τη φορά – όπως η ψυχολογοποίηση, η κοινωνική κατηγοριοποίηση και η γνωστική ακύρωση).

3. *Σχέσεις επιρροής μεταξύ ΣΥΡΙΖΑ-ελληνικής κυβέρνησης και εκλογικού σώματος εντός Ελλάδας* (όπου αναπτύσσονται η στρατηγική του είδους ευέλικτης ή άκαμπτης διαπραγμάτευσης της σύγκρουσης από πλευράς ΣΥΡΙΖΑ-ελληνικής κυβέρνησης και οι στρατηγικές αντίστασης ή γνωστικής επικύρωσης από πλευράς εκλογικού σώματος).
4. *Σχέσεις επιρροής μεταξύ ΣΥΡΙΖΑ-ελληνικής κυβέρνησης και εκλογικού σώματος εκτός Ελλάδας* (όπου αναπτύσσονται εκ νέου η στρατηγική του είδους ευέλικτης ή άκαμπτης διαπραγμάτευσης της σύγκρουσης από πλευράς ΣΥΡΙΖΑ-ελληνικής κυβέρνησης και οι στρατηγικές αντίστασης ή γνωστικής επικύρωσης από πλευράς ευρωπαϊκών κοινοβουλίων-ευρωπαϊκής κοινής γνώμης και ελληνικής αντιπολίτευσης).

Έχοντας, λοιπόν, κατά νου την ταξινόμηση των σχέσεων ανταγωνισμού και επιρροής που συνδέουν τους πρωταγωνιστές των διαδικασιών κοινωνικής επιρροής μεταξύ τους, θα εξετάσουμε το περιεχόμενο και τη δομή των τεσσάρων προεκλογικών ομιλιών του Αλέξη Τσίπρα από τον Μάιο του 2012 μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2015, το διάγγελμα κατά το οποίο ανακοίνωσε τη διενέργεια Δημοψηφίσματος και τη σχετική ομιλία του στη Βουλή, και θα προσπαθήσουμε να διακρίνουμε τις διάφορες στρατηγικές –και κυρίως τη διαφοροποίησή τους με το πέρασμα του χρόνου– επιρροής, έτσι όπως αυτές αποτυπώνονται στη ρητορεία του υποψήφιου πρωθυπουργού στην αρχή και πρωθυπουργού της χώρας στη συνέχεια.

Η εφαρμογή της θεματικής και δομικής ανάλυσης οδήγησε σε ταξινόμηση του λεκτικού υλικού των προεκλογικών ομιλιών του Αλέξη Τσίπρα σε πέντε κλάσεις (βλ. Γράφημα 1).

Γράφημα 1
Δενδρόγραμμα ιεραρχικής ταξινόμησης λεκτικού υλικού
των κεντρικών προεκλογικών ομιλιών
του Α. Τσίπρα (Μάιος 2012-Σεπτέμβριος 2015)

Μια πρώτη γρήγορη ματιά στο Γράφημα 1, καθώς και στις λήξεις με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης εντός των τμημάτων κειμένου κάθε κλάσης, πιστοποιεί τη χρήση διαφορετικού λεξιλογίου και την επικέντρωση σε συγκεκριμένες έννοιες κάθε φορά. Η δυνατότητα που δίνει η μέθοδος να διακρίνονται ανά κλάση οι χαρακτηριστικές αρχικές ενότητες συγκεκριμένου⁴⁷ και τα σημαντικότερα τμήματα κειμένου⁴⁸ μάς επιτρέπει να ταυτοποιήσουμε και να αναλύσουμε τις πέντε κλάσεις ως εξής:

47. Στην προκειμένη περίπτωση οι ομιλίες. Η διάκριση γίνεται μέσω της χρήσης του κριτηρίου χ^2 , το οποίο ελέγχει την υπερεκπροσώπηση τμημάτων κειμένου προερχόμενων από τις διαφορετικές ομιλίες ανά κλάση.

48. Βάσει της αθροιστικής τιμής του χ^2 που αναφέρεται στις αντιπροσωπευτικές λέξεις της κλάσης, οι οποίες λέξεις συνυπάρχουν στα συγκεκριμένα τμήματα κειμένου και των οποίων, μέσω της συγκεκριμένης στατιστικής, ελέγχεται η σχέση με την κλάση.

Η κλάση 1 περιλαμβάνει χαρακτηριστικές λέξεις που αναφέρονται στα αντίπαλα κόμματα εξουσίας και στη σύγκρουση με τη μνημονιακή λογική. Χαρακτηριστική ομιλία στη συγκεκριμένη κλάση είναι αυτή του Ιουνίου του 2012 ($\chi^2 = 10,55$, $p < 0,001$) και τα χαρακτηριστικά αποσπάσματα λόγου⁴⁹ είναι τα ακόλουθα:

- ✓ «...η **ΝΔ** και το **ΠΑΣΟΚ** **μόνον** τον **φόβο** του καταστροφικού **μνημονίου**, τι άλλο θα μπορούσαν να πουν, **άλλωστε** οι **δυο** τους **κυβέρνησαν** όλα αυτά τα χρόνια, **μόνοι** τους **κατάντησαν** έτσι αυτό τον τόπο»
- ✓ «...την Κυριακή **δεν** **αναμετράται** απλά και **μόνον** ο ΣΥΡΙΖΑ με το πολιτικό κατεστημένο του **μνημονίου** με τη **ΝΔ** και το **ΠΑΣΟΚ**, **αναμετράται** ο **λαός** με τη ζωή του, **αναμετράται** ο **λαός** με τη μοίρα του»
- ✓ «...**δεν** θα **συμμετάσχουμε** όμως σε **καμία** **κυβέρνηση** που θα **μεταηλλάξει** την **αντιμνημονιακή** ψήφο του **λαού** σε **μνημονιακή** πολιτική που θα **παγιδεύσει** τον **λαό**, **δεν** **υπάρχει** **οικουμενική** του **μνημονίου** με τη **ΝΔ** και το **ΠΑΣΟΚ**»
- ✓ «...στη **ΝΔ** και στο **ΠΑΣΟΚ** στα **δύο** **κόμματα** του **μνημονίου** της **χρεοκοπίας** και της **δραχμής**, **ανοίγει** ο **λαός** **μας** την Κυριακή το θήμα του στο μέλλον, **παίρνει** τις **τύχες** του στα **χέρια** του»
- ✓ «...το **κράτος** **επιστρέφει** στον **λαό**, **όχι** στα **κόμματα**, στα **κυκλώματα** και στους **εργολάβους**, **πολίτες** της Αθήνας, **τώρα** **ξέρετε** **ποιοι** **είναι** οι **πραγματικοί** **φορομπήχτες**, η **ΝΔ** και το **ΠΑΣΟΚ**, **έχετε** **δει** τα **χρεωστικά** **εκκαθαριστικά** **σημειώματα** για τα **μειωμένα** **εισοδήματα** του 2011».

Εμφανής, λοιπόν, είναι η συγκρουσιακή ρητορική ενάντια στον πόλο εξουσίας, σε μια χρονική στιγμή κατά την οποία η

49. Εμφανιζόμενα με φθίνουσα σειρά τιμής του αθροιστικού χ^2 . Οι λέξεις είναι οι χαρακτηριστικές της κλάσης, που συνεμφανίζονται ανά χαρακτηριστικό απόσπασμα λόγου.

«μειονότητα» προβάλλει τη διακριτότητά της, κορυφώνει την αντιπαράθεσή της και διακηρύσσει την εναλλακτική της πρόταση ενάντια στον παλαιό δικομματισμό και τη μνημονιακή λογική διακυβέρνησης, επιλέγοντας την τακτική της πολιτικής ρήξης.

Η κλίση 3 έχει επίσης ως χαρακτηριστική ομιλία αυτή του Ιουνίου του 2012 ($\chi^2 = 7,67, p < 0,005$). Η συγκεκριμένη κλίση εκφράζει μια συμπληρωματική, προς την προηγούμενη, ρητορική στρατηγική της συγκεκριμένης στιγμής, προσανατολισμένη αυτή τη φορά στην εγκαθίδρυση και διακήρυξη μιας σχέσης εγγύτητας με τον πληθυσμό και την αυτοπαρουσίαση του ΣΥΡΙΖΑ ως πρωτοτυπικού εκφραστή και εγγυητή των αιτημάτων του πληθυσμού:

- ✓ «...στη μεγάλη **αλλαγή** που αρχίζει τη **Δευτέρα** με την **κυβέρνηση** του **λαού**, με **πυρήνα** τον **ισχυρό ΣΥΡΙΖΑ ΕΚΜ** από τη **Δευτέρα** η Ελλάδα παίρνει μπρος, ξαναρχίζει να δουλεύει με αισιοδοξία και ασφάλεια»
- ✓ «...αντιμνημονιακή **κυβέρνηση** με **πυρήνα** τον **ΣΥΡΙΖΑ ΕΚΜ**, **κυβέρνηση** της νέας μεταπολίτευσης, **κυβέρνηση** του **λαού** με **πυρήνα** τον **ισχυρό** και παντοδύναμο **ΣΥΡΙΖΑ ΕΚΜ**, ακόμα κι αν την Κυριακή είμαστε αυτοδύναμοι τη **Δευτέρα** θα συνεργαστούμε»
- ✓ «...για το καλό του **λαού**, για το καλό της **Ευρώπης**, για το καλό των λαών της **Ευρώπης** με τον **ΣΥΡΙΖΑ ΕΚΜ** στην **κυβέρνηση**, με τον **λαό** στην εξουσία, **λαέ** της Αθήνας, **λαέ** της **Ελλάδας**»
- ✓ «...γινόμαστε μαζί με τον **λαό** μας οι πλάστοι του καινούριου, ανοίγουμε τον δρόμο στην ελπίδα προς όφελος του **λαού** και του **τόπου**, στις 6 Μαΐου ο **λαός** μας με την ψήφο του στον **ΣΥΡΙΖΑ ΕΚΜ**»
- ✓ «...με τα συνεχή χτυπήματα κάτω από τη μέση όχι σε βάρος του **ΣΥΡΙΖΑ ΕΚΜ**, αλλά σε βάρος του **λαού** και της οικονομικής σταθερότητας του **τόπου**».

Η κλίση 5 έχει ως χαρακτηριστική ομιλία αυτή του Ιανουαρίου 2015 ($\chi^2 = 46,28, p < 0,0001$). Τη στιγμή που η «μειονότητα» είναι έτοιμη να κερδίσει την τελική μάχη κατάληψης της εξουσίας, αναπτύσσει μια στρατηγική «ρεαλιστικού οράματος»⁵⁰. Είναι χαρακτηριστικές, εξάλλου, οι λέξεις *όραμα, πατρίδα, κοινωνία, κράτος πρόγραμμα* (βλ. Γράφημα 1).

Τα χαρακτηριστικά αποσπάσματα της στιγμής που «...η μειονότητα μετατρέπεται σε πλειονότητα» αναπαράγουν τη ρητορική του *"I have a dream"*. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, ότι η αναφορά στον *λαό* –χαρακτηριστική στην κλίση 3 του Ιουνίου του 2012– αντικαθίσταται, για τις ανάγκες της μπτέρας των μαχών, από την αναφορά στην *πατρίδα*. Μια ρητορική επιλογή που καλύπτει την ανάγκη στροφής σε ευρύτερα ακροατήρια εκτός του αριστερού χώρου και εκφράζει μια πιο συμπεριληπτική ταυτότητα, ενδεχομένως ευρύτερη από την εξίσου χρωματισμένη αντίστοιχη που καλύπτει το σημαίνον «*λαός*»:

- ✓ «...που οδηγούν στον αργό και ταπεινωτικό θάνατο, κανένας άνθρωπος χωρίς εκείνα τα αγαθά που ξεχωρίζουν την ανθρώπινη **κοινωνία** από τη ζούγκλα, έχουμε **όραμα** στην **πατρίδα** μας να μη μένει κανένας πολίτης απροστάτευτος στην απόγνωση της ανεργίας»
- ✓ «...έχουμε **όραμα** στην **πατρίδα** μας κανένας **νέος** να μη μένει χωρίς την ευκαιρία της μόρφωσης, την προοπτική της δουλειάς, τον στόχο μιας καλύτερης ζωής, κανένας ηλικιωμένος στην εγκατάληψη της πενιχρής σύνταξης, της φτώχειας και της παγωνιάς»
- ✓ «...έχουμε **όραμα** στην **πατρίδα** μας κανένα παιδί να μη μένει χωρίς ένα πιάτο φαγητό, χωρίς ζεστασιά, χωρίς βιβλίο, χωρίς παιδικό σταθμό, έχουμε **όραμα** στη **πατρίδα** μας κανένας άνθρωπος να μην έχει τη ζωή του υποθηκευμένη χωρίς δωρεάν περίθαλψη και ιατρική συνδρομή»

50. Ή μήπως... «οραματικού ρεαλισμού»;

- ✓ «...να πληρώνουμε φόρους με βάση τη φοροδοτική μας ικανότητα, να μην υπάρχουν εκλεκτοί και μη προνομιούχοι πολίτες απέναντι στο κράτος, έχουμε **όραμα** η **πατρίδα** μας να είναι μια χώρα δικαίου, μια **κοινωνία** ανοιχτή στο διαφορετικό»
- ✓ «**κανένας νέος** να μην περιμένει στα γραφεία των βουλευτών ένα ρουσφέτι για να βρει δουλειά, **κανένας νέος** να μη γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης ανασφάλιστης ή ενοικιαζόμενης εργασίας, έχουμε **όραμα** στην **πατρίδα** μας οι νόμοι να ισχύουν για όλους και όλοι να έχουμε τις ίδιες υποχρεώσεις απέναντι στους νόμους».

Η κλήση 2 αντιστοιχεί στην κεντρική προεκλογική ομιλία των εκλογών του Σεπτεμβρίου 2015 ($\chi^2 = 76,28, p < 0,0001$). Ο αρχηγός της «πρώην μειονότητας» και νυν εκφραστής της πλειοψηφίας απευθύνεται στους «**πολίτες-Έλληνες**» και επενδύει στον δεσμό ενότητας με τον πληθυσμό που καλλιιεργήθηκε στην «άνιση μάχη» ενάντια στην πραγματικότητα της λιτότητας και στις ασφυκτικές εξωτερικές πιέσεις. Επιχειρεί να ενισχύσει την εντύπωση της «προοδευτικής φιλοδημοκρατικής εξουσίας», τονίζοντας την κοινή ταυτότητα μεταξύ εξουσίας και πληθυσμού, και αναδεικνύοντας τις αρετές της δημοκρατίας, της αξιοπρέπειας και της αποφασιστικότητας μέσα από την έννοια της «ηθικής νίκης» την οποία διαμόρφωσε η σύγκρουση, και τελικά η ήττα, απέναντι σε υπέρτερες εξωτερικές δυνάμεις:

- ✓ «**πολίτες της Αθήνας**, η σημερινή μας συγκέντρωση στέλνει **μήνυμα** αποφασιστικότητας και νίκης, όσοι αμφέβαλαν για το ποιος θα είναι ο νικητής, όσοι ταλαντεύονταν πριν από την κάλπη, σήμερα δεν έχουν πια καμιά αμφιβολία»
- ✓ «**πολίτες της Αθήνας**, το δεύτερο μεγάλο δημοψήφισμα της Κυριακής κρίθηκε σήμερα σ' αυτήν εδώ την πλατεία, η σημερινή συγκλονιστική σας παρουσία, αυτό το παλλαϊκό **μήνυμα** αξιοπρέπειας και δημοκρατίας δεν αφήνει αμφιβολία»

- ✓ «νομίζω δεν χρειάζεται να απαντήσω, εκτός αν κάποιοι πιστεύουν πως περισσότερα κερδίζουν όσοι παραδίδονται χωρίς **μάχη** από όσους πολεμάνε μέχρι τέλους, **πολίτες της Αθήνας, μέσα** σε αυτές τις δύσκολες συνθήκες οικονομικού πολέμου και ασφυξίας εμείς δεν καταφέραμε»
- ✓ «...για αυτό και δεν τόληψαν να ερευνήσουν τόσα χρόνια τη λίστα Λαγκάρντ, γιατί φοβόντουσαν μήπως **μέσα** της βρούνε τον εαυτούς τους, **πολίτες της Αθήνας**, αυτά είναι τα μεγάλα διλήμματα της Κυριακής.
- ✓ «**πολίτες της Αθήνας**, όλους τους προηγούμενους μήνες δώσαμε έναν σκληρό και άνισο αγώνα **μέσα** σε συνθήκες οικονομικού πολέμου, **μέσα** σε συνθήκες χρηματοπιστωτικής ασφυξίας εκβιασμού και απειλών, κάναμε ό,τι περνούσε από το χέρι μας για να σταματήσουμε τη μονοκαλλιέργεια της λιτότητας».

Αφήσαμε τελευταία την παρουσίαση της κλάσης 4, η οποία δεν αντιστοιχεί με στατιστικά σημαντικό τρόπο σε κάποια ή κάποιες από τις ομιλίες και συνεπώς θα λέγαμε ότι περιλαμβάνει τα κοινά διαχρονικά στοιχεία της ρητορικής στρατηγικής του αρχηγού του ΣΥΡΙΖΑ:

- ✓ «από τη **Δευτέρα** όλες και όλοι **μαζί** με τον **ΣΥΡΙΖΑ ΕΚΜ**, με την αντιμνημονιακή προοδευτική κυβέρνηση για τη **νέα Ελλάδα**, από τη **Δευτέρα** δουλειά για τη **νέα Ελλάδα** με την **Ευρώπη** και στο ευρώ»
- ✓ «ο λαός **ανοίγει** το κεφάλαιο της νέας μεταπολίτευσης στην ιστορία της Ελλάδας, τη **Δευτέρα** σχηματίζουμε κυβέρνηση όλων των Ελλήνων, αφήνουμε πίσω μας το **παρελθόν** και κάνουμε όλες και όλοι **μαζί** μια **νέα** αρχή»
- ✓ «τη **Δευτέρα** αρχίζει μια **νέα** εποχή, η εποχή των μεγάλων αλλαγών και των μεγάλων μεταρρυθμίσεων, τη **Δευτέρα** γίνεται οριστικά **παρελθόν** το χρεοκοπημένο **μνημόνιο**, τη **Δευτέρα** αρχίζει η **νέα** εποχή της ανάπτυξης και της κοινωνικής αλληλεγγύης»

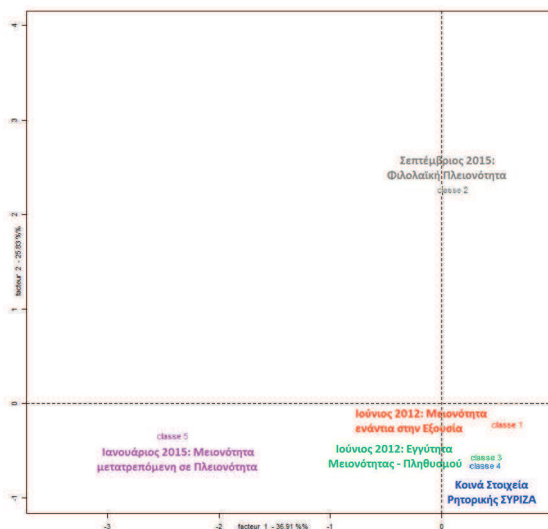
- ✓ «γιατί θέλει να συνεχίσουμε τον αγώνα που ξεκινήσαμε στις 25 Γενάρη και να ολοκληρώσουμε το πρόγραμμα για τον μεγάλο δημοκρατικό μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας, γιατί θέλει όλοι **μαζί** να χτίσουμε τη **νέα Ελλάδα** με μια Αριστερά που γνωρίζει ότι επιτρέπεται να πέσεις, αλλά επιβάλλεται να σηκωθείς»
- ✓ «για τη μεγάλη νίκη του **ΣΥΡΙΖΑ**, για τη μεγάλη νίκη της Αριστεράς στην **Ελλάδα**, για να έχει η ελπίδα συνέχεια στην **Ευρώπη**».

«...κυβέρνηση όλων των Ελλήνων», «νέα μεταπολίτευση», «αλληλαγές», «μεταρρυθμίσεις», «ανάπτυξη», «αλληλεγγύη». Ολόκληρη η παλέτα των θετικών εννοιών - κοινών τόπων του πολιτικού λεξιλογίου, που στη συγκεκριμένη ρητορική χρήση χρησιμεύουν στη σχηματοποίηση της αντίθεσης «νέο-παλιό»: μόνιμη οργανωτική αρχή στον λόγο των πηγών επιρροής και συμβατικό όπλο όλων των αντιπάλων μιας πολιτικής αντιπαράθεσης. Η συγκεκριμένη κλίση λεκτικού υλικού συγκεντρώνει, θα λέγαμε, τον «κοινότοπο προοδευτισμό» που σε αφηρημένο επίπεδο συνιστά τον διαχρονικό κεντρικό πυρήνα της επιχειρηματολογίας του ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος πυρήνας υποχρεώνεται, υπό την αναγκαιότητα της εκάστοτε χρονικής συγκυρίας, να προσαρμόζεται ή να εξειδικεύεται⁵¹.

Η γραφική απεικόνιση των ομοιοτήτων και των διαφορών μεταξύ των κλάσεων λεκτικού υλικού⁵² (βλ. Γράφημα 2) δείχνει παραστατικά τις αλληλαγές στο περιεχόμενο του λόγου κατά τις διαφορετικές φάσεις μετασχηματισμού του ΣΥΡΙΖΑ από μειονότητα σε φορέα άσκησης εξουσίας. Κατά μήκος του πρώτου άξονα αντιπαράτίθεται η καθαρά «μειονοτική περίο-

51. Άλλοτε επιτυχώς και άλλοτε ανεπιτυχώς...

52. Όπως προκύπτει από την εφαρμογή Παραγοντικής Ανάλυσης Αντιστοιχιών στον πίνακα κλάσεις x λέξεις.

Γράφημα 2
Προβολή στο παραγοντικό διάγραμμα (1,2)
της Παραγοντικής Ανάλυσης Αντιστοιχιών,
των πέντε κλάσεων λεκτικού υλικού των προεκλογικών
ομιλιών του Α. Τσίπρα (Μάιος-Ιούνιος 2012,
Ιανουάριος 2015 και Σεπτέμβριος 2015)

δος» (δεξιός πόλος, Ιούνιος 2012: κλάσεις 1 και 3⁵³) με τη στιγμή μετατροπής του σε πλειονότητα (αριστερός πόλος, Ιανουάριος 2015: κλάση 1). Ο δεύτερος άξονας αντιπαραθέτει συνοδικά την πορεία του ΣΥΡΙΖΑ προς την εξουσία με τη στιγμή που είναι ήδη «φιλοθαϊκή πλειονότητα» (θετικός πόλος 2ου άξονα: κλάση 2).

53. Μαζί με την κλάση 4, που περιέχει τα σταθερά σημεία της ρητορικής.

Καταγράφεται, λοιπόν, εμφανώς η αυτονόμη διαφοροποίηση του περιεχομένου του μηνύματος του ΣΥΡΙΖΑ μεταξύ των σταδίων *μειονότητα – μειονότητα που παίρνει την εξουσία – εξουσία που επιθυμεί να θυμίζει μειονότητα*.

Το κείμενο διαγγέλματος του πρωθυπουργού στις 27 Ιουνίου 2015, όπου εξαγγέλλει το Δημοψήφισμα, και το κείμενο της ομιλίας του κατά τη σχετική συζήτηση στη Βουλή στις 28 Ιουνίου 2015

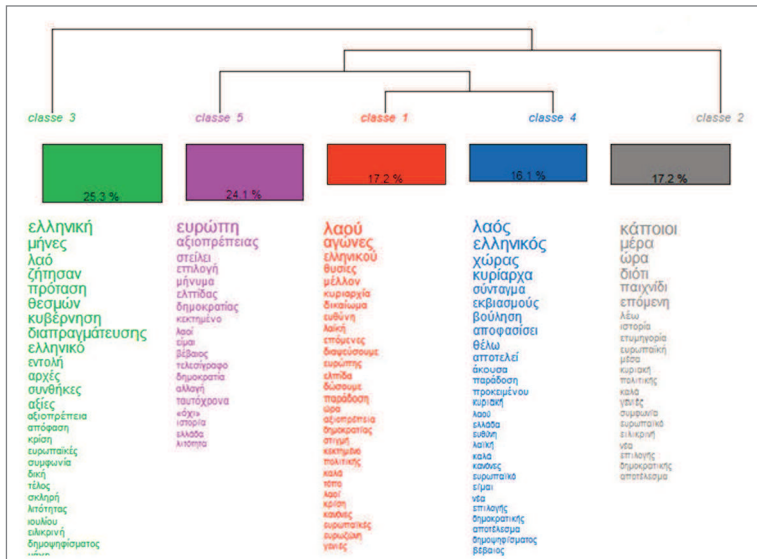
Ως επικοινωνιακό γεγονός, που συμπυκνώνει τη διαχείριση μιας διαρκούς στρατηγικής επιρροής, η εξαγγελία και η προσπάθεια τεκμηρίωσης της αναγκαιότητας του Δημοψηφίσματος συνιστούν ένα μήνυμα το οποίο απευθύνεται σε πολλαπλά ακροατήρια. Στο εσωτερικό της χώρας, απευθύνεται κατ' αρχάς στο εκλογικό σώμα αλλήλ και στις αντίπαλες πολιτικές δυνάμεις. Αποδέκτες του μηνύματος αποτελούν, επίσης, η «εξω-ομάδα» των Ευρωπαίων εταίρων και της τρόικα. Η κυβέρνηση, λοιπόν, ως πηγή επιρροής βρίσκεται ενώπιον μιας – πολυδιάστατης, εξ ου και απαιτητικής– απόπειρας πειθούς, την οποία καθιστούν δυσχερή τα πολλαπλά και ετερόκλητα ακροατήρια. Η τελική επιλογή ως προς το περιεχόμενο του μηνύματος ισοδυναμεί με τη συγκρότηση και επίδειξη συγκεκριμένου είδους συμπεριφοράς και διαπραγμάτευσης (με την έννοια που έχουν οι όροι στην κοινωνιοψυχολογική γραμματεία των διαδικασιών της κοινωνικής επιρροής). Όπως ήδη σημειώσαμε παραπάνω, πρόκειται για τις δυο κεντρικές διαστάσεις από τις οποίες εξαρτάται η έκβαση κάθε διαδικασίας επιρροής, δεδομένου ότι η πρόσληψή τους από τον στόχο (ή τους στόχους) επιρροής εκφράζει τους ενεργοποιούμενους, κάθε φορά, μηχανισμούς που καλύπτουν την ιδεολογική επεξεργασία αφενός του ίδιου του περιεχομένου του μηνύματος

και αφετέρου τη διαχείριση της σχέσης του δέκτη με την πηγή⁵⁴.

Εφαρμόσαμε την ανάλυση ιεραρχικής αυτόματης ταξινόμησης στο κείμενο του διαγγέλματος της 27ης Ιουνίου 2015 από τον πρωθυπουργό, με το οποίο εξαγγέλλει το Δημοψήφισμα και στο κείμενο της ομιλίας του κατά τη σχετική συζήτηση στη Βουλή την επόμενη μέρα. Από την ανάλυση αναδείχθηκαν πέντε κλάσεις, καθεμιά από τις οποίες αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη στρατηγική τοποθέτησης της κυβέρνησης και επεξεργασίας, από μέρους της, της σχέσης της με τον πληθυσμό και τους αντίπαλους –εντός και εκτός Ελλάδας– κοινωνικούς δράστες.

Η δομή των συνδέσεων μεταξύ των επιμέρους κλάσεων, όπως φαίνεται στο Γράφημα 3, δείχνει ότι η κλάση 3 διακρίνεται από όλες τις υπόλοιπες. Τα χαρακτηριστικά αποσπάσμα-

54. Στον χώρο της κοινωνικής πραγματικότητας και της «πραγματικής» επικοινωνίας οι παράμετροι που εμπλέκονται είναι πολλές, όπως και οι (έστω και δυνητικοί) αποδέκτες-στόχοι ενός μηνύματος. Στην «πραγματική» πραγματικότητα όλες οι παράμετροι μοιάζουν ταυτόχρονα παρούσες και αζεδιάλυτες. Η ερευνητική δραστηριότητα του χώρου της κοινωνικής ψυχολογίας που είναι αφιερωμένος στη μελέτη της κοινωνικής επιρροής επιχειρεί να αποσυνθέσει αναλυτικά αυτό τον πληθωρικό χώρο των μεταβλητών και να εξετάσει την επίδρασή τους μέσα από την αξιοποίηση της πειραματικής μεθόδου. Στα πειράματα κοινωνικής επιρροής προσομοιώνουμε καταστάσεις του πραγματικού ή του δυνητικού, διαμορφώνοντας συγκεκριμένες επιμέρους καταστάσεις, καθεμιά από τις οποίες αντιστοιχεί σε μία πειραματική συνθήκη ενός πειραματικού σχεδιασμού. Διασταυρώνοντας μεταβλητές που σχετίζονται με επιμέρους πόλους της επικοινωνιακής διαδικασίας (π.χ. ταυτότητα και status της πηγής, τύπος ακολουθούμενης επιχειρηματολογίας, στοιχεία της ατομικής και κοινωνικής ταυτότητας του δέκτη, προσανατολισμός της γνωστικής του διεργασίας – για να απαριθμήσουμε μερικές από τις «κλασικές» θεματικές μεταβλητών), εξετάζουμε συγκριτικά τις συνθήκες επιτυχίας και αποτυχίας στη μετέπειτα μέτρηση της ασκηθείσας επιρροής. Η εξηγητική ανάδραση των πειραματικών ευρημάτων στο πραγματικό κοινωνικό πεδίο αποτελεί πεδίο δοκιμής της εγκυρότητάς τους. Μια τέτοια απόπειρα εξηγητικής επάρκειας συνιστά και το παρόν κείμενο.

Γράφημα 3

Δενδρόγραμμα ιεραρχικής ταξινόμησης λεκτικού υλικού του διαγγέλλματος και της ομιλίας του Α. Τσίπρα στη Βουλή σχετικά με τη διενέργεια Δημοψηφίσματος (27-28 Ιουνίου 2015)

τα της κλάσης αυτής εκφράζουν τον τονισμό, από μέρους του Α. Τσίπρα, της διαχρονικά συνεκτικής στάσης της κυβέρνησης κατά τη διαπραγμάτευση με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς:

✓ «...μετά από πέντε μήνες σκληρής διαπραγμάτευσης οι εταίροι μας **δυστυχώς** κατέληξαν στο προχθεσινό Eurogroup σε μια **πρόταση** τελεσίγραφο προς την **ελληνική** δημοκρατία και τον **ελληνικό λαό**, ένα τελεσίγραφο που αντίκειται στις ιδρυτικές **αρχές** και **αξίες** της Ευρώπης»

✓ «Ελληνίδες, Έλληνες, εδώ και 6 μήνες η **ελληνική** κυβέρνηση δι-

νει μια **μάχη** μέσα σε **συνθήκες** πρωτοφανούς οικονομικής ασφυξίας προκειμένου να εφαρμόσει τη **δική σας εντολή** της 25ης Γενάρη»

- ✓ «...παρά τις **συνθήκες** αυτές, κάθε πολίτης αυτού του τόπου γνωρίζει ότι η Ελλάδα πραγματικά αυτούς τους **μήνες** και η **ελληνική κυβέρνηση** έκανε μια **ειλικρινή** προσπάθεια **διαπραγμάτευσης** με αποφασιστικότητα και **αξιοπρέπεια**»
- ✓ «...γι' αυτό τον λόγο ζητώ σήμερα την έγκριση της εθνικής αντιπροσωπείας στη χθεσινή **απόφαση** του Υπουργικού Συμβουλίου για τη διεξαγωγή **Δημοψηφίσματος** την Κυριακή 5 Ιουλίου, διαβεβαιώνοντας για μια ακόμη φορά τον **ελληνικό λαό** ότι αυτή η **κυβέρνηση** δεν θα διαψεύσει τις προσδοκίες του, δεν θα σκοτώσει την ελπίδα του»
- ✓ «...δώσαμε μια **σκληρή** και **ειλικρινή μάχη** για τον **λαό** και την πατρίδα μας για τον τερματισμό της **λιτότητας** και την αλλαγή πολιτικής μέσα στην Ευρωζώνη, διαπραγματευτήκαμε με την πλάτη στον τοίχο και σε **συνθήκες** πρωτοφανούς και εκβιαστικής χρηματοπιστωτικής ασφυξίας, για να υλοποιήσουμε ακριβώς αυτή την **εντολή** που πήραμε».

Η προβολή και η εγγύηση δέσμευσης στη διαχρονικά σθεναρή στάση της κυβέρνησης φαίνεται, λοιπόν, να είναι στο ρητορικό επίπεδο η λιυδία λίθος επεξεργασίας του είδους συμπεριφοράς της πηγής επιρροής. Η κλήση 2 εμφανίζεται να εκφράζει μια συμπληρωματική οργανωτική αρχή της ρητορικής, καθώς διακρινόμενη συνδέεται με τις κλήσεις 4, 1 και 5. Στα χαρακτηριστικά της αποσπάσματα προβάλλονται η αναγκαιότητα και η δικαιολόγηση της αντίδρασης ενάντια στις εξουσιαστικές πιέσεις του ευρωπαϊκού παράγοντα:

- ✓ «...οι δανειστές μάς δίνουν μια συμφωνία άθλια, πρέπει να την αρνηθούμε, η **επόμενη μέρα** ποια θα είναι, **κάποιοι** έχουν προεξοφλήσει ότι είναι μονόδρομος να αποδεχθούμε ό,τι μας ζητήσουν»

- ✓ «...είναι και **κάποιοι** που αποκλείουν τη χώρα μας από μια διαδικασία, χωρίς να έχουν δικαίωμα, θα μείνει όμως με μελανά γράμματα στην **ευρωπαϊκή ιστορία** ως μια **μέρα** όπου σε ένα ευρωπαϊκό συμβούλιο»
- ✓ «...όμως η **επόμενη μέρα** της δημοκρατικής επιλογής και ενός περήφανου “όχι” στην υποτέλεια, στην αναξιοπρέπεια, θα είναι μια **μέρα** που θα βρει τη χώρα μας με πολύ πιο ενισχυμένη τη διαπραγματευτική της δυνατότητα, αλλιώς θα είναι ταυτόχρονα και η **ώρα** της αλήθειας για τους πιστωτές»
- ✓ «...μόνο που **ας** αναλογιστούν ότι καμιά φορά οι εκβιασμοί έχουν ακριβώς το αντίθετο αποτέλεσμα, και το **λέω** αυτό γιατί **κάποιοι** νομίζουν ότι το θέμα της Ελλάδας είναι ένα **παιχνίδι**»
- ✓ «...ίσως αυτό **κάποιοι** να το είδαν ως αδυναμία, ως ευκαιρία όχι για συμβιβασμό αλλιώς ως ευκαιρία για εξάντληση, συρρίκνωση της πολιτικής μας αξιοπιστίας, ως ευκαιρία για εκδίκηση και τιμωρία μιας διαφορετικής φωνής μέσα στην Ερώτηση».

Εδώ, λοιπόν, μοιάζει να έχουμε τη νομιμοποίηση του μπλοκαρίσματος της διαπραγμάτευσης, το οποίο υπαγορεύεται από την άσκηση πιέσεων και την εκτόξευση απειλών από μέρους της εξω-ομάδας. Η υλοποίηση της αναγκαστικής (εξ ου και νομιμοποιημένης) αντίδρασης στη σκληρή στάση του εξω-ομαδικού παράγοντα, ως απόπειρα διασφάλισης του ενδο-ομαδικού χώρου από την «υποτέλεια» και την «αναξιοπρέπεια», υλοποιείται μέσω των ρητορικών σχημάτων που περιλαμβάνουν οι κλάσεις 4, 1 και 5.

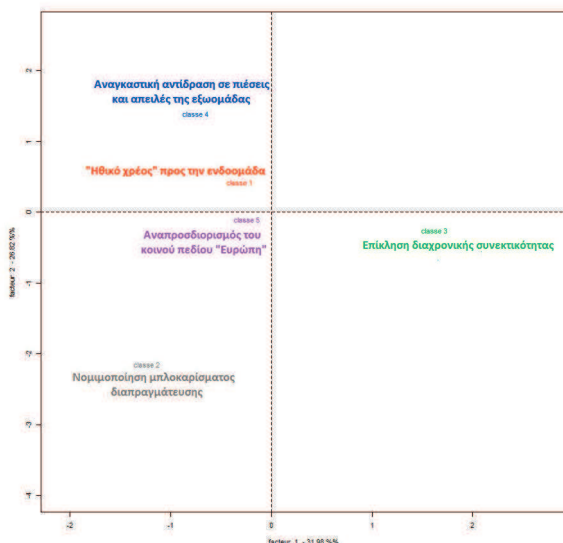
Στην κλάση 4 εξειδικεύονται οι προκείμενες του μπλοκαρίσματος της διαπραγμάτευσης. Η ευθύνη απάντησης στο τηλεσίγραφο και η εναντίωση σε «πρακτικές εκβιασμού και καταναγκασμού» υλοποιούνται ως αναγκαστική και de facto δικαιολογημένη επιλογή:

- ✓ «...η ευθύνη μας απέναντι στο μέλλον της **χώρας** μας και η ευθύνη αυτή μας υποχρεώνει να απαντήσουμε στο τελεσίγραφο με βάση την κυρίαρχη **θούληση** του ελληνικού λαού, πριν από λίγο συνεδρίασε το Υπουργικό Συμβούλιο στο οποίο εισηγήθηκα τη διοργάνωση Δημοψηφίσματος **προκειμένου ο ελληνικός λαός κυρίαρχα να αποφασίσει**»
- ✓ «...ολιγοήμερη παράταση του προγράμματος **προκειμένου ο ελληνικός λαός να αποφασίσει** ελεύθερος από πιέσεις και **εκβιασμούς**, όπως επιτάσσει το **σύνταγμα** της **χώρας** μας και η δημοκρατική **παράδοση** της Ευρώπης»
- ✓ «...ο **ελληνικός λαός** θα **αποφασίσει κυρίαρχα** και όλοι μας θα σεβαστούμε την ετυμηγορία του, όποια και αν είναι αυτή, γιατί έχουμε υποχρέωση πάνω απ' όλα να υπερασπιστούμε το ελληνικό **σύνταγμα**, τη λαϊκή κυριαρχία και την εθνική ανεξαρτησία της πατρίδας μας»
- ✓ «...η απόφασή μας να εκφραστεί **κυρίαρχα ο ελληνικός λαός, θέλω να αποσαφηνίσω και να ξεκαθαρίσω ότι δεν αποτελεί απόφαση** ρήξης με την Ευρώπη, είναι μια απόφαση ρήξης με τις πρακτικές που προσβάλλουν την Ευρώπη, με τις πρακτικές του εκβιασμού και του καταναγκασμού»
- ✓ «...είμαι βέβαιος ότι ο **ελληνικός λαός**, απερίσπαστος από τις απειλές, τους **εκβιασμούς**, την κινδυνολογία, τις προβοκάτσες, την άλλη Κυριακή θα επιλέξει με θάρρος, με τόλη και με αρετή πώς ακριβώς ορίζουν τις προϋποθέσεις της ελευθερίας του».

Στην κλήση 1 αναδεικνύεται η «**ηθική υποχρέωση**» προάσπισης των αξιών της ενδο-ομάδας. Οι αγώνες και οι θυσίες του ελληνικού λαού προβάλλονται ως η δεσμευτική βάση διασφάλισης της υπερηφάνειας, της δημοκρατίας, της εθνικής και λαϊκής κυριαρχίας και των «ιδρυτικών αξιών» της Ευρώπης ενάντια στην ανοίκεια επίθεση που μοιάζουν να δέχονται:

- ✓ «...το χρωστάμε στα παιδιά μας, το χρωστάμε στις **επόμενες** γενιές, το χρωστάμε στους **αγώνες** και στις **θυσίες** του **ελληνικού λαού**, για να είναι αυτή η χώρα κυρίαρχη, αυτός ο λαός ελεύθερος, για να είναι μια χώρα με δημοκρατία, **λαϊκή κυριαρχία** και **περηφάνια**»
- ✓ «...έχουμε ιερή υποχρέωση απέναντι στους **αγώνες** και τις **θυσίες** του **ελληνικού λαού**, θα υπερασπιστούμε τη δημοκρατία, θα υπερασπιστούμε τη **λαϊκή κυριαρχία**, αλλά θα υπερασπιστούμε ταυτόχρονα και τις **ιδρυτικές αξίες της Ευρώπης** και η Ευρώπη έχει μια μακρά παράδοση δημοκρατίας»
- ✓ «...μία κρίση που αγγίζει και άλλες ευρωπαϊκές χώρες, απειλώντας το ίδιο το **μέλλον** της ευρωπαϊκής ενοποίησης, **Ελληνίδες και Έλληνες**, αυτή τη στιγμή βαραίνει πάνω μας ιστορική η **ευθύνη** απέναντι στους **αγώνες** και στις **θυσίες** του **ελληνικού λαού** για την κατοχύρωση της δημοκρατίας και της εθνικής μας κυριαρχίας»
- ✓ «σ' αυτούς τους περήφανους **αγώνες** θα **δώσουμε** λογαριασμό στην ιστορία, λογαριασμό στο **μέλλον**, λογαριασμό στο **μέλλον** αυτού του **λαού** που αξίζει να ζει με μια προοπτική, με μια **ελπίδα**»
- ✓ «...δεν έχουμε το **δικαίωμα** να γυρίσουμε πίσω, δεν έχουμε το **δικαίωμα** να **διαψεύσουμε** την **ελπίδα** και τις προσδοκίες του **ελληνικού λαού**, να σταματήσει η χώρα μας να είναι μια αποικία χρέους για τις **επόμενες δεκαετίες**».

Η κλίση 5 εκφράζει το επιστέγασμα του ρητορικού εγχειρήματος απάντησης στους εκβιασμούς ως ηθική υποχρέωση διαφύλαξης των αξιών της ενδο-ομάδας του πληθυσμού και του εξιδανικευμένου «φυσικού» της χώρου, αυτού της «Ευρώπης της δημοκρατίας». Το μήνυμα «δημοκρατίας» και «αξιοπρέπειας» ως απάντηση στις πρακτικές «ωμού εκβιασμού», κάνοντας ακριβώς αναφορά σε υπερκείμενες αξίες, στοχεύει στον αναπροσδιορισμό του κοινού πεδίου της Ευρώπης, στο οποίο ο πληθυσμός παρουσιάζεται να ανήκει δικαι-

Γράφημα 4
Προβολή στο παραγοντικό διάγραμμα (1,2)
της Παραγοντικής Ανάλυσης Αντιστοιχιών
των πέντε κλάσεων ηλεκτικού υλικού του διαγγέληματος
και της ομιλίας του Α. Τσίπρα
σχετικά με τη διενέργεια Δημοψηφίσματος

ωματικά και από το οποίο επιχειρείται ο συμβολικός εξοβελισμός των ευρωπαϊκών θεσμών:

- ✓ «...κι άλλες φορές, όταν έχει δοθεί **τελεσίγραφο** στον ελληνικό λαό, απάντησε όπως έπρεπε, όμως θα **στείλει** και **μήνυμα δημοκρατίας και αξιοπρέπειας** σε όλη την **Ευρώπη**, διότι αυτό το "όχι" θα είναι ταυτόχρονα κι ένα μεγάλο "ναι"»
- ✓ «...θα αδράξει τη στιγμή της ιστορίας και θα **στείλει** ένα ισχυρό **μήνυμα** σε όλη την **Ευρώπη**, ένα ισχυρό **μήνυμα αξιοπρέπειας** σε όλο τον κόσμο, τούτες τις ώρες η **Ευρώπη** ακουμπά στην Ελλάδα»

- ✓ «...είναι, αν θέλετε, μια απόφαση επιστροφής στην **Ευρώπη** των ιδρυτικών της αξιών, του σεβασμού στο ευρωπαϊκό **κεκτημένο**, μια απόφαση επιστροφής στην **Ευρώπη** των αξιών και της **δημοκρατίας** και είναι και μια απόφαση **αξιοπρέπειας** απέναντι σε πρακτικές ωμού οικονομικού εκβιασμού»
- ✓ «...και δεσμεύομαι προσωπικά ότι θα σεβαστώ το αποτέλεσμα της δημοκρατικής σας επιλογής, όποιο και αν είναι αυτό, και **είμαι** απολύτως **βέβαιος** ότι η **επιλογή** σας θα τιμά την ιστορία της πατρίδας μας και θα **στείλει μήνυμα αξιοπρέπειας** σε ολόκληρο τον κόσμο»
- ✓ «...μια **Ευρώπη** των τελεσιγράφων, μια ενωμένη **Ευρώπη** που οι **λαοί** της δεν θα αγαπούν αλλήλ θα παραμένουν από καταναγκασμό και όχι από **επιλογή**, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, **είμαι βέβαιος** ότι ο ελληνικός λαός θα σταθεί στο ύψος της ιστορίας του και θα πει το μεγάλο "όχι" στο **τελεσίγραφο**».

Η απεικόνιση στο παραγοντικό διάγραμμα της Παραγοντικής Ανάλυσης Αντιστοιχιών των πέντε κλάσεων Πεκτικού υλικού, που αντιστοιχούν στις διαστάσεις δόμησης του πολυδιάστατου μηνύματος επιρροής της ελληνικής κυβέρνησης (βλ. Γράφημα 4), επιτρέπει να αποτυπωθεί η δομή σύστασης του είδους συμπεριφοράς και του είδους διαπραγμάτευσης κατά την επεξεργασία και διαχείριση μιας έντονα συγκρουσιακής κατάστασης.

Η επίκληση της διαχρονικής συνεκτικότητας⁵⁵ προκύπτει ως *sine qua non* κάθε απόπειρας επιρροής, όπως γνωρίζουμε από την αντίστοιχη κοινωνιοψυχολογική θεωρία. Η συνέπεια λόγων και έργων και η διαβεβαίωση ότι «...αυτή η κυβέρνηση δεν θα διαψεύσει τις προσδοκίες του και δεν θα σκοτώσει την ελπίδα του» αποτελούν το θεμέλιο πρόκλησης της σύγκρουσης ως κεντρικού μηχανισμού άσκησης επιρροής. Η συνεκτικότητα ως εγγύηση του στενού δεσμού μεταξύ πηγής και στό-

55. Ξεχωρίζει στον δεξιό πόλο του πρώτου άξονα.

χου επιρροής υπαγορεύει την αναγκαιότητα μηλοκαρίσματος της διαπραγμάτευσης⁵⁶ και νομιμοποιεί την έμπρακτη υλοποίηση αυτού του μηλοκαρίσματος μέσα από την απάντηση στους εκβιασμούς της εξουσίας των ευρωπαϊκών θεσμών. Η σθεναρή απάντηση συνιστά ηθική υποχρέωση απέναντι στην ενδο-ομάδα του ελληνικού πληθυσμού και έμπρακτη διασφάλιση της αξιακής ακεραιότητας του διευρυμένου ζωτικού του χώρου, που είναι η «Ευρώπη της ελευθερίας και της δημοκρατίας». Η επίκληση σε υπερκείμενες αξίες-θεμέλια υπηρετεί τον αναπροσδιορισμό και τη συμβολική αποκατάσταση του κοινού πεδίου που λέγεται «Ευρώπη» και τον εξοβελισμό από αυτό των ευρωπαϊκών θεσμών ως απρόκλητα βίαιου προσβολέα θεμελιωδών αρχών.

Το «αφήγημα» που σκιαγραφεί η ανάλυση των ομιλιών του Α. Τσίπρα για το Δημοψήφισμα εκφράζει τη συγκρότηση μιας σύνθετης και πολυδιάστατης στρατηγικής επιρροής. Ως «φιλολαϊκή» εξουσία στο εσωτερικό της χώρας, καλλιιεργεί την αίσθηση κοινής ταυτότητας με την ενδο-ομάδα του πληθυσμού με την οποία μοιράζεται και υπηρετεί διαχρονικά κοινές αξίες. Ταυτόχρονα, ως πηγή επιρροής προβάλλει εαυτόν ως «πρωτοτυπικό» μέλος του ευρύτερου εξιδανικευμένου πεδίου «Ευρώπη», εντός του οποίου, ως «μειονότητα» ενάντια στην εξουσία των ευρωπαϊκών θεσμών, υιοθετεί άκαμπτο ύφος, προκαλώντας σύγκρουση στο όνομα ύψιστων διαφυλακτέων αξιών και επιχειρώντας έτσι να την αποβάλλει συμβολικά λόγω επίδειξης ασέβειας προς την ηθική και αξιακή συνοχή του κοινού πεδίου συνύπαρξης.

Παρατηρούμε, λοιπόν, τις συνθήκες και τα δεδομένα ανά-

56. Με τη διευρυμένη έννοια που έχει ο όρος στη θεωρία της μειονοτικής επιρροής, ως τήρηση άκαμπτης και ανυποχώρητης στάσης από την πλευρά της πηγής. Δεν χρησιμοποιούμε τον όρο με τη στενή του αναφορά στη διαπραγμάτευση σε σχέση με το οικονομικό πρόγραμμα.

δυσσης του είδους συμπεριφοράς και του είδους διαπραγμάτευσης ως στρατηγικών κοινωνικής επιρροής με έναν τρόπο περισσότερο πολυδιάστατο και αλληλεπιδραστικό απ' ό,τι επιτρέπουν οι μεθοδολογικά αυστηρές, πλην αναγκαστικά περιοριστικές σε μικρή και δεδομένη γκάμα παραμέτρων, ερευνητικές απόπειρες. Από αυτές, ωστόσο, τις ερευνητικές απόπειρες της κοινωνικής ψυχολογίας να προσεγγίσει τα φαινόμενα και τους μηχανισμούς κοινωνικής επιρροής προέρχεται ο θεωρητικός οπλισμός που δοκιμάζει να συνεισφέρει στην εξήγηση μιας πραγματικότητας η οποία, εκ πρώτης τουλάχιστον όψεως, άλλοτε αυτονόητη και άλλοτε δυσεξήγητη, τροφοδοτεί πάντα τον χώρο των ερευνητικών επιστημονικών ερωτημάτων και, σε περιπτώσεις επιτυχημένης εξηγητικής παρέμβασης της επιστήμης, γίνεται ενδεχομένως πιο ενδιαφέρουσα ή ενδεχομένως τουλάχιστον λιγότερο αυτονόητη ή πληκτική.

Μια τελευταία παρατήρηση επιστημολογικού και ταυτόχρονα πολιτικού ενδιαφέροντος: αδιαμφισβήτητα, το βασικό πρόβλημα του ΣΥΡΙΖΑ, της ελληνικής κυβέρνησης και του ίδιου του Αλέξη Τσίπρα ως πρωθυπουργού της χώρας είναι η κραυγαλέα μη συνεκτικότητα λόγων και έργων που διαπιστώνεται μεταξύ της διαγγεληματικού χαρακτήρα ομιλίας της Θεσσαλονίκης το 2014 και της εξέλιξης των κομματικών και κυβερνητικών πεπραγμένων μέχρι τον Δεκέμβριο του 2015: η κοινωνιοψυχολογική θεωρία για την κοινωνική επιρροή και οι σύστοιχες κοινωνικές αναπαραστάσεις (τις οποίες, άλλωστε, εμπράκτως⁵⁷ συμμερίζονται τα κόμματα της αντιπολίτευσης,

57. Υπό την έννοια ότι τόσο τα κόμματα της αντιπολίτευσης όσο και οι πολιτικοί αναλυτές που επικρίνουν το έργο (ή μη έργο) της ελληνικής κυβέρνησης επικεντρώνονται ακριβώς σ' αυτή την ασυνέπεια λόγων και έργων. Είναι προφανές ότι και οι μεν και οι δε θεωρούν ότι αρκεί να γίνει κατανοητή και πιστευτή αυτή η ασυνέπεια, αυτή η μη συνεκτικότητα μεταξύ λόγων και έργων, για να γκρεμιστεί από μόνο του το εύθραυστο, ομολογουμένως, οικοδόμημα της κυβερνητικής πλειοψηφίας...

όπως και η πλειονότητα των τηλεοπτικών –και όχι μόνο– επικριτών της γενικότερης κυβερνητικής πολιτικής) αλλή και ο «κοινός νους» προβλέπουν και αναμένουν στην περίπτωση αυτή μια ραγδαία άμβλυση της επιρροής του ΣΥΡΙΖΑ, της κυβέρνησης και του Αλέξη Τσίπρα στο εκλογικό σώμα. Η πρόβλεψη αυτή, όπως όλοι γνωρίζουμε, διαψεύστηκε μέχρι σήμερα δύο τουλάχιστον φορές: μια φορά μέσω του σαρωτικού «Όχι» στο Δημοψήφισμα του Ιουλίου και μια δεύτερη μέσω της απρόσμενης διατήρησης της εκλογικής δύναμης του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του Σεπτεμβρίου.

Από τις αναλύσεις που παρουσιάσαμε συνοπτικά σ' αυτό το κείμενο, το μόνο στοιχείο από το οποίο μπορεί να προκύψει μια εξήγηση στο δυσερμηνευτο αυτό φαινόμενο είναι η εμμονή του Αλέξη Τσίπρα να δηλώνει σε όλους τους τόνους και με όλους τους τρόπους ότι *δεν πρόκειται να απογοτεύσει τον ελληνικό λαό και ότι ο ΣΥΡΙΖΑ και η κυβέρνησή του θα τηρήσουν τις υποσχέσεις τους, θα ελαφρύνουν τα βάρη από τους πολίτες που «ματώνουν» όλα αυτά τα χρόνια και θα βγάλουν σύντομα την Ελλάδα από το Μνημόνιο...* Η κατά δήλωση αυτή συνεκτικότητα συμπεριφοράς, η οποία βασίζεται και παραπέμπει στις κοινωνικές αναπαραστάσεις περί αναγκάας και ικανής συνθήκης επιτυχούς άσκησης επιρροής, ενώ ταυτόχρονα τις τροφοδοτεί, οδηγεί, από τη μια μεριά, στο ενδιαφέρον συμπέρασμα περί αυταξίας της συνεκτικότητας συμπεριφοράς ως στρατηγικής μειονοτικής επιρροής –υπό την έννοια ότι εδώ έχουμε πιθανόν να κάνουμε με μια νέα στρατηγική επιρροής, σύμφωνα με την οποία αρκεί να δηλώνει κάποιος ότι είναι συνεκτικός στη συμπεριφορά του για να ενεργοποιήσει την ανάλογη κοινωνική αναπαράσταση με τις γνωστές μας πλέον θετικές επιπτώσεις– και, από την άλλη, στην εξίσου ενδιαφέρουσα διαπίστωση ότι τελικά η πραγματικότητα δύναται να εμπλουτίζει και να διορθώνει τη θεωρία...

Η στοιχειώδης φρόνηση, ωστόσο, μας συμβουλεύει να μην βιαστούμε να προδικάσουμε τη νίκη. Ούτε στο πολιτικό επίπεδο, γιατί οι διαπραγματεύσεις ακόμα κρατούν και η πυκνότητα του πολιτικού χρόνου καθιστά στη συγκεκριμένη περίπτωση έωλη οποιαδήποτε πρόβλεψη περί διαχρονικής νίκης του ΣΥΡΙΖΑ και του Αλέξη Τσίπρα, ούτε στο επιστημονικό, γιατί η εγκυροποίηση της οντότητας και της λειτουργίας της υποτιθέμενης νέας στρατηγικής επιρροής έχει ως προϋπόθεση να περάσει με επιτυχία τη βάσανο του πειραματικού ελέγχου. Με άλλα λόγια, η πολιτική νίκη είναι έρμαιο της κήλης και η επιστημονική επιτυχία του εργαστηρίου...

Πρώτη φορά Αριστερά

Τάσος Παππάς

1. Αριστερά και εξουσία

Ο σπουδαίος Πολωνός στοχαστής Ζίγκμουντ Μπάουμαν, σε μια συνέντευξή του στην εφημερίδα *Εποχή* (12/1/2014), έναν χρόνο περίπου πριν από την επικράτηση του ΣΥΡΙΖΑ στις εθνικές εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, όταν ρωτήθηκε για το τι θα συμβεί αν μια κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ προσπαθήσει να εφαρμόσει το πρόγραμμά της, απάντησε ως εξής: «Από μια άποψη, ήταν ευτυχής συγκυρία που η Αριστερά δεν μπόρεσε να γίνει κυβέρνηση [αναφερόταν στις προηγούμενες εκλογές, όταν ο ΣΥΡΙΖΑ ήρθε δεύτερος]. Μπορώ να φανταστώ τη δυσκολία της θέσης της απέναντι σε πολιτικές που έχουν επιβληθεί, όχι από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά από τις ανώνυμες δυνάμεις της αγοράς. Όσο ισχυρή θέληση και καλή οργάνωση και να έχουν τα κόμματα, δεν νομίζω ότι μπορούν να καταφέρουν κάτι αν δεν αλλιάξει το σύστημα». Ο κατά δήλωσή του «βραχυπρόθεσμα απαισιόδοξος, αλλά μακροπρόθεσμα αισιόδοξος» Μπάουμαν έθεσε τα όρια με τα οποία καλείται να αναμετρηθεί και να ξεπεράσει μια κυβέρνηση της ριζοσπαστικής Αριστεράς, η οποία είναι υποχρεωμένη να κινηθεί μέσα σε ένα κατάφωρα εχθρικό περιβάλλον στο εσωτερικό μιας χώ-

ρας, όπου κυριαρχούν το παλιό πολιτικό σύστημα και οι οικονομικές δυνάμεις που το στηρίζουν και στηρίχτηκαν επί χρόνια από αυτό, την ώρα που στην Ευρώπη δεσπόζει το μοντέλο του νεοφιλελευθερισμού, με τη σοσιαλδημοκρατία ιδεολογικά παραδομένη και πολιτικά αγκυρωμένη στη λογική της λιτότητας, τους πολίτες απογοητευμένους λόγω των συνθηκών οικονομικής ανασφάλειας, επιθετικά καχύποπτους απέναντι στην πολιτική, τα κόμματα και τα συνδικάτα, και ευάλωτους στις ιδεολογίες του μίσους που χρεώνουν στον ξένο, τον ετερόδοξο και τον διαφορετικό όλα τα δεινά. Έτσι ερχόμαστε στο κλασικό ερώτημα του αν είναι δυνατόν να υπάρξει ριζική αλλαγή του κοινωνικού υποδείγματος μέσω των εκλογών σε μια συγκυρία σύνθετη και δυσμενή για την Αριστερά. Η συζήτηση εκτείνεται από τον παλιό αφορισμό ότι «αν οι εκλογές άλλαζαν κάτι, θα ήταν παράνομες», μέχρι το συναφούς περιεχομένου σύνθημα του Μάν του '68 ότι «οι εκλογές είναι παγίδα για τους μαλάκες», και από το τριτοδιεθνιστικό επιχείρημα ότι «οι εργαζόμενοι δεν πρέπει να τρέφουν ψευδαισθήσεις για τον κοινοβουλευτισμό» μέχρι τη σοσιαλδημοκρατική λογική που αναγορεύει την εκλογική διαδικασία και την αντιπροσώπηση σε βασικές και अपαραβάτες αρχές της δημοκρατίας.

Τα τελευταία χρόνια και παρά το σχετικά μικρό εκτόπισμά της, ένα κομμάτι της ριζοσπαστικής Αριστεράς έχει πάρει σαφείς αποστάσεις:

- Και από τον φιλελευθερισμό, που έχει συμφιλιωθεί αμετάκλητα με την τρέχουσα μορφή της συρρικνωμένης δημοκρατίας, όπου οι πολίτες είναι μόνο εκλογείς, εξακολουθούν βεβαίως να υπάρχουν τα εξωτερικά στοιχεία που συγκροτούν το σύστημα της αντιπροσώπησης –εκλογές, κόμματα, κοινοβούλιο– αλλιώς η πραγματική εξουσία ασκείται από τις ελίτ της πολιτικής, της τεχνοκρατίας και του χρή-

ματος (η μεταδημοκρατία κατά τον Κόλιν Κράουτς) και επί της ουσίας δεν υπάρχει αντιπολίτευση, «δηλαδή ένα καθοριστικό στοιχείο της δημοκρατίας, με μια αξιόπιστη προοπτική προαγωγής ενός είδους αλληλαγής, η οποία να εμπνέεται από προοδευτικές ιδέες και αρχές διαφορετικές από αυτές της ανταγωνιστικότητας και της λιτότητας» (Κλάους Όφε, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 5/10/2015).

- Και από τον ελευθεριακό κομμουνισμό, που πιστεύει ότι μπορούμε να αλληλάξουμε την κοινωνία χωρίς να κατακτήσουμε την εξουσία, χτίζοντας μικρές ανεξάρτητες νησίδες και παράλληλες μορφές κυριαρχίας (η πρόταση του Τζον Χόλγουεϊ).
- Και από την παραδοσιακή κομμουνιστική Αριστερά, που χαρακτηρίζει τις εκλογές ένα μέσο μικρής σχετικά σημασίας, στις οποίες πάντως συμμετέχει, όπως και στους υπόλοιπους θεσμούς του αστικού κράτους, χωρίς όμως απαιτήσεις, αλλιώς για να ενισχύσει τη θέση της προκειμένου να δώσει τη μάχη κατά του καπιταλισμού με καλύτερους όρους.

Για τη ριζοσπαστική Αριστερά, η οποία έχει εντάξει στην κοσμοθεωρία της τη γνωστή φράση που αποδίδεται στον Νίκο Πουλιαντζά, ότι «ο σοσιαλισμός ή θα είναι δημοκρατικός ή δεν θα υπάρξει», τόσο η συναίνεση της κοινωνίας που θα προκύψει και από τις κάλπες, όσο και η ισχυρή παρουσία κινημάτων διεκδίκησης, που θα έχουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση της κεντρικής πολιτικής, είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για να ευδοκιμήσει μια στρατηγική ρήξης με τις κατεστημένες δομές και νοοτροπίες. Ο συνδυασμός ασφαλώς είναι δύσκολος, είναι ωστόσο αναγκαίος. Η εμπειρία λέει πως τα ριζοσπαστικά κόμματα που αναλαμβάνουν ευθύνες διακυβέρνησης σε αντίξοες περιστάσεις, με τον καπιταλισμό σε κρίση και ιδιαίτερα επιθετικό, κινδυνεύουν να περιπέσουν είτε

στον ρεφορμιστικό ηλεγκαλισμό που οδηγεί στην ενσωμάτωση, είτε στη λητρεία του βολνταρισμού που οδηγεί σε συντριπτικές ήττες τα ίδια και την υπόθεση της Αριστεράς συνολικά. Μπορούν να ξεφύγουν απ' αυτή τη διπλή παγίδα; Μια απάντηση στο δύσκολο δίλημμα θα μπορούσε να είναι η αναμονή. Να περιμένει, δηλαδή, η Αριστερά μέχρι να ωριμάσουν οι κοινωνικές συνθήκες, και έως τότε να προετοιμάζεται οργανωτικά και να εξοπλίζεται ιδεολογικά για να ανταποκριθεί στη μεγάλη πρόκληση. Ένας στοχαστής ιδιαίτερα δημοφιλής σ' αυτό τον χώρο, ο Αλέν Μπαντιού, υποστηρίζει με θέρμη τη συγκεκριμένη άποψη: «Είναι αναγκαίο, απόλυτα αναγκαίο, να απομακρυνθούμε για μια μεγάλη περίοδο από κάθε συγκατάβαση στην εξουσία του κράτους, όπως και από κάθε θριαμβολογία που συνδέεται με τη λητρεία του κινήματος. Αυτό που μετράει είναι να εργαστούμε για να πλέξουμε, συνθήκη με συνθήκη, την οργανωμένη συνάντηση ανάμεσα στις λαϊκές μάζες, όπως αυτές είναι σήμερα, και την κομμουνιστική ιδέα, όπως θα την έχουν διατυπώσει οι οργανικοί διανοούμενοι» (*Η Αυγή*, 27/4/2014).

Με βάση αυτή τη λογική, την οποία υιοθετούν, με παραλήλαγες φυσικά, τα παραδοσιακά κομμουνιστικά κόμματα και ένα μεγάλο μέρος της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς, οι εργαζόμενοι δεν πρέπει να προσδοκούν τίποτε ουσιαστικό για τα συμφέροντά τους από μια προοδευτική κυβέρνηση, παρά μόνο αποχρώσεις, λεπτομέρειες και κάποια οριακή βελτίωση της οικονομικής κατάστασής τους. Συνεπώς, μέχρι να συναντηθεί το επαναστατικό υποκείμενο με τις λαϊκές μάζες και μέχρι να επεξεργαστούν οι διανοούμενοι της Αριστεράς τη νέα κομμουνιστική ιδέα (προφανώς γιατί όπου εφαρμόστηκε η σταλινική εκδοχή της τα αποτελέσματα ήταν καταστροφικά για τις κοινωνίες και κηλίδωσαν το γενέθλιο ιδεώδες), η εργατική τάξη και οι σύμμαχοί της πρέπει να περιμένουν. Να αντιστέκο-

νται, βεβαίως, να παλεύουν, αλλή να περιμένουν. Και έως ότου προκύψει αυτός ο ευτυχής συνδυασμός, τι γίνεται; Τα κόμματα του συστήματος (συντηρητικά, σοσιαλδημοκρατικά) θα δημιουργούν τετελεσμένα στην οικονομία, θα καταστρέφουν ως ασύμφορα για την οικονομική ολιγαρχία τμήματα της παραγωγής, θα ακυρώνουν τις κατακτήσεις του εργατικού κινήματος, θα περιορίζουν τις δημόσιες δαπάνες, θα διαλύουν το κοινωνικό κράτος, θα κοινωνικοποιούν τις ζημιές, θα σώζουν τις τράπεζες ρίχνοντας τα βάρη στους φορολογούμενους, θα παράγουν χρεωμένους και απειλησιμένους ανθρώπους, θα αποβλακώνουν τις μάζες μέσω των ιδεολογικών μηχανισμών και της πολιτιστικής βιομηχανίας. Μια σχεταριστική αντίληψη ενδεχομένως να πανηγυρίζει, αφού «όσο χειρότερα για την κοινωνία, τόσο καλύτερα για το κίνημα»· ξέρουμε όμως καλά ότι πολλές φορές τα πράγματα δεν εξελίσσονται όπως τα περιμένουν όσοι κατασκευάζουν ιδανικά σχέδια σε συνθήκες εργαστηρίου. Γιατί, όπως αναφέρει ο Τέριλγκλετον, «δεν υφίσταται ιδανικό σημείο εκκίνησης. Η πίστη στην ύπαρξη ενός τέτοιου σημείου αποτελεί τη φαντασίωση του επανομαζόμενου ακραίου αριστερισμού [...] Ο ακραίος αριστερισμός καταφέρνει, από την έγνοια τού να μείνει άσπιλος, να καταλήξει ανίκανος» (*Γιατί ο Μαρξ είχε δίκιο*, Αθήνα: Πατάκης 2012, σ. 106). Και, βεβαίως, τελείως ακίνδυνος για το σύστημα. Συμπερασματικά, για να το πούμε και με τα λόγια του Γάλλου συγγραφέα Ζιζι Βενσάν: «Προτιμώ μια Αριστερά να κάνει αυτό που μπορεί, παρά μια Δεξιά να κάνει αυτό που θέλει» (*Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 28/4/2015).

Άνιση μάχη

Για να μην επικρατήσει ο ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του 2015, έδωσαν σκληρή μάχη και τα κόμματα του συναινετικού δικομματισμού και τα συστημικά μέσα ενημέρωσης. Οι δανειστές, από

την πλευρά τους, είχαν προεξοφλήσει την ήττα των αγαπημένων τους κομμάτων και προετοιμάζονταν για την επόμενη μέρα. Κατά τη διάρκεια της μακράς προεκλογικής περιόδου ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίστηκε ως ήρεμη δύναμη. Εξέπεμψε ένα μήνυμα αισιοδοξίας και κατάφερε να αντιμετωπίσει την εκστρατεία φόβου που εξαπέλυσαν οι αντίπαλοί του. Κοινωνικές ομάδες, οι οποίες στις προηγούμενες εκλογές είχαν επηρεαστεί από το σκληρό τρόπο που είχαν στήσει η Νέα Δημοκρατία, το ΠΑΣΟΚ, ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και τα περισσότερα ΜΜΕ, δεν υπέκυψαν αυτή τη φορά στην κινδυνολογία. Και γιατί ήταν μια επανάληψη και γιατί έγινε με χοντροκομμένο τρόπο, λες και απευθύνονταν σε ηλίθιους, σε ανθρώπους δίχως μνήμη, σε πολίτες που δεν είχαν βιώσει την κρίση. Επίσης, η υποστήριξη που έδωσαν στην πρώτη φάση οι Ευρωπαίοι στα φίλια προς αυτούς σχήματα έφερε τα ακριβώς αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Πολλοί ψηφοφόροι αισθάνθηκαν προσβεβλημένοι επειδή οι ξένοι προσπάθησαν να τους υποδείξουν πώς πρέπει να ψηφίσουν, σαν να ήξεραν αυτοί καλύτερα από τους ίδιους τους Έλληνες το συμφέρον της Ελλάδας. Η ρητορική της Νέας Δημοκρατίας παρέπεμπε στις δεκαετίες του '50 και του '60. Δεν ήταν δυνατόν το 2015 να ισχυρίζεται, και να θέλεις να γίνεις πιστευτός, ότι με τον ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση θα έχουμε σοβιέτ στην Ελλάδα, ότι θα φύγουν οι εικόνες από τα δημόσια κτήρια, και να υπόσχεσαι ακόμη και εκτροπή για να μην έρθουν οι άθεοι κομμουνιστές στα πράγματα. Δεν ήταν, όμως, αυτή η πρώτη φορά που η συντηρητική παράταξη επιχείρησε να τρομάξει τους «φιλήσυχους νοικοκυραίους». Τα ίδια όπλα είχε χρησιμοποιήσει και την προεκλογική περίοδο το 1981 εναντίον του ΠΑΣΟΚ. Και τότε είχε αποτύχει παταγδώς.

Προς την ίδια κατεύθυνση πορεύτηκαν και τα μεγάλα μέσα ενημέρωσης. Ο ΣΥΡΙΖΑ μπήκε στην τελική ευθεία για τις κάλ-

πες, έχοντας απέναντί του σχεδόν όλα τα τηλεοπτικά κανάλια και τις περισσότερες εφημερίδες. Δεν υπάρχει προηγούμενο, καθ' όλη την περίοδο της μεταπολίτευσης, κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, άρα κόμμα εξουσίας, να είναι τόσο ανίσχυρο στην περιοχή των ΜΜΕ. Το γεγονός ότι ο μέσος Έλληνας περνάει τρεις με τέσσερις ώρες την ημέρα μπροστά στην τηλεοπτική οθόνη, καθώς και το ότι για τους περισσότερους η τηλεόραση είναι το μοναδικό μέσο ψυχαγωγίας και ενημέρωσης, δείχνει τη δύναμη επιρροής που έχει αποκτήσει το συγκεκριμένο μέσο. Αυτό καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την πολιτική ατζέντα, και όχι η πολιτική. Αυτό είναι ο συλλογικός οργανικός διανοούμενος του συστήματος και αυτό λειτουργεί ως το κόμμα νέου τύπου που προωθεί τα συμφέροντα των οικονομικών ελίτ. Και την περίοδο των μνημονίων τα συστημικά ΜΜΕ, ακολουθώντας με θρησκευτική ευλάβεια τη γραμμή που είχαν επιβάλει παντού στην Ευρώπη η «πεφωτισμένη γραφειοκρατία» και οι νεοφιλελεύθεροι, συκοφάντησαν συστηματικά και με ενιαία γλώσσα ό,τι ξέφευγε από την πεπατημένη:

- Μια απεργία σπανίως χαρακτηριζόταν δίκαιη και λογική· ακόμη και στις περιπτώσεις που εργαζόμενοι απεργούσαν για να σώσουν τις θέσεις εργασίας τους ή για να διεκδικήσουν δεδουλευμένα μηνών. Η απεργία καταγγελλόταν ως παράνομη και καταχρηστική και τα δικαστήρια... έσπευδαν να συμφωνήσουν.
- Οι διαδηλώσεις προβάλλονταν ως ανεύθυνες ενέργειες μειοψηφιών, γιατί προκαλούσαν κομπούζιο στο κέντρο των πόλεων, προβλήματα στην καθημερινότητα των πολιτών, ενώ σχεδόν ποτέ δεν ενημερώνονταν οι πολίτες για τα αιτήματα του κλάδου που βρισκόταν σε κινητοποίηση.
- Η εφαρμοζόμενη πολιτική ήταν μονόδρομος και κάθε αντίθετη γνώμη στιγματιζόταν ως τυχοδιωκτική. Η άποψη αυτή, ότι δηλαδή δεν υπάρχει εναλλακτική, διακινούνταν

urbi et orbi και συνεχίζει να αποτελεί το βασικό αφήγημα των κυρίαρχων κύκλων. Πρόκειται για μια άποψη που, όπως σημειώνει ο Χανς Μάγκνους Έντσενσμπεργκερ, «προσβάλλει την ανθρώπινη νοημοσύνη, διότι αντιστοιχεί σε απαγόρευση του ατόμου να σκέφτεται. Δεν είναι επιχείρημα αλλά δήλωση συνθηκολόγησης» (*Γηλυκό τέρας Βρυξέλλης*, Αθήνα: Νεφέλη, 2014, σ. 75-76).

- Ο δημόσιος τομέας είχε ενοχοποιηθεί, ενώ ο ιδιωτικός τομέας παρουσιαζόταν ως το θύμα των βολεμένων δημοσίων υπαλλήλων. Πρόκειται για την προσφιλή τακτική των εξουσιών να στρέφουν τη μία τάξη εναντίον της άλλης (κοινωνικός αυτοματισμός).
- Η διαθεσιμότητα και η κινητικότητα βαφτίζονταν μεταρρυθμίσεις, οι απολύσεις παραγωγική αναδιάρθρωση και οι μειώσεις μισθών λειτουργική εξυγίανση των επιχειρήσεων. Η πλήρης μεταμπίεση.
- Εκεί όμως που είχαμε παρέλαση στερεοτύπων και αποθέωση της μονόδρομης σκέψης ήταν στη συζήτηση για τον λαϊκισμό. Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος, θέλοντας να μειώσει την αξία και τη σημασία της εκλογικής νίκης του Ελευθέριου Βενιζέλου το 1915, είχε πει ότι «αι ψήφοι πρέπει να ζυγίζονται και όχι να αθροίζονται». Για τον άνακτα, δεν ήταν δυνατόν η ψήφος του φτωχοδιάβολου, του αγρότη, του εργάτη να έχει το ίδιο βάρος με την ψήφο του σπουδαγμένου στα πανεπιστήμια της Ευρώπης, του αστού, του εισοδηματία, του εύπορου εμπόρου, του γαιοκτήμονα. Πρόκειται για τον ορισμό της έννοιας του αριστοκρατικού λαϊκισμού. Οι σύγχρονοι αντιλαϊκιστές δεν έχουν την ωμότητα των βασιλιάδων, άλλωστε στις φλέβες τους δεν ρέει γαλλάζιο αίμα, ούτε προέρχονται από μεγάλους οίκους· δεν έχουν την ίδια ευθύτητα και ειλικρίνεια στην κριτική τους γιατί φοβούνται μήπως εκτεθούν και κατηγορηθούν ως

αντιδημοκράτες, ωστόσο δείχνουν την ίδια αποστροφή απέναντι σε οτιδήποτε λαϊκό. Οι εξουσιαστικές ελίτ προσπαθούν να εδραιώσουν την άποψη ότι ο λαϊκισμός είναι το καταφύγιο των από κάτω. Έτσι, με μεγάλη ευκολία ό,τι δεν ταιριάζει στις απόψεις τους αποκαλείται λαϊκιστικό. Τα όρια ανάμεσα στο λαϊκό και το λαϊκιστικό καταργούνται.

Οι οπαδοί του αντιλαϊκισμού οραματίζονται μια πολιτική ζωή χωρίς χρώμα, χωρίς εντάσεις, αποϊδεολογικοποιημένη, εγκλιωβισμένη στην περιοχή του Κέντρου (το αποστειρωμένο κενό κατά τον Ρίτσαρντ Ρόρτι), όπου όλα γίνονται συναινετικά. Αποθεώνουν τους μέσους όρους, τους συμβιβασμούς (ακόμη και τους σάπιους), την τενοκρατία, και προπαγανδίζουν την αντίληψη ότι η σύγκρουση στα πεδία της πολιτικής και της ιδεολογίας είναι ύποπτη για υπόθαλψη παραβατικών συμπεριφορών (κινήματα άοπλης και ένοπλης ανυπακοής) και κατάλοιπο μιας παράδοσης πολιτικού πρωτογονισμού. Ο συνδικαλισμός είναι σοβαρός και στέκεται στο ύψος των περιστάσεων μόνο όταν περιορίζεται στην έκδοση ανακοινώσεων, άντε και σε μερικές στάσεις εργασίας, έτσι, για την τιμή των όπλων. Όταν το συνδικάτο οργανώνει αμυντικού χαρακτήρα απεργίες, όταν διεκδικεί καλύτερες συνθήκες δουλειάς και αξιοπρεπείς αμοιβές, εγκαλείται ως συντεχνία και οι εκπρόσωποί του κατηγορούνται ότι δίνουν μάχες χαρακωμάτων για να προστατεύσουν τα κεκτημένα τους, αδιαφορώντας για το δημόσιο συμφέρον (άλλη μία καταταλαιπωρημένη έννοια). Αυτός είναι ο λαϊκισμός των από πάνω, που πηλασάρεται ως ρεαλισμός, υπευθυνότητα και νηφάλια στάθμιση των δεδομένων.

Αμέριστη βοήθεια στις δυνάμεις του καθεστωτικού αντιλαϊκισμού έδωσε και συνεχίζει να δίνει και η αβλαβής Αριστερά. Είναι εκείνη η Αριστερά που υπερασπίζεται με πάθος τα δικαιώματα των μεταναστών, των μειονοτήτων, μάχεται κατά των διακρίσεων και δεν μπορεί να συγχρωτιστεί με σκοταδιστικές

απόψεις και συνωμοσιολογικές θεωρίες. Καλή και χρήσιμη. Ωστόσο, δεν είναι μόνο αυτό η Αριστερά. Υπάρχει και το κοινωνικό ζήτημα για το οποίο δεν λήει κουβέντα ή ψηλίζει από υποχρέωση κάποιες αφόρητες και ηθικολογικού περιεχομένου κοινοτοπίες. Αυτή η Αριστερά «παρέδωσε τα όπλα σε θέματα οικονομικά και χρηματοπιστωτικά, διέρρηξε τους δεσμούς της με το επαναστατικό της παρελθόν και προσπάθησε να τα υποκαταστήσει με μια ευρωπαϊκή ουτοπία, κοσμοπολίτικη και αντιρατσιστική, ένα κράμα από προγράμματα Erasmus και συνθήματα όπως “μην πειράζεις τον κολλητό μου” που παπαγάλιζε μετά μανίας μια κλίκα καλλιτεχνών και δημοσιογράφων» (Serge Halimi, *Η Αυγή* 26/1/2014). Αυτή λοιπόν η Αριστερά, που κατά κανόνα συγκροτείται από πρώην κομμουνιστές, πρώην αριστεριστές και συμβιβασμένους σοσιαλδημοκράτες, έκανε σημαία της, και στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, τη μάχη εναντίον του λαϊκισμού, του εργατισμού και του εθνικομπολσεβικισμού που υποτίθεται πως εκφράζονταν από τον ΣΥΡΙΖΑ και τα άλλα ευρωπαϊκά ριζοσπαστικά κόμματα.

- Όμως οι κεντρικοί παίκτες του συστήματος με τη βοήθεια των πιστωτών έχτισαν και μια δεύτερη γραμμή άμυνας. Έθεσαν στην κυκλοφορία τη θεωρία της αριστερής παρένθεσης. Ο στόχος τους ήταν να κρατήσουν τις δυνάμεις τους ενωμένες και σε κατάσταση επιθετικής ετοιμότητας. Υποστήριζαν ότι ακόμη κι αν κέρδιζε ο ΣΥΡΙΖΑ, ακόμη κι αν κατάφερνε να σχηματίσει κυβέρνηση (αυτοδύναμη ή συμμαχική), τα ψωμιά του θα ήταν λίγα. Θα καλούνταν να αντιμετωπίσει τόσο σοβαρά προβλήματα και τέτοια πίεση από τους δανειστές που θα υποχρεωνόταν να προχωρήσει είτε σε ρήξη είτε σε αναξιοπρεπή συμβιβασμό. Και στις δύο περιπτώσεις το αποτέλεσμα θα ήταν μοιραίο γι’ αυτόν. Στην πρώτη περίπτωση θα προκαλούνταν χάος στη χώρα, στη δεύτερη απογοήτευση στις τάξεις των οπαδών του από τη

ματαίωση των προσδοκιών. Η θεωρία της παρένθεσης δεν ήταν καινούρια. Έπαιξε δύο φορές μεταπολεμικά. Τη μια διαikaιώθηκε, την άλλη απέτυχε παταγωδώς. Ας ξεκινήσουμε από την αποτυχία. Η Δεξιά και το σκληρό σύστημα εξουσίας που εκπροσωπούσε, αφού δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν τη νίκη του ΠΑΣΟΚ το 1981, έζησαν για μερικούς μήνες με την ελπίδα ότι αυτή η κυβέρνηση θα ήταν μια θλιβερή παρένθεση και γρήγορα η χώρα θα επέστρεφε στη φυσική τάξη πραγμάτων. Αποδείχθηκε αυταπάτη. Το ΠΑΣΟΚ εδραιώθηκε για τα καλά στην εξουσία και αφού από την πρώτη στιγμή έδωσε δείγματα γραφής ότι δεν συνιστά κίνδυνο για το καθεστώς, η διαβόητη θεωρία αποσύρθηκε.

Πριν από πολλά χρόνια η συγκεκριμένη θεωρία δεν έμεινε στο επίπεδο της ακαδημαϊκής συζήτησης, αλλά εφαρμόστηκε στην πράξη. Αναφερόμαστε στο 1958 και στην εκτίναξη της ΕΔΑ στη θέση της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Εννιά χρόνια μετά τη λήξη του εμφυλίου, η ηττημένη, καθημαγμένη και μισοπαράνομη Αριστερά αναδείχθηκε δεύτερη δύναμη με 24%. Το σοκ για τα ντόπια και ξένα κέντρα ελέγχου ήταν μεγάλο. Δεν ήταν δυνατόν να ανεχτούν, σε συνθήκες ψυχρού πολέμου, να καταλαμβάνει περίοπτη θέση στην πολιτική ζωή του τόπου ένα κόμμα που ήταν η κοινοβουλευτική εκδοχή των κατσιαπλιάδων (έτσι αποκαλούσαν τους αριστερούς οι νικητές του εμφυλίου). Έκαναν τα πάντα για να εξουδετερώσουν τον κομμουνιστικό κίνδυνο. Σε απόλυτη σύμψηνοια, στρατός, Παλάτι, πρεσβεία των ΗΠΑ, κράτος και παρακράτος, μέσα ενημέρωσης και Δεξιά υποχρέωσαν τους αρχηγίσκους των διαφόρων ομάδων του Κέντρου να παραμερίσουν τις προσωπικές τους φιλοδοξίες και να ενωθούν υπό τη διεύθυνση του Γεωργίου Παπανδρέου. Έστησαν, δηλαδή, ένα ενδιάμεσο σχήμα με δημοκρατικό μανδύα προκειμένου να λειτουργήσει ως χώρος υποδοχής της αντιδεξιάς ψήφου που το 1958 είχε

αγκυροβολήσει στην κάληψη της ΕΔΑ. Για να είναι απολύτως σίγουροι ότι δεν θα συμβεί κάποιο ατύχημα, οργάνωσαν εκλογές βίας και νοθείας το 1961. Πράγματι, η ΕΔΑ συρρικνώθηκε και το σύστημα πήρε βαθιές ανάσες. Το μοντέλο του σχήματος «σφήνα» επιχείρησαν να αντιγράψουν ορισμένοι κύκλοι και την περίοδο 2013-2014. Η ραγδαία απαξίωση του ΠΑΣΟΚ και η ενίσχυση της ριζοσπαστικής Αριστεράς ήταν ένα καμπανάκι γι' αυτούς. Καταβλήθηκαν εργώδεις προσπάθειες για να σταματήσει η ροή ψήφων προς την Αριστερά. Πίστεψαν ότι θα το πετύχαιναν με τη δημιουργία κινήσεων που είχαν στις αναπεπταμένες σημαίες τους τον στόχο της ανασυγκρότησης της Αριστεράς. Όλες κατέρρευσαν, παρασύροντας στην πολιτική ανυποληψία τα πρόσωπα που ενεπλάκησαν – μερικά αγνοώντας το σχέδιο που ήταν σε εξέλιξη, κάποια γνωρίζοντας όλες τις λεπτομέρειές του.

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να τερματίσει πρώτος στην κούρσα. Το αποτέλεσμα των εκλογών της 25ης Ιανουαρίου 2015 ήταν το πρώτο άβολο για τις κυρίαρχες ελίτ αποτέλεσμα τα χρόνια της κρίσης. Νίκησε σε μια μικρομεσαία χώρα ένα κόμμα που μιλούσε διαφορετική γλώσσα, κατέθεσε εναλλακτική στρατηγική για την πορεία της Ελλάδας και της Ευρώπης, και δήλωνε αποφασισμένο να συγκρουστεί με ό,τι παρουσιαζόταν από τις δυνάμεις της συντήρησης και της μεταλλαγμένης σοσιαλδημοκρατίας ως αυτονόητο. Ο κίνδυνος ότι θα λειτουργούσε ως μεταδοτικό παράδειγμα, που θα μόλινε με την αιρετική στάση του το σώμα της Ευρώπης, ήταν υπαρκτός. Ήταν, όμως, ο ΣΥΡΙΖΑ μια μοντέρνα παραλλαγή του μπολσεβικισμού, με ένα πρόγραμμα επαναστατικό που, αν εφαρμοζόταν, θα απειλούσαν τα ιερά και τα όσια του καπιταλισμού; Το κυβερνητικό μανιφέστο του (το περίφημο Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης), που ήταν λιγότερο ριζοσπαστικό από τη Διακήρυξη του ΠΑΣΟΚ το 1981 και αρκετά πιο ήπιο

από τις επεξεργασίες της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας την περίοδο που αυτή παρέμενε πιστή στις ιδρυτικές αναφορές της, ήταν ένα μείγμα αστικού εκσυγχρονισμού, πολιτικού εκδημοκρατισμού και νεοκεϋνσιανής οικονομικής σκέψης. Όχι, δηλαδή, κάτι το πολύ επικίνδυνο για τις κυρίαρχες τάξεις. Στην Ευρώπη του 2015, όμως, και στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, όπου τον τόνο δίνουν οι χρηματοπιστωτικές μερίδες του κεφαλαίου, η πολιτική της αριστερής σοσιαλδημοκρατίας θεωρείται «παράνομη» και πολιτικά και ιδεολογικά.

2. Στον λάκκο με τα φίδια

Στο *Μέληλον μιας αυταπάτης* (1927) ο Φρόνιτ έγραφε: « Η αυταπάτη δεν είναι το ίδιο με την πλάνη και δεν είναι αναγκαστικά πλάνη [...] Ονομάζουμε μια πίστη αυταπάτη όταν στα κίνητρά της προέχει η εκπλήρωση μιας επιθυμίας και παραβλέπουμε τη σχέση της προς την πραγματικότητα, όπως και η ίδια η αυταπάτη παραιτείται από την πιστοποίησή της » (Αθήνα: Επίκουρος, σ. 163-165). Φορτωμένη με αυταπάτες μπήκε η ελληνική κυβέρνηση στις διαπραγματεύσεις με τους δανειστές. Τα στοιχήματα που έβαλλε στον εαυτό της ήταν υπερβολικά αισιόδοξα. Πίστεψε ότι το Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης ήταν συμβατό με την παραμονή της χώρας στην Ευρωζώνη. Πίστεψε ότι θα μπορούσε να πετύχει έναν αξιοπρεπή συμβιβασμό επειδή το δίκιο ήταν με το μέρος της. Πίστεψε ότι θα είχε τη συμπαράσταση τουλάχιστον της Γαλλίας και της Ιταλίας. Πίστεψε ότι οι λαοί της Ευρώπης θα στηρίξουν τη μοναδική σ' όλη την ήπειρο κυβέρνηση της Αριστεράς, ασκώντας πιέσεις στις κυβερνήσεις των χωρών τους για να αντισταθούν στις πολιτικές της λιτότητας. Πίστεψε, επίσης, ότι η απειλή ενός Grexit θα λειτουργούσε προς όφελός της. Πίστεψε, τέλος, ότι παίζο-

ντας το γεωπολιτικό χαρτί, θα υποχρέωνε τους δανειστές, με τη βοήθεια του αμερικανικού παράγοντα, να υποχωρήσουν. Αποδείχθηκε ότι όλα αυτά ήταν ευσεβείς πόθοι και ο στόχος για αμοιβαία επωφελή συμφωνία έμεινε στα χαρτιά. Κι αυτό γιατί, όπως έχει πει ο Νίκος Πουλιαντζάς, «υπάρχει πάντα μια δομική απόσταση μεταξύ θεωρίας και πράξης».

Όπως είπαμε και παραπάνω, το Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης δεν θα μπορούσε να γίνει δεκτό από τους πιστωτές, γιατί αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, θα ακυρωνόταν όλη η πολιτική τους, θα δημιουργούνταν προηγούμενο και πολλές κυβερνήσεις δεν θα μπορούσαν να σταθούν επειδή θα ήταν εκτεθειμένες στην κριτική των πολιτών τους, που δικαίως θα τις εγκαλούσαν γιατί δεν είχαν διεκδικήσει κάτι ανάλογο. Είναι χαρακτηριστικό αυτό που εκμυστηρεύθηκε ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Μάρτιν Σουλτς στον Αλέξη Τσίπρα σε μία από τις συναντήσεις τους: «Η καρδιά μας είναι μαζί σου, το μυαλό μας όμως δεν μας αφήνει, γιατί θα έχουμε πρόβλημα με τους ψηφοφόρους μας». Σε όλη τη φάση των συζητήσεων οι εκπρόσωποι των δανειστών και υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι του ευρωσυστήματος έκαναν τα πάντα προκειμένου να αποδομήσουν την ελληνική κυβέρνηση. Ορισμένοι ξεπέρασαν τα όρια και θύμισαν με τις παρεμβάσεις τους αποικιοκράτες: «Λυπάμαι τους Έλληνες για την κυβέρνηση που εξέλεξαν» (Βόλφγκανγκ Σόιμπλε, υπουργός Οικονομικών της Γερμανίας). «Δεν εμπιστεύομαι τον ΣΥΡΙΖΑ γιατί δεν είναι ένα κανονικό κόμμα» (Ζαν Κλοντ Γιουνκέρ, επικεφαλής της Κομισιόν). «Η κομμουνιστική κυβέρνηση της Αθήνας παρέλαβε την οικονομία σε βελτιωμένη κατάσταση και την επιδείνωσε» (Μάνφρεντ Βέμπερ, πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος). «Δεν θα αφήσουμε τους Γερμανούς εργάτες να πληρώσουν για τις υπερβολικές υποσχέσεις μιας εν μέρει κομμουνιστικής κυβέρνησης» (Ζίγκμαρ Γκάμπριελ, αντικαγκελάριος της Γερμανίας

και πρόεδρος του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Γερμανίας). «Θα είναι καλό για την Ελλάδα αν ο Τσίπρας βγει πττημένος από το Δημοψήφισμα, ανοίγοντας τον δρόμο για συνομιλίες με μια άλλη κυβέρνηση στην Αθήνα» (Μαριάνο Ραχόι, πρωθυπουργός της Ισπανίας). «Όσο υπάρχουν στα πράγματα οι κομμουνιστές Τσίπρας και Βαρουφάκης, δεν θα δεχτεί η γερμανική κυβέρνηση να εκταμιευθεί ούτε σεντ για την Ελλάδα» (από τους *Financial Times* που επικαλέστηκαν ανώτατο Γερμανό αξιωματούχο). Είναι εξαιρετικά εντυπωσιακό το γεγονός ότι συντηρητικοί και σοσιαλδημοκράτες μιλούσαν για κομμουνιστική κυβέρνηση στην Ελλάδα. Με την άγαρμψη και ανιστόρητη ρητορική τους έδειχναν την αποστροφή τους για οποιαδήποτε πολιτική επιχειρούσε να αμφισβητήσει την κανονικότητα που είχαν επιβάλει. Ήταν γι' αυτούς μια ευθεία απειλή (κάτι σαν το φάντασμα του κομμουνισμού που πλανάται πάνω από την Ευρώπη, όπως έλεγε ο Μαρξ) την οποία δεν ήταν διατεθειμένοι να αφήσουν να εξελιχθεί σε πολιτικό συμβάν.

Παλιές καρβάνες στην πολιτική και τη διπλωματία, με θηριώδεις μηχανισμούς επιρροής στη διάθεσή τους, οργάνωσαν μεθοδικά την επιχείρηση εξουδετέρωσης του κινδύνου. Με δηλώσεις πρωθυπουργών και υπουργών Οικονομικών, με διαρροές σε μεγάλα μέσα ενημέρωσης διαμόρφωσαν ένα ασφυκτικό κλίμα. Στην αρχή διακίνησαν τη θέση ότι η ελληνική κυβέρνηση προσερχόταν στις συζητήσεις χωρίς σαφείς προτάσεις, ότι περιοριζόταν σε γενικόλογες τοποθετήσεις και καθυστερούσε σκοπίμως. Ήταν ένα μεγάλο ψέμα. Οι Έλληνες διαπραγματευτές κατέθεταν συγκεκριμένες προτάσεις, οι οποίες όμως απορρίπτονταν, χωρίς καν να εξεταστούν, ως μη ρεαλιστικές, και τα συστημικά ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης χλεύαζαν τον Τσίπρα και την ομάδα διαπραγμάτευσης και κατασκεύαζαν διαρκώς σενάρια καταστροφής, τα οποία αναμετέδιδαν τα εγχώρια δίκτυα σε υψηλούς τόνους για να τρομο-

κρατήσουν την κοινωνία. Δεν υπήρξε μέρα που κάποιο μεγάλο έντυπο, ένα ινστιτούτο, ένας οίκος αξιολόγησης να μην κινδυνολογήσουν.

Στη συνέχεια έβαλαν στο στόχαστρο τον υπουργό Οικονομικών Γιάννη Βαρουφάκη, άλλοτε γιατί τους ενοχλούσε το ύφος και το στιλ του, άλλοτε γιατί είχε το θράσος να τους κάνει διαλέξεις για τα οικονομικά και άλλοτε γιατί το ήθελε να αμφισβητήσει τις βεβαιότητες Σόιμπλε για τη λιτότητα και τη δομή της Ευρωζώνης. Δεν μπορούσαν να ανεχτούν μαθήματα από τον υπουργό μιας κυβέρνησης που αντί να συμπεριφέρεται σεμνά, ήθελε να γίνει ο ταραξίας της Ευρώπης. Όταν ο Βαρουφάκης έθετε με επιμονή το θέμα του χρέους, επιστρατεύοντας την κοινή οικονομική λογική και τις θέσεις εμπληματικών εκπροσώπων της οικονομικής επιστήμης, αποφαινόταν σε χρόνο ρεκόρ και χωρίς τεκμηρίωση ότι δεν υφίσταται τέτοιο ζήτημα, αφού, κατά την εκτίμησή τους, το χρέος ήταν βιώσιμο. Προείχαν γι' αυτούς οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, όπως οι ίδιοι τις εννοούσαν, και όχι βεβαίως όπως τις αντιλαμβάνόταν μια ομάδα περιέργων αριστεριστών που βρέθηκαν στην κυβέρνηση μιας χρεοκοπημένης χώρας και φιλοδοξούσαν να κάνουν άνω-κάτω την Ευρώπη με τις ανερμάτιστες θεωρίες τους. Ταυτοχρόνως, δεν σταμάτησαν να εκφράζουν τη δυσφορία τους για τη συμμετοχή στην κυβέρνηση του εθνικιστικού κόμματος (ΑΝΕΛ) και των νεοσταλινικών του ΣΥΡΙΖΑ, και απαιτούσαν από τον Τσίπρα να απαηληλαγεί και από τους δυο και να αναζητήσει συμμάχους στο «σοβαρό ΠΟΤΑΜΙ» και στο πάντα πρόθυμο για κάθε είδους συναληλαγή ΠΑΣΟΚ.

Αμέσως μετά έριξαν στην κυκλοφορία τον δηλητηριώδη υπαινιγμό ότι ο Τσίπρας έχει κρυφή ατζέντα για έξοδο της χώρας από το ευρώ και γι' αυτό σπρώχνει τα πράγματα στα άκρα, με στόχο να χρεώσει το κόστος στους Ευρωπαίους. Κι αυτό όμως το «επιχείρημα» κατέρρευσε όταν ο Τσίπρας έφερε

στις διαπραγματεύσεις ένα καλοβαλμένο σχέδιο (το κείμενο των 47 σελίδων), το οποίο και λύσεις είχε προς την κατεύθυνση που επιθυμούσαν οι εταίροι και το Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης αφυδάτωνε. Τότε αιφνιδιάστηκαν. Δεν μπορούσαν να το απορρίψουν αμελλητί. Το έκαναν δεκτό, το χαιρέτισαν ως καλή βάση για συζήτηση που μπορεί να οδηγήσει γρήγορα σε συμφωνία, αλλά μέσα σε λίγες ώρες το υπονόμισαν, απαιτώντας την πλήρη συμμόρφωση της ελληνικής κυβέρνησης με τις εντολές της τρόικας. Σε όλη τη φάση των διαπραγματεύσεων αυτό που αποδείχθηκε περίτρανα ήταν ότι «η μεταχείριση της Ε.Ε. προς την Ελλάδα ήταν πολιτική στην πιο καθαρή εκδοχή της, πολιτική που αντίκειται ακόμη και στο οικονομικό συμφέρον... Εν τέλει, ήταν η Ελλάδα που υποστήριξε τον οικονομικό ορθολογισμό και η Ε.Ε. που αντιπροσώπευε το πολιτικό-ιδεολογικό πάθος» (Σηλαβόι Ζίζεκ, 24/8/2015, στον ιστότοπο inthesetimes.com).

Από την εποχή του Θουκυδίδη ξέρουμε ότι στις διεθνείς σχέσεις ισχύει η αρχή ότι «οι ισχυροί πράττουν ό,τι τους επιτρέπει η δύναμή τους και οι αδύναμοι υποχωρούν και το αποδέχονται [...] Μπορούμε να μιλάμε για δίκαιο όταν και τα δύο μέρη έχουν ίση ισχύ» (*Θουκυδίδης Ιστορία*, εισαγωγή, μετάφραση-σημειώσεις Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, Αθήνα: Πόλις, 2011, σ. 779). Η ιστορία επαναλήφθηκε. Στην υπόθεσή μας δεν είχε καμιά σημασία αν η ελληνική πλευρά είχε δίκιο. Από τη στιγμή που ο αντίπαλος δεν το αναγνώριζε και αφού είχε τη δύναμη να περάσει τη θέση του, το αποτέλεσμα ήταν δεδομένο. Στην Ελλάδα, όπως και αλλού, υπάρχουν άνθρωποι που θεωρούν ότι οι δανειστές έχουν δίκιο να απαιτούν τα πάντα, γιατί βάζουν τα λεφτά τους για να σώσουν τις προβληματικές χώρες και αντί για ευγνωμοσύνη εισπράττουν μίσος. Μέχρι πριν από λίγα χρόνια λέγαμε ότι ο στόχος των γερμανικών ελίτ ήταν η ευρωπαϊκή Γερμανία και όχι η γερμανική Ευρώπη.

Το υποστήριζαν πολλοί και το εύχονταν όλοι εκείνοι που ήθελαν να ξορκίσουν τους δαίμονες του παρελθόντος. Τα τελευταία χρόνια, όμως, και εξαιτίας της πολιτικής της Γερμανίας, παντού στην Ευρώπη, και όχι μόνο στον Νότο, κερδίζει έδαφος η άποψη ότι η στρατηγική των ηγετών της Γερμανίας είναι να χτιστεί μια Ευρώπη που θα μοιάζει σε όλα τα επίπεδα με τη Γερμανία. Ο όρος που περιγράφει αυτή την κατάσταση είναι ο «ηγεμονισμός».

Η έννοια της ηγεμονίας δεν είναι συνώνυμη με την απλή κυριαρχία. Η ηγεμονία, σύμφωνα με τον Γκράμσι, είναι πολύ παραπάνω από τη γυμνή ισχύ, στηρίζεται στον συνδυασμό δύναμης και συναίνεσης. Αυτό επιχειρεί να κάνει η Γερμανία κι ως το διαψεύδουν οι κυβερνήσεις της. Η οικονομική ισχύς της είναι δεδομένη, όπως και η πολιτική ισχύς της, που είναι σε ευθεία σχέση με το οικονομικό εκτόπισμά της και γίνεται ασφυκτική εξαιτίας της απουσίας αντιδράσεων από τις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι οποίες όχι μόνο δεν προβάλλουν κάποια στοιχειώδη αντίσταση, αλλά αντιθέτως συμφωνούν (όταν δεν πλειοδοτούν) με όλες τις κεντρικές επιλογές της. Η Γερμανία, όμως, δεν αρκείται στην οικονομική και πολιτική επικυριαρχία της. Προσπαθεί με συστηματικό τρόπο να εξασφαλίσει τη συναίνεση των υπόλοιπων χωρών γύρω από το δικό της σχέδιο. Επιδιώκει, με άλλα λόγια, να συμπληρώσει την οικονομική και πολιτική δύναμή της με την ηθική υπεροχή του παραδείγματός της, διαδίδοντας νέα μοντέλα ζωής, συμπεριφοράς και κουλητούρας για να αποκτήσει η ηγεμονία της σταθερότητα και βάθος. Η απόπειρα μετάδοσης του ιδεολογικού παραδείγματός της οργανώνεται στη βάση ενός πλαισίου που περιλαμβάνει τρεις άξονες:

1. *Από τη μια υπάρχει ο σοβαρός, μετρημένος και αποτελεσματικός, ως προς τους στόχους που βάζει, Βορράς με τον ενάρετο καπιταλισμό του, και από την άλλη ο σπάταλος, χαοτι-*

κός και τεμπέλης Νότος, που αρνείται να υποταχθεί στην κοινή οικονομική λογική.

Τώρα, πώς συμβιβάζεται ο ενάρετος καπιταλισμός με τα σκάνδαλα της Siemens, της Volkswagen και πολλών άλλων γερμανικών εταιρειών, με τους φορολογικούς παραδείσους και με τις διευκολύνσεις που προσφέρουν οι τράπεζες των χωρών της πλούσιας Ευρώπης στους κατόχους βρόμικου χρήματος, αυτό είναι μια ασήμαντη λεπτομέρεια.

2. *Ο λιτός καπιταλισμός με κινητήριες δυνάμεις την προτεσταντική ηθική, την εγκράτεια και την εργασιακή πειθαρχία είναι η αποστομωτική απάντηση στον ξεσαλωμένο καπιταλισμό, ο οποίος με όχημα τον χυδαίο καταναλωτισμό χρέωσε τις χώρες, εκμαύλισε τις κοινωνίες, αποδιοργάνωσε τις οικονομίες και διέλυσε τα κράτη.*

Μένουν όμως χωρίς απάντηση από τους οπαδούς του λιτού καπιταλισμού «αλά γερμανικά» τα ερωτήματα: Ποιος δάνειζε τις χώρες του Νότου; Μήπως οι γερμανικές και οι γαλλικές τράπεζες, για να αγοράζουν οι διεφθαρμένες κυβερνήσεις όπλα και οι αποχαλινωμένες κοινωνίες γερμανικά και γαλλικά προϊόντα; Τα μνημόνια έσωσαν τις χώρες του Νότου ή μήπως τις γερμανικές και τις γαλλικές τράπεζες, που είχαν στα θησαυροφυλάκιά τους μεγάλο αριθμό ομολόγων και φρόντισαν να τα ξεφορτωθούν για να μην καταρρεύσουν; Μερικές φορές, βεβαίως, εμφανίζονται και κάποιες εκλāmψεις ειλικρίνειας και αυτοκριτικής. Και ο Βόλφγκανγκ Σόιμπλε και ο επικεφαλής του SPD Ζίγκμαρ Γκάμπριελ αναγκάστηκαν να παραδεχθούν ότι ήταν λάθος που οι γερμανικές κυβερνήσεις ανέχτηκαν στο παρελθόν τη λεηλασία της Ελλάδας από τη Νέα Δημοκρατία και το ΠΑΣΟΚ, που ήταν σε απόλυτη συνεργασία με την κρατικό-δύστη οικονομική ολιγαρχία του τόπου. Η ειρωνεία είναι ότι οι δανειστές ημιδοτόησαν αυτά τα κόμματα προκειμέ-

νου να βγει η χώρα από την κρίση. Είναι, δηλαδή, σαν να αναθέτεις την εξιχνίαση του ειδεχθούς εγκλήματος στον δολοφόνο.

3. *Δεν υπάρχει εναλλακτική λύση. Όλα όσα ακούγονται περί της ανάγκης να προωθηθεί μια διαφορετική πολιτική είναι φληναφήματα, επιθετικές ανοησίες, ένα αχαλίνωτος λαϊκισμός με λουστραρισμένες αλλιά παλιομοδίτικες ιδέες που έχουν εκμετρήσει το ζην τους. Τα προβλήματα που έχουν παρουσιαστεί δεν έχουν να κάνουν με τη συνταγή, αλλιά με το ότι αυτή η συνταγή δεν εφαρμόζεται σωστά.*

Εκτός όμως από τους συνήθεις υπόπτους (ριζοσπαστική Αριστερά, κομμουνιστικά κόμματα, κινήματα ακτιβισμού), στη στρατηγική της λιτότητας επιτέθηκαν με σφοδρότητα και πολλοί άλλοι παράγοντες, υπεράνω υποψίας για ροπή προς τον αριστερισμό και τον εξτρεμισμό. Ο Τζόζεφ Στίγκλιτς, ο οποίος έκανε λόγο για «τα οικονομικά της βλακείας που εφαρμόζονται στην Ευρώπη», δεν είναι κομμουνιστής. Ούτε φυσικά ο Πολ Κρούγκμαν, ο οποίος αναρωτήθηκε δημοσίως «αν μας κάνουν πλάκα» με αυτά που προτείνουν για την Ελλάδα οι υπεύθυνοι για τη χάραξη της πορείας της Ευρωζώνης. Σοσιαλδημοκράτης, άρα εντός των ορίων, είναι ο Τομά Πικετί, που φώναζε «σώστε τον καπιταλισμό από τους καπιταλιστές». Ωστόσο, γι' αυτό το σύμπλεγμα εξουσίας που κυβερνά την Ευρώπη (συνδυασμός φανατικών και ηλιθίων, κατά τον πρώην σύμβουλο του Μπαρόζο, Φιλίπ Λεγκρέν) δεν υφίσταται άλλος δρόμος. Και αυτό έπρεπε να το καταστήσουν σαφές στους ευρωπαϊκούς λαούς, εκβιάζοντας με ωμό τρόπο την ελληνική κυβέρνηση και θέτοντάς την ενώπιον του διλήμματος: «Μνημόνιο ή ασύντακτη χρεωκοπία;».

Δυστυχώς για την ελληνική κυβέρνηση, ούτε η Γαλλία και η Ιταλία αντιστάθηκαν στη γερμανική πολιτική, εκτός από την

τελευταία φάση των συζητήσεων, όταν ήρθε στο τραπέζι η πρόταση Σόιμπλε για προσωρινή έξοδο της Ελλάδας από την Ευρωζώνη. Ούτε οι ηλαιοί της Ευρώπης κινητοποιήθηκαν στον βαθμό που επιθυμούσε η ελληνική πλευρά, παρά τις συγκινητικές εκδηλώσεις συμπαράστασης σε διάφορες χώρες. Ούτε συμμαχία με τις χώρες του Νότου προέκυψε – άλλωστε, οι πιο αδιάλλακτοι στις συνόδους κορυφής ήταν οι δεξιοί πρωθυπουργοί της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Ούτε εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης βρέθηκαν, αν και αναζητήθηκαν επισημασμένα από τον Α. Τσίπρα, ο οποίος βρισκόταν σε συνεχή επικοινωνία με τη Ρωσία και την Κίνα, αλλά εκτός από συμπάθεια και κατανόηση δεν πήρε τίποτε άλλο, αφού αυτό που του ζήτησαν χωρίς περιστροφές οι ηγεσίες τους ήταν να μην φύγει η χώρα από το ευρώ. Ούτε το γεωπολιτικό χαρτί ήταν τόσο ισχυρό όσο νόμιζε ο Α. Τσίπρας, αν και πρέπει να πούμε ότι οι ΗΠΑ έριξαν το βάρος τους υπέρ της Ελλάδας, απαιτώντας όμως να υλοποιηθούν οι μεταρρυθμίσεις που ζητούσαν οι δανειστές. Ούτε, τέλος, η απειλή του Grexit ήταν τόσο τοξική για τους ευρωκράτες όσο φαντασιωνόνταν τα στελέχη του οικονομικού επιτελείου, γιατί οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ είχαν φροντίσει να προετοιμαστούν και να θωρακιστούν. Και όπως επισήμανε ο Νόαμ Τσόμσκι: «πρόκειται για ένα βήμα που ενέχει μεγάλο ρίσκο. Η Ελλάδα ήταν μόνη της, δεν είχε πολλούς επιλογές, γιατί είναι μια πολύ μικρή οικονομία, δεν είναι σε μεγάλο βαθμό οικονομία εξαγωγών και δεν θα ήταν αρκετά ισχυρή να αντέξει τις εξωτερικές πιέσεις» (Jacobin από την *Εποχή*, 11/12/2015). Βεβαίως για το θέμα του Grexit όλα είναι στο επίπεδο της εικοτολογίας. Τα νερά είναι αχαρτογράφητα. Απάντηση θα είχαμε μόνο αν η κυβέρνηση Τσίπρα αναλάμβανε το ρίσκο να πάει σε μετωπική σύγκρουση. Δεν το έκανε και έτσι φτάσαμε στο νέο Μνημόνιο, στη διάσπαση του ΣΥΡΙΖΑ και στην επικράτηση κλίματος μελαγχολίας στις τάξεις

όσων κινητοποιήθηκαν και ψήφισαν με φανατισμό «Όχι» στο Δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου.

3. Η διάσπαση

Οι διαμάχες στο εσωτερικό της Αριστεράς αφορούν, βεβαίως, την ίδια· ενίοτε, όμως, επηρεάζουν την πολιτική ζωή μιας χώρας, αν ο ρόλος των κομμάτων της είναι κεντρικός. Για παράδειγμα, οι εμφύλιες συρράξεις ανάμεσα στις μαοϊκές ομάδες για το ποια εκφράζει αυθεντικότερα τις απόψεις του «Μεγάλου Τιμονιέρη» ή οι έριδες μεταξύ των τροτσκιστικών κινήσεων για το ποια δικαιούται να διαχειρίζεται το ιδεολογικό καταπίστευμα του «Αιώνιου Αιρετικού» έχουν μικρή σημασία για την κοινωνία. Απασχολούν τα μέλη τους, τους μερακλήδες ερευνητές, έναν μικρό περίγυρο, αλλήλ δεν προκαλούν γενικότερο ενδιαφέρον. Είναι κάτι σαν τρικυμία στο φλιτζανάκι του καφέ. Η αντιπαράθεση, όμως, των μεγάλων σχηματισμών της Αριστεράς μπορεί να προκαλέσει τραγωδίες. Τη δεκαετία του '30, η ανελέητη σύγκρουση σοσιαλδημοκρατών-κομμουνιστών στη Γερμανία έστρωσε τον δρόμο στους ναζί. Πριν φτάσουν, με εγκληματική καθυστέρηση, στη γραμμή των λαϊκών μετώπων, που τελικώς αποδείχτηκε ατελέσφορη, οι κομμουνιστές θεωρούσαν ότι ο βασικός εχθρός του κινήματος ήταν η προδοτική σοσιαλδημοκρατία (σοσιαλφασισμός), ενώ οι σοσιαλδημοκράτες δεν δίστασαν να συμμαχήσουν με τα αστικά κόμματα και τις παραστρατιωτικές ομάδες του καθεστώτος για να περιορίσουν τη δύναμη των κομμουνιστών. Και οι δύο πλευρές, αφοσιωμένες στο έργο της αλληλοεξόντωσης, σχετικοποίησαν τη ναζιστική απειλή και όταν συνειδητοποίησαν το λάθος τους, ήταν πολύ αργά. Η συντριπτική ήττα της δεκαετίας του '30 και οι αλληπάλληλες διασπάσεις παντού

στον κόσμο ήταν και παραμένουν το αντικείμενο μελέτης των ιστορικών και των κομματικών ηγεσιών. Το σύνδρομο της αναδρομικής δικαίωσης («εμείς τα λέγαμε»), οι δίκες προθέσεων (ύποπτος ο ρόλος των προσώπων) και οι θεωρίες συνωμοσίας (παυσίλυπη διέξοδος) δεσπόζουν στις αναλύσεις και δηλητηριάζουν τις σχέσεις.

Η ιστορία των κομματικών ανταγωνισμών στην ευρύτερη οικογένεια της Αριστεράς δείχνει ότι η «μοίρα» των αριστερών αντιπολιτεύσεων είναι είτε η ενσωμάτωση, είτε η περιθωριοποίηση, είτε ο εξοστρακισμός τους. Ποτέ όμως μέχρι τώρα η επικράτησή τους. Το είδαμε να συμβαίνει στο μακρινό παρελθόν (οι περιπτώσεις του Τρότσκι και της Αλεξάντρας Κολλοντάι στους μπολσεβίκους), το είδαμε επίσης στα μαζικά σοσιαλιστικά κόμματα τις προηγούμενες δεκαετίες (Εργατικό Κόμμα Αγγλίας, SPD, ΠΑΣΟΚ της πρώτης φάσης), το βλέπουμε σήμερα στα ευρωπαϊκά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, όπου οι αριστερές τάσεις (Γαλλία, Ιταλία) κινούνται σαν εκκρεμές: από την απειλή της διάσπασης έως την ηττοπαθή συνθηκολόγηση. Οι ηγετικές ομάδες, όταν μάλιστα είναι στην κυβέρνηση ή τη διεκδικούν με αξιώσεις, έχουν την ικανότητα να εξουδετερώνουν τις ριζοσπαστικές πτέρυγες. Άλλοτε με ανέξοδες υποσχέσεις, άλλοτε με πηλαγιοκοπήσεις ιδεολογικού χαρακτήρα, άλλοτε με διοικητικά μέτρα, άλλοτε επιστρατεύοντας τον ρεαλισμό και την ανάγκη για πάση θυσία ενότητα.

Οι αριστερές αντιπολιτεύσεις έχουν το ηθικό πλεονέκτημα, γιατί επικαλούνται τις αρχές, τις διακηρύξεις και τις αποφάσεις των συνεδρίων, από τα οποία παρεκκλίνουν οι ηγεσίες για να καταλάβουν την εξουσία ή για να παραμείνουν σ' αυτήν. Με άλλα λόγια, έχουμε μια σύγκρουση ανάμεσα στην ιδεολογική καθαρότητα και την πολιτική συνέπεια και στην τακτική της προσαρμογής, που παρουσιάζεται από τις ηγεσίες ως αναγκαστική λόγω των δυσμενών συσχετισμών και των αρνητικών

συνθηκών. Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις το πεδίο της αναμέτρησης μεταξύ των δύο πλευρών ήταν ο κλειστός χώρος του κομματικού μηχανισμού ή, ακόμη χειρότερα για τους διαφωνούντες, η στεγανοποιημένη περιοχή της στελεχικής γραφειοκρατίας. Ελάχιστες φορές επιχειρήθηκε να μεταφερθεί η διαπάλη στο επίπεδο των κινημάτων και της ανοιχτής κοινωνίας, και όταν εκδηλώθηκε μια τέτοιου τύπου πρωτοβουλία από τις αντιπολιτεύσεις, η μάχη είχε κριθεί εις βάρος τους. Συνεπώς, δεν φτάνει να έχεις δίκιο, πρέπει επίσης να διαθέτεις την οξυδέρκεια και την ετοιμότητα να το διαχειριστείς, διαλέγοντας τη σωστή ώρα το «γήπεδο» που σε ευνοεί.

Ο ΣΥΡΙΖΑ –αυτό το πολύ ενδιαφέρον, πρωτόγνωρο και πολυσυλλεκτικό εγχείρημα– εκλήθη τον Ιανουάριο του 2015 να απαντήσει στο μείζον ερώτημα για το αν είναι εφικτή η συγκατοίκηση ρευμάτων και προσώπων με διαφορετικούς προσανατολισμούς, προσδοκίες και επιδιώξεις. Από τη στιγμή που η ηγεσία του (μερικά χρόνια νωρίτερα) έκανε την επιλογή να διεκδικήσει την κυβέρνηση, εγκαταλείποντας τη λογική της αναμονής και περιθωριοποιώντας την αντίληψη γκρουπούσκουλου που ήταν διάχυτη και εκφραζόταν με το σχήμα «καλύτερα μικροί και τίμιοι», ξεκίνησε στο εσωτερικό του η συζήτηση για το αν θα αντέξει το βάρος της κυβερνητικής ευθύνης χωρίς να υποχρεωθεί να κάνει εκπτώσεις. Το ότι θα ερχόταν αυτή η κρίσιμη ώρα ήταν κάτι που όλοι περίμεναν, ασχέτως αν το απωθούσαν. Πίστεψαν ότι θα ήταν μια ασπίδα προστασίας η βασική αρχή που διείπε τη λειτουργία του, δηλαδή «ενότητα μέσα στη διαφορετικότητα», και καθυσχάζαν τους εαυτούς τους και τον κόσμο της παράταξης, υποστηρίζοντας ότι ο ΣΥΡΙΖΑ «δεν είναι σαν τα άλλα κόμματα».

Πράγματι, ο ΣΥΡΙΖΑ δεν ήταν αρχηγικός σχηματισμός, δεν λειτουργούσε με βάση την οργανωτική συνθήκη του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού, δεν απαγόρευε την ύπαρξη τάσε-

ων, ρευμάτων, ακόμη και φραξιών, δεν προβλλέπονταν στο καταστατικό του διοικητικά μέτρα κατά των διαφωνούντων. Ωστόσο δεν ήταν ούτε φιλολογικό σωματείο, ούτε εξωραϊστικός σύλληλογος, ούτε κυνηγετικός όμιλος, ούτε και ήεσχη συζητήσεων, αν και ορισμένα στελέχη του την «έβρισκαν» να καταστρώνουν σχέδια για την ανατροπή του καπιταλισμού, να κατασκευάζουν άτρωτους μύθους και να κατατροπώνουν τις ήγεώνες του ταξικού εχθρού στα φανταστικά πεδία των μαχών. Αυτό το ευρύχωρο μοντέλο έφερνε στον ΣΥΡΙΖΑ πολήτες από διαφορετικές πολιτικές οικογένειες – από τη σοσιαλδημοκρατία μέχρι τον κομμουνιστογενή ριζοσπαστισμό και από τις συσσωματώσεις της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς μέχρι τον μαχητικό ακτιβισμό. Η σημαία της ιδεολογικής καθαρότητας ανέμιζε δίπλη στο ήάβαρο του ρεαλισμού και ο ναρκισσισμός της απόλυτης αλήθειας συμβάδιζε με τη θεωρία του συμβιβασμού.

Όσο βρισκόταν στην αντιπολίτευση, τα πράγματα ήταν σχετικά απλά. Όχι χωρίς δυσκολίες και παλινωδίες, πετύχαινε, κυρίως χάρη στην αυτοσυγκράτηση των κεντρικών συνιστωσών του και στις δεξιότητες του Α. Τσίπρα, να κρατάει τη συνοχή του. Για παράδειγμα, το περίφημο Πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης ήταν προϊόν συμβιβασμού. Για κάποιους ήταν ήκιστα ριζοσπαστικό, μερικοί το χαρακτήριζαν ανοιχτά ρεφορμιστικό και κατώτερο των απαιτήσεων του λαϊκού κινήματος, ορισμένοι υποστήριζαν ότι ήταν υπερβολικά γενναιόδωρο, ενώ αρκετοί ήταν εκείνοι που πίστευαν πως ούτε κι αυτό το σοσιαλδημοκρατικής κατεύθυνσης σχέδιο θα είχε τύχη στην Ευρώπη του νεοφιλελευθερισμού. Διαφορές μεταξύ των ρευμάτων υπήρχαν σε αρκετά ζητήματα, αήλλά το θέμα που δίχασε τον ΣΥΡΙΖΑ ήταν η σχέση της χώρας με την Ευρωζώνη. Οι διαφωνίες στρατηγικού χαρακτήρα, όσο καλή διάθεση κι αν δείξουν τα αντιμαχόμενα μέρη, όσο κι αν βαραίνει στις συνει-

δήσεις ο συναισθηματικός παράγοντας, δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με τη γνωστή μέθοδο του κουκουλώματος και της παραπομπής τους στο μέλλον. Είχε αλλιάξει η θέση του ΣΥΡΙΖΑ στην πολιτική γεωγραφία. Βρισκόταν πια στην κυβέρνηση και έπρεπε να παίρνει αποφάσεις που θα αφορούσαν το σύνολο της κοινωνίας και όχι τις συνιστώσες του – για να ακριβολογούμε τις φράξεις, δηλαδή τα πολλά μικρά κόμματα που δρούσαν στο εσωτερικό του. Και, όπως αποδείχθηκε, Μνημόνιο και πάση θυσία ενότητα ήταν αταίριαστο ζευγάρι.

Τα στελέχη που λίγο αργότερα δημιούργησαν τη Λαϊκή Ενότητα είχαν εκείνη την περίοδο τρεις επιλογές:

1. Εφόσον εκτιμούσαν ότι το Μνημόνιο θα καταστρέψει τη χώρα και τους εργαζόμενους, ότι βρισκόταν σε ευθεία σύγκρουση με το πρόγραμμα του κόμματος, έπρεπε να κάνουν τα πάντα για να αποτρέψουν τη ληϊλία. Όφειλαν να καταγγείλουν τον Α. Τσίπρα, να αποσύρουν την εμπιστοσύνη τους και να προκαλέσουν είτε την πτώση της κυβέρνησης είτε την παραίτηση του Α. Τσίπρα από το πόστο του προέδρου του κόμματος.
2. Θα μπορούσαν να υποβάλουν τις παραιτήσεις τους, να παραδώσουν τις έδρες τους, όπως προέβλεπε το συμβόλαιο τιμής που είχαν υπογράψει όλοι οι υποψήφιοι βουλευτές προεκλογικά, να παραμείνουν στο κόμμα και να δώσουν τη μάχη σε όλα τα επίπεδα για να ανατρέψουν από μέσα τη γραμμή της ηγεσίας, ώστε να γίνει πλειοψηφική η δική τους πρόταση.
3. Θα ήταν απολύτως λογικό και συνάμα τίμιο, με βάση τις αναλύσεις τους, να αποχωρήσουν από τον ΣΥΡΙΖΑ, να ενώσουν τις δυνάμεις τους με σχήματα και ομάδες που κινούνταν στο ίδιο μήκος κύματος και να δοκιμάσουν την τύχη τους αυτόνομα.

Αντί γι' αυτές τις λύσεις, όμως, που ήταν καθαρές και κυ-

ρίως αλεξίσφαιρες στην κριτική για αποστασία που θα εξαπέλυε η ηγεσία του κόμματος, οι διαφωνούντες διάληξαν να μείνουν στον ΣΥΡΙΖΑ, να μην παραδώσουν τις έδρες τους, να δηλώσουν σε όλους τους τόνους ότι στηρίζουν την κυβέρνηση και ότι θα της δώσουν ψήφο εμπιστοσύνης, αν χρειαστεί, αλλιώς να μην ψηφίσουν το Μνημόνιο και τα προαπαιτούμενα που αυτή είχε φέρει. Ήταν μια απειλησιμένη προσπάθεια να τετραγωνίσουν τον κύκλο. Με την προκήρυξη των εκλογών επέστρεψε η κοινή λογική. Ο Α. Τσίπρας κράτησε τον τίτλο και τα σύμβολα (το “brand name”) και η Αριστερή Πλατφόρμα μετεξελίχθηκε σε Λαϊκή Ενότητα.

Όποιος ξέρει από εμφυλίου στην Αριστερά σίγουρα δεν αιφνιδιάστηκε από την οξύτητα που πήρε η αντιπαράθεση. Γνωρίζουμε ιστορικά πώς αντιμετώπισε ο Νίκος Ζαχαριάδης όσους τόλημσαν να αμφισβητήσουν την αυθεντία του και πώς πληρώθηκε κι αυτός με το ίδιο νόμισμα όταν τα πράγματα άλλαξαν στη Σοβιετική Ένωση. Γνωρίζουμε για τις αιματηρές συγκρούσεις στην Τασκένδη το 1956, για την τραυματική διάσπαση το 1968, όπου η μάχη ανάμεσα στις διάφορες ομάδες δόθηκε στα στρατόπεδα, τις φυλακές και τις εξορίες, ενώ και η ρήξη στο ΚΚΕ το 1991 (13ο Συνέδριο) – η μοναδική τέτοιας έκτασης που έγινε σε συνθήκες νομιμότητας για το κόμμα – δεν ήταν λιγότερο βίαιη. Σκηνές από το παρελθόν ζήσαμε και το καλοκαίρι του 2015. Ήεκαθάρισμα λογαριασμών. «Προδοσία», «ξεπούλημα», «δωσίλογοι της Κατοχής», «μετάληψη σε σοσιαλφιλελεύθερο σχήμα», «ο ΣΥΡΙΖΑ θα καταντήσσει ΔΗΜΑΡ», «τύφλη να 'χει το ΠΑΣΟΚ», αυτά και πολλά άλλα εκτόξευαν οι διαφωνούντες εναντίον του Τσίπρα και της ηγετικής ομάδας, για να εισηγρήσουν τη ρετσινιά ότι έσπρωχναν τη χώρα στην ασύντακτη χρεοκοπία ή στην προσωρινή έξοδο από το ευρώ, παίζοντας το παιχνίδι του Σόιμπλε. Ο στόχος ήταν το αριστερό ακροατήριο, που σοκαρισμένο παρακολου-

θούσε επεισόδια απείρου κάλλους με πρωταγωνιστές ανθρώπους οι οποίοι μέχρι πριν από λίγο καιρό ήταν φίλοι και σύντροφοι. Ξαφνικά, ο εσωτερικός αντίπαλος έγινε περισσότερο μισητός και επικίνδυνος από τον ταξικό εχθρό και έπρεπε να εξολοθρευτεί για να μην μοιλύνει το σώμα της Αριστεράς. Παλιότερα αυτό έφτανε ακόμη και στη φυσική εξόντωσή του, στις μέρες μας γινόταν με τον διασυρμό του και τη συκοφάντηση των απόψεών του.

Παρά την υπογραφή του Μνημονίου και τη διάσπαση, ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να κερδίσει και τις εκλογές της 20ής Σεπτεμβρίου 2015. Για πολλούς, και στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, το αποτέλεσμα ήταν μια μεγάλη έκπληξη. Άλλοι δεν το περίμεναν, αρκετοί πάντως δεν το επιθυμούσαν. Ποιοι ήταν οι λόγοι που συνέβη;

1. Το επιχείρημα που διακινούσαν συστηματικά τα άλλα κόμματα, ότι δεν διαπραγματεύθηκε με τους εταίρους, το διέψευδε η πραγματικότητα: οκτώ σύνοδοι κορυφής, είκοσι Eurogroup με μοναδικό αντικείμενο το ελληνικό πρόβλημα, αλληπαλάλληλες συναντήσεις του Τσίπρα με Μέρκελ, Ολάντ, Ντράγκι, Γιούνκερ, Σουλτς, Λαγκάρντ, και συχνές τηλεφωνικές επικοινωνίες με Ομπάμα. Το κρίσιμο από άποψη μεγέθους μέρος του ακροατηρίου που στεκόταν δίβουλο πίστεψε ότι στους επτά μήνες των διαπραγματεύσεων η κυβέρνηση έδωσε σκληρή μάχη για να πετύχει ό,τι καλύτερο μπορούσε απέναντι σ' έναν ισχυρότερο και αδίστακτο αντίπαλο.
2. Ο Α. Τσίπρας κατάφερε να γίνει συμπαθής σε τμήματα του πληθυσμού (ψηφοφόροι προχωρημένης ηλικίας) εξαιτίας της αντιμετώπισης που είχε από τους ομοιόλογους του. Δεν επρόκειτο για ένα νοσηρό συναίσθημα οίκτου προς τον ηττημένο, αλλά για μια συμπνετική πράξη αναγνώρισης για όσα υπέστη.

3. Οι πολίτες σχημάτισαν την άποψη ότι ο ΣΥΡΙΖΑ θα μπορούσε να παλέψει εκ νέου προκειμένου να διεκδικήσει βελτιώσεις στο Τρίτο Μνημόνιο, γιατί αυτός αγωνίστηκε κάτω από αντίξοες συνθήκες, ενώ τα άλλα κόμματα, όταν ήταν στην εξουσία, δεν είχαν δώσει δείγματα αντίστασης, ούτε καν συγκρατημένης ανυπακοής.
4. Ο Αλέξης Τσίπρας ήταν ο πρωθυπουργός που ομολόγησε δημοσίως και καθαρά τις αστοχίες του στη διαπραγματευτική τακτική και στην επιλογή ορισμένων προσώπων, και παραδέχτηκε ότι είχε αυταπάτες για την Ευρώπη. Η ειλικρίνεια και η αυτοκριτική του εκτιμήθηκαν από το εκλογικό σώμα, που έδειξε να προτιμά τους γήινους ηγέτες από τους δήθεν αψεγάδιαστους που ισχυρίζονται ότι πράττουν πάντα το σωστό, αλλιώς στο τέλος κάτι στραβώνει, για το οποίο, όμως, δεν ευθύνονται αυτοί.
5. Οι αντιδεξιοί ψηφοφόροι, το φρόνημα των οποίων ο Τσίπρας φρόντισε να κρατήσει ζωντανό με δάνεια ως προς το ύφος και τη ρητορική από τον παραδοσιακό παπανδρεϊσμό, δεν «τσιμπήσαν» στην προσπάθεια των άλλων κομμάτων και μερίδας των ΜΜΕ να βάλουν στην ίδια ζυγαριά τη σαραντάχρονη διαδρομή του συναινετικού δικομματισμού και τους επτά μήνες διακυβέρνησης από την Αριστερά, και έδωσαν μια δεύτερη ευκαιρία.
6. Το τμήμα της Αριστεράς που είχε πέσει σε μελαγχολία λόγω της διάσπασης και των φαινομένων ανθρωποφαγίας που ακολούθησαν, και σκεφτόταν την αποχή, έκλινε τελικώς προς τον ΣΥΡΙΖΑ και γιατί η ηγεσία του απέφυγε τις χοντράδες για τους πρώην συντρόφους, κάτι που δεν έκαναν αρκετά στελέχη της Λαϊκής Ενότητας, και κυρίως γιατί εξασφάλισε την υποστήριξη των σοβαρότερων εκπροσώπων της ευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς. Για παράδειγμα, οι ιέρειες της ιταλικής Αριστεράς Λουτσιάνα Καστελίνα και

Ροσάνα Ροσάντα στήριξαν χωρίς αστερίσκους· ο θεωρητικός της αυτονομίας Τόνι Νέγκρι δήλωσε ότι «πρέπει να δέξουμε εμπιστοσύνη στον Τσίπρα για να μην γίνει Ρέντσι» (ιταλική έκδοση της *Huffington Post*, 12/9/2015)· ο επικεφαλής των Podemos Πάμπλο Ιγκλέσιας είπε ότι «ο Τσίπρας πάλησε σαν λιοντάρι»· ο Σηαβόι Ζίζεκ αναρωτήθηκε αν η επιστροφή στο εθνικό νόμισμα μπορεί να έχει αποτέλεσμα σε μια χώρα «με τεράστιο εξωτερικό χρέος, με μια οικονομία ενσωματωμένη και εξαρτημένη από τη Δυτική Ευρώπη, στην οποία βασίζεται για τρόφιμα, βιομηχανικά και φαρμακευτικά είδη» (ιστότοπος *inthesetimes.com*, 24/8/2015). Επίσης, ο Όσκαρ Λαφοντέν, ο Ζαν Λυκ Μελανσόν, ο Στέφανο Φασίνα, αλλά και οι Γιάννης Βαρουφάκης και Ζωή Κωνσταντοπούλου υπέγραψαν ένα κείμενο-μανιφέστο που δόθηκε στη δημοσιότητα παραμονές των εκλογών, από το οποίο προέκυπτε ότι η ριζοσπαστική Αριστερά δεν είχε ελκυστικό σχέδιο Β για την Ευρώπη και την Ελλάδα (που είχαν οι νεοφιλελεύθεροι), δεν βρισκόταν σε υψηλό επίπεδο προετοιμασίας, ενώ καμιά χώρα δεν θα μπορούσε να σταθεί μόνη της απέναντι στο μπλοκ των τραπεζών, της γραφειοκρατίας των Βρυξελλών και της οικονομικής ελίτ. Το συμπέρασμα, λοιπόν, που έβγαине από αυτό το μανιφέστο ήταν ότι ο Τσίπρας δεν είχε την κρίσιμη στιγμή στα χέρια του κάποια εναλλακτική λύση. Όπως έγραψε ο Serge Halimi: «Τι ωφελεί να υπερασπίζεται κανείς την υπόθεσή του μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα [...] Αλίμονο, δεν μπορούμε να αντιμετωπίσουμε ένα τανκς με βιοηέτες και φυσικάλαμα» (*Le Monde diplomatique*, από την *Αυγή* 13/9/2015).

7. Ο βασικός ανταγωνιστής του ΣΥΡΙΖΑ στην περιοχή της Αριστεράς (η Λαϊκή Ενότητα) δεν μπόρεσε να πείσει ούτε για τη σοβαρότητα της αρχικής θέσης της –«καταψηφίζω τα

- μνημόνια, αλλιώς δεν ρίχνω την κυβέρνηση»– ούτε ότι διαθέτει εναλλακτικό σχέδιο για τη χώρα. Οι περισσότεροι απ' αυτούς που είχαν ψηφίσει ΣΥΡΙΖΑ στις 25 Ιανουαρίου και προέρχονταν από την Αριστερά υιοθέτησαν την εκδοχή Τσίπρα ως προς το δίλημμα που εκλήθη να διαχειριστεί στις 12 Ιουλίου: «Επώδυνη συμφωνία ή ασύντακτη χρεοκοπία;».
8. Ο κεντρικός αντίπαλος του Τσίπρα (ο αρχηγός της συντηρητικής παράταξης Ευάγγελος Μεϊμαράκης) δεν κόμισε κάτι καινούριο στην πολιτική ζωή, ούτε επιχείρησε να διασκεδάσει την περιρρέουσα εντύπωση ότι είναι όμηρος της προηγούμενης ηγεσίας. Ανεστίασε η αυτοκριτική του, καμιά φρέσκια ιδέα, κανένα ίχνος πρόθεσης για σύγκρουση με τους εταίρους.
 9. Στα θέματα της διαφθοράς και της διαπλοκής –μείζονος σημασίας για τους πολίτες– ο ΣΥΡΙΖΑ είχε το πλεονέκτημα έναντι των αντιπάλων του. Αυτοί είχαν κακόφημο παρελθόν, ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είχε προλάβει να το δημιουργήσει...
 10. Όπως στις προηγούμενες αναμετρήσεις, έτσι και σ' αυτήν του Σεπτεμβρίου τα περισσότερα ΜΜΕ τάχθηκαν κατά του ΣΥΡΙΖΑ. Το μειωμένο κύρος τους και η προκλητικά μεροληπτική στάση τους υπήρξαν βούτυρο στο ψωμί του Αλέξη Τσίπρα.

4. Αλλάζει η Ευρώπη;

Τηρουμένων των αναλογιών και με μπόλινικη δόση αυθαιρεσίας, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην Ευρώπη και στην Ευρωζώνη θυμίζει τη Σοβιετική Ένωση τη δεκαετία του 1980. Το σοβιετικό καθεστώς παρούσαζε σημάδια βαριάς κόπωσης, είχε χάσει προ πολλού

την αίγλη του όχι μόνο στο εσωτερικό της χώρας, αλλά παντού στον κόσμο, και η ηγετική ομάδα του κόμματος βρέθηκε μπροστά στο δίλημμα: «Συνεχίζουμε να πορευόμαστε με τον ίδιο τρόπο, κι όσο αντέξουμε, ή προσπαθούμε να αλληλάξουμε, προωθώντας κάποιες μεταρρυθμίσεις στην οικονομία και το πολιτικό σύστημα που θα εξωραϊζουν την εικόνα της χώρας, θα βελτιώνουν κάπως τα πράγματα για τους πολίτες, θα δίνουν χώρο και σε άλλες δυνάμεις να εκφραστούν, αλλά δεν θα θίγουν τις βάσεις του συστήματος, δηλαδή τα πέδιλα του σπιτιού, όπως είχε πει ο Χαρίλαος Φλωράκης σε μια ανάληψη, κρίσιμη για το κόμμα του, στιγμή;».

Η σκληροπυρηνική πτέρυγα του σοβιετικού καθεστώτος, υπό τον Γ. Λιγκατσόφ, υποστήριζε ότι οποιαδήποτε χαλάρωση στην οικονομία και τους θεσμούς θα προκαλούσε παρενέργειες, θα απελευθέρωνε φυγόκεντρες δυνάμεις που δεν θα ήταν δυνατόν να ελεγχθούν, και θα έθετε σε αμφισβήτηση τις σταθερές του οικοδομήματος. Αγωνίστηκε με φανατισμό να μην συμβεί αυτό. Έχασε στα όργανα του κόμματος και του κράτους. Από την άλλη πλευρά, οι εκσυγχρονιστές, υπό τον Μ. Γκορμπατσόφ, πίστευαν ότι το σύστημα σκκώνει μεταρρυθμίσεις, ότι έχει την ικανότητα να απορροφήσει τους κραδασμούς και να ενσωματώσει τις ελεγχόμενες από τα πάνω τομές, ότι μπορεί, με άλλα λόγια, να καλληωπιστεί και να μεταμφιεστεί, χωρίς όμως να κινδυνεύσει. Κέρδισαν την εσωκομματική μάχη. Προσπάθησαν με ενέσεις δημοκρατίας (περσετρόικα) και διαδικασίες διαφάνειας (γκλάσνοστ) να πετύχουν τον στόχο τους. Σήμερα ξέρουμε ότι δίκιο είχε ο πτημένος Λιγκατσόφ. Αυτό που φοβόταν συνέβη. Ο άνεμος της αλλαγής που μπήκε από τη χαραμάδα απλώθηκε γρήγορα παντού και διέλυσε μέσα σε λίγα χρόνια κάθε αντίσταση. Ακόμη και ένα τσαπατσούλικο πραξικόπημα που εκδηλώθηκε με καθυστέρηση. Το συμπέρασμα είναι ότι τα κλειστά συστήματα

δεν είναι μεταρρυθμίσιμα. Είτε καταρρέουν υπό το βάρος των αποτυχιών τους είτε σαρώνονται από δυνάμεις που μπαίνουν δυναμικά στο προσκήνιο. Θα συμβεί κάτι ανάλογο με την Ευρωζώνη; Ο πειρασμός για συγκρίσεις είναι μεγάλος, όπως ξέρουμε, όμως, ίδιες ή παρόμοιες αιτίες δεν παράγουν πάντα τα ίδια ή παρόμοια αποτελέσματα, γιατί παρεισφρέουν ο παράγοντας άνθρωπος και το τυχαίο. Ούτε το τυχαίο μπορεί να προβλεφθεί, ούτε βεβαίως οι εξεγέρσεις προαναγγέλλονται και διατάσσονται, αλλιά προκύπτουν από κοινωνικές και πολιτικές κρίσεις, η έκβαση των οποίων είναι αβέβαιη.

Οι αντιδράσεις που προέκυψαν μετά τη συμφωνία μεταξύ της Ελλάδας και των θεσμών ήταν πολλές και ορισμένες προήλθαν από φορείς και πρόσωπα που στην προηγούμενη φάση είχαν κρατήσει επιφυλακτική, για να μην πούμε εχθρική, προς την ελληνική κυβέρνηση στάση.

- Μεγάλα διεθνή μέσα ενημέρωσης (ανάμεσά τους και πολλὰ γερμανικά), τα οποία είχαν επικρίνει σε υψηλούς τόνους τον Αλέξη Τσίπρα, χαρακτήρισαν τη συμπεριφορά της γερμανικής κυβέρνησης απαράδεκτη στο ηθικό επίπεδο, τιμωρητική στο οικονομικό και αντιδημοκρατική στο πολιτικό.
- Εμβληματικοί διανοούμενοι, πολλοί οικονομολόγοι και αναλυτές έκαναν λόγο για πραξικόπημα εις βάρος της Ελλάδας, κατηγορώντας τον Βόλφγκανγκ Σόιμπλε και τους πρόθυμους συμμάχους του για εμμονή στην εφαρμογή μιας συνταγής που έχει προκαλέσει δεινά στην Ελλάδα, διχάζει την Ευρώπη, υπονομεύει τις αξίες της συνεργασίας και της αλληλεγγύης, και ενισχύει τις τάξεις των ευρωσκεπτικιστών.
- Για τον επί είκοσι χρόνια ανταποκριτή του *Guardian* στη Γερμανία Ντέιβιντ Γκόου: «η ελληνική κρίση έχει ολοφάνερα αναδείξει τον μετασχηματισμό της Γερμανίας από

“πολιτικό νάνο και οικονομικό γίγαντα” σε “πολιτικό και οικονομικό τραμπούκο”, που προκαλεί φόβο και μίσος ανάμεσα στα θύματά του και αγωνία ανάμεσα στους φίλους του» (<http://socialeurope.eu>, 17/7/2015).

- Ο Γιούργκεν Χάμπερμας, που δεν είναι ούτε Μπαντιού ούτε Ζίζεκ, με την έννοια ότι δεν ανήκει στο ρεύμα του αριστερού ριζοσπαστισμού και θεωρείται η συνείδηση της σύγχρονης Γερμανίας με επιρροή σε όλους τους πολιτικούς χώρους, έγραψε ότι «η γερμανική κυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένης της σοσιαλδημοκρατικής της πτέρυγας, έπαιξε σε μια νύχτα στα χαρτιά και έχασε όλο το πολιτικό κεφάλαιο που μια καλύτερη Γερμανία είχε συσσωρεύσει εδώ και μισό αιώνα» (*Guardian*, 15/7/2015).
- Ο γραμματέας του Γαλλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος Ζαν Κριστόφ Καμπαντελίς, ο οποίος ήταν προφανώς σε συνεννόηση με τον Γάλλο πρόεδρο Φρανσουά Ολλάντ, «έστειλε» ανοιχτή επιστολή σε έναν Γερμανό φίλο, στην οποία μεταξύ άλλων ανέφερε: «Αγαπητέ φίλε μου, η Γερμανία πρέπει να συνέλθει και γρήγορα. Αν η Γερμανία γυρίσει την πλάτη της στην αλληλεγγύη, κινδυνεύει να παρεξηγηθεί, θέτοντας εκ των πραγμάτων την Ευρώπη μπροστά σε μια μοιραία εναλλακτική λύση, μπροστά σ' ένα τρομερό δημοψήφισμα: Υπέρ ή κατά της Γερμανίας» (16/7/2015).

Και έτσι ερχόμαστε αντιμέτωποι με το ερώτημα: Τι είδους Ευρώπη θέλει η Γερμανία; Από το 1953 ο Τόμας Μαν καλούσε τους Γερμανούς να δηλώσουν χωρίς επιφυλάξεις την πρόθεσή τους, όχι για μια γερμανική Ευρώπη, αλλά για μια ευρωπαϊκή Γερμανία. Η σημερινή κυρίαρχη πολιτική τάξη της χώρας κάνει το ακριβώς αντίθετο απ' αυτό που τη συμβούλευε το εκλεκτό τέκνο της, με αποτέλεσμα να πυκνώνουν παντού στην Ευρώπη οι καταγγελίες για ηγεμονισμό, να διαμορφώνεται αντιγερμανικό κλίμα και να φουντώνει ο εθνικισμός. Ου-

δείς, εκτός από τους αφεληείς και τους ευνοημένους, πιστεύει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδιαίτερα η Ευρωζώνη είναι συλλογικότητες ίσων εταίρων. Άλλωστε, δεν είναι ούτε αυτό που ήταν όταν ξεκινούσε την πορεία της, δηλαδή μια ατμομηχανή με δύο οδηγούς (Γερμανία, Γαλλία). Η πολιτική ένωση –ιδρυτικός στόχος– έχει παραπεμφθεί στις ελληνικές καλένδες. Η Ευρωζώνη των δύο ταχυτήτων είναι γεγονός. Ο εύπορος Βορράς συνεχίζει να πλουτίζει εις βάρος του Νότου, ο οποίος πρέπει να τιμωρηθεί για την τρυφηλότητα των προηγούμενων χρόνων και να βρίσκεται υπό συνεχή επιτήρηση για να μην υποπέσει ξανά στα ίδια λάθη. Για την ομοσπονδιακή Ευρώπη με δημοκρατία και αλληλεγγύη, με ασφάλεια και ελευθερία, που θα οικοδομεί μια κοινή δημόσια σφαίρα, θα ενισχύει τους θεσμούς συμμετοχής, θα μάχεται κατά των ανισοτήτων, θα προστατεύει τους αδύναμους από την απληστία των χρηματοπιστωτικών ελίτ, θα έχει πρώτη προτεραιότητα τη σύγκλιση των οικονομιών και όχι των οικονομικών πολιτικών, θα βάζει τους ανθρώπους, τις αγωνίες και τις ανάγκες τους πάνω από τα νούμερα, τις στατιστικές και τα πλεονάσματα, συζητούν μόνο μερικοί διανοούμενοι, οι οποίοι τείνουν να γίνουν «γραφικοί» με την επιμονή τους στα νεφελώδη ουτοπικά σχήματα, και οι «εξτρεμιστές» της Άκρας Αριστεράς, που είναι επικίνδυνοι γιατί πιστεύουν ανοήτως ότι ένας άληθος κόσμος είναι επιφύκειος. Η σημερινή Ευρώπη είναι το δημιούργημα της συνεργασίας των χριστιανοδημοκρατών και των παραδομένων σοσιαλδημοκρατών υπό την καθοδηγητική επίβλεψη της πολιτικής ηγεσίας της Γερμανίας.

Το βασικό επιχείρημα των φρονίμων προς όσους διαφωνούν με το καθεστώς που έχει επιβληθεί είναι ότι τα πράγματα αλλιάζουν με αργό ρυθμό και πρέπει να κάνουμε υπομονή. Κάποτε θα ωριμάσουν οι συνθήκες και θα προκύψει μεταβολή. Έτσι πορεύτηκαν, υποστηρίζουν, μέχρι τώρα η Ευρωπαϊκή

Ένωση και η Ευρωζώνη, έτσι θα συνεχίσουν να πηγαίνουν, προειδοποιώντας ταυτοχρόνως ότι όποιος επιχειρήσει να βιάσει την πραγματικότητα, να κόψει δρόμο και να αμφισβητήσει την κανονικότητα θα μπλέξει σε περιπέτειες. Αυτό που δεν μας λένε είναι ότι οι καταστάσεις υπαγορεύουν τα μέσα. Κι αν μια κατάσταση είναι αφόρητη, αναζητάς τρόπους να την αλλιάξεις, να την ανατρέψεις. Και η κατάσταση είναι πράγματι αφόρητη για τις υποτελείς τάξεις και δεν μπορούν να πιάσουν τόπο οι εκκλήσεις των ηγεσιών προς τους πολίτες να υπερασπιστούν το ευρωπαϊκό ιδεώδες από τους караδοκούντες εχθρούς της δημοκρατίας. Γιατί τι συνδέει τον τραπεζίτη, που σώθηκε με παρέμβαση του κράτους και εξακολουθεί να απολαμβάνει υψηλά μόνους, με τον εργαζόμενο που είδε τον μισθό του να συρρικνώνεται, τα κοινωνικά δίκτυα να αποδομούνται και αφέθηκε έρμαιο στις ορέξεις των αγορών; Τι συνδέει το προκλητικό 1% του πληθυσμού, που κατέχει το 70% του εισοδήματος, με τη μεγάλη μάζα των ανθρώπων που έπεσαν στη δίληψη της ανεργίας ή βρίσκονται στο όριο της φτώχειας; Τι συνδέει τους γραφειοκράτες των Βρυξελλών, τις οικονομικές και πολιτικές ελίτ, που αποφασίζουν ερήμην των λαών, με τους πολίτες που καθλούνται μία φορά στα πέντε χρόνια να εκλέξουν τους αντιπροσώπους τους, οι οποίοι παίζουν διακοσμητικό ρόλο, αφού τα νήματα κινούν οι λομπίστες-εκπρόσωποι των μεγάλων εταιρειών; Μεγάλα τμήματα του πληθυσμού σε αρκετές χώρες, πάνω στην απόγνωση και την απελπισία τους εξαιτίας των πολιτικών λιτότητας, των κραυγαλέων ανισοτήτων, της διαφθοράς και του μεσίστιου μέλλοντος που έχουν ως προοπτική, βρίσκονται σε τροχιά ρήξης με αυτό που ορίζεται ως φυσική τάξη των πραγμάτων και σε κάποιες περιπτώσεις –και αυτό είναι πολύ ανησυχητικό– κάνουν επιλογές οι οποίες απειλούν ευθέως την ιδέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως την οραματίστηκαν οι ιδρυτές της. Στη Γαλλία η Άκρα

Δεξιά έχει κεντρικό ρόλο στην πολιτική ζωή, στη Βρετανία ο ευρωσκεπτικισμός είναι σε έξαρση, στις κάποτε ανεκτικές κοινωνίες της Σκανδιναβίας κερδίζουν έδαφος τα ξενοφοβικά κόμματα, στην Ιταλία δυναμώνουν οι σχηματισμοί που προπαγανδίζουν την επιστροφή στο έθνος-κράτος, σε αρκετές χώρες φιλοφασιστικές δυνάμεις είτε συμμετέχουν σε κυβερνήσεις συνεργασίας είτε γίνονται ρυθμιστές.

Την ίδια ώρα η Γερμανία συμπεριφέρεται με αλαζονεία και αρνείται να συζητήσει οτιδήποτε θεωρεί ότι μπορεί να πηδήξει το Σύμφωνο Σταθερότητας. Ο Σόιμπλε, με τον γνωστό κυνισμό του, δήλωσε ότι η επεκτατική νομισματική πολιτική αποτελεί την αιτία των οικονομικών προβλημάτων και όχι τη λύση τους, και αποθέωσε τη Μέρκελ, παρομοιάζοντάς την με τον Βοναπάρτη, εκτιμώντας προφανώς ότι αυτή δεν θα πέσει πάνω σε κάποιο Βατερλό. Κάθε φορά που κατατίθενται απόψεις για μια άλλη πολιτική, ακόμη και από κυβερνήσεις χωρών οι οποίες δεν έχουν διακριθεί στο «αντάρτικο» κατά της Γερμανίας, όπως είναι της Γαλλίας και της Ιταλίας, η απάντηση του Βερολίνου είναι ένα μεγαλοπρεπές «όχι». Θα αναρωτηθεί κανείς: Μα δεν συνειδητοποιεί ότι με την πολιτική που έχει επιβάλει απειλείται η συνοχή της Ευρωζώνης; Δεν φοβάται ότι μπορεί να βρεθεί απέναντι σ' ένα μέτωπο χωρών που θα απαιτήσουν μια άλλη κατεύθυνση; Προσπαθεί, βεβαίως, να το αποτρέψει, άλλωστε με την επίδειξη δύναμης, άλλωστε με εκβιασμούς και πιέσεις, άλλωστε με την πειθώ, ωστόσο φαίνεται πως επεξεργάζεται εναλλακτικές λύσεις.

Στο εσωτερικό της χώρας ενισχύονται οι φωνές που λένε ότι η Ευρωζώνη με τη σημερινή μορφή της είναι καλή και χρήσιμη, όσο εξυπηρετεί τα συμφέροντα της Γερμανίας. Η οικονομική σταθερότητα της Γερμανίας, η χαμηλή ανεργία, τα εμπορικά πλεονάσματά της και το εξαγωγικό θαύμα της είναι το αποτέλεσμα της οικονομικής πολιτικής που εφαρμόζεται

εδώ και χρόνια. Υποψιάζονται οι Γερμανοί ιθύνοντες, και σωστά, ότι αυτά που έχουν πετύχει υποχρεώνοντας τους άλλους εταίρους να υιοθετήσουν γραμμή σκληρής δημοσιονομικής προσαρμογής θα υπονομευθούν αν αρχίσει το ξήλωμα του «πουλόβερ». Αν είχαν να διαλέξουν ανάμεσα σε μια Ευρωζώνη όπου δεν θα κυριαρχεί η λιτότητα και σε ένα σύστημα με πολλές ταχύτητες, το πιθανότερο είναι ότι θα προτιμούσαν το δεύτερο. Δεν είναι άνευ σημασίας ότι τέτοιες σκέψεις κυκλοφορούν και δεν πρέπει να υποτιμηθεί το γεγονός ότι το «κόμμα του μάρκου» έχει πια ερείσματα σε όλη την επικράτεια, συμμετέχει στα τοπικά κοινοβούλια, διευρύνει την επιρροή του και πληγιοκοπεί το εκλογικό ακροατήριο της χριστιανοδημοκρατίας.

Η προβληματική δομή της Ευρωζώνης και το αβέβαιο μέλλον της αναδείχθηκαν ως σοβαρά ζητήματα και η αφορμή ήταν το ελληνικό θέμα. Η κυβέρνηση Τσίπρα έφερε στο επίκεντρο της πολιτικής συζήτησης παντού στην Ευρώπη όλα τα κρίσιμα ερωτήματα που μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν απασχολούσαν τους γραφειοκράτες των Βρυξελλών, τις οικονομικές ελίτ και τις δύο μεγάλες πολιτικές οικογένειες (χριστιανοδημοκρατία, σοσιαλδημοκρατία). Δεν το έκανε με συνέπεια, ενίοτε κινήθηκε ανορθόδοξα, συχνά υπήρξε παρορμητική και για αρκετό διάστημα έδειχνε να απολαμβάνει τη συμπαγή μοναξιά της· ωστόσο, παρά το βαρύ τίμημα που πλήρωσε (Τρίτο Μνημόνιο), κατάφερε να προκαλέσει μια εφ' όλης της ύλης αντιπαράθεση, να ταραξεί τον νήδυμο ύπνο της ευρωπαϊκής νομενκλατούρας, και όπως παρατήρησε ο διευθυντής της *Le Monde diplomatique*, Serge Halimi: «μας αποκάλυψε ποια είναι στ' αλήθεια αυτή η Ευρώπη που δεν θέλουμε πια» (Αυγή, 13/9/2015). Έτσι, η εκτίμηση του Αλέξη Τσίπρα ότι «ρίξαμε στην Ευρώπη τον σπόρο της αμφισβήτησης, που σύντομα θα βγάλει καρπούς», όπως και η θέση του Γιάννη Δραγασάκη ότι

πρέπει να βρεθεί μια διέξοδος μέσα στο ευρώ, και ταυτόχρονα να αμφισβητηθεί η νεοφιλελεύθερη αρχιτεκτονική της, είναι μεν αισιόδοξες, αλλιά δεν βρίσκονται στον αέρα.

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η Ευρώπη είναι παγιδευμένη. Ο γνωστός Γερμανός καθηγητής Πολιτικής Κοινωνιολογίας Κλάους Όφε υποστηρίζει ότι «η παγίδα είναι μια μεταφορά που υπονοεί τρία πράγματα: δεν μπορείς να κάνεις πίσω, η κατάσταση είναι αφόρητη και ο δρόμος μπροστά σου είναι κλειστός» (*Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 5/10/2015). Ο Όφε, όμως, δεν πιστεύει ότι η επανεθνικοποίηση του νομίσματος αποτελεί επιλογή, γιατί, εκτός πολλών άλλων προβλημάτων που θα δημιουργηθούν, «οι ευρωπαϊκές συνθήκες δεν προβλέπουν καμία διαδικασία εξόδου, εκτός εκείνης της αποχώρησης συνοδικά από την Ευρωπαϊκή Ένωση». Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και άλλοι στοχαστές, όπως ο Ετιέν Μπαλιμπάρ, ο οποίος σημειώνει ότι «το ενδεχόμενο εξόδου σε πολιτικό ή οικονομικό επίπεδο από το ευρωπαϊκό όλον δεν θα αποτελούσε επ' ουδενί μια πράξη αυτονόμησης ως προς την παγκοσμιοποίηση, άσχετα αν γινόταν εκ των άνω (με απόφαση του κράτους) ή εκ των κάτω (με μια πράξη αντικαθεστωτική) ή μια αυτεπάγγελτη έξοδος σε επίπεδο ατομικό. Είναι πολύ πιθανότερο πως θα οδηγούσε σε ακραία εξάρτηση και σε απομόνωση με δραματικές συνέπειες» (*Η Εποχή*, 27/9/2015). Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες προκύπτει το ερώτημα: Αυτή η Ευρώπη, που έχει μετεξελιχθεί σε μηχανή τιμωρίας των αδύναμων, που σώζει τις τράπεζες με τα λεφτά των φορολογούμενων και αποψιλώνει το κοινωνικό κράτος, που υποκλίνεται στις αγορές και κανακεύει τους πλούσιους προσφέροντας τους φορολογικούς παραδείσους, που προληταριοποιεί βιαίως τη μεσαία τάξη και πληθιοποιεί τους εργαζόμενους, μπορεί ν' αλλιάξει χωρίς σύγκρουση με τις αιτίες που τη γέννησαν, χωρίς ρήξη με τις δυνάμεις που την ελέγχουν; Η ιστορική

εμπειρία δείχνει ότι λουφάζοντας ή επιλέγοντας τον δρόμο των ετεροβαρών συμβιβασμών, επειδή ο αντίπαλος μοιάζει ανίκητος, το μόνο που μπορείς να εξασφαλίσεις είναι ένα αναξιοπρεπές παρόν που θα σε οδηγήσει σ' ένα ανάπηρο μέλλον. Με τα λόγια του Μαξ Βέμπερ: «Δεν θα μπορούσαμε να πετύχουμε το εφικτό αν δεν επιδιώκαμε πάντοτε το ανέφικτο».

Πρώτη φορά Αριστερά

«ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ»: η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση ήταν αδιαμφισβήτητα ένας σταθμός στη σύγχρονη ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία. Αποτελεί ταυτόχρονα ένα καίριο σημείο προβληματισμού για τα πολιτικά δρώμενα και συνάμα μια αφετηρία για ευρύτερη σημασιοδότηση και αξιολόγηση της ταυτότητας και της δράσης του πολιτικού προσωπικού αλλά και της σκέψης και της συμπεριφοράς του λαού, του εκλογικού σώματος και των πολιτών. Το βιβλίο αυτό προσκαλεί τους αναγνώστες να στοχαστούν γύρω από ερωτήματα που αφορούν το «εάν», «κατά πόσο», «πώς» και «γιατί» πρώτη φορά «Αριστερά». Οι συγγραφείς του, από τις θέσεις της ενεργού πολιτικής δράσης, της επιστήμης και της μαχόμενης πολιτικής αρθρογραφίας, καταθέτουν τη δική τους οπτική και την τεκμηριώνουν πραγματολογικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά και ιστορικά, υπενθυμίζοντάς μας ότι ο πυκνός χρόνος της πρόσκαιρης συγκυρίας φέρει το βάρος ευρύτερων, βαθύτερων και μακρόχρονων πολυεπίπεδων παραμέτρων, τις οποίες είναι λάθος να παραβλέπουμε ή να αγνοούμε όταν σκοπεύουμε να αναλύσουμε την πολιτική πράξη και την κοινωνική σημασιοδότηση, ή να εγκαλέσουμε την πραγματικότητα ιδεολογικά, πολιτικά, αξιακά, ακόμα και ηθικά.

ΤΙΜΗ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΗΣ 25.1.2020: **3,90 €**

ISBN 978-618-5334-34-5

9 786185 334345 >

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΣΥΝΕΤΑΡΤΗΤΙΚΗ ΑΝΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

www.efsyn.gr